थाक्रे गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

महादेववेशी, धादिङ, प्रदेश नं. ३, नेपाल

गाउँपालिका पार्श्वचित्र

प्रतिवेदन २०७६

दुई शब्द

करिब १०२.७१ वर्ग कि.मी क्षेत्रफलमा अक्सर बसोवास गर्ने २९,७२७ जनसंख्या भएको यस थाक्रे गाउँपालिकाको विकास गर्न भौगोलिक दृष्टिकोणले चुनौतिपूर्ण छ तर पनि गाउँपालिकालाई समृद्ध बनाउनका लागि सम्भावित श्रोत र आधारहरू प्रशस्त मात्रामा छन् । यस थाक्रे गाउँपालिकाको कार्यालय महादेववेशीमा रहेको छ । साविकको भुमेस्थान, तसर्पु, थाक्रे, केवलपुर, गोगनपानी ५, ६, ७ र ८ गा.वि.स.हरू समावेश गरी हाल ११ वटा वडा कायमगरी गाउँपालिका गठन गरिएपछि प्राथमिक तथ्याङ्कको आधारमा यो गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति झल्कने पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

राज्यको पुर्नःसंरचनाको सिलसिलामा स्थापित यस गाउँपालिकाको यथार्थ विद्यमान अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र तयारीले गाउँपालिकाको विकासको वर्तमान अवस्थालाई चित्रित गरेको छ। यस प्रकारको चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सिमित श्रोत र साधनको अधिकतम सदुपयोग गरी गाउँपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु। यस अध्ययन प्रतिवेदनले प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भएतापनि सिमित श्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैंमा पूर्ण हुन सक्दैन । यसलाई समय सन्दर्भ अनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रुपमा रहने यो पार्श्वचित्र तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउने गाउँकार्यपालिकाको सम्पूर्ण परिवार, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्षज्यूहरू सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी, घर-घरमा गई घरधुरी तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सबैवडाका गणकहरूलाई तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण गाउँपालिकाबासी लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन सम्पन्न गर्ने डेलट्रक्स आइटी सोलुसन्स् प्रा.लि. काठमाडौँलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा गाउँपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस र दीर्घकालीन सोचकासाथ अगाडि बढ्न हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त होस् भन्ने शुभेच्छा प्रकट गर्दछु ।

रामकुमार आचार्य

अध्यक्ष

मेरा दुई शब्द

दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि गाउँपालिकाको समग्र तथ्याङ्क आवश्यक पर्दछ। यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ। जसमा Android Apps द्वारा घरपरिवार तथ्याङ्क संकलन गरी गाउँपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएका श्रोत नक्साहरू, विषयगत कार्यालयहरूबाट संकलन गरिएका तथ्यहरूमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्म कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्याङ्क समावेश गरी गाउँ पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ।

यस गाउँपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा गाउँपालिकाबासीहरूलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु। पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा थाक्रे गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ का विविध जनसांख्यिक पक्षहरू समावेश गरिएको छ।

अन्त्यमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्नु हुने सबैवडाबाट खटिनु भएका गणकहरू, घरपरिवारको तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने गाउँपालिकाबासी, गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यू विभिन्न विषयगत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, कार्यालयका प्रमुख, वडा अध्यक्षज्यूहरू विभिन्न संघ/संस्था, वडा सचिवहरू, गाउँ कार्यपालिकाका कर्मचारीहरू तथा शुरुदेखि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिनुहुने परामर्शदाता श्री डेल्ट्रक्स आइटी सोलुसन्स् प्रा.लि काठमाडौंलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु।

अम्बिका रुपाखेती (पौडेल)

उपाध्यक्ष

मेरो भन्नु

साविकको भुमेस्थान, तसर्पु, थाक्रे, केवलपुर र गोगनपानीका (५, ६, ७ र ८ वडाहरू) गा.वि.स.हरू समावेश गरी जम्मा ११ ओटा वडा कायम गरी मिति २०७३/११/२७ मा थाक्रे गाउँपालिका गठन गरिएपछि घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गरी प्राथमिक तथ्याङ्का आधारमा पहिलो पार्श्वचित्र तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्न योजनाको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन र दिगोपनाको लागि सही र वस्तुनिष्ट निर्णय लिन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुनर्संरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएमा जनताले स्थानीय सरकारबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्खिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सिमित समय तथा स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचित्रलाई सामान्य रुपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो गाउँपालिकाको बहुआयामिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर गाउँपालिकाको सम्पूर्ण चिनारीको रूपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ यस मार्फत् हाम्रा सम्भावना र चुनौतिहरूलाई अवगत गर्न सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, वडा अध्यक्षज्यूहरू, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत शाखाका प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडा सचिव साथीहरू, घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गर्नुहुने गणकहरू तथा तथ्याङ्क संकलनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू तथा पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता डेल्ट्रक्स आइटी सोलुसन्स् प्रा.लि. काठमाडौंलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, यो पार्श्वचित्र आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहोस् भन्ने शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु ।

शेषकान्त पौडेल

नि. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय सूची

खण्ड- १: भूमिका १
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ उद्देश्य १
१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २
१.४ तयारी प्रक्रिया ९:भतजयमयियनथ० २
१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ३
खण्ड- २: गाउँपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र) ४
२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा प्रशासनिक विभाजन ४
२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना ५
२.१.२ प्रशासनिक विभाजन ५
२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण ७
२.३ धरातलिय अवस्था (भू-क्षेत्रको प्रकृति भिरालोपन तथा उचाइ, मोहडा) ७
२.४ भू-उपयोगको विवरण ९
२.५ माटोको बनावट ११
२.५.१ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण ११
२.६ जमिनको मोहडा ९बकउभअत० १३
२.७ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खनिज (खानी) खेतीयोग्य जमिन, वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार सिमसार) १६
२.७.१ ताल वा पोखरी १७
२.७.२ मुख्य उच्च पहाडी खण्ड १८
२.७.३ खानी, खनिज १८
२.७.४ वन्यजन्तु १८
२.७.५ सिमसार क्षेत्र १८
२.८ साँस्कृतिक विशेषताहरू १८
२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू १९
खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण २२
३.१ जनसंख्याको विवरण २२
३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण २३
३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण २५
३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण २९
३.५ उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण ३१
३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण ३२
३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण ३३
३.८ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण ३५
३.९ नागरिकताको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण ३७
३.१० अनुपस्थित जनसंख्या ३८
३.१०.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ३९

३.१०.२ अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण ४०
३.१०.३ लिङ्ग तथा उमेर अनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ४१
३.१०.४ अनुपस्थित जनसंख्याको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धि विवरण ४२
३.१०.५ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण ४३
३.१०.६ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण ४५
३.१०.७ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको आधारमा विवरण ४६
३.११ व्यक्तिगत घटना दर्ता ४७
३.११.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण ४७
३.११.२ तथ्याङ्क संकलनको पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्यको मृत्यु सम्बन्धि विवरण ४८
३.११.३ लिङ्ग र उमेर समुह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण ४९
३.११.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या ५१
३.११.५ मृतकको मृत्युदर्ता सम्बन्धि विवरण ५२
३.१२ बसाइँ सराइको अवस्था ५४
३.१२.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण ५५
३.१२.२ बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण ५६
खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार ५८
४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण (मुख्य पेशा) ५८
४.१.१ आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५८
४.१.२ आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (सबै प्रकारको आम्दानी) ५९
४.१.३ ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण ६१
४.१.४ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६२
४.१.५ ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण ६३
४.२ विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च गर्ने क्षेत्र सम्बन्धि विवरण ६४
४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण ६७
४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण (खर्चका मुख्य शीर्षकहरू) ७०
४.५ गरिवीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा) ७३
४.५.१ प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय ७३
४.५.२ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय ७६
४.५.३ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय ७७
४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था ७७
४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था ७८
४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरू जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्वल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि) ७८
४.९ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण ७८
४.१० बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण ७९
४.११ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य ७९
४.११.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म) ७९
४.११.२ खेतीयोग्य जमिनको विवरण ८०

४.११.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण ८२
४.११.४ बाँझो जमिनको विवरण ८३
४.१२ पशुपालन ८३
४.१२.१ घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारका आधारमा घरपरिवारको विवरण ८३
४.१२.२ कृषि प्रयोजनको लागि हाल परिवारमा भएको पशुपन्छी सम्बन्धि विवरण ८४
४.१२.३ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण ८८
४.१२.४ पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ८९
४.१३ पशु नश्ल ९०
४.१३.१ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धि व्यवसायिक फर्महरूको विवरण ९१
४.१४ कृषि ९१
४.१४.१ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण ९१
४.१४.२ कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण ९२
४.१४.३ खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण ९३
४.१४.४ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधासम्बन्धि विवरण ९४
४.१४.५ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण ९५
४.१४.६ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण ९६
४.१४.७ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ९७
४.१४.८ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ९८
४.१५ बाली पात्रो १००
४.१६ कृषि बजारीकरण १००
४.१६.१ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण १०१
४.१६.२ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण १०२
४.१६.३ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण १०३
४.१६.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण १०३
४.१६.५ कृषि आधुनिकिकरण परियोजनाहरूको विवरण १०४
४.१६.६ कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको विवरण १०४
४.१७ पर्यटन विकास १०४
४.१७.१ मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक) १०५
४.१७.२ पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको विवरण १०८
४.१८ उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ १०८
४.१८.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण १०८
४.१८.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना थोक, आयात, निर्यात) ११०
४.१८.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धि विवरण ११०
४.१८.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ११०
४.१८.५ क्रमिक विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण ११३
४.१८.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण ११४
४.१८.७ बैङ्कहरूको विवरण ११५
४.१८.८ बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण ११६

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था ११८

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन ११८

५.१.१ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण १२०

५.१.२ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै) १२२

५.१.३ १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति १२४

५.१.४ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १२४

५.१.५ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका सम्बन्धी विवरण १२५

५.१.६ १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्या औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण १२७

५.१.७ तालिमको अवधिको आधारमा विवरण १२९

५.२ अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण १२९

५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण १३१

५.४ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था १३२

५.४.१ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण १३४

५.४.२ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धी विवरण १३६

५.४.३ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धी विवरण १३६

५.४.४ १५-४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान जन्म दिए/नदिएको विवरण १३७

५.४.५ परिवार नियोजन १३८

५.४.६ खोपको विवरण १३९

५.४.७ ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण १४०

५.४.८ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम १४१

५.४.९ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर १४१

५.४.१० बालपोषण सम्बन्धी विवरण १४२

५.४.११ जन्मदाको बखत शिशुको तौल सम्बन्धी विवरण १४३

५.४.१२ १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण १४४

५.४.१३ पहिलो बच्चा जन्मिदा महिलाको उमेरको विवरण १४५

५.४.१४ मुख्य रोगहरूको विवरण १४६

५.४.१५ दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसंख्या विवरण १४६

५.४.१६ २०७५/०७६ मा गाउँपालिकामा देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण १४९

५.५ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण १४९

५.५.१ बाल क्लबहरूको विवरण १४९

५.६ खेलकुद तथा मनोरन्जन १५०

५.६.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण १५०

५.६.२ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण १०४

५.७ शान्ति सुरक्षाको विवरण १५१

खण्ड- ६: जलवायू, वन तथा वातावरण १५३
६.१ जलवायू १५३
६.१.१ जलवायूको समग्र विवरण १५३
६.१.२ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू १५४
६.१.३ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू १५४
६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता १५४
६.२.१ गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको विवरण १५४
६.२.२ प्रमुख वनस्पतिहरूको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर १५४
६.२.३ प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण १५५
६.२.४ प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण १५५
६.२.५ वनका प्रकारहरू वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि) १५६
६.२.६ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा) १५९
६.२.७ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि १६०
६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र १६०
६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू १६०
६.४ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र १६३
६.४.१ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण १६३
खण्ड- ७: भौतिक विकास १६४
७.१ खानेपानी तथा सरसफाई १६४
७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क) १६६
७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १६८
७.२ शौचालय १६९
७.२.१ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा) १७०
७.२.२ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धि विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र) १७१
७.२.३ ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था १७२
७.२.४ सडक नालाहरूको अवस्था १७३
७.३ यातायात पूर्वाधार १७३
७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था १७४
७.३.२ सवारीका प्रकारहरू १७८
७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा) १७९
७.३.४ गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १७९
७.३.५ वडा केन्द्रबाट गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १८१
७.३.६ बसपार्क सम्बन्धि विवरण १८१
७.३.७ वैकल्पिक यातायात सेवा १८१
७.४ विद्युत तथा उर्जा १८२
७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १८२
७.४.२ विद्युतिकरणको अवस्था १८४
७.४.३ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १८४
७.४.४ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण १८५

७.५ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धि तथ्याङ्क विवरण १८५
७.५.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण १८६
७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू १८८
७.६.१ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण १८८
७.६.२ परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण १८९
७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण १९०
७.६.४ परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण १९१
७.६.५ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण १९२
७.६.६ कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण १९३
७.६.७ परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण १९४
७.६.८ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण १९५
७.६.९ घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण १९६
७.६.१० कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण १९७
७.६.११ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धि विवरण १९८
७.६.१२ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण १९९
७.६.१३ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरूको विवरण १९९
७.६.१४ पशुबधशालाहरूको विवरण २००
७.६.१५ शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण २००
खण्ड- ८: विविध **२०२**
८.१ समग्र विकास स्थिति २०२
८.२ थाक्रे गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण २०३
८.३ थाक्रे गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण २०४

तालिका सूची

तालिका नं. १:	थाक्रे गाउँपालिकाको वडा विभाजन	५
तालिका नं. २:	भू-उपयोग विवरण	१०
तालिका नं. ३:	जमिनको मोहडाको विवरण	१३
तालिका नं. ४:	जनसंख्याको विवरण	२२
तालिका नं. ५:	अक्सर बसोबास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	२४
तालिका नं. ६:	वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण	२४
तालिका नं. ८:	लिङ्ग अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	२७
तालिका नं. ९:	१० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण	२९
तालिका नं. ११:	जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण	३२
तालिका नं. १२:	मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण	३४
तालिका नं. १३:	धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण	३६
तालिका नं. १४:	नागरिकताको आधारमा वडागत जनसंख्या विवरण	३७
तालिका नं. १५:	गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३८
तालिका नं. १६:	अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह अनुसार वडागत अनुपस्थितिको विवरण	३८
तालिका नं. १७:	उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३९
तालिका नं. १८:	अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण	४०
तालिका नं. १९:	लिङ्ग तथा उमेर अनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	४१
तालिका नं. २०:	अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धि विवरण	४२
तालिका नं. २१:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	४४
तालिका नं. २२:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	४४
तालिका नं. २३:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण	४५
तालिका नं. २४:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको विवरण	४६
तालिका नं. २५:	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण	४७
तालिका नं. २६:	पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धि विवरण	४८
तालिका नं. २७:	लिङ्गअनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण	५०
तालिका नं. २८:	मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण	५१
तालिका नं. २९:	मृत्यु दर्ता गराउने घरपरिवार	५३
तालिका नं. ३०:	उमेर समूह अनुसार मृत्यु दर्ता भएको विवरण	५४
तालिका नं. ३१:	जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण	५५
तालिका नं. ३२:	बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण	५६
तालिका नं. ३३:	गाउँपालिकामा भएको मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण	५८
तालिका नं. ३४:	आम्दानीका श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	५८
तालिका नं. ३५:	आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण	६०
तालिका नं. ३६:	ऋण भएका घरपरिवारको विवरण	६१

तालिका नं. ३८:	ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण	६३
तालिका नं. ३९:	विप्रेशणबाट आएको रकम खर्च हुने स्थान सम्बन्धि विवरण	६५
तालिका नं. ४०:	वार्षिक आम्दानीको विवरण	६८
तालिका नं. ४१:	वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण	७१
तालिका नं. ४२:	वडाअनुसार प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय	७३
तालिका नं. ४३:	जातजातिको आधारमा प्रतिपरिवारको वार्षिक आम्दानी विवरण	७५
तालिका नं. ४४:	वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण	७६
तालिका नं. ४५:	वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण	७७
तालिका नं. ४६:	प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धि विवरण	८०
तालिका नं. ४७:	गाउँपालिकामा भएको सिंचाई आयोजनाहरूको विवरण	८२
तालिका नं. ४८:	घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारको आधारमा घर परिवारको विवरण	८३
तालिका नं. ४९:	विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण	८४
तालिका नं. ५०:	कृषि प्रयोजनका लागि हाल परिवारमा भएको पशुपंक्षीसम्बन्धि विवरण	८५
तालिका नं. ५१:	पशुपंक्षीहरूको विक्रीका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)	८८
तालिका नं. ५२:	पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	८९
तालिका नं. ५३:	कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण	९१
तालिका नं. ५४:	कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण	९२
तालिका नं. ५५:	खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण	९३
तालिका नं. ५६:	कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधासम्बन्धि विवरण	९४
तालिका नं. ५७:	कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण	९५
तालिका नं. ५८:	कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण	९६
तालिका नं. ५९:	कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घर परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	९७
तालिका नं. ६०:	कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	९८
तालिका नं. ६१:	बाली पात्रो	१००
तालिका नं. ६२:	कृषक समूहहरूको विवरण	१०१
तालिका नं. ६३:	गाउँपालिकामा रहेका चिस्यान केन्द्र/भण्डारण/डेरीको विवरण	१०३
तालिका नं. ६४:	गाउँपालिकामा रहेका कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण	१०४
तालिका नं. ६५:	पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण	१०५
तालिका नं. ६६:	मुख्य धार्मिक स्थलहरूको विवरण	१०६
तालिका नं. ६७:	गाउँपालिकामा हाल संचालित उद्योगहरूको विवरण	१०९
तालिका नं. ६८:	वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण	१११
तालिका नं. ६९:	वडाअनुसार व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण	११३
तालिका नं. ७०:	सहकारी संस्थाको विवरण	११४
तालिका नं. ७१:	बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूको विवरण	११६
तालिका नं. ७२:	परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घरपरिवारको विवरण	११६
तालिका नं. ७३:	गाउँपालिकामा रहेको शैक्षिक संस्थाहरूको नामावली	१२०
तालिका नं. ७४:	शैक्षिक सत्र २०७६ अनुसार कक्षागत रुपमा विद्यार्थी संख्याको विवरण	१२१

तालिका नं. ७५: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति १२२
तालिका नं. ७६: ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तहअनुसार विवरण १२३
तालिका नं. ७७: १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिती १२४
तालिका नं. ७८: ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १२४
तालिका नं. ७९: ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलरकलेज नजानुको कारण सम्बन्धी विवरण १२५
तालिका नं. ८०: १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्या औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण १२७
तालिका नं. ८१: औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण १२८
तालिका नं. ८२: तालिम अवधिको आधारमा विवरण १२९
तालिका नं. ८३: अपाङ्गताको किसिमअनुसार जनसंख्याको विवरण १३०
तालिका नं. ८४: अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा जनसंख्या विवरण १३१
तालिका नं. ८५: विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण १३२
तालिका नं. ८६: स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण १३३
तालिका नं. ८७: सुरक्षित मातृत्वको विवरण १३५
तालिका नं. ८८: सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धी विवरण १३६
तालिका नं. ८९: प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धी विवरण १३६
तालिका नं. ९३: ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण १४१
तालिका नं. ९४: बालपोषण सम्बन्धी विवरण १४२
तालिका नं. ९५: विगत १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा वडागत विवरण १४३
तालिका नं. ९६: १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण १४४
तालिका नं. ९७: १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण १४६
तालिका नं. ९८: दीर्घरोग रोग पीडित भए नभएका जनसंख्याको विवरण १४७
तालिका नं. ९९: दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण १४७
तालिका नं. १००: दीर्घरोग रोगको भएको अवधिको आधार जनसंख्याको विवरण १४८
तालिका नं. १०१: रोगहरूको विवरण १४९
तालिका नं. १०२: खेल मैदानसम्बन्धी विवरण १५०
तालिका नं. १०३: पिकनिक तथा पर्यटकिय स्थलहरूको विवरण १०५
तालिका नं. १०४: गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख सुरक्षा निकायहरूको विवरण १५२
तालिका नं. १०५: वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षी १५५
तालिका नं. १०६: सामुदायिक वन व्यवस्थापनको विवरण १५७
तालिका नं. १०७: नदी तथा खोलाहरूको विवरण १६०
तालिका नं. १०८: गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण १६३
तालिका नं. १०९: गाउँपालिकामा भएका खानेपानी आयोजनाहरूको विवरण १६४
तालिका नं. ११०: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६६
तालिका नं. १११: धारामा भएको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण १६७
तालिका नं. ११२: खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १६८
तालिका नं. ११३: खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवण १६९

तालिका नं. ११४: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण १७०
तालिका नं. ११५: घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण १७१
तालिका नं. ११६: ढल निकासको व्यवस्था भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण १७२
तालिका नं. ११७: सडक सञ्जालको विवरण १७४
तालिका नं. ११८: गाउँपालिकामा भएका पुल/पुलेसाहरूको विवरण १७६
तालिका नं. ११९: सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण १७७
तालिका नं. १२०: यातायातका मुख्य रुट सम्बन्धी विवरण १७९
तालिका नं. १२१: टाढाको बस्तीवाट वडा केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १८०
तालिका नं. १२२: बसपार्क/बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण १८१
तालिका नं. १२३: प्रतिक्षालय सम्बन्धी विवरण १८१
तालिका नं. १२४: खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १८३
तालिका नं. १२५: बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १८४
तालिका नं. १२६: गाउँपालिकामा भएका सञ्चारहरूको विवरण १८५
तालिका नं. १२७: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण १८६
तालिका नं. १२८: परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण १८८
तालिका नं. १२९: परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण १८९
तालिका नं. १३०: घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण १९०
तालिका नं. १३१: परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण १९१
तालिका नं. १३२: परिवारले बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा घरपरिवारको विवरण १९२
तालिका नं. १३३: कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण १९३
तालिका नं. १३४: परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण १९४
तालिका नं. १३५: घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण १९५
तालिका नं. १३६: घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण १९६
तालिका नं. १३७: कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण १९७
तालिका नं. १३८: सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवन सम्बन्धी विवरण १९८
तालिका नं. १३९: गाउँपालिकामा भएका चौतारो/चौपारीको विवरण २००
तालिका नं. १४०: शबदाहस्थाल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण २००
तालिका नं. १४१: थाके गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण २०३
तालिका नं. १४२: थाके गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण २०४

खण्ड- १: भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्षपछि नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ । विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ । संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो । नेपालको संघीय प्रणाली अर्न्तगत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ । संघीय अर्थात केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बीचमा र तल्लो तहमा स्थानीय सरकार रहेको छ । नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ । संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को च मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ ।

तसर्थ संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५ अनुरुप नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी स्थानीय स्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले गाउँपालिकालाई विकास र सम्वृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ ।

१.२ उद्देश्य

पाश्र्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सु-व्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखिकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क र सूचनाहरूलाई अध्यावधी गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो । पाश्र्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

क) गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक पक्ष, सामाजिक पक्ष, प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने ।

ख) गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरू बारेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने ।

ग) गाउँपालिकाका सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू चुनौति तथा संभावनाको विश्लेषण गर्ने ।

घ) गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्शा तयार गर्ने ।

ङ) गाउँपालिकाको समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने ।

च) प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने ।

छ) माथि उल्लेखित सम्पुर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ट तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भएजस्तै गाँउपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अध्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले गाँउपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अर्न्तगत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभुतरुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले गाँउपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पानुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ। तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संगालोको ट्डकारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ। दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायू परिवर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्न, मानव अधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सूचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो।

१.४ तयारी प्रक्रिया (Methodology)

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार छन् –

- ✓ विशिष्टीकृत प्रश्नावली निर्माण गरी Android Apps द्वारा प्रत्येक घरपरिवारको जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पक्षहरूको विवरण प्राप्त गर्न गणकहरू परिचालन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ यसमा गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखाबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ सबैवडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तरर्वाता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ घरधुरी सर्वेक्षण २०७६, विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्साको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन पद्दती उपयोग गरी गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवार्ता गरी संकलन गरिएको छ । यसका साथै गाँउपालिका स्थित विभिन्न सरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वुद्धिजिवीहरू तथा उपलब्ध प्रतिष्ठित् व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी गाँउपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिइएको छ । गाँउपालिकाका समग्र तथ्याङ्क जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाँउपालिका कार्यालय लगायत गाँउपालिका स्थित सरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू शाखा तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ । गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धित गाउँपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणाअनुसार यसले थाक्रे गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तैपनि स्रोत, साधन तथा सूचनाको व्यवस्थापनका सिमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरु प्राप्त हुन सकेको छैन । तथापि अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्कहरु भने समावेश गरिएको छ ।

खण्ड- २: गाउँपाालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र)

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा प्रशासनिक विभाजन

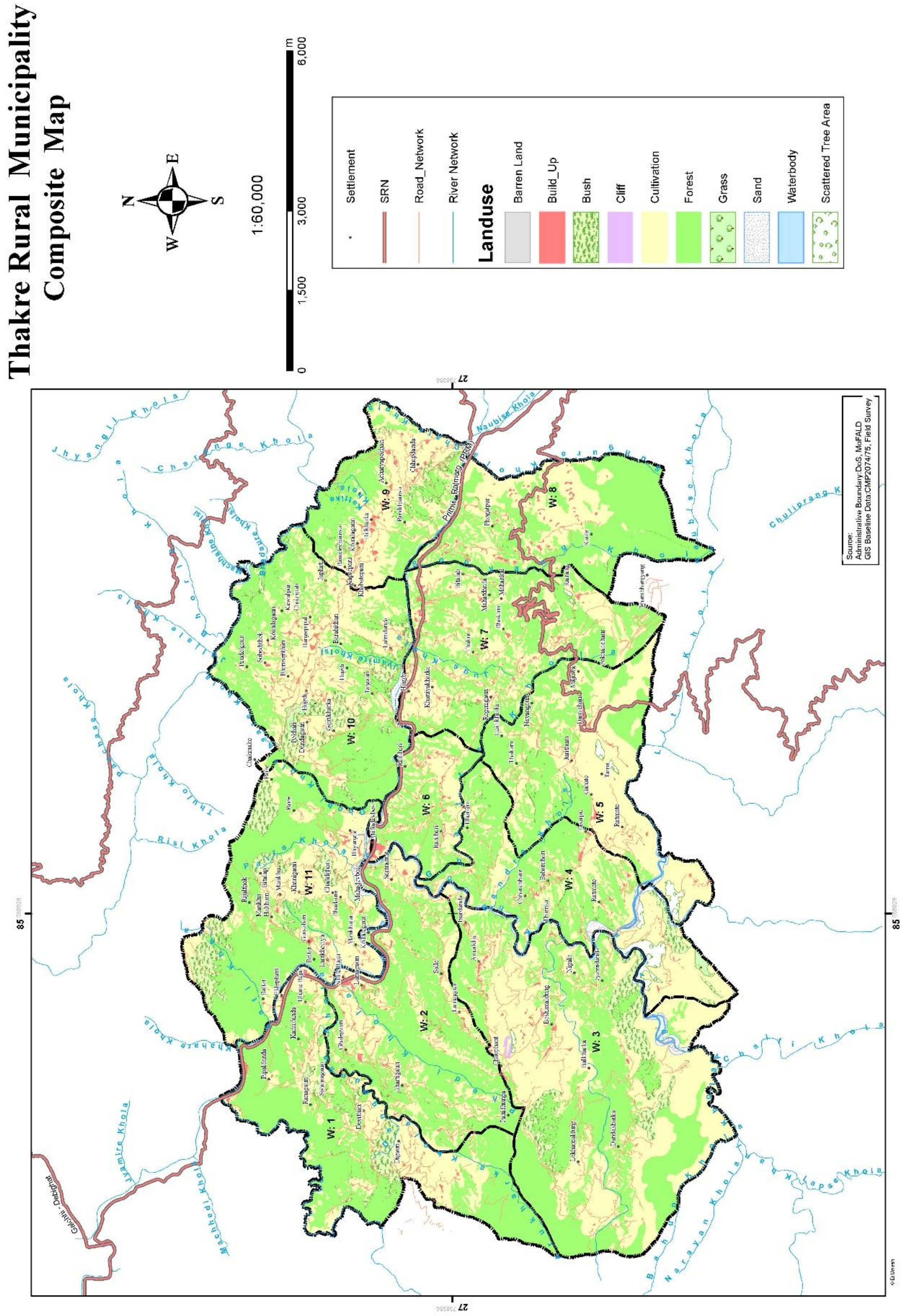

नक्सा नं. १: *गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति चित्रण*

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना

थाक्रे गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार प्रदेश नं.३ अन्तरगत धादिङ जिल्लाका १३ स्थानीय तहहरू मध्ये एक पर्दछ। थाक्रे गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८४°५९'४७" देखि ८५°८'३४" पूर्व देशान्तरसम्म र २७°४१'२७" देखि २७° ४७'३" उत्तरी अक्षांश सम्म फैलिएर प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित होचो भू-भागदेखि मध्य पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित छ। यो गाउँपालिकामा समुद्रि सतहबाट ४९० मि. देखि २२०० मि. को उचाई सम्मको विविधता रहेको छ। १०२.७१ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस गाउँपालिकाको पूर्वमा धुनिबेशी नगरपालिका, पश्चिममा गल्छी गा.पा., उत्तरमा गल्छी गा.पा. र नुवाकोट जिल्ला र दक्षिणमा मकवानपुर जिल्ला रहेका छन्। पहाडी क्षेत्रमा पर्ने गाउँपालिकाको केही भागमा खेतियोग्य उर्वर जमिनले ओगटेको भए पनि अधिकांश भाग पहाडले ओगटेको छ। जल, जंगल, जमिन, जनावर र जडिबुटिको कमि नभएको यस गाउँपालिकामा सानाठूला गरी धेरै खोला र खोल्सा तथा नदीहरू रहेका छन्।

२.१.२ प्रशासनिक विभाजन

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार गरेको नमुना वमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार तत्कालिन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ मा देहाय बमोजिम साविकका गा.वि.स.हरू भुमेस्थान, तसर्पु, थाक्रे, केवलपुर र गोगनपानीका ४ वटा वडा समेटर ११ वटा वडाहरू कायम गरिएको हो। हाल थाक्रे गाउँपलिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. १: थाक्रे गाउँपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स.	साविकको वडा नं.	हालको क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	भुमेस्थान	८,९	१०.१६
२	भुमेस्थान	४,६,७	९.६७
३	भुमेस्थान	१,२,३,५	१९.०७
४	तसर्पु	१,२,३,४,८	८.१२
५	तसर्पु	५,६,७,९	८.७७
६	थाक्रे	३	३.१२
७	थाक्रे	४,५,६,७,८	९.१३
८	थाक्रे	१,२,९	७.५७
९	केवलपुर	१,२,८,९	५.६०
१०	केवलपुर	३,४,५,६,७	११.३८
११	गोगनपानी	५,६,७,८	१०.११

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७६

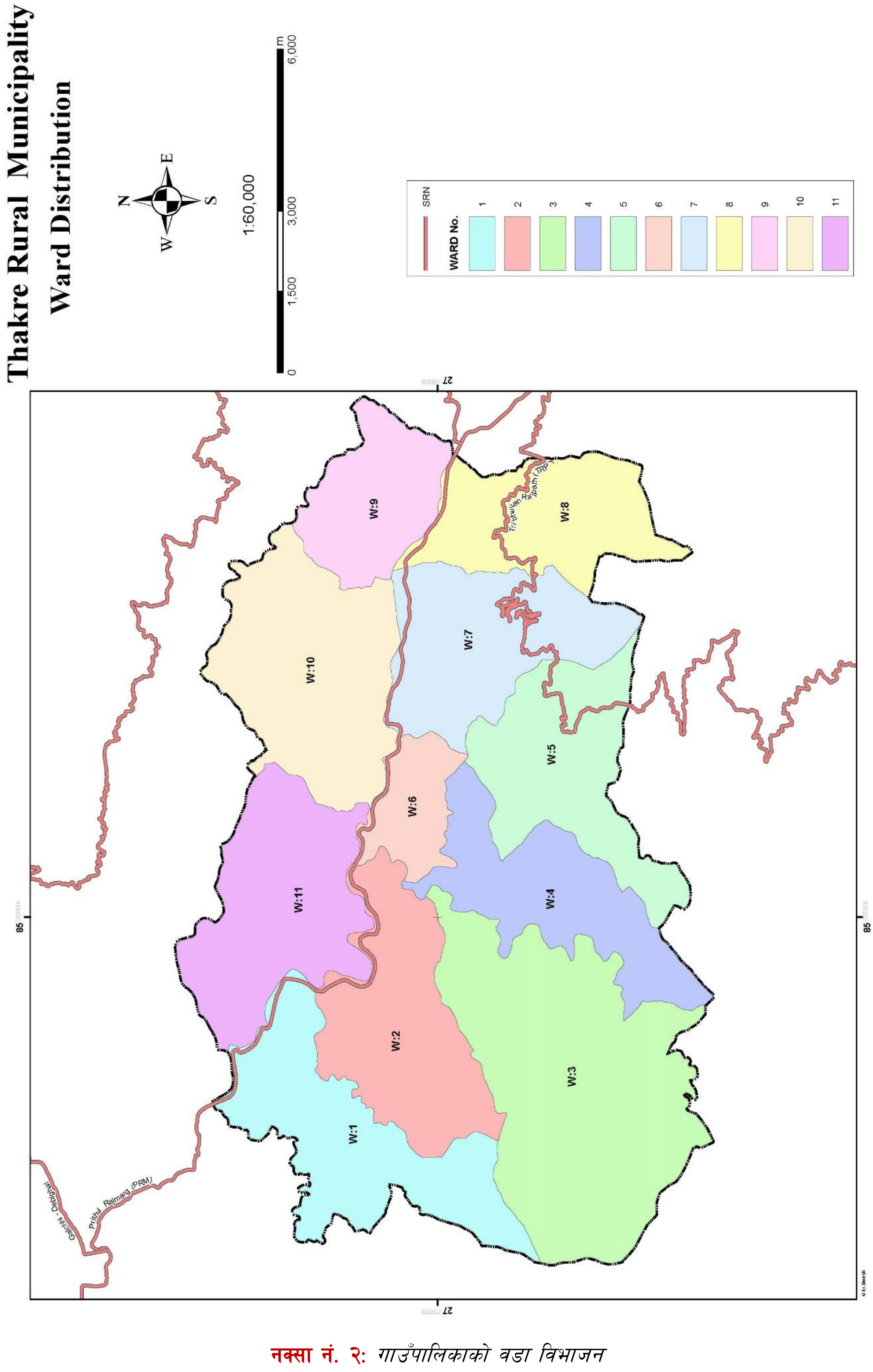

नक्सा नं. २: *गाउँपालिकाको वडा विभाजन*

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

थाके गाउँपालिका साविकको थाके गाउँ विकास समितिको नामबाट नामाकरण गरिएको छ । ऐतिहासिक पृष्ठभूमि हेर्दा यस गाउँपालिकाको बाटो भएर भारी बोक्ने भरियाहरू मकवानपुरको भिमफेदीदेखि काठमाण्डौंसम्म यहाँबाटै ओहोरदोहार गर्थे । मुलतः उनीहरूलाई ढाके भनिन्थ्यो । यस गाउँपालिकाको आसपासमा उनीहरू थकाई मार्ने गर्थे । ढाकेहरूले थकाई मार्ने ठाउँ अपभ्रंस भएर 'थाके' रहन गएको एकथरि मत पाइयो भने अर्को थरि मत अनुसार साविकको थाके गाविसको कार्यालय भवनको मुनि कालिका मन्दिरको आसपासमा केही चिलाउनेका रुखहरू रहेको र ती रुखहरूको पात झरेको बेला पारिबाट हेर्दा तरकारीमा लगाइने थाँक्रो जस्तो देखिने भएकोले सो ठाउँको नाम थाके रहन गएको पनि भनिन्छ । साविकका करिब साढे चार गाविसहरू मिलेर गाउँपालिका बनाउँदा नाम थाके राख्ने र महादेववेंशी भने सबै क्षेत्रको पायक पर्ने स्थान भएकोले गाउँपालिका केन्द्र राख्ने सहमति भए अनुरुप थाके गाउँपालिका बनेको हो ।

२.३ धरातलिय अवस्था (भू-क्षेत्रको प्रकृति भिरालोपन तथा उचाइ, मोहडा)

गाउँपालिकाको भौतिक अवस्थाको विवरण तयार पार्दा यहाँको धरातलीय अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नु अनिवार्य हुन्छ । क्षेत्रफलका हिसाबले सानो भएतापनि नेपाल धरातलीय विविधताका हिसाबले विश्वमै सम्पन्न मानिन्छ । विशेषतः भौगर्भिक प्रक्रियाका दौरान पछिल्लो समयमा निर्माण भएको महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला निर्माण हुँदा तिब्बतियन भू-खण्ड र भारतीय उपहाद्विपको एक आपसमा टकराव हुँदा यि दुई भू-खण्डको बीचमा रहेको टेथिस सागरको अस्तित्व समाप्त भई उच्च हिमालय पर्वत, मध्य महाभारत पर्वत श्रृङ्खला तथा होचा चुरे पर्वत श्रृङ्खला र सबैभन्दा दक्षिण भेगमा फैलिएको विशाल गंगाको मैदानको अंशको रुपमा रहेको तराई मधेश भू-भाग मिलेर समग्र देशको भू-सतह निर्माण भएको छ । यो भू-धरातलीय वस्तुगत चरित्रहरू मध्ये एक वा अर्को प्रकारको भू-धरातलको प्रधानता हाम्रा गाउँपालिका वा नगरपालिकामा रहेको पाइन्छ ।

भू-धरातलीय स्वरुपले विकास निर्माणमा अहम् भूमिका खेल्दछ । भू-धरातलको विवरण अन्तर्गत विशेषत : भिरालोपन, मोहडा, उचाई, भू-आवरण, माटोको बनावट जस्ता आधारभूत पक्षहरू पर्दछन् ।

थाके गाउँपालिका हालको नयाँ संरचना अनुसार प्रदेश नं. ३ अन्तरर्गत रहेको पहाडी जिल्ला धादिङमा पर्दछ । प्रायजसो दक्षिण मोहडा फर्केको भएपनि पूर्व, पश्चिम, उत्तर र दक्षिण सबैतिर फर्किएको भूवनोट पाइन्छ । यो महाभारत श्रृंखलाको एक खण्ड भएकोले उच्च भागहरू तथा ढुंगा तथा बलौटे माटो छ । बेशीतिर झर्दा रातो पाँगो माटो पाइन्छ । यो अलिबढी चिम्ट्याइलो र अन्न उत्पादन गर्न बढी नै प्राङ्गारिक मलखादको प्रयोग गर्नुपर्ने खालको छ ।

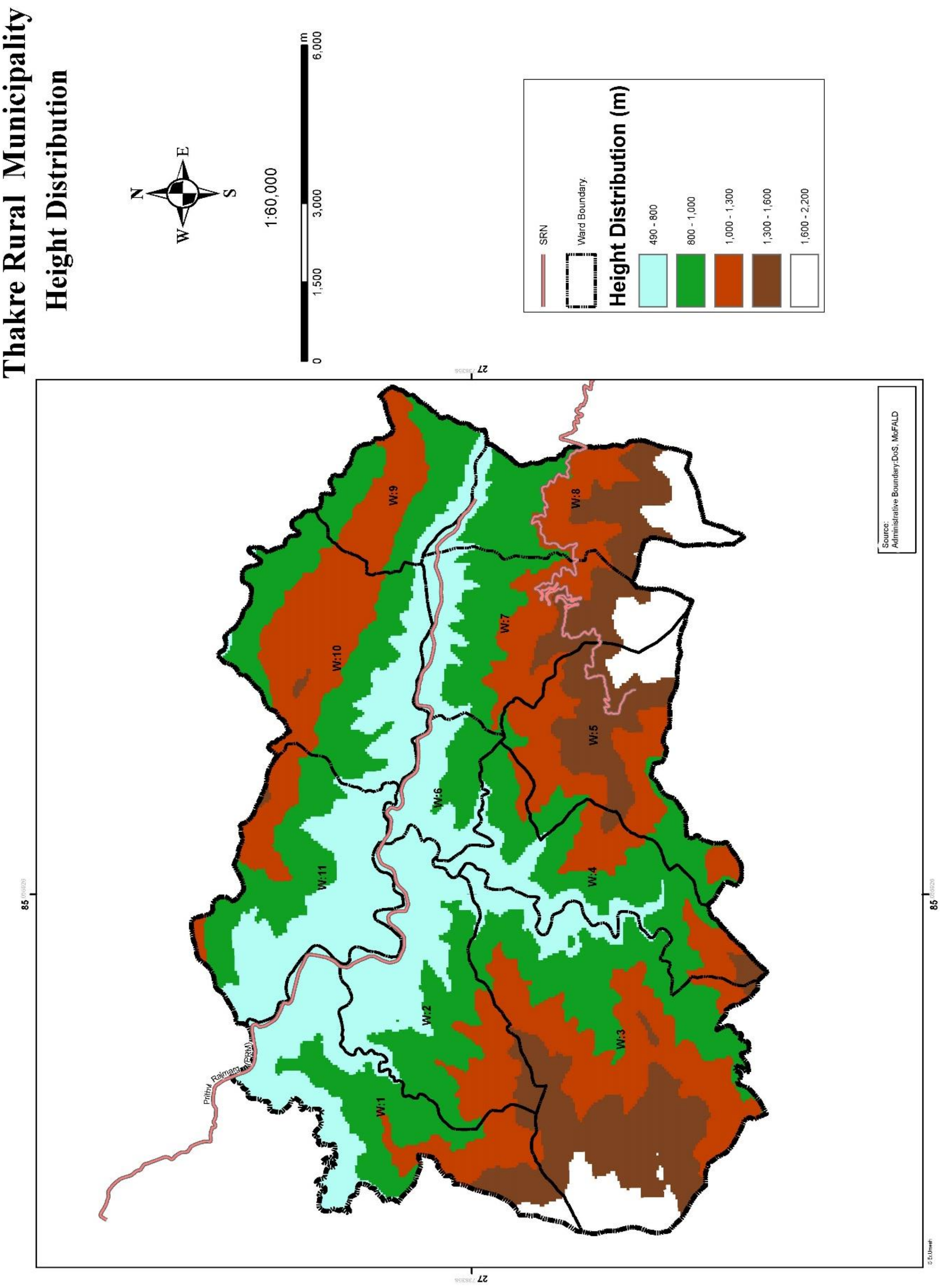

नक्सा नं. ३: *गाउँपालिकाको उचाइ सम्बन्धि विवरण*

२.४ भू-उपयोगको विवरण

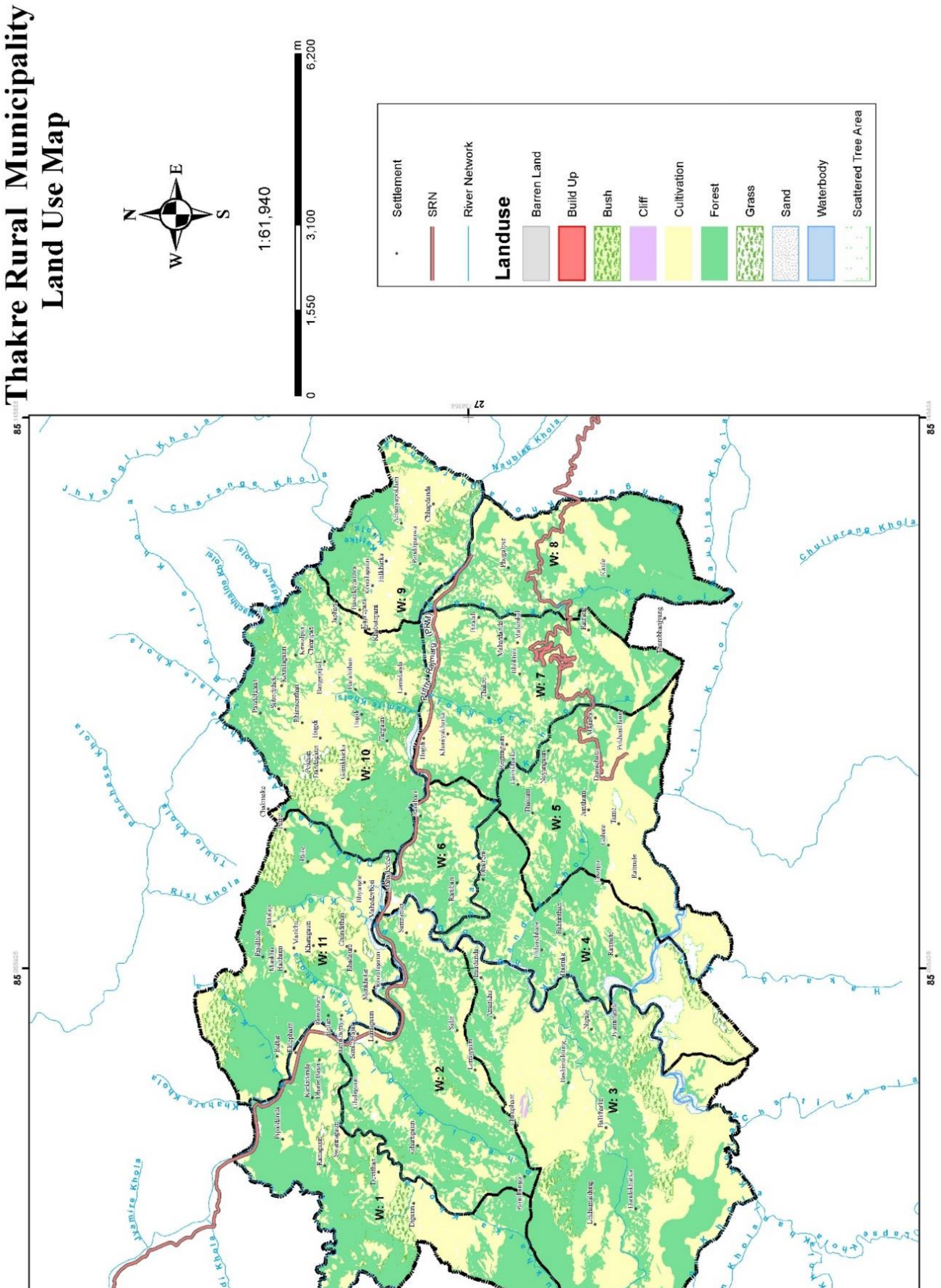

नक्सा नं. ४: *गाउँपालिकाको भू-उपयोग विवरण*

गाउँपालिकामा बढी मात्रामा क्रसर उद्योगका कारण ढुंगा, गिट्टी, बालुवाको लागि उपयोग भएको छ । नदीजन्य श्रोतको उपयोग तीव्र रुपमा हुँदै छ । निर्माण सामग्रीको खपत मुख्य रुपमा काठमाण्डौ उपत्यका हुने निमार्ण नै हो । केही मात्रामा तराइतिर समेत निर्माण सामग्री जाने गरेको छ । दोश्रो प्राथमिकतामा खाइखेतीको रूपमा विशेष गरी बेसीतिर धान, आलु, गोलभेडा, मकै खेती हुन्छ । विस्तारै उचाई बढ्दै जाँदा मकै, कोदो, फापर, आलु जस्ता मुख्य बालीहरू उत्पादन हुन्छ । व्यवसायिक उत्पादन प्रणालीको विकास गर्न भने पालिकाले योजनावद्ध कार्यक्रमहरू ल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरूको उपयोगका आधारमा अडेको छ। मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू, उसले उपयोग गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूका पूर्णत निर्भर गर्दछ । तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्रको तथ्याङ्क, खेतियोग्य जमिन, जल, बालुवा, हिमाल, पहाड, आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई हेर्दा ४९.१ प्रतिशत अर्थात सबैभन्दा धैरै वन क्षेत्रले ओगटेको छ भने दोश्रोमा ४१.४ प्रतिशतमा खेतीयोग्य जमिन रहेको छ । कुनैपनि स्थानको समग्र भू-आवरण मध्ये ४० प्रतिशत भन्दा बढी वन क्षेत्र हुनु वातावरणीय सन्तुलनका हिसाबले सुखद विषय हो । यद्यपी सो वन पूर्णत सदुपयोग र वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुनु भने अनिवार्य छ । उपलब्ध जमिन मध्ये खेतीयोग्य जमिनको अंश समेत राम्रो रहेको छ । सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अबलम्बन गर्न सके उत्पादनको समेत राम्रो सम्भावना देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको भू-उपयोगको अर्को उल्लेखनीय पक्ष भनेको यहाँको झाडी, बुट्यान तथा खेर गैरहेको जमिनले ओगटेको भू-भागको अंश हो । अर्थात सो भू-भागले कुल भू-भागको ४.८४ प्रतिशत ओगटेको छ । घर तथा भवन निर्माणले १.६१ प्रतिशत ओगटेको छ भने बालुवा र बगर क्षेले १.७६ प्रतिशत ओगटेको छ । अन्य जस्तै पहरा, घाँसे मैदान, जलाधार क्षेत्रले निकै कम प्रतिशत भू-भाग ओगटेका छन् ।

तालिका नं. २: भू-उपयोग विवरण

विवरण	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
घर तथा भवन निर्माण गरिएको	१.६५	१.६१%
झाडी	४.९७	४.८४%
पहरा	०.०४	०.०४%
खेतीयोग्य जमिन	४२.५२	४१.४०%
जंगल	५०.४७	४९.१४%
घाँसे मैदान	०.३९	०.३८%
बालुवा/ बगर क्षेत्र	१.८१	१.७६%
जलाधार	०.३१	०.३०%
छरिएका बुट्यान क्षेत्र	०.५५	०.५४%
कुल क्षेत्रफल	१०२.७१	१००.००%

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७६

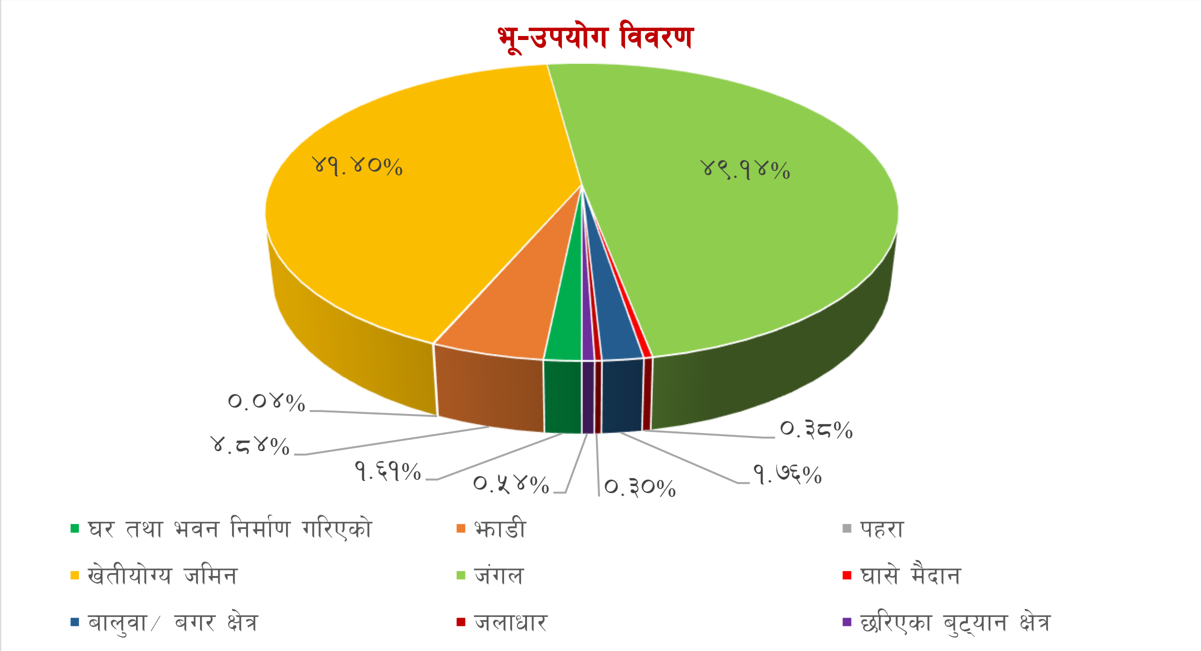

२.५ माटोको बनावट

गाउँपालिकाको माटोको बनावट हेर्दा नेपालको मध्य पहाडी खण्डमा विशेषगरी महाभारत श्रृंखला अन्तर्गत पाइने मिश्रित प्रकारको माटो पाइन्छ । भिरालो सतहहरूमा प्रायश चट्टानयुक्त माटोको प्रधानता छ भने खेतीयोग्य क्षेत्रमा केहि पाँगो मिश्रित दोमट तथा बलौटे माटो रहेको छ । केहि क्षेत्रहरूमा पूर्ण रुपमा रातो माटोको खण्डहरू छ भने चिम्टाइलो माटो समेत रहेको छ । खोला तथा बगरहरूमा स्वभाविक रुपमा बलौटे माटो र ढुङ्गाहरूको उपलब्धता रहेको हुनाले वेशी क्षेत्रहरूका खेतहरूमा बलौटेमाटोको प्रधानता रहेको छ ।

२.५.१ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण

थाके गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको बर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भूबनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन आँकलन गरिएको छ । थाके गाउँपालिकामा भूमिलाई भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा गाउँपालिकाको जमिनमा ७ डिग्री देखि ५६ डिग्री सम्मको भिरालोपन देखिन्छ । जसलाई तल उल्लेख गरिएको छ ।

क) Slope 1°-5° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्धभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने मोटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइ भएमा हिउँदे एवं बसन्ते बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

ख) Slope 5°-30° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्यरुपमा देखा परि रहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता क्षयीकरण झन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतीका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईबस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईबस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गह्राहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

ग) Slope = 30°–40° माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकाससहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गरा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षती पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ। यस प्रकारको जमिनमा वनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुनेछ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ। जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ। यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईवस्तुलाई चराउने चलन कडाइकासाथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ। यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनुहुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन।

घ) Slope > 40° माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भू-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर, भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भएको तथा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थायीकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण अन्न एवं वनस्पती खेतीका लागि अनुपयुक्त मानिन्छ।

यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैं एकातिर यस्तो जनिमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीव्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (reclaim) गर्न असम्भव नै हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ।

थाक्रे गाउँपालिकाको भू-बनोटको स्थितिलाई हेर्दा ०° देखि ६३° सम्मको भिरालोपनको अवस्था देख्न सकिन्छ। यसले गाउँपालिकाको भिरालोपनमा विविधता प्रष्टै देखिन्छ। वेशीतिरका भूभाग कम भिरालो र उचाइ बढ्दै जाँदा भिरालो पन पनि सोही अनुपातमा बढ्दै गएको देखिन्छ। उच्च भूभागलाई भूक्षयीकरणबाट जोगाउन योजनावद्ध विकास योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

२.६ जमिनको मोहडा (Aspect)

सामान्यतया भिरालोपनमा विषमता हुँदा जमिनको मोहडामा समेत विषमता हुन्छ। यद्यपि मोहडाको हिसाबले हेर्दा पूर्वी मोहडा, दक्षिण पुर्वी मोहडा, दक्षिण मोहडा, दक्षिण पश्चिम मोहडा, पश्चिमी मोहडा भएको क्षेत्र ५३.४४ प्रतिशत भएकोले गाउँपालिकामा जलवायुगत विविधता पाउनुका साथै यस प्रकारको पारिलो क्षेत्रको जमिन कृषि, उद्योग, बसोबास तथा अन्य विकासका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न उपयुक्त रहेको छ। उत्तरी मोहडा १६.०१ प्रतिशत हुनुले यहाँको जमिन कृषि तथा बसोबासका लागि बढी शीत प्रधान र अनुपयुक्त रहेको छ। करिब ९.३० प्रतिशत जमिन समथर भएकोले खेतीपातीको लागि अब्बल छ। थप तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३: जमिनको मोहडाको विवरण

क्र.स.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	समथर मोहडा	९.५४	९.३०
२	उत्तर मोहडा	१६.४३	१६.०१
३	उत्तर पूर्वी मोहडा	१३.४२	१३.०८
४	पूर्व मोहडा	९.९९	९.७४
५	दक्षिण पूर्वी मोहडा	१३.१९	१२.८५
६	दक्षिण मोहडा	१०.४१	१०.१४
७	दक्षिण पश्चिम मोहडा	९.१५	८.९२
८	पश्चिम मोहडा	१२.१०	११.७९
९	उत्तर पश्चिम मोहडा	८.३९	८.१७
	जम्मा	१०२.६२	१००.००

स्रोत नक्सा, २०७६

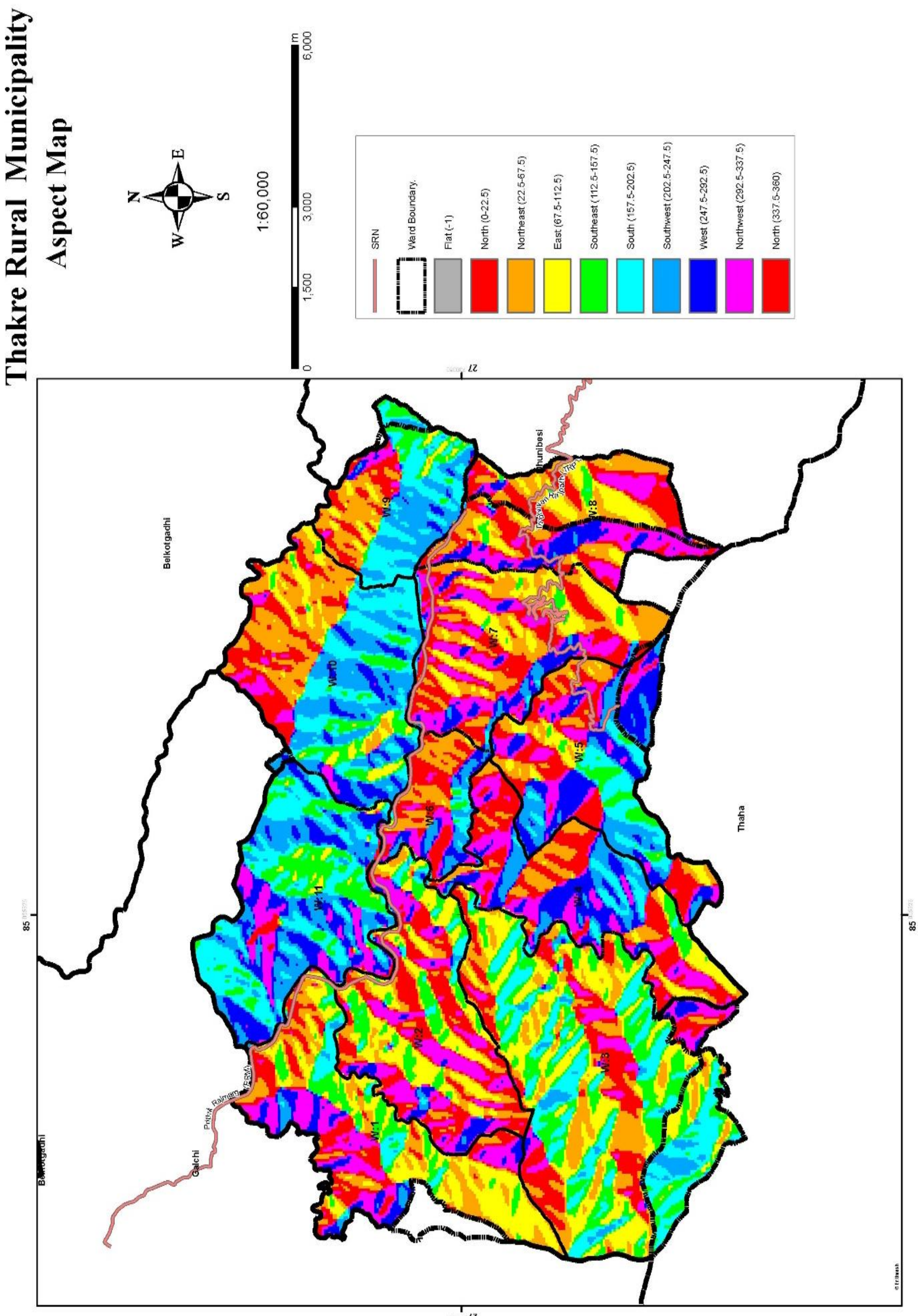

नक्सा नं. १: *गाउँपालिकाको जमिनको मोहडाको विवरण*

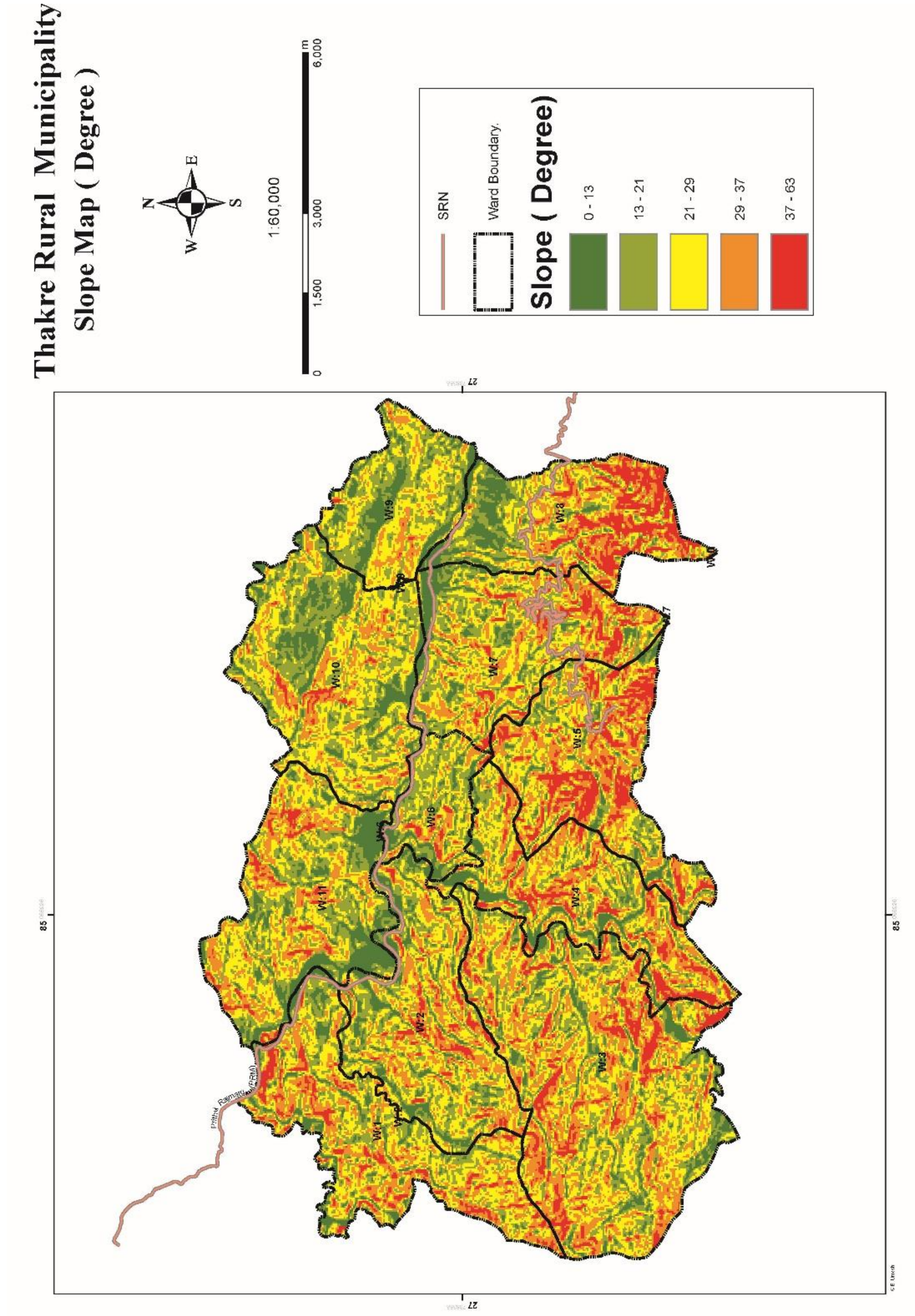

नक्सा नं. ५: *गाउँपालिकाको भिरालोपन सम्बन्धि विवरण*

२.७ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खनिज (खानी) खेतीयोग्य जमिन, वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार सिमसार)

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असरहरूले प्राकृतिक नदी/खोलामा जलसतह असन्तुलित हुने र सुक्ने जोखिम रहेको छ ।

रानी झरना

२.७.१ ताल वा पोखरी

यस गाउँपालिकामा केही समय अघिसम्म प्रत्येक वडामा कुनै न कुनै रुपमा पोखरीहरू थिए । जलवायु परिवर्तनको असर तथा २०७२ सालको भुकम्पपछि तिनीहरू क्रमशः सुक्दै गए । हाल गाउँपालिकामा पानी रहेको पोखरीहरू नगन्य मात्रामा पाइन्छ । वडाको पहलमा कृत्रिम तरिकाबाट साविकमा पानी जमेका परम्परागत पोखरीमा पानी जमाउने जमर्को गरिएको भएतापनि पानी जोगाउन कठिन अवस्था छ । यस्तो अवस्थामा पानी जोगाउन जैविक प्रविधिको प्रयोग आवश्यक देखिन्छ । हाल गाउँपालिकाको 'सय गन्तव्यमा एउटा गन्तव्य' को प्रभावले पोखरी बचाउ अभियानलाई टेवा दिइरहेको छ । यस गाउँपालिकामा तालहरू छैनन् ।

रानी झरनाको क्यानोनिङ

२.७.२ मुख्य उच्च पहाडी खण्ड

यहाँका उच्च भागहरूमा वडा नं. ५ मा पर्ने पोखरी चौर, वडा नं. ७ को राम्चे तथा वडा नं. ३ मा पर्ने भुमेचुली र चौकीडाँडा प्रमुख रुपमा पर्दछन् ।

२.७.३ खानी, खनिज

हालसम्म सम्भाव्यता अध्ययन नभएकोले खानी खनिजका व्यवस्थित श्रोतहरू पत्ता लागेका छैनन् । व्यवसायिक रुपमा सञ्चालित क्रसर उद्योगका कारण ढुंगा र बालुवा खानी प्रमुख छन् । गाउँपालिकाका उच्च भागहरूमा खरी ढुंगा तथा चुन ढुंगा पनि प्रशस्त पाइन्छ । तर यी खनिजको यकिन तथ्यांक संकलन गरिएको छैन । यहाँ पाइने ढुंगा अत्यन्त उच्च गुणस्तरको र साह्रो पनि हुने भएकोले 'फलाम ढुंगा' को नामले जनमानसमा प्रचलित छ ।

२.७.४ वन्यजन्तु

यस गाउँपालिकामा केही सामुदायिक वनहरू रहेका छन् जहाँ कालिज, भँगेरा, सारौटे, जुरेली, काग, तित्रा आदि लगायतका पन्छी तथा सालक, मृग, सानोबाध (चरिबाध), चितुवा, सालक, हरिण, दुम्सी जस्ता जनावरहरू पाइन्छन् । लोपोन्मुख प्रजातिहरू संरक्षणको पर्खाइमा रहेका छन् ।

२.७.५ सिमसार क्षेत्र

वडा नं. ६ मा पर्ने रानी झरना जुन क्यानोनिङको लागि उपयुक्त ठाउँ पनि रहेको छ । यहाँ हाल केही सिमसार क्षेत्र छन् । तर पहिले प्रशस्त्र मात्रामा पानीको मुल फुट्ने सिमसार क्षेत्रहरू क्रमशः लोप हुँदै गएका छन् । हालको अवस्थामा सिमसार क्षेत्र भेट्न प्राय दुर्लभै छ ।

२.८ साँस्कृतिक विशेषताहरू

मानवीय चालचलन, भाषा, व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसाबले निर्देशित हुन्छ । दैनिक व्यवहारहरू सञ्चालन गर्न मानिस, परिवार र समाजको स्वरुपमा बाँधिएको हुन्छ । विवाह, परम्पराले नाता सम्बन्ध, स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको श्रृजना हुन्छ । जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभुषा, चाडपर्व, भाषा, रहनसहन आदि सबै साँस्कृतिक विशेषताहरू भित्र पर्दछन् । यि सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरू मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरू हुन् । साँस्कृतिक गतिविधिहरूले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जिउन मद्दत पुऱ्याउँछ । यसले समाजलाई संगठित र गतिशील तुल्याउँछ ।

हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकामा अपनाइने प्रमुख संस्कार कुल पुजा, गोठ पुजा, ब्रतबन्ध, विवाह, काजकृया, वार्षिक काम, न्वारन, तिथी श्राद्ध, सोह्रश्राद्ध औंशि, पूर्णीमा, सक्रान्ती, सत्यनारायणको पुजा, एकाह, होमहोमादी, यज्ञ, सप्ताह, रुद्रीपाठ, मलमास, सूर्य ग्रहण, चन्द्रग्रहण, आदि रहेका छन् ।

परम्परागत संस्कृतिमा आधारित असारे गीत, तीज गीत, झ्याउरे भाका र दोहोरीगीत आदि यस गाउँपालिकामा सर्वाधिक लोकप्रिय छन् । बैशाखी पूर्णिमा, ल्होसार, उधौली, उभौली, बुद्ध पूर्णिमा, असार १५ मा दही चिउरा,साउने संक्रान्ति, नागपञ्चमी, ऋषितर्पणी पूर्णिमा, बडा दशैं, तिहार, देउसी, माघे संक्रान्ति, फागु पूर्णिमा (होली), रामनवमी, ठूलो एकादशी, नेवार समुदायको सठी, म्ह पुजा आदी विशेष महत्वकासाथ यहाँका जनमानसले मनाउने मुख्य पर्वहरू हुन् ।

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू छन् । यहाँको परम्परागत भेषभूषालाई हेर्दा महिलाले साडी, चोलो तथा पुरुषले धोती, कुर्ता, कमिज लगाउँछन् । क्षेत्री, बाहुन, कामी, दमाई आदि पुरुषले कमेज-सुरुवाल, दौरा-सुरुवाल लगाउँछन् भने तामाङहरूले चौबन्दी चोलो, लुङ्गी, कम्मरमा पटुकी बाँध्ने गर्दछन् । तर आधुनिक समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतीहरू क्रमशः पैन्ट, शर्ट, टिसर्ट, साडी ब्लाउज, कुर्ता-सलवार नै लगाउन रुचाउँछन् । गाउँपालिकामा रहेका नेवार, तामाङ, मगर, चेपाङ, राई, गुरुङ्ग आदिको रहनसहन र संस्कृति गहनाको रुपमा रहेको छ ।

२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ । कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्यधिक हुन्छ । कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रकोरुपमा रहेका हुन्छन् । तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायिकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ । भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई सम्वृद्ध बनाउन सकिन्छ । उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा गाउँपालिकाको संभावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग हेर्दा झण्डै ५० प्रतिशत वनक्षेत्र भएकाले वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत यहाँको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजङ्गललाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार सम्भार गर्ने भन्ने बुझिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ ।

समग्रमा यस गाउँपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन् । आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन । जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ । साथै गाउँपालिकाको सन्नीकट रहेको काठमाडौं उपत्यकाको ठुलो उपभोक्ता बजारसम्म यहाँका उत्पादनहरू पुऱ्याउन सके गाउँपालिकाको कायापलट हुने सम्भावना रहेको छ ।

गाउँपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ती बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपन्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर,

मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा केही खोलाहरू भएको र थप केही सम्भाव्य ठाउँहरूमा पोखरी तथा कृत्रिम ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्वका स्थलहरू रहेको यो गाउँपालिकामा गहनाको रुपमा पानीढुंगा पार्क निर्माणस्थल, भुमेचुली, भुमी वागेश्वरी मन्दिरबाट दृश्यावलोकन गर्न सकिने, चौकीडाँडाबाट चौध जिल्लाका साथै लाङटाङ, गणेश हिमाल, अन्नपूर्ण हिमाल, माछापुच्छ्रे देखि सगरमाथाको चुचुरो समेत अवलोकन गर्न सकिने स्थलहरू लगायत विभिन्न मठ मन्दिर तथा यहाँको लोक सँस्कृति आदि छन् । यी स्थानहरूलाई व्यवस्थित गर्न सकेको खण्डमा निश्चित रुपले आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू बढ्न गई थप आर्थिक अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यसका अतिरिक्त थाक्रे गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका पानीका श्रोत तथा खोलाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यावसायीक रुपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- क्रसर उद्योग (व्यवस्थित गर्न जरुरी) ।
- चुनढुंगा तथा खरी ढुंगा खानी (सम्भाव्यता अध्ययन जरुरी) ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नती र समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- तरकारी, पशुपालन तथा अन्य कृषि उत्पादनको बजारको लागि छिमेकी ठूला उपभोक्ता बजारहरु तथा काठमाडौं पठाउन समस्या नभएकोले व्यवसायिक कृषि उत्पादनलाई नै जोड दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ ।
- यस गाउँपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी वृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरू रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।
- यस स्थानमा स्थानीय श्रोतमा आधारित वाइन फ्याक्ट्रीको सम्भावना ।
- वडा नं. ८ को रैराङमा लघु जलविद्युत आयोजनाको सम्भावना रहेको छ ।

पर्यटन उद्योग:

- चन्द्रागिरीदेखि राम्चे सम्म करिब ३० कि.मी.को ट्रेकिङ रुटको सम्भावना ।
- पानीढुंगामा पार्क निर्माण (डि.पि.आर. रु. २ करोड पचास लाखको डि.पि.आर. भइसकेको)
- भुमेचुली, भुमी वागेश्वरी मन्दिर र दृश्यावलोकनका लागि उपयुक्त ।
- चौकीडाँडाबाट चौध जिल्ला अवलोकन गर्न सकिने साथै लाङटाङ, गणेश, अन्नपूर्ण, माछापुच्छ्रे देखि सगरमाथासम्म अवलोकन गर्न सकिने ।

खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ। यहाँ गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ बाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ४: जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०६८	वि.सं. २०७६
अक्सर बसोबास गर्ने जम्मा जनसंख्या	३२,९१४	२९,७२७
अक्सर बसोबास गर्ने पुरुष	१६,०५३	१४५५८
अक्सर बसोबास गर्ने महिला	१६,८६१	१५,१६६
अक्सर बसोबास गर्ने तेस्रो लिङ्गी	-	३
अनुपस्थित जनसंख्या	-	५८१०
अनुपस्थित पुरुष जनसंख्या	-	३६०२
अनुपस्थित महिला जनसंख्या	-	२२०८
कुल अक्सर बसोबास गर्ने र अनुपस्थित जनसंख्या	-	३५५३७
लैंगिक दर	९५.२१	९६
जम्मा घरधुरी	६,९२७	७३१६
औषत परिवार आकार	४.७५	४.०६
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	३३८	२८९

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ र गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

माथिको तालिकामा थाके गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार थाके गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ३५५३७ मध्ये अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या २९,७२७ रहेको छ जस मध्ये पुरुष १४,५५८ जना, महिला १५,१६६ जना र तेस्रो लिङ्गी ०.०१ प्रतिशत (३ जना) रहेका छन् भने अनुपस्थित जनसंख्या ५८१० रहेको छ जसमध्ये पुरुष ३६०२ र महिला २२०८ रहेको छ। सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९६ रहेको छ। जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) २८९ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये १.७६ प्रतिशत (५२० जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन्। कुल ७३१६ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.०६ जना सदस्य रहेको देखिन्छ। वि.सं. २०६८ को जनगणना अनुसार नेपालको परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको थियो। देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको थियो ।

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

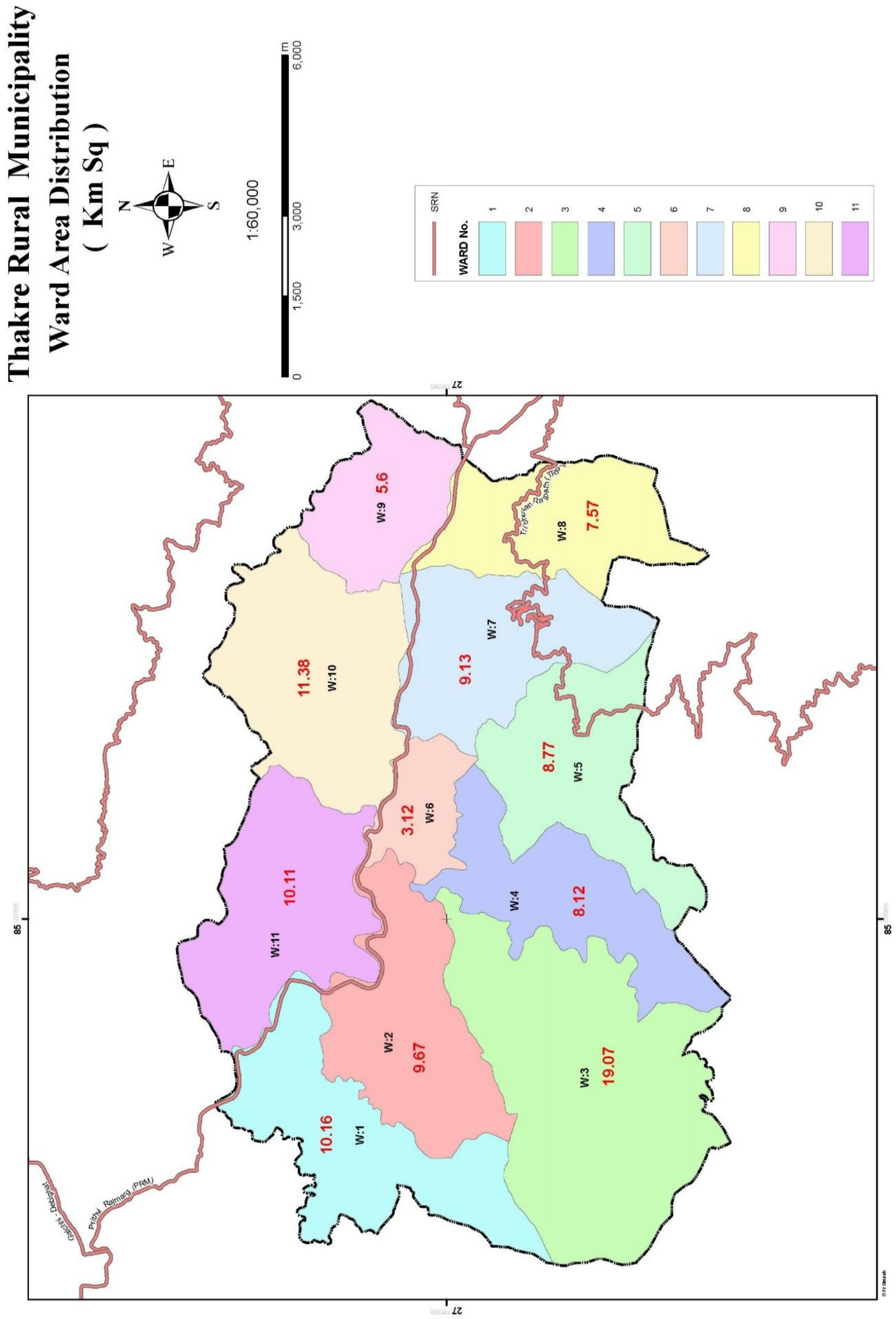

नक्सा नं. ६: *गाउँपालिकाको वडागत क्षेत्रलफल*

तालिका नं. ५: अक्सर बसोबास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या				अनुपस्थित				जम्मा			
	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा
१	१३०७	१३४३	०	२६५०	२६९	१४८	०	४१७	१५७६	१४९१	०	३०६७
२	२०१४	२१२१	०	४१३५	५०४	३३८	०	८४२	२५१८	२४५९	०	४९७७
३	१५३४	१५५३	२	३०८९	४९६	३६४	०	८६०	२०३०	१९१७	२	३९४९
४	११३६	११२५	०	२२६१	२९४	१५३	०	४४७	१४३०	१२७८	०	२७०८
५	१०८७	११७२	०	२२५९	२४७	२१५	०	४६२	१३३४	१३८७	०	२७२१
६	१४५८	१४७९	०	२९३७	२७८	१४७	०	४२५	१७३६	१६२६	०	३३६२
७	१६९९	१७६२	०	३४६१	३११	१५३	०	४६४	२०१०	१९१५	०	३९२५
८	१२४४	१४०४	०	२६४८	२७७	१२९	०	४०६	१५२१	१५३३	०	३०५४
९	९६१	९८४	१	१९४६	१६१	८२	०	२४३	११२२	१०६६	१	२१८९
१०	१०१६	११००	०	२११६	५३९	३५०	०	८८९	१५५५	१४५०	०	३००५
११	११०२	११२३	०	२२२५	२२६	१२९	०	३५५	१३२८	१२५२	०	२५८०
जम्मा	१४५५८	१५१६६	३	२९७२७	३६०२	२२०८	०	५८१०	१८१६०	१७३७४	३	३५५३७

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

तालिका नं. ६: वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	जनसंख्या				परिवार संख्या	क्षेत्रफल	जनघनत्व प्रति वर्ग कि.मि.	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा					
१	१३०७	१३४३	०	२६५०	५८७	१०.१६	२६१	४.५१	९७
२	२०१४	२१२१	०	४१३५	९९५	९.६७	४२८	४.१६	९५
३	१५३४	१५५३	२	३०८९	७५५	१९.०७	१६२	४.०९	९९
४	११३६	११२५	०	२२६१	५७२	८.१२	२७८	३.९५	१०१
५	१०८७	११७२	०	२२५९	४९५	८.७७	२५८	४.५६	९३
६	१४५८	१४७९	०	२९३७	७५१	३.१२	९४१	३.९१	९९
७	१६९९	१७६२	०	३४६१	८५४	९.१३	३७९	४.०५	९६
८	१२४४	१४०४	०	२६४८	६५०	७.५७	३५०	४.०७	८९
९	९६१	९८४	१	१९४६	४५९	५.६	३४८	४.२४	९८
१०	१०१६	११००	०	२११६	६५२	११.३८	१८६	३.२५	९२
११	११०२	११२३	०	२२२५	५४६	१०.११	२२०	४.०८	९८
जम्मा	१४५५८	१५१६६	३	२९७२७	७३१६	१०२.७१	२८९	४.०६	९६

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

थाक्रे गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं २ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ४,१३५ (पुरुष २०१४ जना र महिला २१२१ जना) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ४.१६ र घरधुरी संख्या ९९५ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. ९ रहेको छ जसको जनसंख्या १,९४६ (पुरुष ९६१ जना, महिला ९८४ जना र अन्य १ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ४५९ र औसत परिवार संख्या ४.२४ रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ६ रहेको छ जसको जनघनत्व ९४१ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं ३ रहेको छ जसको जनघनत्व १६२ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

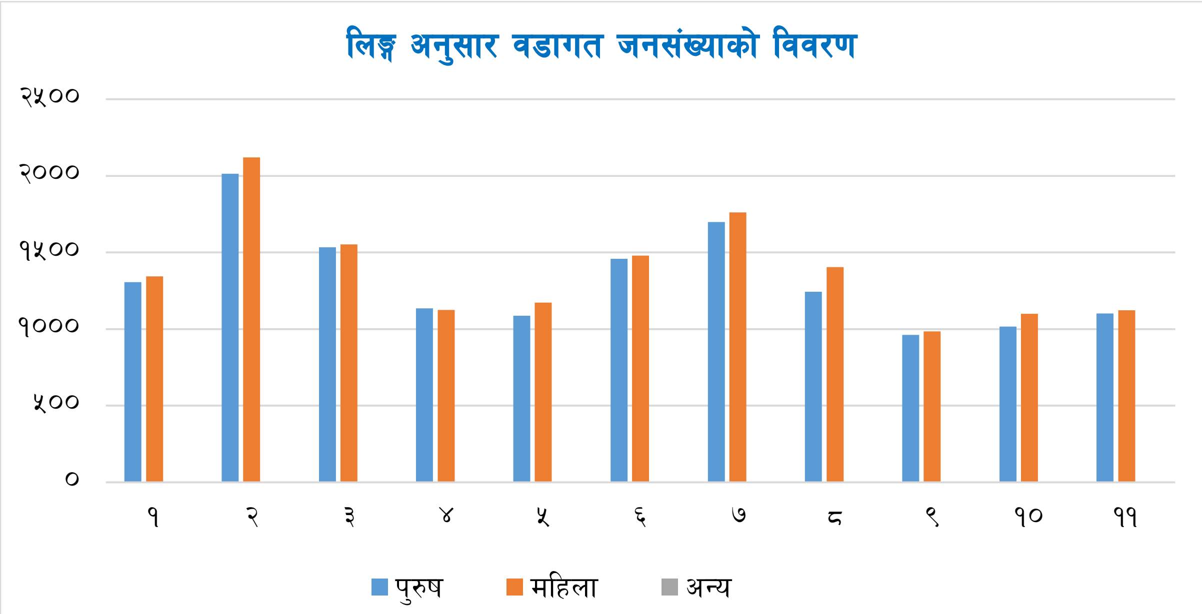

३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ७: उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
०-४ वर्ष	१९२	३३९	२१४	१३६	१६१	२३४	२४६	१७९	१०४	१२६	१६२	२०९३	७.०४
५-९ वर्ष	२५०	३७७	३०१	२०१	१८५	२९८	२९४	२१७	१२५	१४२	१७७	२५६७	८.६४
१०-१४ वर्ष	३०९	४१५	३२६	२८८	२५०	२८७	३४९	२५३	१८८	२१५	२००	३०८०	१०.३६
१५-१९ वर्ष	२८४	४४५	३२८	२५७	२६१	२७७	३५४	२७०	२२०	१६९	२१६	३०८१	१०.३६
२०-२४ वर्ष	२५५	४१२	२६७	२१४	२२६	२८७	३४०	२४४	१७९	१३४	२१६	२७७४	९.३३
२५-२९ वर्ष	२२८	३८०	२२९	१२८	२१६	३१८	३०४	२२६	१७६	१४८	२०१	२५५४	८.५९
३०-३४ वर्ष	१९६	२८३	२००	११४	१८७	२४१	२६१	२१४	१३४	१४०	१७६	२१४६	७.२२
३५-३९ वर्ष	१६३	२४६	२२४	१५४	१४६	२१४	२२८	१८८	१४३	१३४	१५२	१९९२	६.७०
४०-४४ वर्ष	१४१	२३५	१७५	१४०	१०८	१७३	२०३	१७७	१३७	११३	१२४	१७२६	५.८१
४५-४९ वर्ष	११८	२०३	१३३	१२०	१००	१२५	१९४	१५१	१२३	१२४	१२५	१५१६	५.१०

उमेर समूह	वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
५०-५४ वर्ष	१२४	२०१	१६६	११८	९३	१२०	१६५	१२९	११३	१४३	१२७	१४९९	५.०४
५५-५९ वर्ष	९७	१४०	१११	७५	७२	९०	१२०	९१	६६	१५३	९७	१११२	३.७४
६०-६४ वर्ष	८५	१३०	११५	९४	७५	९८	१२०	९३	७७	१०८	६७	१०६२	३.५७
६५-६९ वर्ष	७९	१११	१२२	७१	७१	७६	९२	८०	५३	९७	५९	९११	३.०६
७०-७४ वर्ष	५९	८३	६७	६१	४५	३५	७३	५३	३४	६९	४९	६२८	२.११
७५ वर्ष सो भन्दा बढी	७०	१३५	१११	९०	६३	६४	११८	८३	७४	१०१	७७	९८६	३.३२
जम्मा	२६५०	४१३५	३०८९	२२६१	२२५९	२९३७	३४६१	२६४८	१९४६	२११६	२२२५	२९७२७	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्यांक संकलन, २०७५

गाउँपालिकामा रहेका अक्सर बसोबास गर्ने कूल २९,७२७ जनसंख्या मध्ये १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको जनसंख्या सबैभन्दा बढी ३,०८१ अर्थात १०.३६ प्रतिशत, १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका ३,०८० अर्थात १०.३६ प्रतिशत र तेस्रोमा २० देखि २४ वर्ष उमेर समूहका २,७७४ अर्थात ९.३३ प्रतिशत रहेका छन् । समग्र तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उमेर समूह बढ्दै जाँदा जनसंख्या घट्दै गैरहेको छ । १५ देखि १९ वर्ष भित्रको जनसंख्या सबैभन्दा बढी देखिन्छ । १० वर्षभन्दा मुनिका बालबालिकाको जनसंख्या र २४ वर्षमाथिका प्रौढ तथा वृद्धवृद्धाहरूको संख्या क्रमश घट्दै गैरहेको देखिन्छ ।

यूवा उमेरको जनसंख्या बढी हुनु राम्रो भएतापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । यूवा उमेरसमूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ । अर्कोतर्फ यूवाहरूलाई सहि दिशातर्फ उन्मूख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू श्रृजनागरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ । बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयू अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्यूदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ । यद्यपि बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो । उमेरअनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ । बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, यूवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सूरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन् । गाउँपालिकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

तालिका नं. ८: लिङ्ग अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
१	पुरूष	९३	१२९	१५३	१२६	१२४	१०४	११०	७४	६२	६३	६१	५५	४३	४२	३२	३६	१३०७
	महिला	९९	१२१	१५६	१५८	१३१	१२४	८६	८९	७९	५५	६३	४२	४२	३७	२७	३४	१३४३
	जम्मा	१९२	२५०	३०९	२८४	२५५	२२८	१९६	१६३	१४१	११८	१२४	९७	८५	७९	५९	७०	२६५०
२	पुरूष	१६२	१८४	२१२	२२२	१७८	१९०	१३८	११८	११४	९५	८९	७०	६९	६१	३६	७६	२०१४
	महिला	१७७	१९३	२०३	२२३	२३४	१९०	१४५	१२८	१२१	१०८	११२	७०	६१	५०	४७	५९	२१२१
	जम्मा	३३९	३७७	४१५	४४५	४१२	३८०	२८३	२४६	२३५	२०३	२०१	१४०	१३०	१११	८३	१३५	४१३५
३	पुरूष	१०३	१६९	१६८	१६३	११९	१०२	१०१	११२	९३	६४	७५	६०	५६	५८	२७	६४	१५३४
	महिला	१११	१३२	१५८	१६५	१४८	१२७	९९	११२	८१	६९	९१	५१	५८	६४	४०	४७	१५५३
	अन्य	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०	०	०	२
	जम्मा	२१४	३०१	३२६	३२८	२६७	२२९	२००	२२४	१७५	१३३	१६६	१११	११५	१२२	६७	१११	३०८९
४	पुरूष	७५	११०	१४३	१२०	१०३	६५	६०	६७	६८	६१	६४	३८	४५	३४	३१	५२	११३६
	महिला	६१	९१	१४५	१३७	१११	६३	५४	८७	७२	५९	५४	३७	४९	३७	३०	३८	११२५
	जम्मा	१३६	२०१	२८८	२५७	२१४	१२८	११४	१५४	१४०	१२०	११८	७५	९४	७१	६१	९०	२२६१
५	पुरूष	८०	८५	१२७	१२४	१०६	११०	९०	७१	५४	४६	४०	४१	३३	३७	२०	२३	१०८७
	महिला	८१	१००	१२३	१३७	१२०	१०६	९७	७५	५४	५४	५३	३१	४२	३४	२५	४०	११७२
	जम्मा	१६१	१८५	२५०	२६१	२२६	२१६	१८७	१४६	१०८	१००	९३	७२	७५	७१	४५	६३	२२५९
६	पुरूष	१३५	१४६	१४९	१३८	१२७	१४५	१२५	१००	८३	७०	६२	४६	५५	४०	१२	२५	१४५८
	महिला	९९	१५२	१३८	१३९	१६०	१७३	११६	११४	९०	५५	५८	४४	४३	३६	२३	३९	१४७९
	जम्मा	२३४	२९८	२८७	२७७	२८७	३१८	२४१	२१४	१७३	१२५	१२०	९०	९८	७६	३५	६४	२९३७
७	पुरूष	१३७	१५६	१६२	१६७	१३१	१५५	१२७	१०६	१०१	८८	९७	६९	५९	४६	३७	६१	१६९९
	महिला	१०९	१३८	१८७	१८७	२०९	१४९	१३४	१२२	१०२	१०६	६८	५१	६१	४६	३६	५७	१७६२
	जम्मा	२४६	२९४	३४९	३५४	३४०	३०४	२६१	२२८	२०३	१९४	१६५	१२०	१२०	९२	७३	११८	३४६१
८	पुरूष	१००	१०२	११०	११७	१०४	९६	१११	८३	८३	६८	७३	४९	४३	४३	२३	३९	१२४४
	महिला	७९	११५	१४३	१५३	१४०	१३०	१०३	१०५	९४	८३	५६	४२	५०	३७	३०	४४	१४०४
	जम्मा	१७९	२१७	२५३	२७०	२४४	२२६	२१४	१८८	१७७	१५१	१२९	९१	९३	८०	५३	८३	२६४८

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
९	पुरूष	५५	७३	९३	११०	८२	९१	६३	६३	६३	४७	६५	४१	३६	२९	१६	३४	९६१
	महिला	४९	५२	९५	१०९	९७	८५	७१	८०	७४	७६	४८	२५	४१	२४	१८	४०	९८४
	अन्य	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	१०४	१२५	१८८	२२०	१७९	१७६	१३४	१४३	१३७	१२३	११३	६६	७७	५३	३४	७४	१९४६
१०	पुरूष	७२	७०	१०९	८०	५५	७५	६१	५८	५०	५५	६८	७४	५४	५४	२८	५३	१०१६
	महिला	५४	७२	१०६	८९	७९	७३	७९	७६	६३	६९	७५	७९	५४	४३	४१	४८	११००
	जम्मा	१२६	१४२	२१५	१६९	१३४	१४८	१४०	१३४	११३	१२४	१४३	१५३	१०८	९७	६९	१०१	२११६
११	पुरूष	८२	८६	१०२	१०४	१०४	१००	८७	७९	५९	५६	६३	५२	४१	२६	२४	३७	११०२
	महिला	८०	९१	९८	११२	११२	१०१	८९	७३	६५	६९	६४	४५	२६	३३	२५	४०	११२३
	जम्मा	१६२	१७७	२००	२१६	२१६	२०१	१७६	१५२	१२४	१२५	१२७	९७	६७	५९	४९	७७	२२२५
जम्मा	पुरूष	१०९४	१३१०	१५२८	१४७१	१२३३	१२३३	१०७३	९३१	८३०	७१३	७५७	५९५	५३४	४७०	२८६	५००	१४५५८
	महिला	९९९	१२५७	१५५२	१६०९	१५४१	१३२१	१०७३	१०६१	८९५	८०३	७४२	५१७	५२७	४४१	३४२	४८६	१५१६६
	अन्य	०	०	०	१	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०	०	०	३
	जम्मा	२०९३	२५६७	३०८०	३०८१	२७७४	२५५४	२१४६	१९९२	१७२६	१५१६	१४९९	१११२	१०६२	९११	६२८	९८६	२९७२७

स्रोत : घरधुरी तथ्यांक संकलन, २०७५

गाउँपालिकामा रहेको कूल अक्सर बसोबास गर्ने २९,७२७ जनसंख्यामध्ये १४५५८ पुरुष र १५,१६६ जना महिला रहेका छन् भने ३ जना अन्य लिङ्गका पाइयो । ० देखि ४ वर्ष, ५ वर्ष देखि ९ वर्ष, ५० वर्ष देखि ५४ वर्ष, ५५ वर्ष देखि ६० वर्ष, ६० वर्ष देखि ६४ वर्ष, ६५ वर्ष देखि ६९ वर्ष र ७५ वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका किशोर र पुरुषहरूको बाहुल्यता रहेको छ भने यस बाहेकका उमेर समूहमा महिलाको संख्या बढी रहेको छ । यसरी लैङ्गिक अनुपात हेर्दा प्रति १०० जना महिलामा ९६ जना पुरुष रहेका छन् । वडा नं. ४ बाहेक सबै वडामा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ । प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वलासम्बन्धि समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीवेटी बेचविखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, महिला शसक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशिल विषय भएकोले गाउँपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ । साथै पुरुषहरूको समेत शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीमा विशेष ध्यान पुर्‍याउनु पर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

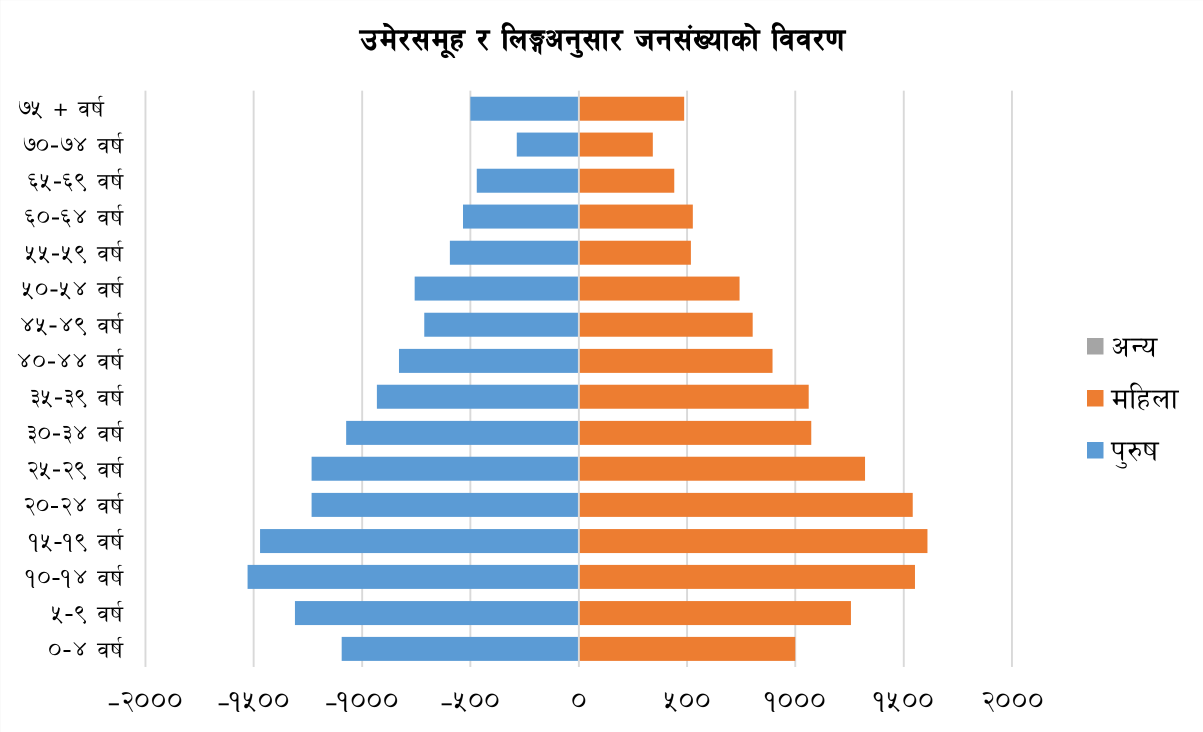

३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण

वैवाहिक स्थिति भन्नाले विवाह गरेका, विवाह गरेर पनि सम्वन्ध विच्छेद भएका साथै श्रीमान वा श्रीमती गुमाएर एकल भई बसेको अवस्थालाई जनाउँछ। लैङ्गिक आधारमा समाजको वैवाहिक स्थिति असमान देखिन्छ। नेपाली समाजमा महिलाले श्रीमान्को मृत्यु भए पनि विवाह गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता र विधुवालाई हेरिने दृष्टिकोण रुढिवादी र परम्परागत रहेको छ। जसले गर्दा समाजमा बहुविवाह तथा विदुर र विधुवाको संख्यात्मक स्थिति असमान देखिन्छ। अझ प्राचीन समयमा सती प्रथा प्रचलनमा रहेको थियो तर १९७७ मा चन्द्रशमशेरले कानूनीरुपमा कु-प्रथाको रुपमा रहेको सती प्रथाको अन्त्य गरेका थिए । सामान्यतया पितृसत्तात्मक समाज रहेको हाम्रो देशमा विधुवा महिलाको संख्या पुरुषको संख्या भन्दा दुई गुणा बढी देखिन्छ। सामाजिकरुपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक स्थितिमा असमानता देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको वैवाहिक स्थितिको तल विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ९: १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण

वडा	विवरण	विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
१	पुरूष	३७५	६४७	२२	२५	५	०	९	२	१०८५
	महिला	३३९	७२१	४	१८	३४	३	४	०	११२३
	जम्मा	७१४	१३६८	२६	४३	३९	३	१३	२	२२०८
२	पुरूष	५५७	९६७	६७	५१	२१	०	५	०	१६६८
	महिला	४७८	११६५	२१	१६	६७	०	४	०	१७५१
	जम्मा	१०३५	२१३२	८८	६७	८८	०	९	०	३४१९
३	पुरूष	४१०	७२८	१५	६५	३७	६	१	०	१२६२
	महिला	३६५	८२०	१०	३३	७८	२	२	०	१३१०
	अन्य	२	०	०	०	०	०	०	०	२

वडा	विवरण	विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/ विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
	जम्मा	७७७	१५४८	२५	९८	११५	८	३	०	२५७४
४	पुरूष	३४३	५४४	४५	५	१४	०	०	०	९५१
	महिला	३००	६४१	१४	३	१५	०	०	०	९७३
	जम्मा	६४३	११८५	५९	८	२९	०	०	०	१९२४
५	पुरूष	३४६	५१७	२८	११	१५	१	२	२	९२२
	महिला	३१३	६२२	३	७	४२	०	३	१	९९१
	जम्मा	६५९	११३९	३१	१८	५७	१	५	३	१९१३
६	पुरूष	४०४	७१८	२९	१४	८	२	१	१	११७७
	महिला	३३४	८३९	४	१६	२७	२	२	४	१२२८
	जम्मा	७३८	१५५७	३३	३०	३५	४	३	५	२४०५
७	पुरूष	४६७	७८७	४१	४०	५६	२	१३	०	१४०६
	महिला	४४९	९१०	३	१९	१२१	२	११	०	१५१५
	जम्मा	९१६	१६९७	४४	५९	१७७	४	२४	०	२९२१
८	पुरूष	३४७	६५६	६	८	२४	०	१	०	१०४२
	महिला	३६५	७५४	२	५	८३	०	१	०	१२१०
	जम्मा	७१२	१४१०	८	१३	१०७	०	२	०	२२५२
९	पुरूष	३०७	५०४	८	०	१४	०	०	०	८३३
	महिला	२५३	५८९	२	०	३९	०	०	०	८८३
	अन्य	१	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	५६१	१०९३	१०	०	५३	०	०	०	१७१७
१०	पुरूष	२४८	५६०	१७	६	३९	१	३	०	८७४
	महिला	२१९	६४६	२	८	९४	०	५	०	९७४
	जम्मा	४६७	१२०६	१९	१४	१३३	१	८	०	१८४८
११	पुरूष	३०२	५५८	१३	२५	१९	४	१२	१	९३४
	महिला	२३३	६३३	३	८	६३	१	९	२	९५२
	जम्मा	५३५	११९१	१६	३३	८२	५	२१	३	१८८६
जम्मा	पुरूष	४१०६	७१८६	२९१	२५०	२५२	१६	४७	६	१२१५४
	महिला	३६४८	८३४०	६८	१३३	६६३	१०	४१	७	१२९१०
	अन्य	३	०	०	०	०	०	०	०	३
	जम्मा	७७५७	१५५२६	३५९	३८३	९१५	२६	८८	१३	२५०६७

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

लैङ्गिक आधारमा १० वर्षमाथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिलाई हेर्दा १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका कूल २५,०६७ जनामध्ये ४,१०६ पुरुष र ३,६४८ महिला र ३ जना अन्य लिङ्गका अविवाहित अर्थात् कहिल्यै विवाह नभएको देखिन्छ भने ८०४२ पुरुष र ९२५५ महिलाहरूको विवाह भएको देखिन्छ । त्यसैगरी विवाहितमध्ये बहुविवाह गर्ने पुरुषको संख्या २९१ र महिलाको संख्या ६८ रहेको छ। त्यसैगरी पुर्नविवाह गर्ने पुरुषहरू २५० र महिला १३३ रहेको, २५२ जना पुरुषहरू विधुर छन् भने ६६३ महिला विधुवा छन्, सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके गर्नेमा १६ जना पुरुष र १० जना महिला, छुट्टिएर बस्नेमा ४७ जना पुरुष र ४१ जना महिला र केही पनि थाहा नभएको ६ जना पुरुष र ७ जना महिला रहेको तथ्याङ्ले देखाउँछ। यहाँ तुलनात्मक रुपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक अवस्थालाई हेर्दा असमान अवस्था देखिन्छ । पुरुषको तुलनामा बढी

महिलाको विवाह भएको साथै विधुर पुरुषभन्दा विधवा महिलाको संख्यासमेत बढी देखिन्छ । पुरुषभन्दा महिलाको विवाह छिटो गर्ने परिपाटी र विधवा महिलालाई विवाह गरी स्वीकार्ने सामाजिक सोचाइमा कमी रहेका कारण पुरुष र महिला बीचमा ठूलो असमानता देखिएको हो । यस प्रकारका असमानताको अन्त्य गर्न सामाजिक जागरणका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी ढंगले संचालन गर्नुपर्दछ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

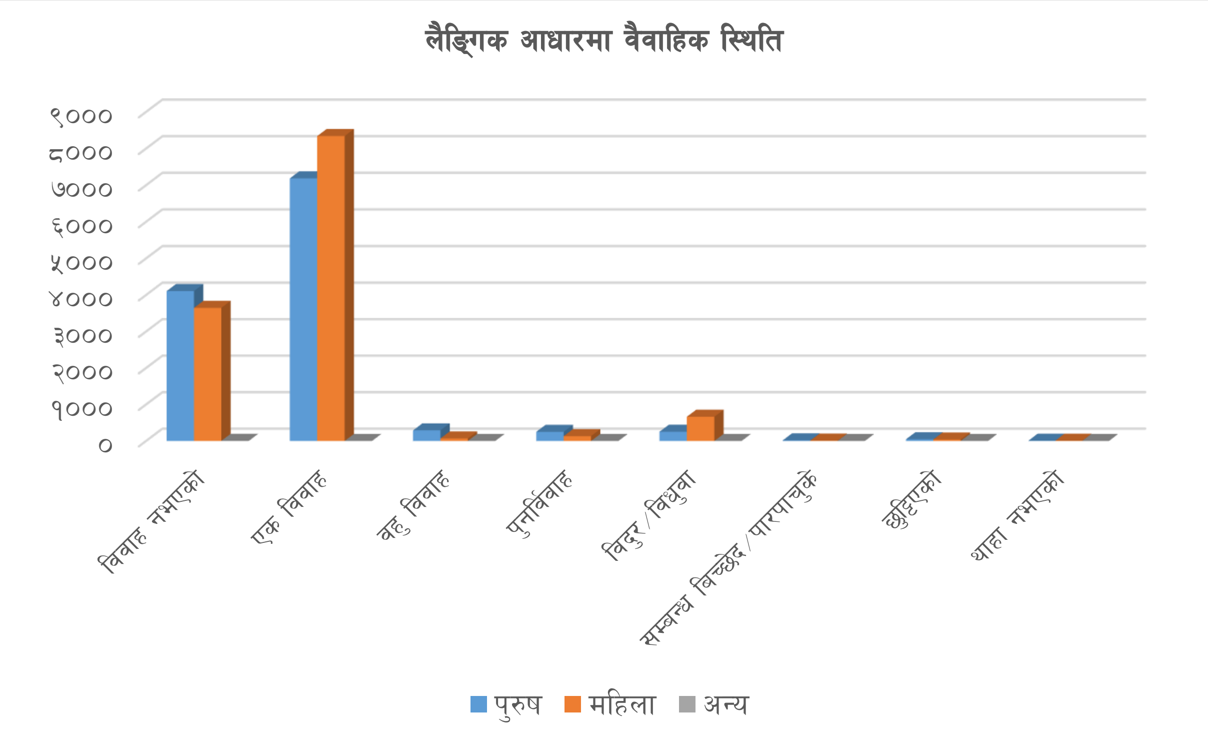

३.५ उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

तालिका नं. १०: उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

हालको उमेर समूह	वैवाहिक स्थिति								
	विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/ विधुवा	सम्बन्ध विच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
१०- १४ वर्ष	३०७९	१	०	०	०	०	०	०	३०८०
१५ – १९ वर्ष	२७६३	३१२	१	०	१	१	०	३	३०८१
२० – २४ वर्ष	१२५९	१४८६	१०	११	१	२	५	०	२७७४
२५ – २९ वर्ष	४०९	२०८१	२०	२१	९	६	६	२	२५५४
३० – ३४ वर्ष	८७	१९७३	२१	४२	७	४	११	१	२१४६
३५ – ३९ वर्ष	३४	१८३४	४२	४३	२४	३	११	१	१९९२
४० – ४४ वर्ष	१७	१५७३	३९	४९	३८	२	८	०	१७२६
४५ – ४९ वर्ष	२२	१३३८	४६	५४	४१	१	१४	०	१५१६
५० – ५४ वर्ष	२३	१३०२	३५	४७	८०	५	७	०	१४९९
५५ – ५९ वर्ष	१२	९७०	२७	२४	७१	१	६	१	१११२

हालको उमेर समूह	वैवाहिक स्थिति								
	विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/ विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
६० – ६४ वर्ष	१४	८७०	३६	२८	१०७	१	६	०	१०६२
६५ – ६९ वर्ष	१२	७२२	३६	२२	१११	०	७	१	९११
७० – ७४ वर्ष	१४	४५५	२०	१३	१२३	०	०	३	६२८
७५ वर्ष सो भन्दा बढी	१२	६०९	२६	२९	३०२	०	७	१	९८६
जम्मा	७७५७	१५५२६	३५९	३८३	९१५	२६	८८	१३	२५०६७
प्रतिशत	३०.९	६१.९	१.४	१.५	३.७	०.१	०.४	०.१	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

गाउँपालिकामा १० वर्षभन्दा माथिको उमेर समूहमा रहेका २५,०६७ जनसंख्यामध्ये कहिल्यै विवाह नगरेको जनसंख्या ७७५७ अर्थात ३०.९ प्रतिशत, विवाहित १७,२९७ अर्थात ६९.० प्रतिशत, बहुविवाह गर्नेको १.४ प्रतिशत, पुर्नविवाह गर्ने १.५ प्रतिशत, विधवा वा विधुरको संख्या ३.७ प्रतिशत, सम्बन्ध विच्छेद भएका ०.१ प्रतिशत, छुट्टिएको ०.४ प्रतिशत र केही थाहा नभएको भएकोले गाउँपालिकामा समग्र वैवाहिक अवस्था सामान्य रहेको देखिन्छ । हाल विधुवा विवाहलाई प्रोत्साहन गर्न राज्यले नीतिहरू लिएको र जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनले विधुवा बस्ने क्रम घटिरहेको भएतापनि व्यापक रुपमा सुधार गर्न समय लाग्ने देखिन्छ ।

३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ११: जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण

जातजाति	वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
तामाङ	१३५५	१४३२	१७७४	१२१०	१९३७	६५९	६८९	५२६	३१	७१२	६२८	१०९५३	३७.०%
क्षेत्री	८२१	५८८	१७४	३०८	८१	९३७	१७९८	११२०	४८८	५१९	२३७	७०७०	२३.८%
ब्राह्मण पहाडी	२०५	९८४	४१५	१५५	८५	५०३	२६३	५४२	६९१	३४९	६८९	४८८१	१६.५%
मगर	३	६२	१४०	४६०	७४	१५९	३६	७०	१३	४१	३४	१०९२	३.७%
कामी	७४	६२	३५१	८	२७	१२५	५०	४७	१२७	६०	१४५	१०७६	३.६%
राई	९	६६०	१०	०	१	८६	६	७	७	०	१३७	९२३	३.१%
नेवार	२३	१७	३	३७	३३	१०९	४९	८३	१४७	२३५	१३४	८७०	२.९%
घर्ती/भुजेल	८	४	२७	०	०	३०	२०९	९	१९२	७	७०	५५६	१.९%
दमाई/दोली	११	१०९	४३	२०	०	४४	२६	६७	११९	३५	४३	५१७	१.७%
चेपाङ/प्रजा	०	०	०	०	१०	५	२८८	७०	०	१५	६८	४५६	१.५%
सार्की	०	१६	९	५	०	१८	०	८	१२९	६५	१८	२६८	०.९%
अन्य	१४१	२००	१३९	५८	११	२५७	४७	७५	२	७८	२२	१०३१	०.३५%
उल्लेख नगरिएको	०	१	४	०	०	५	०	२४	०	०	०	३४	०.१%
जम्मा	२६५०	४१३५	३०८९	२२६१	२२५९	२९३७	३४६१	२६४८	१९४६	२११६	२२२५	२९७२७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै १०,९५३ अर्थात ३७.० प्रतिशत तामाङ्ग, दोस्रोमा ७०७० अर्थात २३.८ प्रतिशत क्षेत्री, तेस्रोमा ब्राह्मण पहाडी ४८८१ अर्थात १६.४ प्रतिशत, चौथो र पाँचौमा क्रमश मगर ३.७ प्रतिशत र कामी ३.६ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी राई, नेवार, दमाई/ढोली, घर्ती/भुजेल र अन्य जातजातिहरूको पनि बसोबास रहेको छ । यसरी जातिय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ वसेको पाइन्छ । तामाङ, क्षेत्री र नेवार जस्ता जाती र जनजातिहरूको थातथलोको रुपमा समेत रहेको यो गाउँपालिकामा तामाङ्ग, नेवार, राई, कामी, मगर जस्ता जनजातिहरूको लगायत अन्य जातजातिको मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्न आवश्यक छ । नेपालको लोपोन्मुख जातीमा रहेको चेपाङको जनसंख्या समेत ४५६ जना रहेकोले यी जातीको संरक्षणको लागि गाउँपालिकाले विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । विस्तृत विवरण वडागत रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

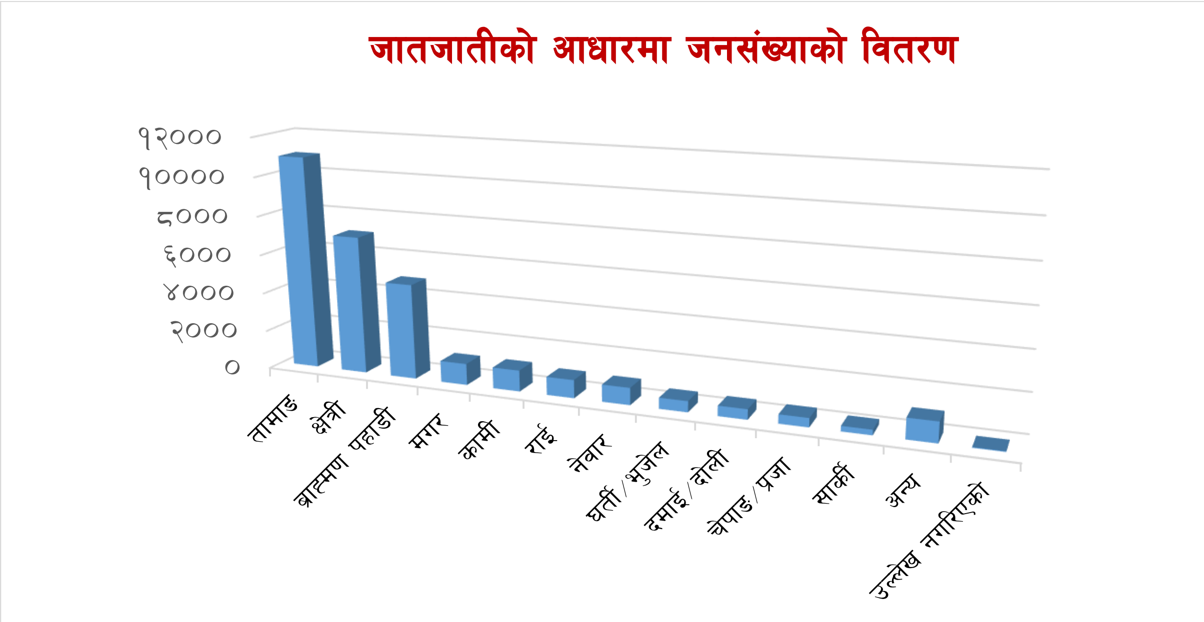

३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-भाषिक र बहु-साँस्कृतिक विविधतायुक्त राष्ट्र हो । यस गाउँपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यस गाउँपालिकामा नेपाली भाषा बोल्नेहरूको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात २०६४७ (६९.५ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी तामाङ्ग भाषा बोल्नेहरूको संख्या ८५७५ (२८.८ प्रतिशत) रहेको छ । गाउँपालिकामा नेपाली र तामाङ्ग बाहेक नेवार, मगर, भोजपुरीलगायतका भाषा बोल्नेहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको देखिन्छ। सबै आ-आफ्ना मातृभाषा बोल्नेहरूले समेत सरकारी भाषाको रुपमा नेपाली भाषालाई राम्ररी बोल्ने र बुझ्ने गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तल उल्लेख गरिएको छ । संविधानको धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षासम्बन्धि हकको उपधारा ५ बमोजिम "नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुनबमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।" भनी स्पष्ट किटान गरेको छ । तसर्थ तामाङ वा अन्य अर्थात आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १२: मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा	प्रतिशत
नेपाली	१५१०	२८८३	१३१९	१०७३	२८८	२३३१	२८५९	२३६१	१९२१	१९०९	२१९३	२०६४७	६९.५%
तामाङ	११२४	११७९	१७३९	११७२	१८८२	४१८	५७९	२४५	७	१९९	३१	८५७५	२८.८%
मगर	२	१	२३	८	६१	३९	०	०	५	०	०	१३९	०.५%
नेवार	१२	५	३	६	२०	२४	७	३	९	६	०	९५	०.३%
अन्य	२	६७	५	२	८	१२५	१६	३९	४	२	१	२७१	०.३%
जम्मा	२६५०	४१३५	३०८९	२२६१	२२५९	२९३७	३४६१	२६४८	१९४६	२११६	२२२५	२९७२७	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

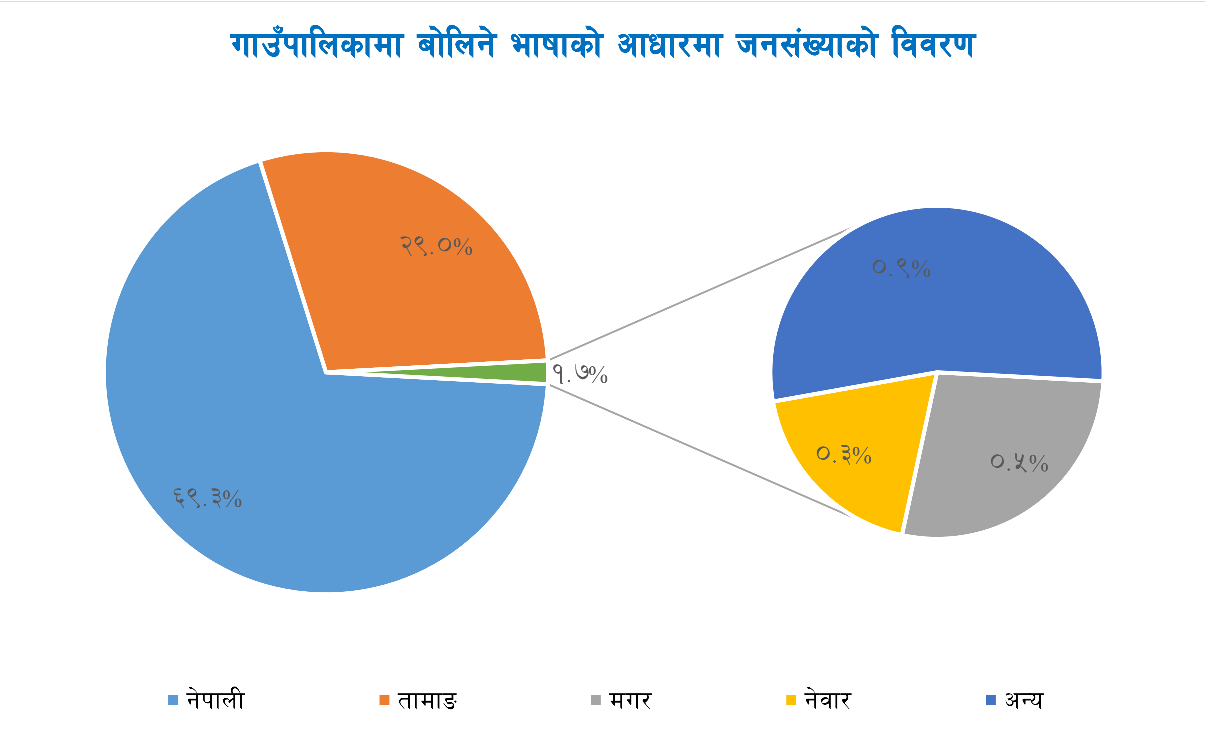

(क) आदिवासी/जनजाती

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०५८ अनुसार आदिवासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २९,७२७ मध्ये ५९.८ प्रतिशत (१७,७७६ जना) जनसंख्या आदिवासी (तामाङ्ग, मगर, नेवार, घर्ती, प्रजा आदि रहेका छन् । जसमा सबैभन्दा बढी तामाङ्ग जातिको संख्या १०,९५३ (३७.८ प्रतिशत) रहेको पाइन्छ। मुख्यत: कृषि पेशामा संलग्न यी समुदायमा साक्षरता प्रतिशत तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको छ। यी समुदायद्वारा गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जिवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिएतापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ। गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, शसक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यहरूको कार्यक्रमहरू सञ्चालन देखिन्छ।

(ख) उत्पीडित तथा सिमान्तकृत समुदाय

नेपालको संविधानको भाग ३४ अन्तर्गत धारा ३०६ को (ड) मा सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारिएका विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ ।

जातजातिको हिसावले यस गाउँपालिकामा तेस्रो ठुलो समुदायको रुपमा रहेका उत्पीडितहरूले लगभग ८.५५ प्रतिशत हिस्सा ओगटेका छन्। सामाजिक विभेदका रुपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनितिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको अनुभूत गर्नु परेको छ। यस समुदायका आधारभूत र मा.वि.मा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ। परम्परागत शिल्पको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ। निजामती सेवा र गैर सरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्युन छ। त्यसै गरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६ साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ। राजनितिक नेतृत्वमा भने सीमित व्यक्तिहरूमात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन्। यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रुपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको नै थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ।

३.८ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ अझै विधिवतरुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेठ ४ मा पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गरेको छ । त्यस्तै नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यवद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै; वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ । फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाईन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आआफ्नै चाडपर्वहरू छन् । जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजाआदि चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन । क्रिश्चियनहरूले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भ्यालेनटाईने डे आदि मनाउने गर्दछन् ।

तालिका नं. १३: धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा	हिन्दू	बौद्ध मार्गी	क्रिश्चियन	ईस्लाम	किराँत	अन्य	जम्मा
१	२११२	४९८	४०	०	०	०	२६५०
२	३४६१	५५५	५८	५८	३	०	४१३५
३	१२६९	१६८८	११८	०	९	५	३०८९
४	१६८९	४९०	७४	८	०	०	२२६१
५	११४९	१०४९	५४	६	०	१	२२५९
६	२३६१	४०३	८६	७०	१३	४	२९३७
७	३१२१	३१५	१४	११	०	०	३४६१
८	२४८८	१२८	३२	०	०	०	२६४८
९	१९२५	०	२१	०	०	०	१९४६
१०	१७४८	३५२	१६	०	०	०	२११६
११	१९१५	१९४	११६	०	०	०	२२२५
जम्मा	२३२३८	५६७२	६२९	१५३	२५	१०	२९७२७
प्रतिशत	७८.१७	१९.०८	२.१२	०.५१	०.०८	०.०३	१००.००

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल २९,७२७ जनसंख्यामध्ये २३,२३८ अर्थात ७८.१७ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दू धर्म मान्दछन् । दोस्रोमा बौद्ध धर्म मान्नेको संख्या ५,६७२ अर्थात १९.०८ प्रतिशत र तेस्रोमा क्रिस्चियन धर्म मान्नेको संख्या ६२९ अर्थात २.१२ प्रतिशत रहेको छ। ईस्लाम, किँरात तथा अन्य धर्म मान्ने धर्मावलम्बीहरू नगण्य संख्यामा रहेका छन् । गाउँपालिकामा केही मात्रामा धार्मिक विविधता रहेपनि हिन्दू र बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता भने यस गाउँपालिकामा कायमै रहेको देखिन्छ। बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको राम्रो बाहुल्यता भएकाले बौद्ध धर्म संस्कृति जगेर्ना गर्ने तथा गुम्बा र चैत्यको निर्माण गरी मौलिकतामा आधारित सांस्कृतिक तथा धार्मिक केन्द्रको रुपमा गाउँपालिकालाई विकास गर्न सकिन्छ। वडागत रुपमा विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

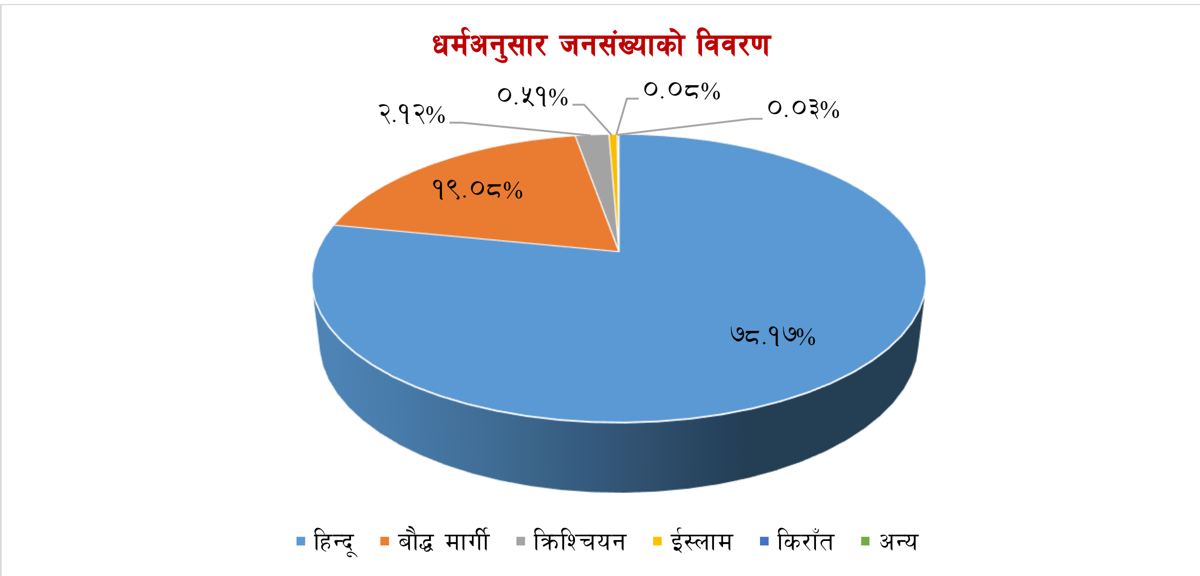

३.९ नागरिकताको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १४: नागरिकताको आधारमा वडागत जनसंख्या विवरण

वडा	नागरिकता							
	नेपाली		भारतीय		अन्य		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२६४८	८.९%	१	१.२%	१	३.२%	२६५०	८.९%
२	४१२७	१३.९%	७	८.३%	१	३.२%	४१३५	१३.९%
३	३०५९	१०.३%	५	६.०%	२५	८०.६%	३०८९	१०.४%
४	२२६१	७.६%	०	०.०%	०	०.०%	२२६१	७.६%
५	२२५९	७.६%	०	०.०%	०	०.०%	२२५९	७.६%
६	२८७८	९.७%	५८	६९.०%	१	३.२%	२९३७	९.९%
७	३४४७	११.६%	१२	१४.३%	२	६.५%	३४६१	११.६%
८	२६४८	८.९%	०	०.०%	०	०.०%	२६४८	८.९%
९	१९४६	६.६%	०	०.०%	०	०.०%	१९४६	६.५%
१०	२११५	७.१%	१	१.२%	०	०.०%	२११६	७.१%
११	२२२४	७.५%	०	०.०%	१	३.२%	२२२५	७.५%
जम्मा	२९६१२	१००.०%	८४	१००.०%	३१	१००.०%	२९७२७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल २९,७२७ जनसंख्यामध्ये २९,६१२ जनसंख्याको राष्ट्रियता नेपाली रहेको छ । भारतीय ८४ र अन्यको संख्या ३१ रहेको देखिन्छ । कामकाजको शिलशिलामा यस गाउँपालिकामा आएका केही भारतीय र अन्य भए झण्डै पूर्णत धेरै नेपाली राष्ट्रियता भएका नेपालीहरूको नै बसोबास रहेको देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

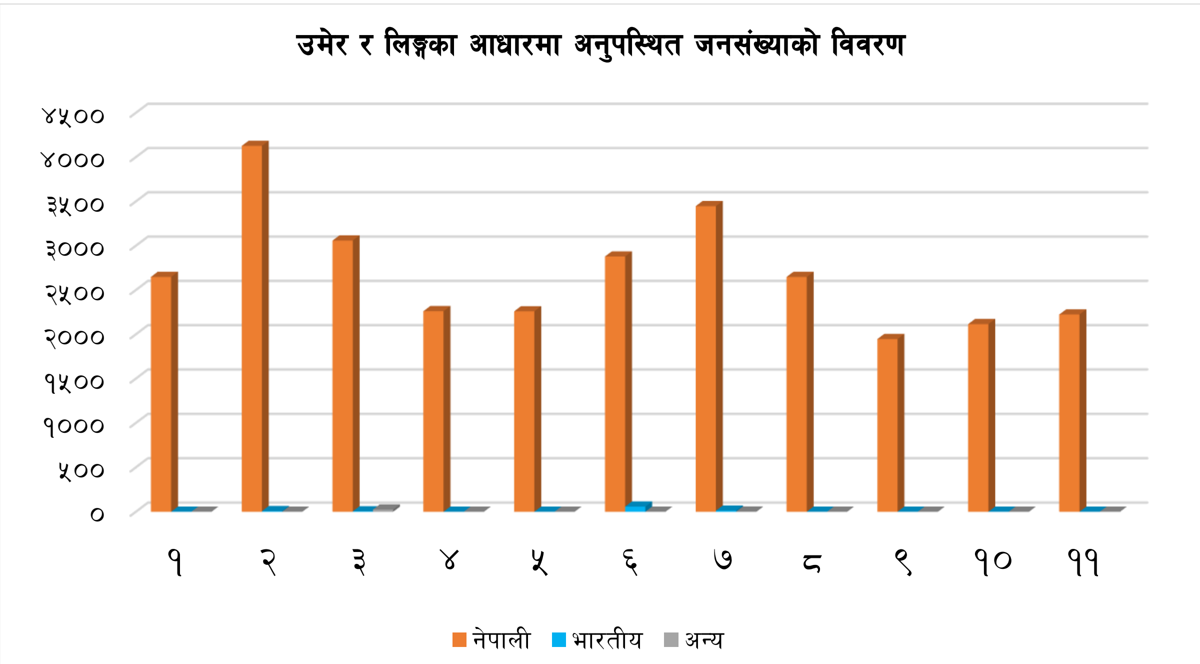

३.१० अनुपस्थित जनसंख्या

६ महिना भन्दा लामो समयसम्म काम, शिक्षा, व्यवसाय, अन्य रोजगारी वा नोकरी, औषधोपचार जस्ता कारणले घरपरिवारमा अनुपस्थित हुने जनसंख्यालाई अनुपस्थित जनसंख्या भनिन्छ । तसर्थ यस्तो जनसंख्या मुल थलोमा अनुपस्थित रहने भएकोले त्यसलाई अनुपस्थित जनसंख्याको रुपमा तथ्याङ्कमा देखाउने गरिन्छ । अनुपस्थित जनसंख्या सेवा सुविधाको खोजीमा धेरै शहर केन्द्रित भएको पाइन्छ। यसका कारण गाउँपालिकाका कतिपय घरहरू खाली रहेको पाईन्छ । यस गाउँपालिकामा रहेका ७३१६ घरपरिवारमा ३६०२ जना पुरुष र २२०८ जना महिला गरी कुल ५८१० जनसंख्या अनुपस्थित रहेको देखिन्छ । यसको समाधान गर्न गाउँपालिकाले जनतालाई आवश्यक पर्ने आधारभुत सेवा सुविधालाई घरदैलोमा पु-याउन जोड दिनुपर्ने देखिन्छ। अनुपस्थित जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १५: गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२६९	४.६%	१४८	२.५%	४१७	७.२%
२	५०४	८.७%	३३८	५.८%	८४२	१४.५%
३	४९६	८.५%	३६४	६.३%	८६०	१४.८%
४	२९४	५.१%	१५३	२.६%	४४७	७.७%
५	२४७	४.३%	२१५	३.७%	४६२	८.०%
६	२७८	४.८%	१४७	२.५%	४२५	७.३%
७	३११	५.४%	१५३	२.६%	४६४	८.०%
८	२७७	४.८%	१२९	२.२%	४०६	७.०%
९	१६१	२.८%	८२	१.४%	२४३	४.२%
१०	५३९	९.३%	३५०	६.०%	८८९	१५.३%
११	२२६	३.९%	१२९	२.२%	३५५	६.१%
जम्मा	३६०२	६२.०%	२२०८	३८.०%	५८१०	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. १६: अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह अनुसार वडागत अनुपस्थितिको विवरण

वडा	अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
	०-९वर्ष सम्म	१० - १९ वर्ष	२०-२९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४०- ४९ वर्ष	५० + वर्ष	जम्मा
१	७८	११३	१६३	४४	१६	३	४१७
२	१४९	२६५	३३८	५१	२९	१०	८४२
३	२२७	२९९	२६३	५९	४	८	८६०
४	८२	१४९	१६५	३६	१०	५	४४७
५	१४४	११०	१६२	३६	६	४	४६२
६	१२६	८४	१२९	६६	१२	८	४२५
७	६१	१६६	१८२	४३	१०	२	४६४

वडा	अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
	०-९वर्ष सम्म	१० - १९ वर्ष	२०-२९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४०- ४९ वर्ष	५० + वर्ष	जम्मा
८	७३	१८०	१०८	३१	८	६	४०६
९	३८	१०१	८०	२०	३	१	२४३
१०	१८९	३११	३१७	४८	१४	१०	८८९
११	५६	१३०	१३७	२३	७	२	३५५
जम्मा	१२२३	१९०८	२०४४	४५७	११९	५९	५८१०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.१०.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १७: उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा		अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
		०-९ वर्ष	१०-१९ वर्ष	२०-२९ वर्ष	३०-३९ वर्ष	४०-४९ वर्ष	५० + वर्ष	जम्मा
१	पुरूष	४३	७५	१०९	२८	११	३	२६९
	महिला	३५	३८	५४	१६	५	०	१४८
२	पुरूष	७७	१७२	१९८	२९	२२	६	५०४
	महिला	७२	९३	१४०	२२	७	४	३३८
३	पुरूष	११२	१९२	१४९	३७	२	४	४९६
	महिला	११५	१०७	११४	२२	२	४	३६४
४	पुरूष	५१	९०	११७	२४	८	४	२९४
	महिला	३१	५९	४८	१२	२	१	१५३
५	पुरूष	७०	५२	९३	२६	३	३	२४७
	महिला	७४	५८	६९	१०	३	१	२१५
६	पुरूष	८५	४९	८७	४५	८	४	२७८
	महिला	४१	३५	४२	२१	४	४	१४७
७	पुरूष	३६	११३	१२१	३५	५	१	३११
	महिला	२५	५३	६१	८	५	१	१५३
८	पुरूष	५०	१२०	७४	२३	६	४	२७७
	महिला	२३	६०	३४	८	२	२	१२९
९	पुरूष	१९	६९	५४	१५	३	१	१६१
	महिला	१९	३२	२६	५	०	०	८२
१०	पुरूष	१०४	२००	१८७	३१	१२	५	५३९
	महिला	८५	१११	१३०	१७	२	५	३५०
११	पुरूष	३१	७६	९४	१८	७	०	२२६
	महिला	२५	५४	४३	५	०	२	१२९
जम्मा	पुरूष	६७८	१२०८	१२८३	३११	८७	३५	३६०२
	महिला	५४५	७००	७६१	१४६	३२	२४	२२०८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा लिङ्ग र उमेरसमुह अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण हेर्दा सबैभन्दा बढी २०-२९ वर्षका पुरुषहरू घरमा अनुपस्थित भएको पाइन्छ भने सबैभन्दा कम अनुपस्थित जनसंख्याको उमेर समूहमा ५० वर्षभन्दा माथिका महिलाहरू रहेका छन् । २०-२९ वर्षका १२८३ जना पुरुष र ७६१ महिला र दोस्रो उमेर समूहमा १० देखि १९ वर्षको पुरुष १२०८ जना र महिला ७०० जना रहेका छन् । यस तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट युवा अवस्थाको पुरुष जनसंख्या काम, रोजगारी, अध्ययन वा अन्य कारणले गाउँपालिका बाहिर हुनु भनेको गाउँपालिकाभित्र ती सबैखाले अवसरहरू न्यून हुनु हो । अर्कोतर्फ महिलाको अनुपस्थित जनसंख्या उल्लेख्य रूपमा कम हुनुले लैङ्गिक भेदभाव रहेको स्पष्ट हुन्छ । यसको अर्को अर्थ गाउँपालिकामा महिला, वृद्धहरू र केटाकेटीको जनसंख्याको वाहुल्यता रहेको समेत स्पष्ट हुन्छ । यसरी सक्रिय सक्षम र जुझारु युवा जनशक्तिको ठूलो हिस्सा गाउँपालिकाबाट बाहिर रहँदा गाउँपालिकाको समग्र विकासमा दीर्घकालीन नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । गाउँपालिकाले त्यस्ता युवाहरूलाई गाउँपालिकामा फर्केर पेशा, व्यवसाय, रोजगारी लगायतका आय आर्जनको क्रियाकलापहरू गर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

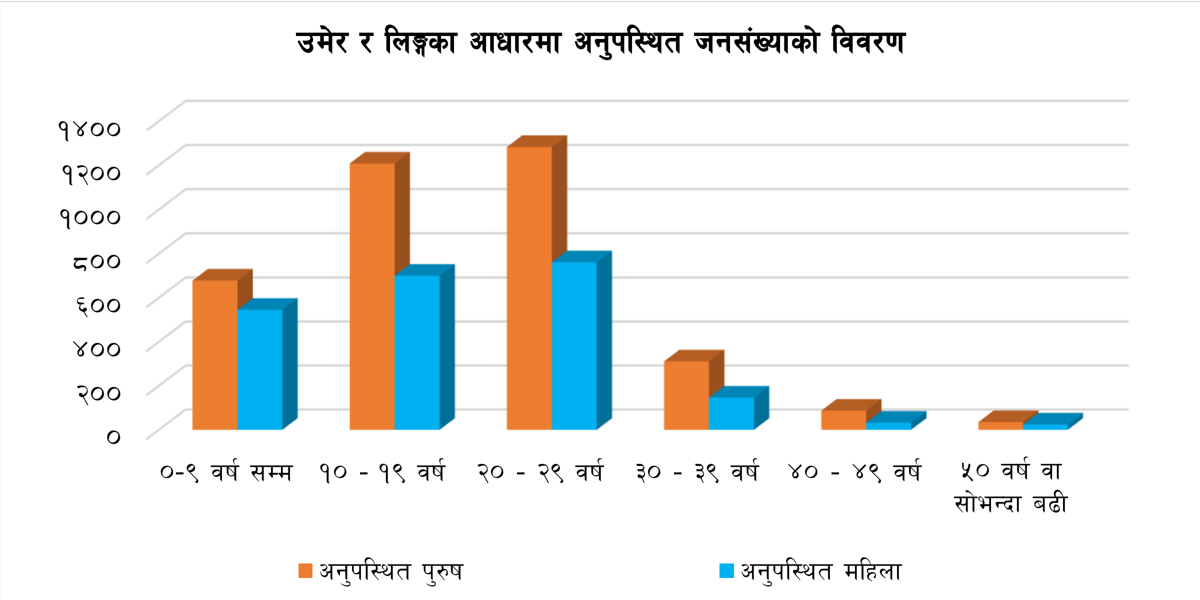

३.१०.२ अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण

तालिका नं. १८: अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको कक्षा/तह	वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
नर्सरी/केजी	३	२८	२७	१८	३७	१५	१३	१५	८	५५	१८	२३७	५.०७
कक्षा १	४	१७	१०	१५	११	१२	६	३	३	१४	६	१०१	१.६९
कक्षा २	८	२३	२२	२४	१७	१६	३	१	४	९	९	१३६	२.५४
कक्षा ३	२७	३४	३१	२७	२४	२०	१२	१३	७	१७	१०	२२२	२.८२
कक्षा ४	३०	३८	३०	२६	१३	२३	१५	११	७	३७	१२	२४२	३.३८
कक्षा ५	२६	६१	१९७	२७	१८	३१	२३	११	३	७२	२६	४९५	७.३२
कक्षा ६	२०	४९	३३	२८	२३	१३	१९	७	८	३६	१७	२५३	४.७९

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको कक्षा/तह	वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
कक्षा ७	२१	४२	३७	३३	१४	१२	१८	१७	११	३५	२०	२६०	५.६३
कक्षा ८	१५	३९	४७	३३	२३	२३	२२	२८	१२	४६	१४	३०२	३.९४
कक्षा ९	६	२२	१२	१६	९	१४	११	१४	४	२८	९	१४५	२.५४
कक्षा १०	१३	२८	६३	४८	३६	१३	३०	६३	२७	९४	१७	४३२	४.७९
एसईई/एसएलसी/सो सरह	२८	७५	५४	४८	२७	५८	८३	३१	२५	१२७	६४	६२०	१८.०३
प्रविणता प्रमाणपत्र वा सो सरह	५१	१५२	९५	४९	४२	१०१	७२	७०	७२	१७५	७९	९५८	२२.२५
स्नातक वा सो सरह	१३	५२	१५	९	११	२०	२०	४१	१७	१३	१९	२३०	५.३५
स्नातकोत्तर वा सो सरह वा सो भन्दा माथि	९	२७	६	४	२	१२	११	२०	६	४	८	१०९	२.२५
अन्य	४	४८	१७	१२	३	१२	१	०	४	४२	२	१४५	०.५६
अनौपचारिक शिक्षा	३	५	६	२	१	५	१	१	१	३	१	२९	०.२८
साक्षर	७	९	२१	२	५९	१०	१६	१९	२	२१	८	१७४	२.२५
थाहा नभएको	१२९	९३	१३७	२६	९२	१५	८८	४१	२२	६१	१६	७२०	४.५१
जम्मा	४१७	८४२	८६०	४४७	४६२	४२५	४६४	४०६	२४३	८८९	३५५	५८१०	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.१०.३ लिङ्ग तथा उमेर अनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १९: लिङ्ग तथा उमेर अनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

अनुपस्थित हुँदा पास गरेको कक्षा/तह	०-९ वर्ष सम्म		१० - १९ वर्ष		२० - २९ वर्ष		३० - ३९ वर्ष		४० - ४९ वर्ष		५० वर्ष वा सोभन्दा बढी		जम्मा	
	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला
नर्सरी/केजी	११७	१०१	९	४	३	२	०	१	०	०	०	०	१२९	१०८
कक्षा १	४४	३६	२	५	१	३	३	३	३	०	०	१	५३	४८
कक्षा २	३२	३४	१७	९	१५	९	६	५	५	१	२	१	७७	५९
कक्षा ३	४१	२९	५८	१४	२७	२०	१७	५	३	३	५	०	१५१	७१
कक्षा ४	२९	२०	५५	१९	७५	२१	९	७	५	०	०	२	१७३	६९
कक्षा ५	२९	१२	१३२	६५	११०	८२	४०	१५	८	०	१	१	३२०	१७५
कक्षा ६	१६	४	८८	३८	७२	१९	१२	२	२	०	०	०	१९०	६३
कक्षा ७	९	६	७३	४१	७३	२३	२५	७	२	०	१	०	१८३	७७
कक्षा ८	२०	१०	१०४	३१	८३	३५	१२	२	३	०	२	०	२२४	७८
कक्षा ९	९	५	३५	२३	३४	२२	११	२	४	०	०	०	९३	५२
कक्षा १०	१७	१३	१३०	८९	१००	४८	२०	९	५	०	१	०	२७३	१५९

अनुपस्थित हुँदा पास गरेको कक्षा/तह	०-९ वर्ष सम्म		१० - १९ वर्ष		२० - २९ वर्ष		३० - ३९ वर्ष		४० - ४९ वर्ष		५० वर्ष वा सोभन्दा बढी		जम्मा	
	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला
एसईई/एसएलसी/ सो सरह	२७	७	२१८	१२४	१३०	६६	४१	२	४	१	०	०	४२०	२००
प्रविणता प्रमाणपत्र वा सो सरह	३७	१९	१६७	१४३	३३३	२००	३६	१८	४	०	१	०	५७८	३८०
स्नातक वा सो सरह	५	९	३४	३५	६४	६२	१२	६	१	१	०	१	११६	११४
स्नातकोत्तर वा सो सरह	२	२	१४	८	३३	३७	४	९	०	०	०	०	५३	५६
अन्य	५६	४७	४	४	५	७	४	६	७	१	३	१	७९	६६
अनौपचारिक शिक्षा	३	०	२	३	२	०	४	५	३	५	१	१	१५	१४
साक्षर	३	७	२०	१०	३५	३१	२५	१९	११	४	५	४	९९	७५
थाहा नभएको	१८२	१८४	४६	३५	८८	७४	३०	२३	१७	१६	१३	१२	३७६	३४४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.१०.४ अनुपस्थित जनसंख्याको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. २०: अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धि विवरण

वडा	अनुपस्थित हुनुको कारण									
	काम/जागिरको खोजी	अध्ययन/तालिम	निजी नोकरी	आश्रित	अन्य	व्यापार/व्यवसाय	थाहा छैन	सरकारी जागिर	द्वन्द्व	जम्मा
१	२०७	९१	६	३०	३२	१२	३८	१	०	४१७
२	२४९	२१०	९९	४९	१३४	४०	५१	८	२	८४२
३	११२	२६०	१६८	९५	१३३	६२	१८	१२	०	८६०
४	१६०	९३	३४	८७	४१	१९	७	४	२	४४७
५	८४	१२५	६५	५०	४९	१५	७०	३	१	४६२
६	१३९	१३५	२४	१४	३७	४२	१७	१७	०	४२५
७	२४५	१३४	६	४०	१२	१७	७	३	०	४६४
८	११२	१२५	७९	४४	११	१३	१८	४	०	४०६
९	२१	१०२	६२	१६	७	७	१७	१०	१	२४३
१०	२३९	२३४	१५८	१८६	१५	३९	६	११	१	८८९
११	१३३	१३१	१६	२९	६	१७	१४	८	१	३५५
जम्मा	१७०१	१६४०	७१७	६४०	४७७	२८३	२६३	८१	८	५८१०
प्रतिशत	२९.२८	२८.२३	१२.३४	११.०२	८.२१	४.८७	४.५३	१.३९	०.१४	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल ५८१० जनसंख्या मध्ये ४७७ जनाले अन्य कारण र २६३ जनाको कारण थाहा नभएको उत्तर आएकोले त्यो संख्या अस्पष्ट छ। बाँकी जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा धेरै १७०१ जना अर्थात् २९.२८ प्रतिशत जागिर/रोजगारीको सिलसिलामा अनुपस्थित रहेका छन्। त्यसैगरी १६०४ अर्थात २८.२३ प्रतिशत अध्ययनको सिलसिलामा, ७१७ अर्थात १२.३४ प्रतिशत निजी नोकरीको शिलशिलामा अनुपस्थित भएको देखिन्छ। अनुपस्थित हुने जनसंख्याको कारणहरू हेर्दा गाउँपालिका भित्र शिक्षा तथा रोजगारीको पर्याप्त अवसरहरू नभएर उपयुक्त अवसरको खोजीमा बाहिरिएको तथ्य देखिन्छ। अधिकांश बाहिरिनेहरूमा काम, रोजगारी तथा शिक्षाको खोजीमा नै परिवार सहित अनुपस्थित रहने हुँदा उनीहरूसँग आश्रित सदस्यहरू विशेषगरी विद्यालय जाने बालबालिका साथमा गएको देखिन्छ। वडा अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

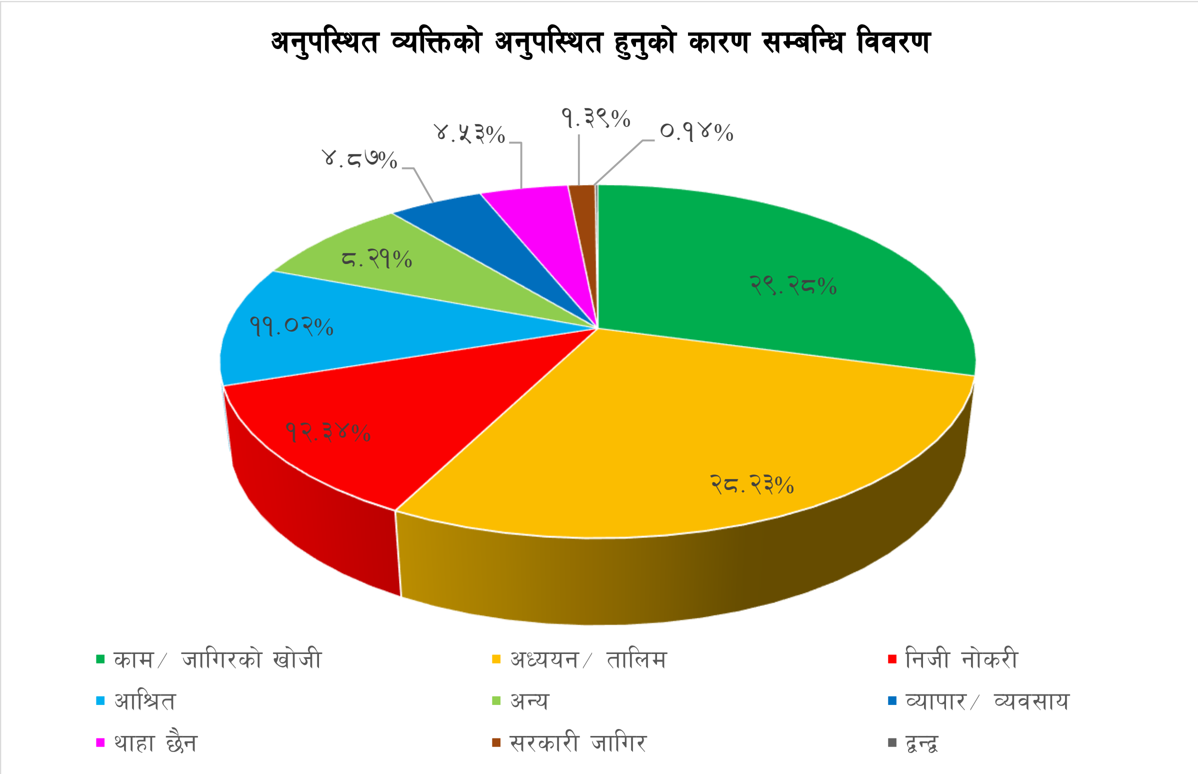

३.१०.५ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका ५८१० जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ४२५० अर्थात ७३.१ प्रतिशत जनसंख्या देशभित्रकै अन्य जिल्लाहरूमा रहेको, १०८७ अर्थात १८.७ प्रतिशत जनसंख्या विदेशमा रहेको देखिन्छ। तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट ठूलो संख्याको अनुपस्थित जनसंख्या देश बाहिर गएको देखिन्छ जसमा रोजगारीको सिलसिलामा एसियाका विभिन्न मुलुकहरूमा पुग्नेको संख्या भने सबै भन्दा बढी रहेका छन्। अकोतर्फ अवसरको खोजीमा देशकै अन्य शहरी इलाकामा, सरकारी नोकरीको सिलसिलामा अन्य जिल्ला तथा अध्ययन तथा अन्य अवसरको कारण देशका मुख्य शहरहरु र राजधानी काठमाडौंमा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ। यस बाहेक अन्य यूरोपियन देशहरू, अमेरिका र अष्ट्रेलिया जानेहरूको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ। विकसित मूलुक भन्दा छिमेकी मुलुक भारत र उदाउँदा औद्योगिक खाडी राष्ट्रहरू तथा मलेसियामा कामको लागि बाहिरिएकोले त्यो जनसंख्या जोखिमयुक्त र कडा श्रमयुक्त काम गर्न बाध्य रहेको छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २१: अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान									
	यसै जिल्लाको अन्यत्र स्थान		नेपालको अन्य जिल्ला		विदेश		थाहा नभएको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	३४	८.२%	२४०	५७.६%	१३३	३१.९%	१०	२.४%	४१७	७.२%
२	७१	८.४%	५६२	६६.७%	२००	२३.८%	९	१.१%	८४२	१४.५%
३	६९	८.०%	६३९	७४.३%	१३८	१६.०%	१४	१.६%	८६०	१४.८%
४	१३	२.९%	३४७	७७.६%	६५	१४.५%	२२	४.९%	४४७	७.७%
५	९	१.९%	३७०	८०.१%	४२	९.१%	४१	८.९%	४६२	८.०%
६	२५	५.९%	२८९	६८.०%	१००	२३.५%	११	२.६%	४२५	७.३%
७	२७	५.८%	३१८	६८.५%	११७	२५.२%	२	०.४%	४६४	८.०%
८	१	०.२%	३३३	८२.०%	६७	१६.५%	५	१.२%	४०६	७.०%
९	८	३.३%	१७५	७२.०%	५१	२१.०%	९	३.७%	२४३	४.२%
१०	५१	५.७%	७२९	८२.०%	१०८	१२.१%	१	.१%	८८९	१५.३%
११	३६	१०.१%	२४८	६९.९%	६६	१८.६%	५	१.४%	३५५	६.१%
जम्मा	३४४	५.९%	४२५०	७३.१%	१०८७	१८.७%	१२९	२.२%	५८१०	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. २२: अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान									
	नेपालको अर्को जिल्ला	एसियाली राष्ट्र	अष्ट्रेलिया/ न्यूजील्याण्ड	यूरोपेली राष्ट्र	उत्तर अमेरिकी राष्ट्र	दक्षिण अमेरिकी राष्ट्र	अफ्रिकन राष्ट्र	अन्य राष्ट्र	थाहा छैन	जम्मा
१	२७४	९६	१	३	२	०	०	३१	१०	४१७
२	६३३	१३२	१६	६	४	४	१	३७	९	८४२
३	७०८	१०४	९	४	३	०	०	१८	१४	८६०
४	३६०	६३	१	०	०	०	०	१	२२	४४७
५	३७९	१७	०	१	०	०	०	२४	४१	४६२
६	३१४	६६	११	२	१०	०	०	११	११	४२५
७	३४५	६०	७	०	०	०	०	५०	२	४६४
८	३३४	५०	५	४	४	१	०	३	५	४०६
९	१८३	४२	२	३	२	०	०	२	९	२४३
१०	७८०	१०१	२	३	१	०	०	१	१	८८९
११	२८४	५२	३	५	०	२	०	४	५	३५५
जम्मा	४५९४	७८३	५७	३१	२६	७	१	१८२	१२९	५८१०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.१०.६ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण

तालिका नं. २३: अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण

वडा	वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
साउदी अरेबिया	२५	२५	६	१६	६	१५	५	६	२	२३	७	१३६	११.२%
थाहा छैन	१०	९	१४	२२	४१	११	२	५	९	१	५	१२९	१०.६%
कतार	११	१९	१३	७	४	१४	८	११	७	१३	४	१११	९.१%
जापान	२१	२४	११	२	०	९	९	५	८	१२	८	१०९	९.०%
मलेसिया	९	१४	१६	१८	३	४	६	६	४	१७	१०	१०७	८.८%
कुवेत	१२	१०	९	२	०	४	८	१	२	८	७	६३	५.२%
भारत	१	१०	२२	०	२	१०	६	१	२	५	१	६०	४.९%
अष्ट्रेलिया	१	१६	९	१	०	११	७	५	२	२	१	५५	४.५%
युनाइटेड अरब इमिरेटस्	५	१२	१	०	०	७	०	७	८	१४	१	५५	४.५%
जोर्डन	१	०	१८	०	२	०	२	०	०	१	२	२६	२.१%
अमेरिका	१	२	२	०	०	१०	०	४	२	१	०	२२	१.८%
दक्षिण कोरिया	०	१	०	३	०	०	४	२	३	४	०	१७	१.४%
बहराइन	०	०	१	२	०	०	१	३	१	०	१	९	०.७%
जर्मनी	०	१	३	०	१	२	०	०	०	०	१	८	०.७%
माल्दिभ्स्	०	०	०	४	०	०	१	१	०	०	२	८	०.७%
पोर्चुगल	०	२	०	०	०	०	०	०	३	०	१	६	०.५%
ओमान	१	०	३	०	०	०	०	२	०	०	०	६	०.५%
ईराक	०	०	१	१	०	०	०	०	०	२	१	५	०.४%
यमन	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४	०.३%
सिंगापुर	१	०	०	०	०	०	०	०	३	०	०	४	०.३%
बेलायत	०	०	०	०	०	०	०	२	०	१	०	३	०.२%
स्पेन	०	२	०	०	०	०	०	१	०	०	०	३	०.२%
ब्रुनाई	०	०	०	२	०	०	०	१	०	०	०	३	०.२%
ईरान	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	२	३	०.२%
रसिया	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०.२%
डेनमार्क	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	२	०.२%
न्यूजिल्याण्ड	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	०.२%
इजरायल	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२	०.२%
मकाउ	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	०	२	०.२%
थाइल्याण्ड	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	२	०.२%
ब्राजिल	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०.१%
हाईटी	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०.१%
क्यानाडा	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०.१%
स्वीटजरल्याण्ड	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०.१%
कम्बोडिया	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	०.१%
लेवनन	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०.१%

वडा	वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
ताइवान	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०.१%
चीन	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	१	०.१%
फिलिपिन्स	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०.१%
श्रीलंका	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०.१%
बंगलादेश	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०.१%
अन्य राष्ट्र	४२	५६	२१	५	२४	१३	५८	७	३	१	७	२३६	१९.९%
जम्मा	१४३	२०९	१५२	८७	८३	१११	११९	७२	६०	१०९	७१	१२१६	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल जनसंख्याको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा अन्य देशमा गएकाहरूको संख्या २३६ अर्थात् १९.९ प्रतिशत, दोस्रोमा साउदी अरेबियामा गएकाहरूको संख्या १३६ अर्थात ११.२ प्रतिशत रहेका छन्। त्यसैगरी थाहा नभएकाहरूको संख्या १२९ अर्थात् १०.६ प्रतिशत रहेका छन्। यसपछि विदेशिएकाहरूको तथ्याङ्क हेर्दा धेरै एयिसाली मुलुकहरू गएको देखिन्छ। युरोपेली राष्ट्र, जापान, अमेरिका, अष्ट्रेलिया लगायतका विकसित देशहरूमा जानेहरूको संख्या भने कम देखिन्छ। यसरी ठूलो हिस्सा जनसंख्या बाहिरिदाँ विप्रेषणले मात्र कालान्तरमा गाउँपालिकाको विकास संभव हुँदैन। यसका लागि दूरदृष्टि सहित दिगो सोच र विकासको लक्ष्य लिएर अगाडि बढ्ने युवा जमातको उपस्थिति गाउँपालिकामै हुनु अनिवार्य छ। यसरी युवा शक्तिलाई गाउँपालिकाकै विकासका लागि परिचालन गरी अनुपस्थित जनसंख्यालाई कम गर्ने प्रभावकारी योजना र त्यसको कार्यान्वयन गर्नु स्थानीय सरकारको लक्ष्य हुनु जरुरी छ।

३.१०.७ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको आधारमा विवरण

तालिका नं. २४: अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको विवरण

जिल्ला	वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
काठमाडौं	२२२	४९२	५४४	३०६	३१२	२५५	२७२	२८८	१६१	६३०	२१५	३६९७	८०.४७
धादिङ	३४	७१	६९	१३	९	२५	२७	१	८	५१	३६	३४४	७.४९
चितवन	५	११	३६	१०	७	१	२	४	०	६	४	८६	१.८७
ललितपुर	०	५	१९	१	०	१	१	०	०	४०	०	६७	१.४६
मकवानपुर	०	११	१६	३	१०	५	१	४	०	१०	२	६२	१.३५
नुवाकोट	३	२	४	०	११	५	४	३	१	४	३	४०	०.८७
कास्की	०	९	१	१	४	१	४	७	०	४	५	३६	०.७८
बागलुङ	०	०	०	१०	१५	०	०	२	०	२	०	२९	०.६३
भक्तपुर	०	१	५	०	६	२	६	०	१	५	०	२६	०.५७
काभ्रेपलाञ्चोक	०	७	०	१	०	२	३	५	०	१	०	१९	०.४१
गोरखा	२	५	०	२	०	०	३	१	०	४	१	१८	०.३९
अन्य	८	१९	१४	१३	५	१७	२२	१९	१२	२३	१८	१७०	३.७०
जम्मा	२७४	६३३	७०८	३६०	३७९	३१४	३४५	३३४	१८३	७८०	२८४	४५९४	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसोवास गरिरहेको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी ३,६९७ जना अर्थात् ८०.४७ प्रतिशत काठमाडौंमा बसोवास गरेको पाइयो भने त्यसपछि धादिङ जिल्ला भित्रै ३४४ अर्थात् ७.४९ प्रतिशत स्थानान्तरण भएको देखिन्छ। त्यस बाहेक क्रमशः चितवन, ललितपुर, मकवानपुर, नुवाकोट, कास्की बागलुङ, भक्तपुर, काभ्रे तथा गोरखामा रहेको पाइयो। अन्य गाउँमा जानेको संख्या पनि १७० अर्थात् ३.७० प्रतिशत रहेको छ। यसरी जनसंख्याको ठूलो हिस्सा रोजगारी तथा शिक्षाको सिलसिलामा बाहिरिएको देखिन्छ। गाउँपालिका मै अवसरहरूको सिर्जना हुन सके गाउँपालिकामा दक्ष जनशक्तिको उपस्थिति हुने र विकासले पनि गति लिने कुरालाई नकार्न सकिन्न।

३.११ व्यक्तिगत घटना दर्ता

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नुपर्ने हुन्छ। नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ। यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ। जन्म, मृत्यु, बसाई, सराई विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ। संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकार प्रत्याभूत गरेको छ। त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो। ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो। कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाइँसराइ गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद ? भयो जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ। यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटनादर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ।

३.११.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

तालिका नं. २५: पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता भएको		जन्मदर्ता नभएको		जम्मा		कूल जम्मा
	पुरूष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
१	६४	५७	५८	६१	१२२	११८	२४०
२	१३२	१५८	६२	६०	१९४	२१८	४१२
३	१०८	८८	३५	५०	१४३	१३८	२८१
४	६३	४५	३०	३१	९३	७६	१६९
५	६७	६६	३७	२८	१०४	९४	१९८
६	९९	८६	६३	४१	१६२	१२७	२८९
७	११३	७६	६०	६१	१७३	१३७	३१०
८	८१	५८	४२	४३	१२३	१०१	२२४
९	६२	३८	१२	२१	७४	५९	१३३
१०	५८	४४	२३	२५	८१	६९	१५०
११	७७	६८	२८	२९	१०५	९७	२०२
जम्मा	९२४	७८४	४५०	४५०	१३७४	१२३४	२६०८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्षमुनिका कुल २६०८ बालबालिकाहरू मध्ये १७०८ को जन्मदर्ता गरिएको र ९०० जनाको जन्मदर्ता नभएको तथ्याङ्क देखिन्छ । जन्म, मृत्यु, बसाइ-सराइ र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ । यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्को तर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी क्रियाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ जन्मदर्तालाई समयमै अनिवार्य रुपमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानीय सरकारले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जन्मदर्ताको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

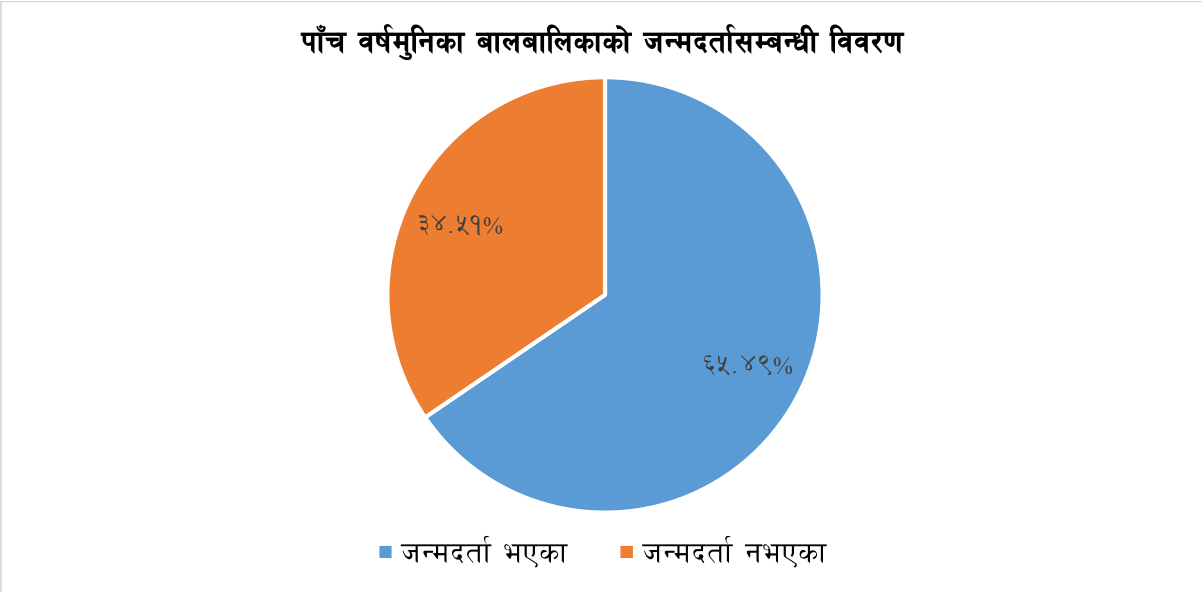

३.११.२ तथ्याङ्क संकलनको पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्यको मृत्यु सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. २६: पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धि विवरण

वडा	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	५	२.५%	१०	५.१%	१५	७.६%
२	१७	८.६%	१३	६.६%	३०	१५.२%
३	१५	७.६%	१३	६.६%	२८	१४.२%
४	५	२.५%	४	२.०%	९	४.६%
५	७	३.६%	५	२.५%	१२	६.१%
६	७	३.६%	५	२.५%	१२	६.१%
७	१३	६.६%	९	४.६%	२२	११.२%
८	७	३.६%	४	२.०%	११	५.६%
९	६	३.०%	८	४.१%	१४	७.१%
१०	१७	८.६%	६	३.०%	२३	११.७%
११	११	५.६%	१०	५.१%	२१	१०.७%
जम्मा	११०	५५.८%	८७	४४.२%	१९७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल २९७२७ जनसंख्यामध्येमा १९७ जनाको मृत्यु भएको छ। जसमा ११० जना अर्थात ५५.८ प्रतिशत पुरुष र ८७ जना अर्थात ४४.२ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ। सबैभन्दा धेरै मृत्यूको अभिलेख भएको वडा २ रहेको छ भने वडा नं. ४ मा कम मृत्यु भएको देखिन्छ। वडागत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यू संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १००० = \frac{१९७}{२९७२७} \times १००० = ६.६३ \text{ जना}$$

गाउँपालिकाको कुल जनसंख्यालाई मध्यवर्षको जनसंख्या मान्दा यहाँको कोरा मृत्यु दर अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष ६.६३ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ। यद्यपी कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन।

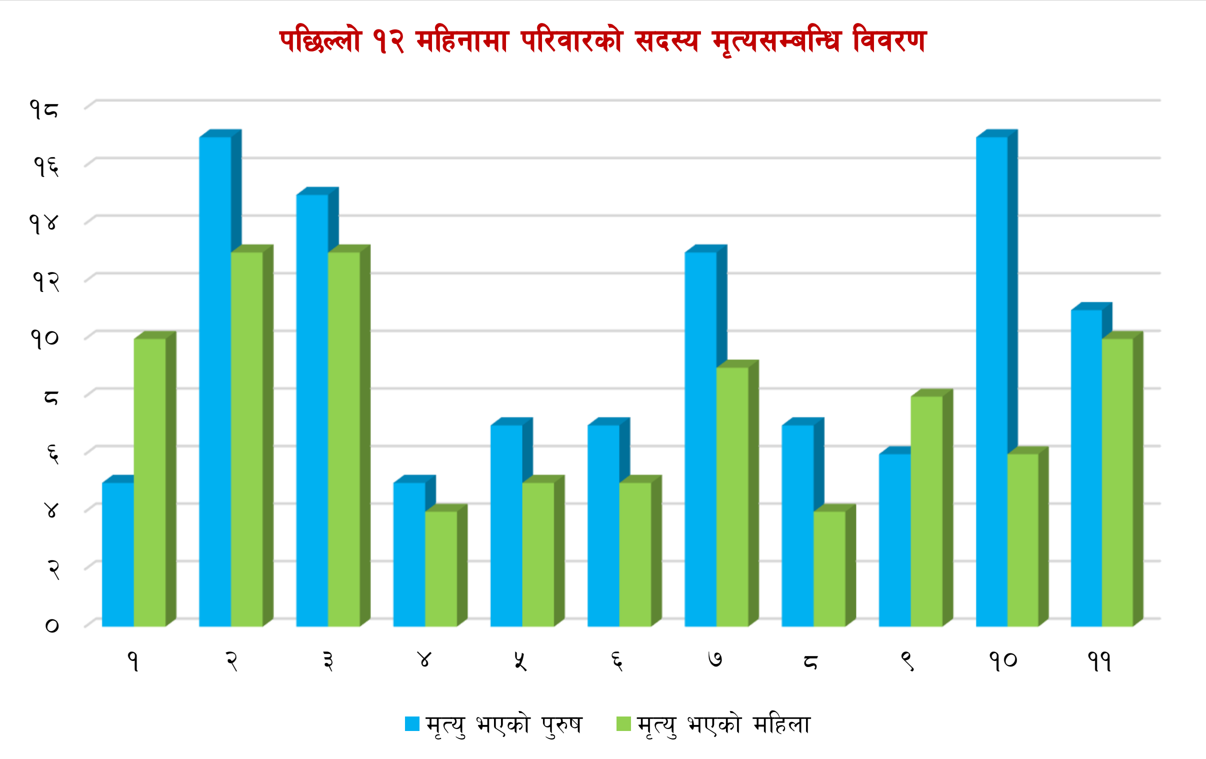

३.११.३ लिङ्ग र उमेर समुह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबै भन्दा बढी मृत्यु संख्या ७० वर्ष भन्दा माथिको उमेर समूहका महिलाहरूको देखिन्छ। जसमा सबैभन्दा बढी ८० देखि ८९ वर्षका २२ जना महिलाको मृत्यु भएको छ भने दोस्रोमा ८० देखि ८९ वर्षको १९ जना पुरुषहरूको मृत्यु भएको देखिन्छ। चौधौं आवधिक योजनाका अनुसार नेपालमा जन्मदाको बखत आम नेपालीको औसत आयु ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ। सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस गाउँपालिकामा बढी मृत्यू हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ। यद्यपि पछिल्लो समय औषधी विज्ञान र चिकित्सा पद्धतिमा भएको उच्च विकास र आधुनिक औषधि उपचारमा बृद्धि भएको पहुँच र क्रमिक रुपमा स्वास्थ्य चेतनाको वृद्धिका कारण नेपालको औसत आयू समेत विगतका वर्षमा भन्दा बढ्दै गैरहेको छ। यसका साथै २०-५९ वर्षको उमेर समूहका सक्रिय जनसंख्याको मृत्युदरले कार्यक्षेत्रमा हुने जोखिम तथा अन्य स्वास्थ्य समस्यालाई प्रतिबिम्बित गर्दछ।

तालिका नं. २७: लिङ्गअनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृतकको लिङ्ग					
	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	संख्या	प्रतिशत	संख्या
०-४ वर्ष	३	१.५%	२	१.०%	५	२.५%
५ वर्ष - ९ वर्ष	०	०.०%	१	.५%	१	.५%
१० वर्ष - १४ वर्ष	१	.५%	०	०.०%	१	.५%
१५ वर्ष - १९ वर्ष	१	.५%	१	.५%	२	१.०%
२० वर्ष - २४ वर्ष	२	१.०%	२	१.०%	४	२.०%
२५ वर्ष - २९ वर्ष	३	१.५%	१	.५%	४	२.०%
३० वर्ष - ३४ वर्ष	३	१.५%	२	१.०%	५	२.५%
३५ वर्ष - ३९ वर्ष	१	.५%	०	०.०%	१	.५%
४० वर्ष - ४४ वर्ष	३	१.५%	४	२.०%	७	३.६%
४५ वर्ष - ४९ वर्ष	११	५.६%	४	२.०%	१५	७.६%
५० वर्ष - ५४ वर्ष	४	२.०%	२	१.०%	६	३.०%
५५ वर्ष - ५९ वर्ष	९	४.६%	३	१.५%	१२	६.१%
६० वर्ष - ६४ वर्ष	८	४.१%	१२	६.१%	२०	१०.२%
६५ वर्ष - ६९ वर्ष	१४	७.१%	४	२.०%	१८	९.१%
७० वर्ष - ७५ वर्ष	१४	७.१%	११	५.६%	२५	१२.७%
७५ वर्ष - ७९ वर्ष	७	३.६%	१२	६.१%	१९	९.६%
८० वर्ष-८९ वर्ष	१९	९.६%	२२	११.२%	४१	२०.८%
९० वर्ष - ९९ वर्ष	७	३.६%	४	२.०%	११	५.६%
जम्मा	११०	५५.८%	८७	४४.२%	१९७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

मृत्यु हुनेको उमेर समूह र लिङ्ग अनुसार मृतकहरूको विवरण

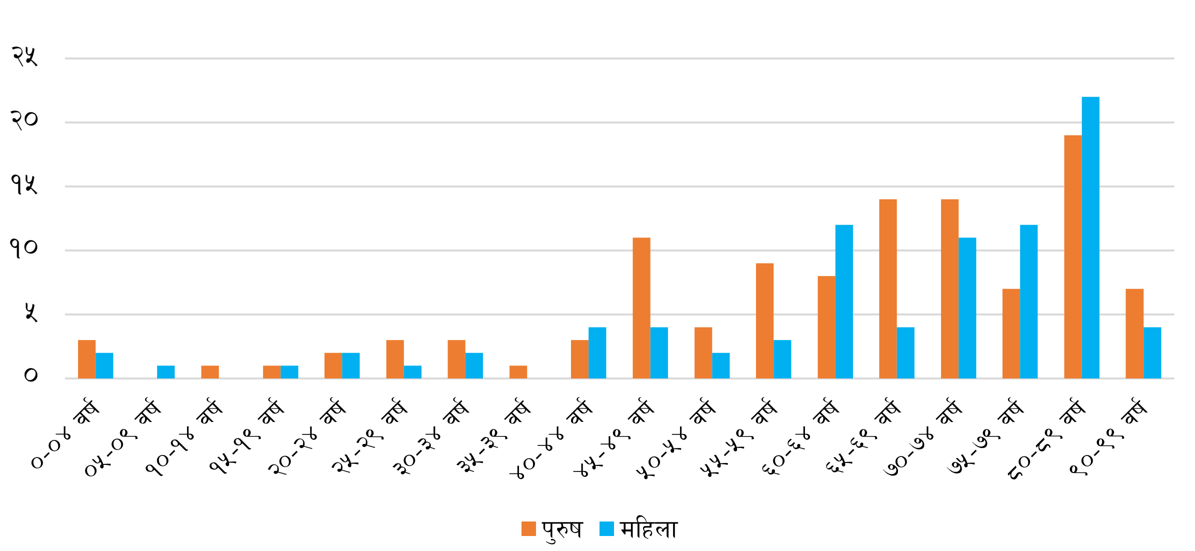

३.११.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या

तालिका नं. २८: मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृत्युको कारण	पुरूष		महिला		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
कालगतिले मर्नु	२१	५१.२%	२०	४८.८%	४१
दम	१४	६०.९%	९	३९.१%	२३
क्यान्सर	११	५०.०%	११	५०.०%	२२
थाहा नभएको	८	५०.०%	८	५०.०%	१६
कारण नखुलेको	७	४३.८%	९	५६.३%	१६
रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप)	६	६०.०%	४	४०.०%	१०
मुटु सम्बन्धी रोग	४	४०.०%	६	६०.०%	१०
अन्य दुर्घटना	७	७७.८%	२	२२.२%	९
टाइफाइड	४	४४.४%	५	५५.६%	९
निमोनिया	५	६२.५%	३	३७.५%	८
सडक दुर्घटना	५	८३.३%	१	१६.७%	६
जण्डीस	३	७५.०%	१	२५.०%	४
टि.बी.	३	७५.०%	१	२५.०%	४
टाउको सम्बन्धि (ब्रेन ह्यामरेज)	२	६६.७%	१	३३.३%	३
कलेजो सम्बन्धि रोग	३	१००.०%	०	०.०%	३
आत्महत्या	०	०.०%	२	१००.०%	२
हिंसा	२	१००.०%	०	०.०%	२
मृगौला सम्बन्धि रोग	२	१००.०%	०	०.०%	२
मधुमेह	१	५०.०%	१	५०.०%	२
अन्य मातृत्व सम्बन्धि रोगहरू	०	०.०%	१	१००.०%	१
श्वास प्रश्वास सम्बन्धि रोगहरू	०	०.०%	१	१००.०%	१
काला अजर	०	०.०%	१	१००.०%	१
रुघाखोकी, फ्लु	१	१००.०%	०	०.०%	१
हैजा/झडापखाला/आउ	१	१००.०%	०	०.०%	१
जम्मा	११०	५५.८%	८७	४४.२%	१९७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा १९७ सदस्यहरूको मृत्यु भएको छ । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै ४१ जनाको कालगतिले (प्राकृतिक मृत्यु) मृत्यु भएको देखिन्छ । दोस्रोमा र तेस्रोमा क्रमशः दम २३ जना र क्यान्सर २२ जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ भने गाउँपालिकाका २ जनाले आत्महत्या गरेको देखिन्छ । जसको कारण बढ्दो प्रतिस्पर्धात्मक जीवनका तनाव र सामाजिक र पारिवारिक कारणहरू हुन सक्ने देखिन्छ । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र दीर्घरोगका कारण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ । यसको प्रमुख कारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच नगराउने परिपाटी आदि हुन् । सरुवा रोगका कारण बालबालिका मर्नु भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो । यस गाउँपालिकामा स्वास्थ्य समस्याका हिसाबले सबै प्रकारका समस्याहरू रहेको हुनाले जनताको स्वास्थ्य अवस्था सुधारका साथै विशेषज्ञ सेवा सहितका अस्पतालहरूको स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ भने अर्कोतिर प्रवर्द्धनात्मक र निरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू समेत प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मृत्युको कारण सम्बन्धि विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

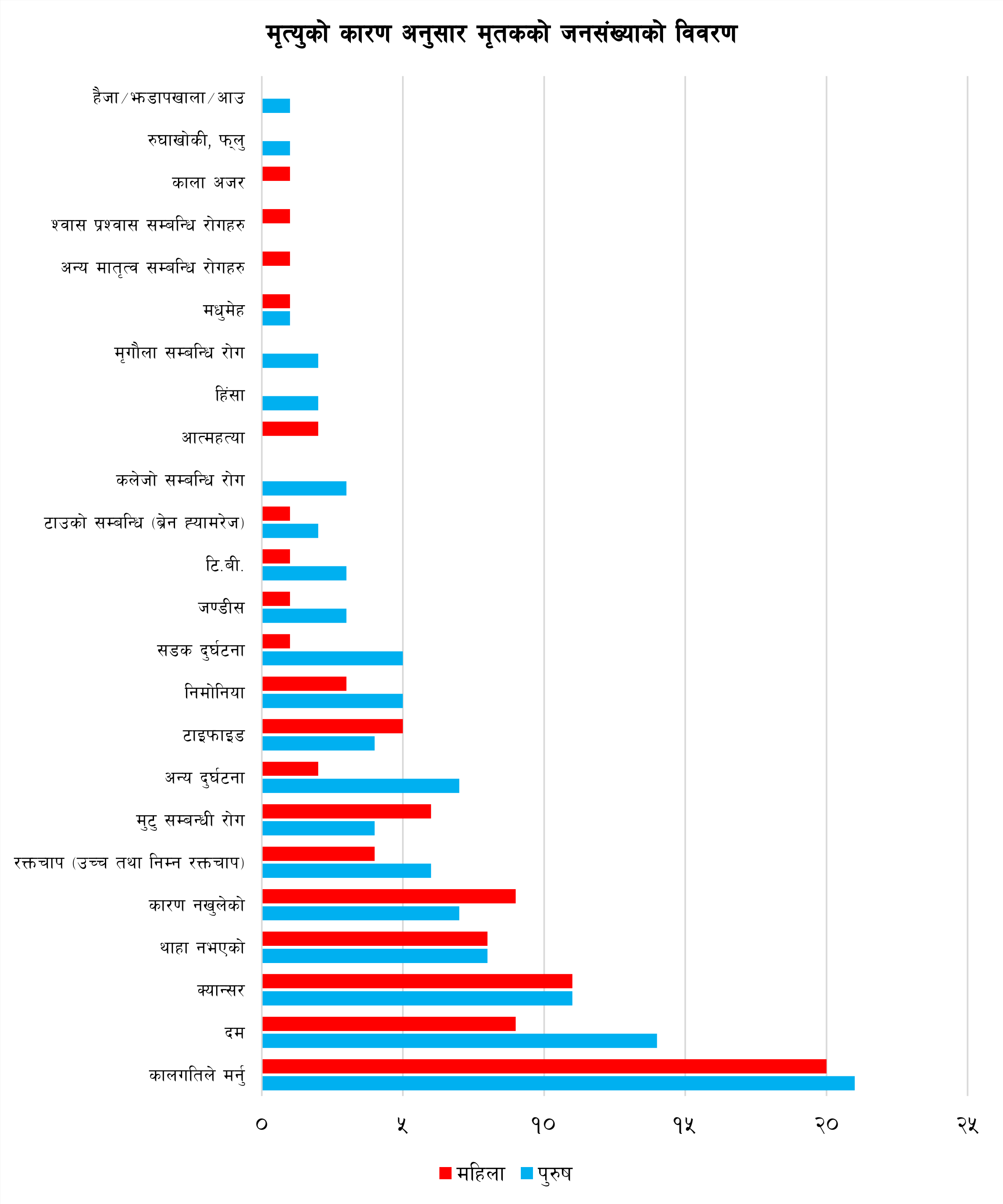

३.११.५ मृतकको मृत्युदर्ता सम्बन्धि विवरण

गाउँपालिकामा तथ्याङ्क संकलन अवधिको विगत १२ महिनामा कुल १९७ जनाको मृत्यु भएकोमा १४१ जना अर्थात् ७१.६ प्रतिशतको मात्र मृत्युदर्ता भएको देखिन्छ भने ५६ जना अर्थात् २८.४ प्रतिशतको मृत्युदर्ता नभएको देखिन्छ। यो तथ्याङ्क अनुसार मृत्यु दर्ता नगराउनेको संख्या उल्लेख्य नै रहेको छ। स्थानीय सरकारको तथ्याङ्कको आधारको रुपमा रहने पञ्जिकरणलाई हरेक नागरिकले जिम्मेवार भएर सहयोग पुऱ्याउनु पर्दछ। यसका लागि थप प्रचार प्रसारको खाँचो देखिन्छ। मृत्यू दर्ता समयमै गर्दा अन्य कानुनी क्रियाकलाप जस्तै नामसारी, हकभोग आदि सहज हुने र तथ्याङ्क समेत अद्यावधिक गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. २९: मृत्यु दर्ता गराउने घरपरिवार

वडा	मृत्यू दर्ता भएको		मृत्यू दर्ता नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	११	७३.३%	४	२६.७%	१५
२	२२	७३.३%	८	२६.७%	३०
३	२०	७१.४%	८	२८.६%	२८
४	५	५५.६%	४	४४.४%	९
५	९	७५.०%	३	२५.०%	१२
६	८	६६.७%	४	३३.३%	१२
७	१५	६८.२%	७	३१.८%	२२
८	९	८१.८%	२	१८.२%	११
९	११	७८.६%	३	२१.४%	१४
१०	१९	८२.६%	४	१७.४%	२३
११	१२	५७.१%	९	४२.९%	२१
जम्मा	१४१	७१.६%	५६	२८.४%	१९७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

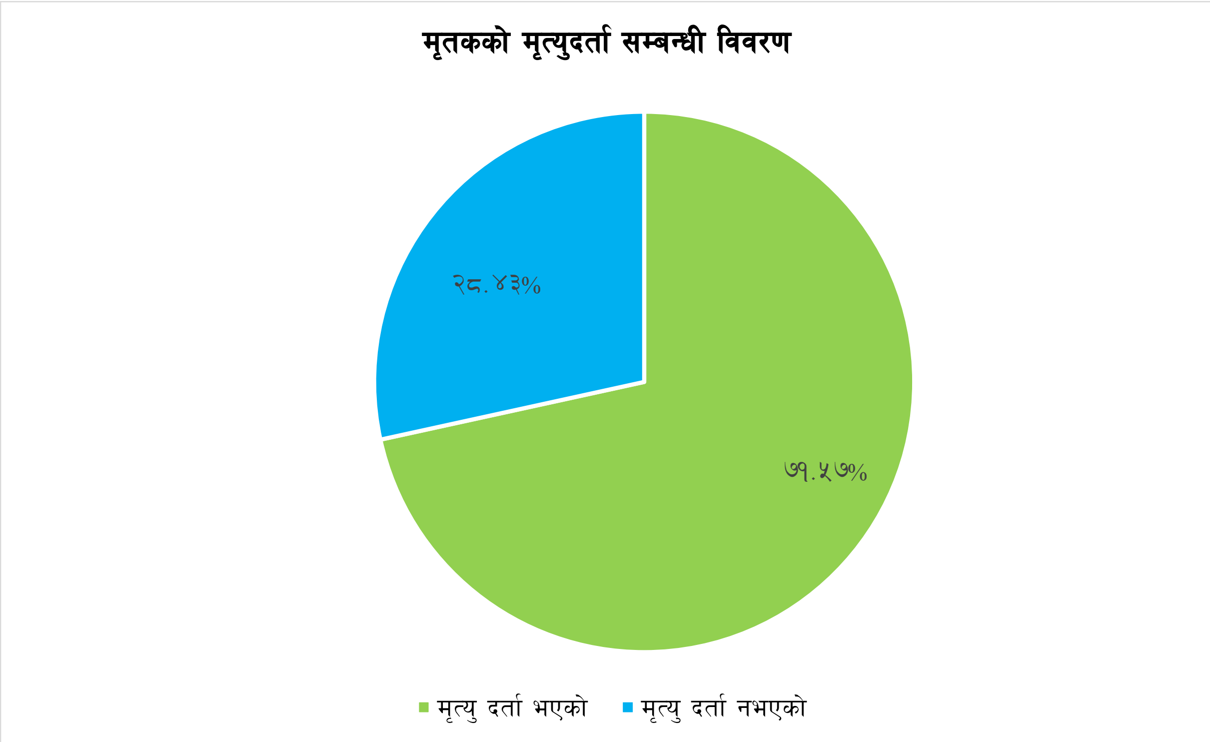

तालिका नं. ३०: उमेर समूह अनुसार मृत्यु दर्ता भएको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृत्यु दर्ता प्रमाणपत्र					
	छ		छैन		जम्मा मृतक संख्या	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-४ वर्ष	१	.५%	४	२.०%	५	२.५%
५ वर्ष - ९ वर्ष	०	०.०%	१	.५%	१	.५%
१० वर्ष - १४ वर्ष	१	.५%	०	०.०%	१	.५%
१५ वर्ष - १९ वर्ष	०	०.०%	२	१.०%	२	१.०%
२० वर्ष - २४ वर्ष	३	१.५%	१	.५%	४	२.०%
२५ वर्ष - २९ वर्ष	२	१.०%	२	१.०%	४	२.०%
३० वर्ष - ३४ वर्ष	३	१.५%	२	१.०%	५	२.५%
३५ वर्ष - ३९ वर्ष	१	.५%	०	०.०%	१	.५%
४० वर्ष - ४४ वर्ष	४	२.०%	३	१.५%	७	३.६%
४५ वर्ष - ४९ वर्ष	१०	५.१%	५	२.५%	१५	७.६%
५० वर्ष - ५४ वर्ष	५	२.५%	१	.५%	६	३.०%
५५ वर्ष - ५९ वर्ष	१०	५.१%	२	१.०%	१२	६.१%
६० वर्ष - ६४ वर्ष	१३	६.६%	७	३.६%	२०	१०.२%
६५ वर्ष - ६९ वर्ष	१६	८.१%	२	१.०%	१८	९.१%
७० वर्ष - ७५ वर्ष	२०	१०.२%	५	२.५%	२५	१२.७%
७५ वर्ष - ७९ वर्ष	१८	९.१%	१	.५%	१९	९.६%
८० वर्ष-८९ वर्ष	२८	१४.२%	१३	६.६%	४१	२०.८%
९० वर्ष - ९९ वर्ष	६	३.०%	५	२.५%	११	५.६%
जम्मा	१४१	७१.६%	५६	२८.४%	१९७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.१२ बसाइँ सराइको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या परिवर्तन हुने कारणहरूमध्ये बसाइँसराइ एक प्रमुख कारण मानिन्छ। यस थाके गाउँपालिकामा छिमेकी गाउँपालिका/नगरपालिका एवम् जिल्लाबाट समेत बसाइँसराइ गरी आउने गरेको देखिन्छ। तर विभिन्न अवसर र रोजगारीको खोजीमा देश भित्र वा देश बाहिर एक स्थानबाट अर्को स्थानमा स्थायी वा अस्थायी रुपमा बसाई सरेर जाने प्रवृत्ति क्रमश बढ्दै गएको पाइन्छ। यसरी बसाइँ सरी जानु वा आउनुका विभिन्न कारणहरू छन् । तीमध्ये मुख्य कारणहरू रोजगारीको अवसर, शिक्षा तथा स्वास्थ्य, सामाजिक कारण, व्यापार आदि हुन् ।

३.१२.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तालिका नं. ३१: जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा/लिङ्ग	जन्मस्थान				
	यही गा.पा.मा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	जम्मा
१	२०३१	४८१	१३६	२	२६५०
२	२२९३	१४८९	३४४	९	४१३५
३	२०२९	८३५	२२५	०	३०८९
४	१४४७	६८०	१३४	०	२२६१
५	२०८६	२७	१४६	०	२२५९
६	१७४७	५९४	५४५	५१	२९३७
७	२२६५	७९७	३९०	९	३४६१
८	१६९७	५७१	३७८	२	२६४८
९	११९९	५०२	२४५	०	१९४६
१०	१४७५	३५४	२८७	०	२११६
११	८७३	११३९	२१३	०	२२२५
जम्मा	१९१४२	७४६९	३०४३	७३	२९७२७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

माथिको तालिकाको आधारमा यस थाके गाउँपालिकाको कुल जनसंख्यामध्ये १९१४२ जना यसै गाउँपालिकामा जन्मेको देखिन्छ । भने ७४६९ जना जनसंख्या यसै जिल्लाका अन्य नगरपालिका वा गाउँपालिकाबाट बसाइँसराइ गरेको देखिन्छ। ३०४३ जना भने अन्य जिल्लाबाट यस गाउँपालिकामा बसाइँसराइँ गरेर आएको देखिन्छ। यसको विस्तृत विवरण तालिकामा देखाइएको छ। गाउँपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक र अन्य क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य गाउँपालिका, नगरपालिका वा जिल्लाबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ। गाउँपालिकाले आगामी योजना बनाउँदा बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यालाई समेत व्यवस्थितगर्ने खालको योजना बनाउनु पर्ने देखिन्छ।

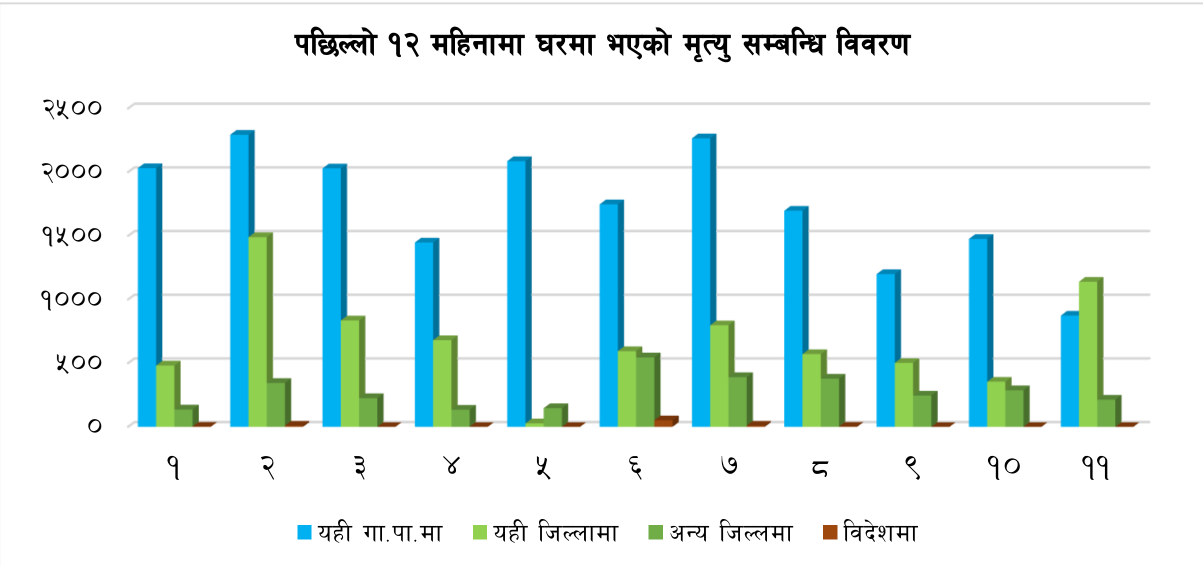

३.१२.२ बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

तालिका नं. ३२: बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

वडा	यहाँ बस्नुको मुख्य कारण											
	कृषि	व्यापार / व्यवसाय	जागिर / नोकरी	अध्ययन / तालिम	विवाह	आश्रित	द्वन्द्व	प्राकृतिक प्रकोप	कामको खोजी	अन्य	बसाई सराई	जम्मा
१	१५५	१४	४	५	३०९	६	०	१	२	९९	२४	६१९
२	४०४	७०	४८	४३०	६५४	६०	०	०	३८	१२४	१४	१८४२
३	२४९	९	१५	२३७	५०१	१९	०	०	४	११	१५	१०६०
४	३५९	३०	२५	७७	१६२	१२५	०	०	५	३१	०	८१४
५	४	४	१	३	१५४	०	०	०	१	१	५	१७३
६	१६६	९८	८८	२२०	३७२	३७	१	०	११९	४५	४४	११९०
७	३३	२५	१७	८	६११	४३३	२	०	५	३५	२७	११९६
८	५६	२३	११२	२०४	५०८	३	०	०	७	३०	८	९५१
९	२०१	७	३	१०	२८६	१५७	०	५५	६	१०	१२	७४७
१०	६	४	२	१६	५०१	१२	०	०	१	०	९९	६४१
११	१०७	१४	८	३६	४१७	३७५	०	०	२५	५	३६५	१३५२
जम्मा	१७४०	२९८	३२३	१२४६	४४७५	१२२७	३	५६	२१३	३९१	६१३	१०५८५
प्रतिशत	१६.४%	२.८%	३.१%	११.८%	४२.३%	११.६%	.०%	.५%	२.०%	३.७%	५.८%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकाभन्दा बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण हेर्दा कूल १०५८५ जनसंख्या अन्य स्थानमा जन्म भएर यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्दै आएका छन् । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै विवाहको कारण यस गाउँपालिकामा आउनेहरूको संख्या ४४७५ अर्थात ४२.३ प्रतिशत, कृषिका कारण १७४० अर्थात १६.४ प्रतिशत, अध्ययन र तालिमको कारणले आएका जनसंख्या १२४६ अर्थात ११.८ प्रतिशत, जागिर अर्थात नोकरीको कारण आउनेको संख्या ३२३ अर्थात ३.१ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी आश्रित, प्राकृतिक प्रकोप, कामको खोजी अन्य इत्यादि कारणले आउनेको संख्या समेत रहेको छ । गाउँपालिकामा आकर्षित हुनेमध्ये अधिकांश यहाँ उपलब्ध भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको उपलब्धताको कारण बसाइँसराइ गरी आएको हुनसक्ने देखिन्छ। आश्रित तथा विवाह भई बसाइँसराइ आउनु स्वभाविक हो। अन्य विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

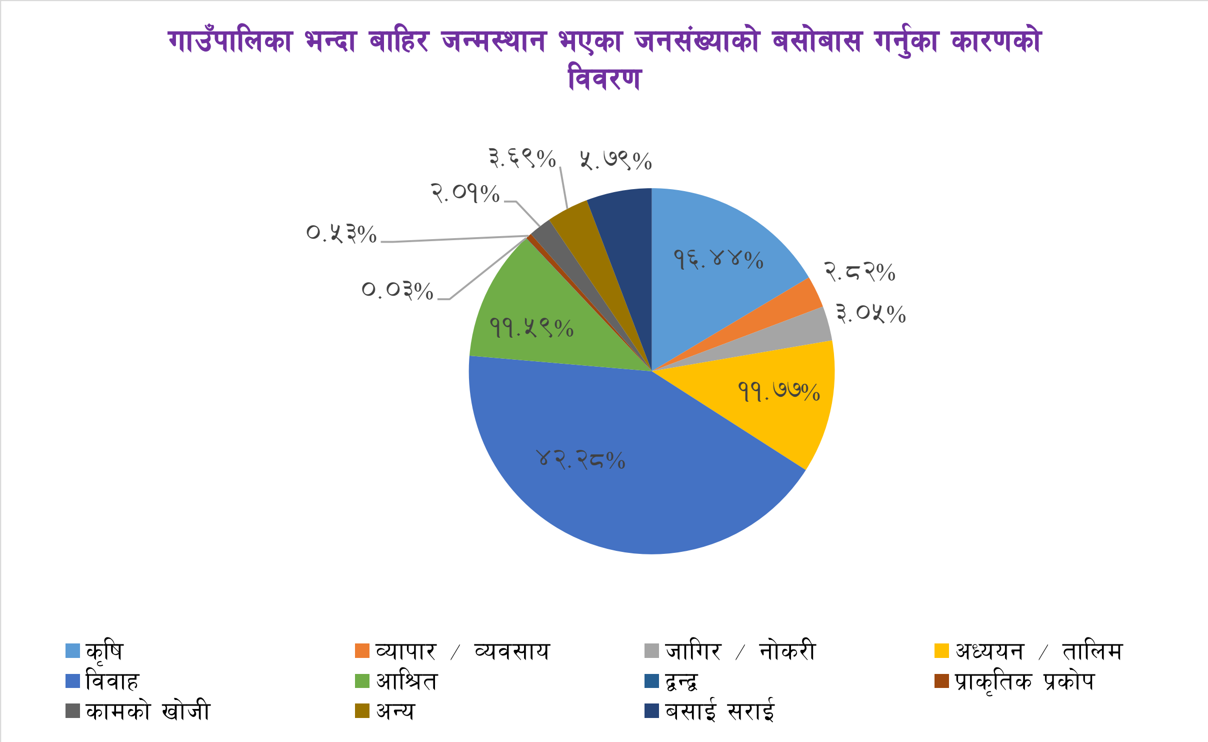

गाउँपालिका भन्दा बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको बसोबास गर्नुका कारणको विवरण
१६.४४%
२.८२%
३.०५%
११.७७%
४२.२८%
११.५९%
०.०३%
०.५३%
२.०१%
३.६९%
५.७९%
कृषि
व्यापार / व्यवसाय
जागिर / नोकरी
अध्ययन / तालिम
विवाह
आश्रित
द्वन्द्व
प्राकृतिक प्रकोप
कामको खोजी
अन्य
बसाई सराई

खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार

४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण (मुख्य पेशा)

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरूमा गाउँपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीब्रता आउँछ त्यति नै गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ । मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरूको विकास भै नसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

तालिका नं. ३३: गाउँपालिकामा भएको मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण

क्र.स.	आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण	ठेगाना
१	तरकारी खेती, कुखुरा पालन, बाखा पालन, ढुंगा गिट्टी, बालुवा, व्यवसाय	वडा नं. १
२	तरकारी खेती, दुध उत्पादन, कुखुरा पालन, बैदेशिक रोजगारी	वडा नं. २
३	कृषि	वडा नं. ४
४	तरकारी खेती, पशुपालन व्यवसाय	वडा नं. ५
५	गिट्टी, ढुंगा, मादल उद्योग	वडा नं. ६
६	कृषि, तरकारी, उखु, उद्योग, व्यवसाय	वडा नं. ७
७	कृषि, व्यवसाय	वडा नं. ८
८	कृषि-तरकारी खेती, दुध उत्पादन, पशुपंक्षीपालन (बाखा, कुखुरा)	वडा नं. ९
९	कृषि, पशुपालन, कुखुरापालन, व्यापार, नोकरी आदी	वडा नं. १०
१०	तरकारी खेती, बैदेशिक राजेगार, कृषि, पशुपालन, पंक्षीपालन	वडा नं. ११

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१.१ आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ३४: आम्दानीका श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

आम्दानीका स्रोतहरू	वडा नं.											
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
कृषि/पशुपालन/ माछापालन/ मौरीपालन	४०६	६९७	६७१	५३२	४४७	३२८	६३३	३३५	४०६	५९६	४१६	५४६७
उद्योगधन्दा सञ्चालन	८	१२	८	२	१	२२	५	२	२	७	४	७३
व्यापार व्यवसाय	१५५	१९१	८२	४१	४८	२०३	१४१	८२	५२	७७	६२	११३४
नोकरी	९२	२१२	१२०	३४	२९	१८४	२०४	१७३	१३०	१४८	१५९	१४८५
पेन्सन	७	७	२	१	२४	५	३	५	७	७	४	७२
घर तथा जग्गाको भाडा	१४	३९	६	१	१	९९	१८	५	४	८	२५	२२०
सवारी साधन, मेसिन तथा उपकरणहरूको भाडा	१४	११७	१८	२४	३८	६६	३०	३५	१७	९	११	३७९
ब्याज तथा लाभांश	१	१	०	०	०	३	०	०	१	०	०	६
विप्रेषण (वैदेशिक)	७८	७४	५४	२१	११	६०	६३	४१	२१	६४	२९	५१६
विप्रेषण (आन्तरिक)	२६	१९	३२	२२	२	४९	४०	३९	१	२८	१४	२७२
दैनिक ज्यालादारी	२१०	२५८	२१९	१०६	७०	१७२	१३०	१३२	२३	१९८	१७८	१६९६
अन्य	७	१८	१५१	३	५	१८	११	३७	१३	१७	६	२८६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूमा गाउँपालिकामा रहेका कूल ७३१६ घरपरिवारहरूमध्ये ५४६७ घरपरिवारहरूको आम्दानीको श्रोत कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालन रहेको छ भने दोस्रोमा दैनिक ज्यालादारी बाट आम्दानी गर्ने १६९६, नोकरी बाट १४८५, व्यापार व्यवसायबाट ११३४ घरपरिवारहरू रहेका छन्। त्यसैगरी ५१६ घरपरिवारको आम्दानीको श्रोत भने विप्रेषण (वैदेशिक) र २७२ घरपरिवारको विप्रेषण (आन्तरिक) रहेको छ। अन्य आम्दानीका श्रोतहरू भने न्यून घरपरिवारहरूमा रहेको पाइन्छ। जुन यो तथ्याङ्कले समेत ठूलो नाफा हुने र उत्पादनमूखी व्यवसायमा मानिसको संलग्नता अत्यन्त न्यून र परम्परागत कृषि र सामान्य व्यापार व्यवसायमा अधिक संलग्नता रहेको देखिन्छ। राम्रो लगानि गरी उच्च प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्ने क्षेत्रहरूको पहिचान गरी व्यवसायिकतातर्फ युवा उद्यमीहरूलाई तालिम तथा अभिमुखिकरण गरी आकर्षित गर्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

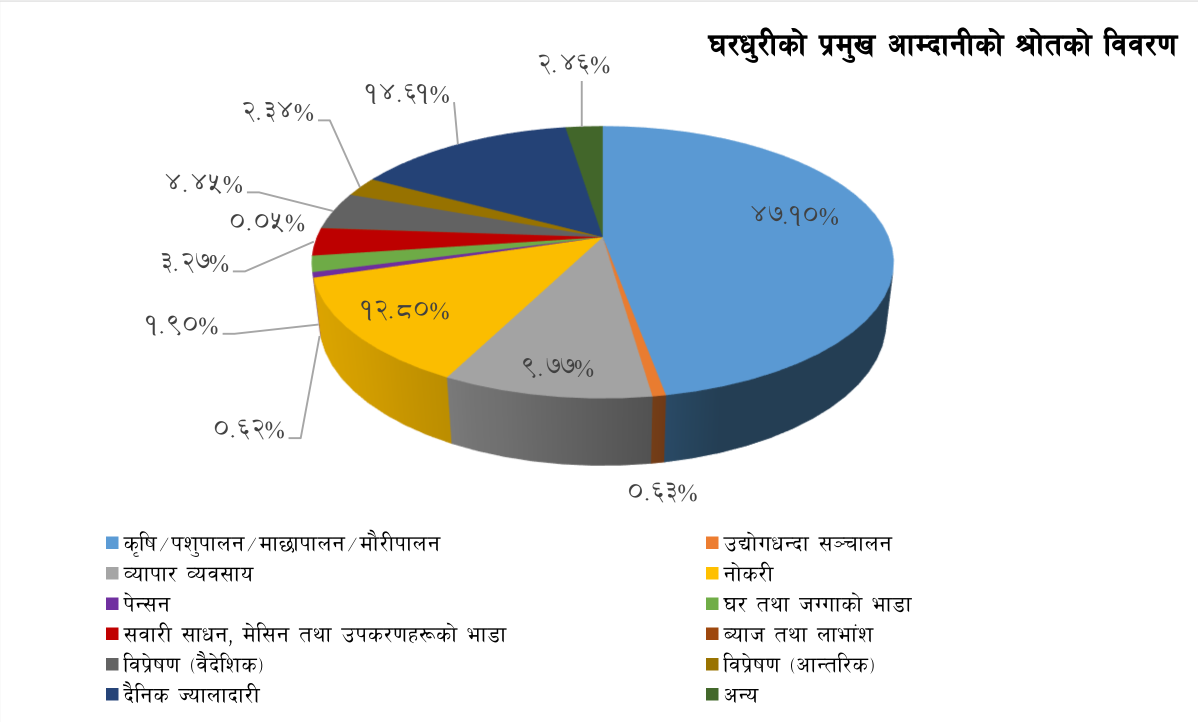

४.१.२ आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (सबै प्रकारको आम्दानी)

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ७३१६ घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक आम्दानीले बाह्र महिना धान्नेको संख्या ४६१५ घरपरिवार देखिन्छ। त्यसैगरी १० देखि ११ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ४१२ देखि ९ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ८४१, ४ देखि ६ महिनासम्म धान्न पुग्नेको संख्या १०८८ र ३ महिनासम्म मात्र धान्न पुग्नेको संख्या ३४५ रहेको छ भने १५ घरपरिवारको उल्लेख गरिएको छैन। झण्डै आधा जनसंख्याले वार्षिकरुपमा गर्ने अत्यन्त न्यून आम्दानीले बाह्रै महिना दुःख गुजारा गरी खर्च धान्ने गरेको स्पष्ट हुन्छ। अर्कोतर्फ वार्षिक आम्दानीले वर्षभरी धान्न नसक्ने घरपरिवारहरू समेत रहेको तथ्याङ्कले यो अवस्थामा रहेको जनसंख्या चरम गरीबीको अवस्थामा रहेको पुष्टि हुन्छ। संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भैसकेको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भैसकेको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ मै सबै प्रकारका गरिवीको अन्त्य गर्ने उल्लेख भएको अवस्थामा यस्ता गरीबीमा रहेको जनसंख्यालाई लोक कल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सवलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३५: आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	० - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ - ९ महिना	१० - ११ महिना	१२ महिना	उल्लेख नभएको	जम्मा	औषत खान पुग्ने महिना
१	५२	१०२	७०	५७	२९८	८	५८७	९.२४
२	८	४४	९७	२६	८१८	२	९९५	११.२
३	९५	११०	८०	६३	४०७	०	७५५	९.३७
४	३०	१३९	१८१	८९	१३३	०	५७२	८.५८
५	७८	१२८	५६	२८	२०४	१	४९५	८.०६
६	१६	१२८	६०	३३	५१३	१	७५१	१०.३५
७	१५	१३१	५३	३४	६२०	१	८५४	१०.५७
८	४	५४	३९	२१	५३१	१	६५०	११.१४
९	१५	१३१	६०	५	२४८	०	४५९	९.२६
१०	७	७५	१०८	३५	४२७	०	६५२	१०.५१
११	२५	४६	३७	२१	४१६	१	५४६	१०.७
जम्मा	३४५	१०८८	८४१	४१२	४६१५	१५	७३१६	१०.०५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

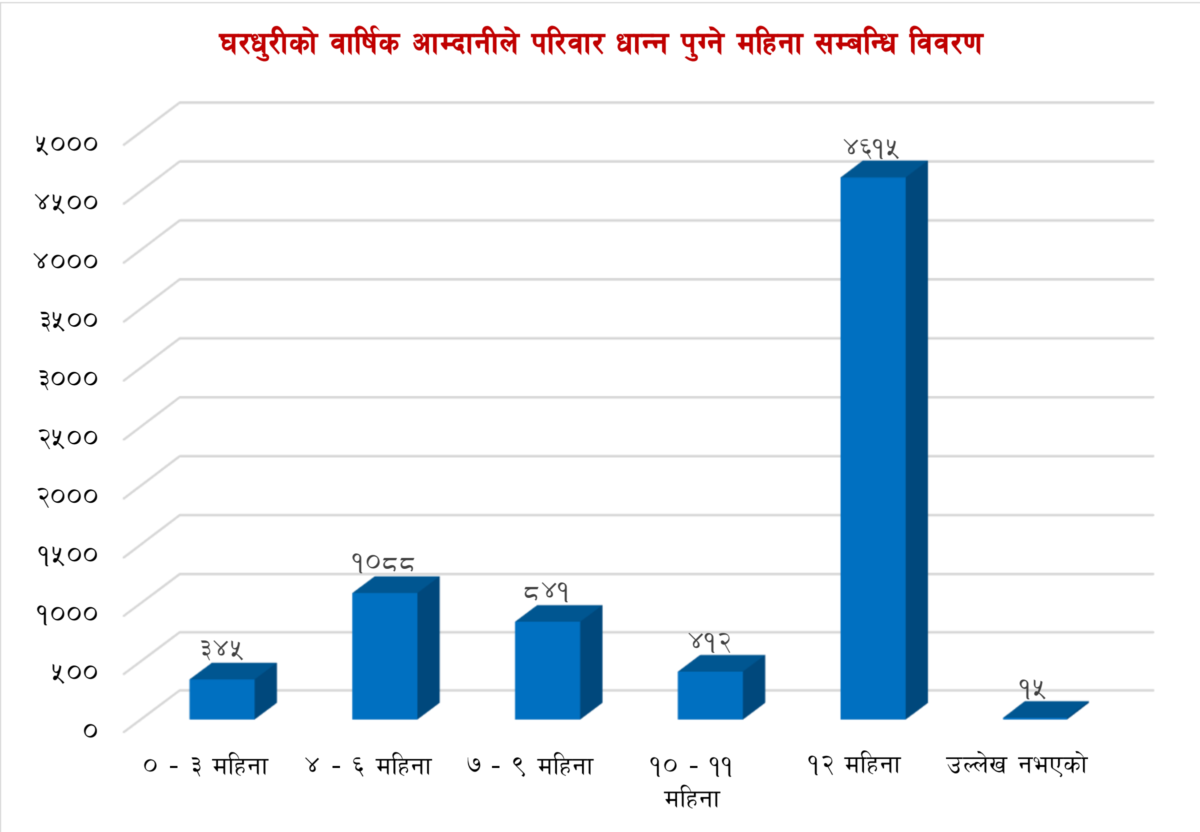

४.१.३ ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ३६: ऋण भएका घरपरिवारको विवरण

वडा	छ		छैन		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	३६९	६२.९%	२१८	३७.१%	५८७
२	६६८	६७.१%	३२७	३२.९%	९९५
३	४६२	६१.२%	२९३	३८.८%	७५५
४	२४७	४३.२%	३२५	५६.८%	५७२
५	२६५	५३.५%	२३०	४६.५%	४९५
६	४८४	६४.४%	२६७	३५.६%	७५१
७	४२४	४९.६%	४३०	५०.४%	८५४
८	४२८	६५.८%	२२२	३४.२%	६५०
९	३१५	६८.६%	१४४	३१.४%	४५९
१०	३९९	६१.२%	२५३	३८.८%	६५२
११	३५३	६४.७%	१९३	३५.३%	५४६
जम्मा	४४१४	६०.३%	२९०२	३९.७%	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कुल ७३१६ घरपरिवारहरूमध्ये विभिन्न वित्तीय संस्था, सहकारी वा अन्य तवरले आफ्ना विभिन्न आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न वा व्यापार व्यवसायमा लगानी गर्न ऋण लिने घरपरिवारहरूको संख्या ४४१४ अर्थात ६०.३ प्रतिशत र ऋण नलिने घरपरिवारहरूको संख्या २९०२ अर्थात ३९.७ प्रतिशत रहेका छन् । ऋण लिनुका उद्देश्यहरूमध्ये अत्यावश्यक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न ऋण लिनेको संख्या लगानी वा उत्पादनमूलक व्यवसाय गर्न ऋण लिनेको संख्याभन्दा बढी भएको अनुमान सजिलै लगाउन सकिन्छ ।

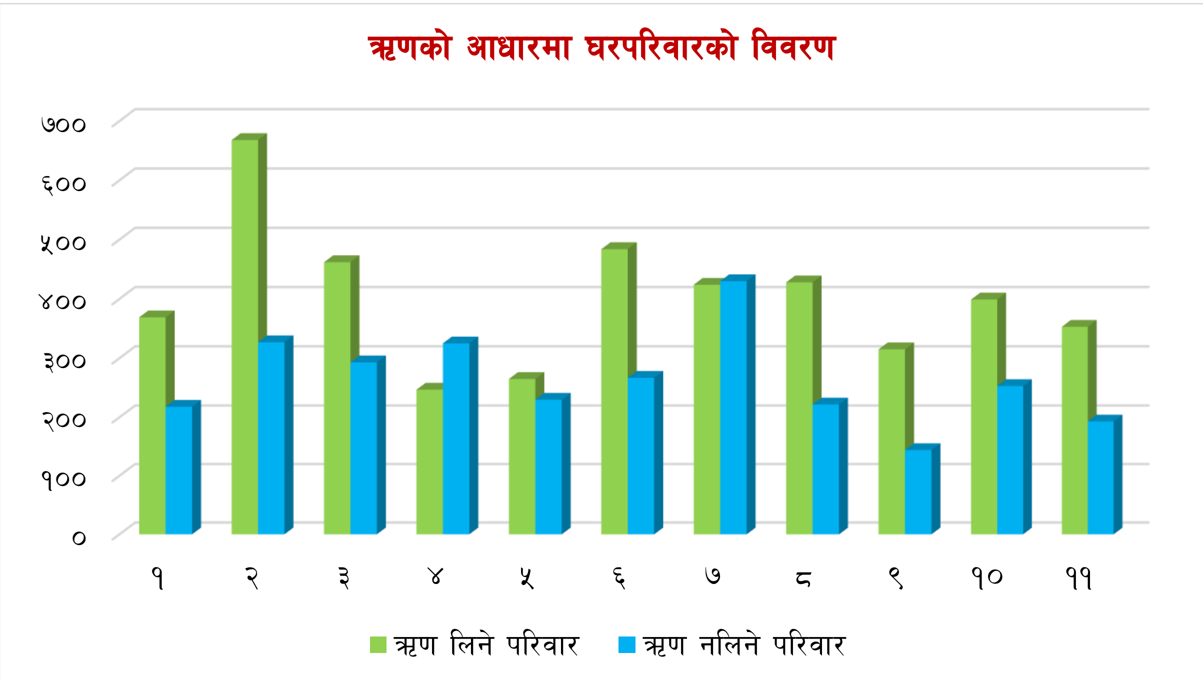

४.१.४ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ३७: ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

विवरण	वडा नं.											जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	
व्यापार/उद्योग व्यवसायको लागि	३१	९१	५७	३९	२४	१४२	७७	४१	३६	३२	२६	५९६
कृषि व्यवसायको लागि	४७	३६	९६	५२	११२	२७	७५	४३	५९	४९	४४	६४०
घर बनाउनर जग्गा जमिन किन्न	२३३	४११	२४३	१७६	१२३	२८५	२६६	३०७	२५८	३२३	२४५	२८७०
जन्म/मृत्यु/ विवाह/ ब्रतबन्धको लागि	५५	४०	४३	१६	१९	७	६	२७	१३	२४	१८	२६८
चाडपर्व मनाउन	१९	५	१५	११	८	३	२	२	८	५	६	८४
औषधी उपचारको लागि	६८	४५	५७	४०	१५	४१	३१	२६	३०	४३	१६	४१२
शैक्षिक शुल्क तिर्न / शैक्षिक सामग्री किन्न	९	२६	३१	२७	१४	१२	९	२०	२४	९	१६	१९७
घरायसी उपभोग गर्न	११३	१५१	१४१	६३	७६	४६	८३	४४	२३	७०	७३	८८३
परिवारका सदस्यलाई विदेश पठाउन	२८	२१	२०	२	३	१२	१३	१४	८	१२	१२	१४५
अन्य प्रयोजनका लागि	३	८	५	१	०	१५	८	३	३	२	०	४८
जम्मा ऋणी	३६९	६६८	४६२	२४७	२६५	४८४	४२४	४२८	३१५	३९९	३५३	४४१४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ऋण लिनेहरूको प्रयोजन हेर्दा सबैभन्दा बढी घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्नका लागि ऋण लिने परिवारको संख्या २८७०, दोस्रोमा घरायसी उपभोग गर्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या ८८३, तेस्रोमा कृषि व्यवसायको लागि ऋण लिनेको संख्या ६४०, चौथोमा व्यापार व्यवसायको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या ५९६ रहेका छन् । औषधी उपचार र उत्पादन प्रवर्द्धन गर्न निकै कम घरपरिवारले ऋण लिएको देखिन्छ । जसमध्ये ४१२ औषधी उपचारको लागि, १९७ ले शैक्षिक शुल्क तिर्न तथा शैक्षिक सामाग्री किन्न ऋण लिएको देखिन्छ । तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा दैनिक जीवन निर्वाह र सुरक्षाका आधारभूत मानवीय आवश्यकता पूर्ती गर्न जस्तै भवन निर्माण तथा घरायसी गर्जो टार्न अधिकांश ऋण लिएको तथ्य स्पष्ट हुन्छ । नागरिकका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने दायित्व राज्यको हुने संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्न जस्ता आवश्यकताहरूलाई मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा स्थानीय तथा संघीय सरकारले नागरिकका यी सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

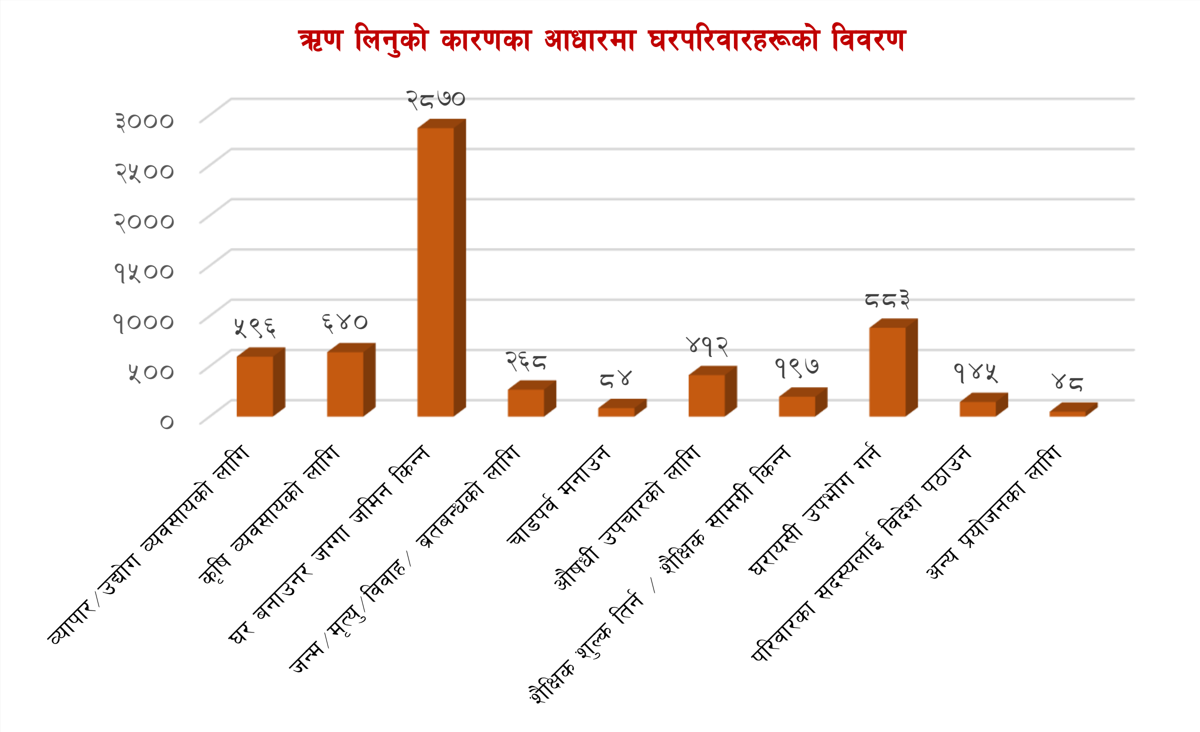

४.१.५ ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

तालिका नं. ३८: ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	व्यक्तिबाट	बैंकबाट	सहकारीबाट	अन्य वित्तीय संस्था	अन्य श्रोत	जम्मा ऋणी
१	२१४	२०८	७८	११	१	३६९
२	२७७	२८६	१९८	१५९	०	६६८
३	२३७	१४४	१३३	७२	४	४६२
४	६१	९०	१६४	२०	०	२४७
५	१४०	३०	११०	५९	०	२६५
६	२०९	२७६	११३	३५	०	४८४
७	६०	२०२	१३५	१०९	०	४२४
८	८३	२३५	८५	९०	०	४२८
९	७७	८२	२४१	५	२	३१५
१०	१६४	१०९	२८५	१५	२	३९९
११	१४४	१२९	१४०	१७	०	३५३
जम्मा	१६६६	१७९१	१६८२	५९२	९	४४१४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ऋण लिएका कूल घरपरिवारमध्ये सबैभन्दा धेरै १७९१ परिवारले बैंकबाट ऋण लिएको, १६८२ परिवारले सहकारी संस्थाबाट ऋण लिएको, १६६६ परिवारले व्यक्तीवाट ऋण लिएको र ५९२ परिवारले अन्य वित्तिय संस्थाबाट ऋण लिएको तथ्याङ्क छ । भने गाउँपालिकामा कतिपय परिवारले एकभन्दा बढी स्रोतबाट ऋण लिएको देखिन्छ । धेरै घरपरिवारले व्यक्तिबाट समेत ऋण लिएको यथार्थले के स्पष्ट गर्दछ भने

नागरिकहरूको बैङ्क तथा ठूला वित्तिय संस्थाको पूर्ण पहुँच नरहेको भन्ने बुझाउँछ तर पछिल्लो समयमा सहकारी तथा वित्तिय संस्थाहरूबाट ऋण लिने प्रवृत्ति विगतको भन्दा बढी रहेको देखिन्छ । बैङ्कबाट कर्जा लिँदा धितो तथा अन्य प्रशासनिक झन्झट हुने भएतापनि विना धितो व्यक्तिसँग ऋण लिन सहज हुने भएकोले केही साधारणतया मानिसहरू यसतर्फ बढी आर्कषित देखिन्छन् । यसले थप आर्थिक भार पर्नगई नागरिकलाई गरीबीमा धकेल्न बाध्य पार्दछ । हाल राष्ट्र बैङ्कले हरेक स्थानीय सरकार रहेको गाउँपालिकामा एक बैङ्क शाखा खोल्न गरेको निर्देशनले बैङ्कहरूमा ग्रामीण सर्वसाधारणको पहुँच वृद्धिहुने अपेक्षागर्न सकिन्छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

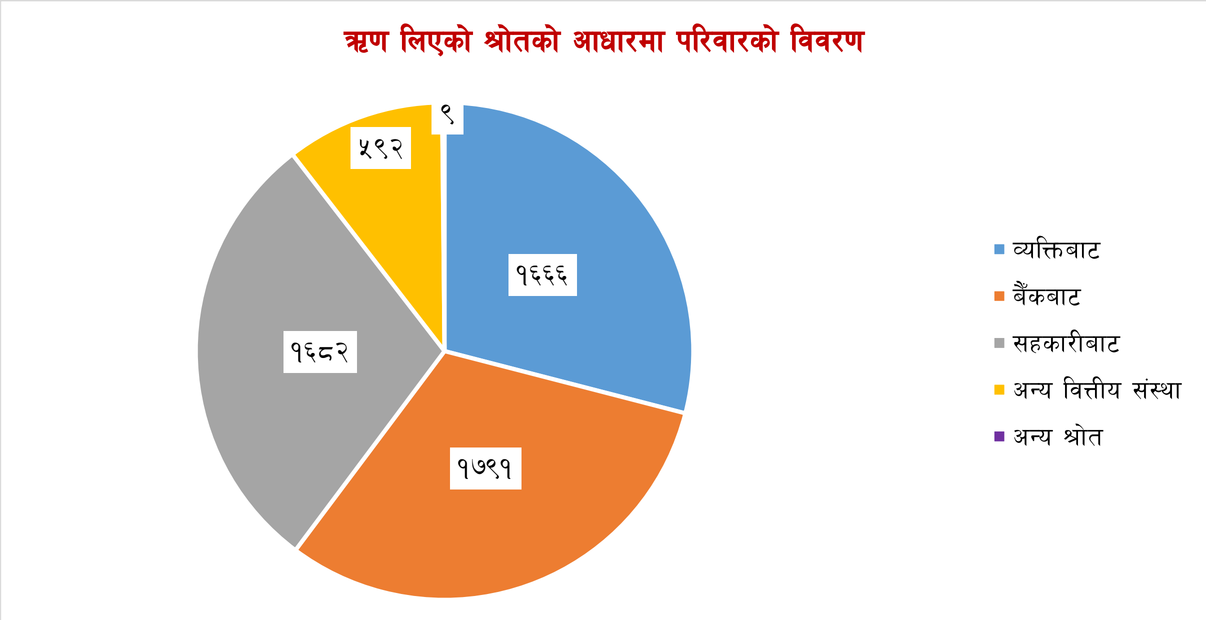

४.२ विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च गर्ने क्षेत्र सम्बन्धि विवरण

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेर आन्तरिक वा बाह्य (वैदेशिक) विप्रेषण प्राप्त गर्नेहरूको परिवारमा तपाईले विप्रेषणबाट प्राप्त रकमलाई खर्च गर्नुपर्दा कुन क्षेत्रलाई सबैभन्दा पहिलो प्राथमिकता दिनुभएको छ भनेर सोधिएकोमा ३३.५ प्रतिशत घरपरिवारले घरायसी उपभोगमा खर्च गर्ने र दोस्रोमा १९ प्रतिशतले शिक्षामा खर्च गर्ने र तेस्रोमा १५.५ प्रतिशतले ऋण तिर्न खर्च हुने गरेको बताएका छन् । दोस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा २४.६ प्रतिशतले खर्च गरेर सकिएको, २२.८ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा र १८.४ प्रतिशतले स्वास्थ्य उपचारमा खर्च गरेको पाइयो । त्यसैगरी तेस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा २४.६ प्रतिशतले घरयासी उपभोगमा, २१.८ प्रतिशतले खर्च गरेको सकिएको र ११.८ प्रतिशतले ऋण तिरेको पाइयो ।

यसरी समय र श्रम खर्चेर पठाएको रकम निरन्तर आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिमा मात्र खर्चनु पर्दा अन्य उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने विषय ओझेलमा पर्ने र जीवनस्तर सुधारमा प्रगति नहुने संकेत देखिन्छ । यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्यधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ । यो एक वाध्यात्मक अवस्था हो । किनकि आधारभूत आवश्यकता पूर्ति पहिलो आवश्यकता हो । यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज थप विपन्नतातर्फ धकेलिने

वा यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ। यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्याधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ। यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ। थप विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च हुने पहिलो, दोस्रो, तेस्रो, चौथौ र पाँचौ प्राथमिकताको क्षेत्र सम्बन्धि विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ३९: विप्रेशणबाट आएको रकम खर्च हुने स्थान सम्बन्धि विवरण

वडा		वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
विप्रेषण खर्च भएको पहिलो क्षेत्र	घरायसी उपभोग	५३	१००	९५	२७	३०	४०	४१	६१	२१	९९	३०	५९७	३३.५%
	शिक्षामा खर्च गरेको	३०	२५	२०	३४	१९	२९	८०	२३	१३	३०	३६	३३९	१९.०%
	ऋण तिरेको	२१	७९	१८	१६	९	२७	८	२२	११	५४	११	२७६	१५.५%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	१२	१२	२७	२५	१९	२२	४५	८	५	३३	५	२१३	१२.०%
	घर बनाएको	१५	३२	१०	९	४	१०	११	१८	२३	६६	१२	२१०	११.८%
	बचत गरेको	१	२	०	१७	३	३	२	०	२	२	५	३७	२.१%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाडबाड मनाएको	८	२	७	०	२	२	०	०	३	२	२	२८	१.६%
	थाहा छैन	२	०	२	०	३	१	१	८	१	०	१	१९	१.१%
	अरूलाई ऋण दिएको	४	२	१	१	०	६	०	३	०	०	१	१८	१.०%
	अन्य	०	४	३	०	२	२	१	०	१	४	०	१७	१.०%
	जग्गा किनेको	१	१	२	२	१	१	१	४	२	१	०	१६	०.९%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	१	४	०.२%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	१	०	०	१	०	१	०	०	०	०	१	४	०.२%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	२	०.१%
	जम्मा	१४९	२६०	१८५	१३२	९२	१४४	१९०	१४९	८२	२९१	१०६	१७८०	१००%
विप्रेषण खर्च भएको दोस्रो क्षेत्र	खर्च गरेर सकिएको	५७	१०१	३०	१२	०	४०	९	२३	२५	११२	१९	४२८	२४.६%
	घरायसी उपभोग	३२	५९	४१	३३	३१	४२	५०	६	१२	८१	१०	३९७	२२.८%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	१४	२४	३४	३४	२१	२१	७७	३४	१२	२६	२४	३२१	१८.४%
	घर बनाएको	१६	२३	१६	५	२	४	११	२२	१३	२५	१३	१५०	८.६%
	शिक्षामा खर्च गरेको	८	१५	१७	९	९	१०	२४	३५	६	५	१२	१५०	८.६%
	ऋण तिरेको	१२	१३	१७	५	६	१८	१०	१३	८	२३	८	१३३	७.६%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाड बाड मनाएको	५	६	२१	८	३	१	१	१	२	४	२	५४	३.१%
	बचत गरेको	१	५	५	७	२	३	०	३	१	८	१	३६	२.१%
	थाहा छैन	०	२	१	०	९	०	३	७	०	०	७	२९	१.७%
	जग्गा किनेको	०	०	१	०	०	१	२	१	१	४	३	१३	०.७%
	अरूलाई ऋण दिएको	३	३	०	०	२	०	०	३	०	१	१	१३	०.७%

वडा		वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
	अन्य	०	४	०	०	२	०	१	१	०	०	०	८	०.५%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	२	०	२	१	०	०	०	०	०	१	६	०.३%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	१	२	०	१	१	०	०	०	०	०	५	०.३%
	जम्मा	१४८	२५८	१८५	११५	८९	१४१	१८८	१४९	८०	२८९	१०१	१७४३	१००%
विप्रेषण खर्च भएको तेस्रो क्षेत्र	शिक्षामा खर्च गरेको	५	८	१५	३	३	६	११	१३	२	२	२	७०	५.३%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	६	६	१९	७	५	१६	२४	१५	३	८	७	११६	८.८%
	घरायसी उपभोग	१९	३७	२२	३३	२१	१६	९७	६	४	४४	२५	३२४	२४.६%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाड बाड मनाएको	४	६	३२	२१	२५	७	२	१	२	७	३	११०	८.४%
	ऋण तिरेको	१४	१२	१७	१३	१०	२४	१६	१६	५	२४	४	१५५	११.८%
	अरूलाई ऋण दिएको	०	३	०	२	२	३	२	३	१	०	०	१६	१.२%
	बचत गरेको	२	११	६	४	५	५	१	५	०	५	२	४६	३.५%
	घर बनाएको	४	१३	९	११	०	११	७	१५	७	२२	११	११०	८.४%
	जग्गा किनेको	०	०	१	०	१	२	१	२	२	१	१	११	०.८%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	३	१	०	०	१	२	०	२	०	९	०.७%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	३	०	१	३	३	१	०	०	०	०	१	१२	०.९%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	१	०	१	१	०	१	०	०	०	०	०	४	०.३%
	अन्य	०	४	२	२	२	१	१	१	०	०	०	१३	१.०%
	खर्च गरेर सकिएको	३३	५६	२७	२	१	८	१२	३८	२९	६२	१९	२८७	२१.८%
	थाहा छैन	०	१	०	०	११	०	४	९	०	०	७	३२	२.४%
	जम्मा	९१	१५७	१५५	१०३	८९	१०१	१७९	१२६	५५	१७७	८२	१३१५	१००%
विप्रेषण खर्च भएको चौथो क्षेत्र	खर्च गरेर सकिएको	२०	२४	३५	२	३	१३	८	५१	९	४५	१८	२२८	२२.२%
	ऋण तिरेको	१०	१४	१९	१७	१५	५	२९	११	७	१२	८	१४७	१४.३%
	घरायसी उपभोग	४	२७	१२	३	७	३	५५	३	१	२७	४	१४६	१४.२%
	घर बनाएको	५	११	३	१६	३	१९	२४	२	२	९	४	९८	९.५%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाड बाड मनाएको	७	५	११	२४	१५	५	४	०	१	२	८	८२	८.०%
	बचत गरेको	६	४	७	१९	११	११	८	१	१	४	६	७८	७.६%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	१	३	८	६	३	१२	६	५	१	९	२	५६	५.४%
	थाहा छैन	०	२	०	१	२४	१	६	१०	०	०	८	५२	५.१%
	शिक्षामा खर्च गरेको	३	४	१६	३	२	७	१०	३	०	०	१	४९	४.८%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	१	२	७	४	३	५	२	०	०	०	२	२६	२.५%
	अरूलाई ऋण दिएको	१	३	०	१	२	६	८	०	०	४	१	२६	२.५%
	अन्य	०	२	२	५	०	१	५	०	३	०	०	१८	१.८%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	६	०	०	०	१	१	०	२	१	११	१.१%
	जग्गा किनेको	०	०	१	०	०	३	०	०	१	१	०	६	०.६%

वडा		वडा नं.											जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११		
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	०	१	०	०	२	१	१	०	०	०	५	०.५%
	जम्मा	५८	१०१	१२८	१०१	८८	९३	१६७	८८	२६	११५	६३	१०२८	१००%
विप्रेषण खर्च भएको पाँचौं क्षेत्र	खर्च गरेर सकिएको	११	११	३९	३	६	१७	८	१७	४	१४	२	१३२	१६.५%
	घरायसी उपभोग	२	२३	९	२	९	५	५५	१	०	२६	०	१३२	१६.५%
	घर बनाएको	३	१४	१०	२५	४	१२	३०	१	३	३	३	१०८	१३.५%
	बचत गरेको	९	५	१०	१४	१७	१३	१०	०	२	४	९	९३	११.६%
	ऋण तिरेको	५	६	८	८	८	१	१२	०	१	१३	७	६९	८.६%
	थाहा छैन	२	२	३	३	२०	०	११	१०	१	०	१०	६२	७.८%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	०	१	५	५	३	५	८	४	०	४	०	३५	४.४%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	१	२	२	११	४	३	६	०	०	२	३	३४	४.३%
	अन्य	३	३	०	६	३	१०	३	१	२	०	०	३१	३.९%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाड बाड मनाएको	१	३	१	४	५	४	२	१	१	१	५	२८	३.५%
	शिक्षामा खर्च गरेको	०	६	४	४	२	४	३	२	०	१	०	२६	३.३%
	अरूलाई ऋण दिएको	१	०	१	५	४	२	५	०	२	१	१	२२	२.८%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	६	०	०	१	०	०	१	४	१२	१.५%
	जग्गा किनेको	०	१	०	२	०	३	३	०	१	०	१	११	१.४%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	०	१	१	०	१	२	०	०	०	०	५	०.६%
	जम्मा	३८	७७	९३	९९	८५	८०	१५९	३७	१७	७०	४५	८००	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण

गाउँपालिका वा गाउँपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने औषत वार्षिक रकमको आधारमा गाउँपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ । तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात २०४९ घरपरिवारले आफ्नो आम्दानी दैनिक ज्याला मजदुरीबाट आम्दानी भएको बताएका छन् भने दोस्रोमा १५६० घरपरिवारले नोकरीबाट भएको र तेस्रोमा ११८४ घरपरिवारले व्यापार व्यवसायबाट आम्दानी गर्ने गरेको बताएका छन् । त्यस पश्चात् चौथो, र पाँचौमा क्रमश : बैदेशिक विप्रेषणबाट र आन्तरिक विप्रेषणबाट भएको आम्दानीहरू पर्दछन् । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्योग र बढी आम्दानी हुने खालका उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न परिवारहरूको संख्या न्यून छ भने सेवा र व्यापार व्यवसायमा संलग्न परिवारहरूको संख्या उच्च रहेको छ । दीर्घकालीन विकास र सम्वृद्धिका हिसाबले कमाइको लागि आफ्नो स्थान छाडेर बाहिरिने युवा जनसंख्याको अनुपस्थितिले स्थानीय स्तरमा विकास असम्भव प्राय: हुन्छ । जल्दो बल्दो उमेरको उत्पादनशील जनशक्ति उर्जावान समयमा बाहिरिने र शिथिल हुँदा फर्किने वा पलायन हुने परिस्थिति श्रृजना हुँदा विकास निर्माण कार्य अपेक्षाकृत अगाडि बढ्न सक्दैन ।

अर्कोतर्फ ज्यालादारी कामबाट आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या समेत उच्च हुनुले निम्न आयस्तर भएका परिवारहरूको संख्या धेरै रहेको संकेत मिल्दछ। वार्षिक औषत आम्दानी मध्ये सबै भन्दा उच्च अर्थात सावरी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट प्राप्त आम्दानीलाई रु ५,५९,७७८.६८ लाई मासिक आम्दानीमा परिणत गर्दा रु ४६,६४८.२२ हुन आउँछ। यस बाहेक अन्य सबै क्षेत्रबाट प्राप्त औषत आम्दानी तुलनात्मकरुपमा कम रहेको देखिन्छ। गाउँपालिका सम्पन्न हुन उत्पादनमुखी रोजगारी तर्फ जनतालाई उन्मुख बनाउनु जरुरी हुन्छ। तसर्थ गाउँपालिकाले रोजगारीका अवसहरू श्रृजना गरी युवाहरूलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा आकर्षण गर्दै दिगो विकासको अवधारण अनुरुप कार्ययोजना बनाई अगाडी बढ्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ४०: वार्षिक आम्दानीको विवरण

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.											जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	
उद्योग सञ्चालनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१४	१४	१०	७	१०	३०	५	५	८	७	६	११६
	जम्मा आम्दानी	९२१६०००	८३०४०००	९९६०००	१४०४०००	२९७६०००	१३४५२०००	२०४००००	१२६००००	३०३६०००	३७४४०००	१६२००००	४८०४८०००
	औषत आम्दानी	६५८२८५.७१	५९३१४२.८६	९९६००	२००५७१.४३	२९७६००	४४८४००	४०८०००	२५२०००	३७९५००	५३४८५७.१४	२७००००	४१४२०६.९०
व्यापार व्यवसायबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१६७	१९१	८६	४३	६८	२११	१४२	८२	५५	७७	६२	११८४
	जम्मा आम्दानी	५२२४८०००	६७४१६०००	२३३०४०००	१२७३२०००	१९३९२०००	१०५५२८०००	५५१५२०००	२६७३६०००	४४७४८०००	२३१९६०००	१६७८८०००	४४७२४००००
	औषत आम्दानी	३१२८६२.२८	३५२९६३.३५	२७०९७६.७४	२९६०९३.०२	२८५१७६.४७	५००१३२.७०	३८८३९४.३७	३२६०४८.७८	८१३६००.००	३०१२४६.७५	२७०७७४.१९	३७७७३६.४९
नोकरीबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	९९	२१४	१२४	४७	५१	१९०	२०७	१७३	१३९	१५६	१६०	१५६०
	जम्मा आम्दानी	४८००७२००	७७१७८०००	४८३७२०००	१८३०६०००	२०५४५२००	६१६४४०००	६६२४००००	५०२३८०००	५११०२०००	४६६२१२००	५५०८३६००	५४३३३७२००
	औषत आम्दानी	४८४९२१.२१	३६०६४४.८६	३९००९६.७७	३८९४८९.३६	४०२८४७.०६	३२४४४२.११	३२००००.००	२९०३९३.०६	३६७६४०.२९	२९८८५३.८५	३४४२७२.५०	३४८२९३.०८
पेन्सनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	७	७	४	३	३८	६	३	५	९	८	५	९५
	जम्मा आम्दानी	२९५२०००	१२५४०००	७१४०००	३२४०००	१४९०४००	७५६०००	१५८४०००	११४००००	१५१३२००	११५२०००	८७६०००	१३७५५६००
	औषत आम्दानी	४२१७१४.२९	१७९१४२.८६	१७८५००	१०८०००	३९२२१.०५	१२६०००	५२८०००	२२८०००	१६८१३३.३३	१४४०००	१७५२००	१४४७९५.७९

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.											जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	
घर तथा जग्गा भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१८	४०	७	३	९	१००	२३	५	१६	८	२६	२५५
	जम्मा आम्दानी	३७५३६००	५७८६४००	१४७००००	६७२०००	६३६८४००	२१४९९२००	३९३६०००	२०६४०००	९६६०००	११७६०००	४५३२४००	५२२२४०००
	औषत आम्दानी	२०८५३३.३३	१४४६६०	२१००००	२२४०००	७०७६००	२१४९९२	१७११३०.४३	४१२८००	६०३७५.००	१४७०००	१७४३२३.०८	२०४८००
सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१५	११९	१९	२५	४४	६६	३२	३५	१९	९	११	३९४
	जम्मा आम्दानी	१५८८८०००	६०५८८०००	६७५६०००	११४०६०००	२२८२८८००	३६९६००००	३५६१००००	१०५३६०००	९३९६०००	७२८४०००	३३०००००	२२०५५२८००
	औषत आम्दानी	१०५९२००	५०९१४२.८६	३५५५७८.९५	४५६२४०	५१८८३६.३६	५६००००	१११२८१२.५०	३०१०२८.५७	४९४५२६.३२	८०९३३३.३३	३०००००	५५९७७८.६८
ब्याज तथा लाभांशबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	७	५	०	०	६	५	०	०	५	१	०	२९
	जम्मा आम्दानी	५६०४००	४३२०००			१५८४००	२१८४००			३७२०००	३६००००		२१०१२००
	औषत आम्दानी	८००५७.१४	८६४००			२६४००	४३६८०			७४४००	३६००००		७२४५५.१७
वैदेशिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	९३	८१	५६	३०	२७	६६	६६	४२	४१	६९	३०	६०१
	जम्मा आम्दानी	१७४८६८००	२५३८५०००	५३७००००	६०३००००	४९२००००	१४०८००००	१२९०७०००	७७४००००	१३२८८०००	१०४२०२००	६७१५०००	१२४३४२०००
	औषत आम्दानी	१८८०३०	३१३३९५	९५८९३	२०१०००	१८२२२२	२१३३३३	१९५५६१	१८४२८६	३२४०९८	१५१०१७	२२३८३३	२०६८९२
आन्तरिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	५५	२६	४५	३१	१०१	६२	४३	४०	५३	३३	१६	५०५
	जम्मा आम्दानी	४८०९०००	१८२८०००	१३८६०००	४६३८०००	८३०५६००	४३५४०००	२०६६०००	३४६४५००	८६०८०००	१२५६२००	८३००००	४१५४५३००
	औषत आम्दानी	८७४३६	७०३०८	३०८००	१४९६१३	८२२३४	७०२२६	४८०४७	८६६१३	१६२४१५	३८०६७	५१८७५	८२२६८

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.											जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	
दैनिक ज्यालादारीबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२४०	३३०	२३०	१७४	१६८	१७६	१३९	१३२	६८	२११	१८१	२०४९
	जम्मा आम्दानी	५६६७७२००	६९५५४४००	३९२३६४००	९१६९२००	१०९७२५६००	४१०९२८००	२००४००००	२२६५००००	८३५६८००	२३०२४४००	३५२८१२००	४३४८०८०००
	औषत आम्दानी	२३६१५५	२१०७७०.९१	१७०५९३.०४	५२६९६.५५	६५३१२८.५७	२३३४८१.८२	१४४१७२.६६	१७१५९०.९१	१२२८९४.१२	१०९१२०.३८	१९४९२३.७६	२१२२०४.९८
अन्य वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१६८	१२७	१४६	१०९	९३	११९	१८	३१	७८	७५	३	९६७
	जम्मा आम्दानी	१७४९३६००	१६१४९६००	१३९३२०००	१८३१५६००	२५३८६०००	३२३८३२००	३८७६०००	८५२०००	१०१८८०००	४९५२४००	६८४०००	१४४२१२४००
	औषत आम्दानी	१०४१२८.५७	१२७१६२.२०	९५४२४.६६	१६८०३३.०३	२७२९६७.७४	२७२१२७.७३	२१५३३३.३३	२७४८३.८७	१३०६१५.३८	६६०३२.००	२२८०००.००	१४९१३३.८२

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण (खर्चका मुख्य शीर्षकहरू)

गाउँपालिकामा घरपरिवारले वार्षिकरुपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरू मध्ये औसतरुपमा सबैभन्दा बढी खाद्य वस्तुमा गरेको खर्च उच्च रहेको छ । तत्पश्चात दोस्रोमा माछा मासु, अण्डामा खर्च, तेस्रोमा लत्ताकपडा, जुत्ता, चप्पल आदिमा र चौथोमा चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा खर्च गरेको पाइन्छ । खाद्य वस्तुको खर्च पछि आधारभूत मानवीय आश्यकता मध्येको प्रमुख माछामासु, अण्डामा र लत्ताकपडा, जुत्ता चप्पल आदिमा गरेको खर्च समेत प्रमुख तीन खर्च मध्येमा पर्दछ । यसरी तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेका खाद्य संम्प्रभुता, निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच जस्ता हकहरूको सुनिश्चितता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यी हकहरूको सुनिश्चितता राज्य पक्षबाट हुन सकेमा अधिकांश गाउँपालिकावासीहरूलाई गरिबीको रेखामुनिबाट माथि उठाउन सकिन्छ । राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन । यस गाउँपालिकाका घरपरिवारले गरेको खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४१: वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण

खर्च शिर्षक		वडा नं.											
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
खाद्य वस्तुमा खर्च	परिवार संख्या	५८४	९८६	७५४	५७२	४८९	७५०	८५३	६५०	४५८	६५०	५४४	७२९०
	जम्मा खर्च	५५९९५६००	८५६९५६००	५६९०७६००	४४८५७२००	६३८७९६००	७१०७६०००	८०६५८०००	६६१४४०००	५३२४८८००	४७४०८४००	४२३९२४००	६६८२६३२००
	औषत खर्च	९५८८२.८८	८६९१२.३७	७५४७४.२७	७८४२१.६८	१३०६३३.१३	९४७६८.००	९४५५८.०३	१०१७६०.००	११६२६३.७६	७२९३६.००	७७९२७.२१	९१६६८.४८
फलफूल, दुध, दही, घ्युमा खर्च	परिवार संख्या	३०७	६२१	३४२	२५४	१७१	५१५	६५१	३८८	२८०	५२४	३६६	४४१९
	जम्मा खर्च	५९११२००	१५९३९६००	६६७४४००	६३३८४००	११९३०४००	१५४८९६००	१५०६९६००	८९०२८००	६३१५६००	६८४१२००	७३९६८००	१०६८०९६००
	औषत खर्च	१९२५४.७२	२५६६७.६३	१९५१५.७९	२४९५४.३३	६९७६८.४२	३००७६.८९	२३१४८.३९	२२९४५.३६	२२५५५.७१	१३०५५.७३	२०२०९.८४	२४१७०.५४
माछा, मासु, अण्डामा खर्च	परिवार संख्या	५६६	९५०	७२५	५५९	४५०	७०१	७९२	६१६	४३३	६३८	४९२	६९२२
	जम्मा खर्च	२९१६१२००	३९०८२८००	२१६०२४००	१८७८३६००	२२१३४०००	२८५८६४००	२२९४५२००	२२७६५२००	१३६२७२००	१६३२३६००	१४७५६४००	२४९७६८०००
	औषत खर्च	५१५२१.५५	४११३९.७९	२९७९६.४१	३३६०२.१५	४९१८६.६७	४०७७९.४६	२८९७१.२१	३६९५६.४९	३१४७१.५९	२५५८५.५८	२९९९२.६८	३६०८३.२१
शिक्षामा खर्च	परिवार संख्या	२६५	६२४	४८५	३२९	२५५	४७१	५७१	४१४	३०८	३५४	३४१	४४१७
	जम्मा खर्च	२११४७६००	५४६३८४००	४६५६००००	२२२४४४००	५७०३९६००	२८९४६४००	४९१७९६००	३०७६५६००	२८६१०४००	१८१८४८००	२२४९४०००	३७९८१०८००
	औषत खर्च	७९८०२.२६	८७५६१.५४	९६०००.००	६७६१२.१६	२२३६८४.७१	६१४५७.३२	८६१२८.९०	७४३१३.०४	९२८९०.९१	५१३६९.४९	६५९६४.८१	८५९८८.४१
स्वास्थ्यको लागि खर्च	परिवार संख्या	३९८	५९८	४१७	३०८	१७०	६९०	६३६	६०१	४२८	५३८	४०१	५१८५
	जम्मा खर्च	३८३५८०००	७२१४२८००	३४१६०४००	६८३०४०००	१९४७००००	४४४८८८००	२७८७७२००	२९०३७६००	१६५९९६००	२६७५१६००	१६०५८४००	३९३२४८४००
	औषत खर्च	९६३७६.८८	१२०६४०.१३	८१९१९.४२	२२१७६६.२३	११४५२९.४१	६४४७६.५२	४३८३२.०८	४८३१५.४७	३८७८४.११	४९७२४.१६	४००४५.८९	७५८४३.४७

खर्च शीर्षक		वडा नं.											
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा खर्च	परिवार संख्या	४६३	७५६	५३९	५३६	३३०	७३७	३४९	६३६	४३५	५३८	४९२	५८११
	जम्मा खर्च	५४३८४०००	७९४७६०००	५९१५५२००	३०१५६०००	५१६३७२००	३६७५६०००	१९८९९६००	४६६६६८००	६४५९४८००	२८८२०४००	३५९५६८००	५०७५०२८००
	औषत खर्च	११७४६०.०४	१०५१२६.९८	१०९७४९.९१	५६२६१.१९	१५६४७६.३६	४९८७२.४६	५७०१८.९१	७३३७५.४७	१४८४९३.७९	५३५६९.५२	७३०८२.९३	८७३३४.८५
लत्ताकपडा, जुत्ता, चप्पल आदिमा खर्च	परिवार संख्या	४९६	९८०	७३९	५६९	३१३	७४९	७९०	६४८	४०९	६४५	५३४	६८७२
	जम्मा खर्च	१२३२८६००	२३२५०४००	१५३३८०००	१२०८०४००	५९३५४००	१३२४७६००	८१२७२००	१२५०२०००	६८३९२००	९३७७६००	७७३६६००	१२६७६३०००
	औषत खर्च	२४८५६.०५	२३७२४.९०	२०७५५.०७	२१२३०.९३	१८९६२.९४	१७६८७.०५	१०२८७.५९	१९२९३.२१	१६७२१.७६	१४५३८.९१	१४४८८.०१	१८४४६.३०
विगत ६ महिनामा सामान्य घरायसी मर्मत सम्भार खर्च	परिवार संख्या	२८१	१२९	१५१	५१	१०७	२७७	२२७	४१	२२७	३३७	५७	१८८५
	जम्मा खर्च	१३५१०००	७८४६४००	१११९५६००	७६५६००	१९२५७४००	२५५७६००	१३३३८३००	७०७१००	६७१६९००	६५५५०००	२८७७६००	७३१६८५००
	औषत खर्च	४८०८	६०८२५	७४१४३	१५०१२	१७९९७६	९२३३	५८७५९	१७२४६	२९५९०	१९४५१	५०४८४	३८८१६
विगत १ वर्षमा कृषिमा भएको खर्च	परिवार संख्या	४६३	७४८	६८३	५३५	३७१	३१५	६७२	४९२	४०५	५९०	४२३	५६९७
	जम्मा खर्च	७४४११००	११०८५०००	८२४६५००	८८२८७००	४५१४८००	५७००७००	६९२०२००	९२६९२००	१०६८७५००	१२१३८६००	८५८६२००	९३४१८५००
	औषत खर्च	१६०७१	१४८२०	१२०७४	१६५०२	१२१६९	१८०९७	१०२९८	१८८४०	२६३८९	२०५७४	२०२९८	१६३९८
अन्य खर्च	परिवार संख्या	४४७	६७२	४६७	४०६	१५३	३६६	५९५	३३०	३८४	५८५	३८८	४७९३
	जम्मा खर्च	२८३३०८००	३६०७२०००	१३०५३६००	१५८८५६००	१७९७२४००	११०१९६००	१६२९७२००	१०२८७६००	२३१३३६००	१४०८८०००	८६८५६००	१९४८२६०००
	औषत खर्च	६३३७९.८७	५३६७८.५७	२७९५२.०३	३९१२७.०९	११७४६६.६७	३०१०८.२०	२७३९०.२५	३११७४.५५	६०२४३.७५	२४०८२.०५	२२३८५.५७	४०६४८.०३

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.५ गरिवीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा)

विश्व बैङ्कको सहयोगमा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले तयार पारेको नेपालमा गरिबी : नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण तेस्रो २०६६/६७ नाम दिएर प्रकाशन गरिएको प्रतिवेदनमा नेपालमा सालाखाला गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या २५ प्रतिशत रहेको उल्लेख छ । त्यस पश्चात थप प्रतिवेदन तयार भएको छैन भने हाल त्यो प्रतिशत घटेको अनुमान लगाउन सकिन्छ । उक्त प्रतिवेदनमा औषतमा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष रु. १९,२६२।- रुपैयालाई गरिबीको रेखा मानिएको छ । भने त्यो शहरी क्षेत्रमा बढी अर्थात् ४०,९३३ र ग्रामीण क्षेत्रमा १५, ९९८ रहेको उल्लेख छ ।

४.५.१ प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय

थाके गाउँपालिकामा रहेका कूल घरधुरीमध्ये वार्षिक रु. १२,००० भन्दा कम रकममा जीवन गुजारा गर्ने परिवारहरूको संख्या १८७३ अर्थात् २५.६० प्रतिशत, रु १२,००० देखि २४,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ५७८ अर्थात् ७.९० प्रतिशत, रु. २४,००० देखि ३६,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ६५८ अर्थात् ८.९९ प्रतिशत रहेको, रु. ३६,००० देखि ६०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या १२८१ अर्थात् १७.५१ प्रतिशत रहेको, रु. ६०,००० देखि १,२०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या १६७२ अर्थात् २२.८५ प्रतिशत रहेको, १,२०,००० देखि १,८०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ५७० अर्थात् ७.७९ रहेको, १,८०,००० देखि २,४०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या २५८ अर्थात् ३.५३ प्रतिशत रहेको र २,४०,०० भन्दा माथि रकममा गुजारा गर्नेको संख्या भने ४२५ अर्थात् ५.८१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । तथ्याङ्कको समग्र पक्षलाई हेर्दा गाउँपालिकामा अति विपन्न अवस्थामा रहेका परिवारको संख्या धेरै रहेको देखाउँछ । जीवन निर्वाहका लागि अति आवश्यक गाँस, बास र कपासको परिपूर्ति कै लागि संघर्ष गर्नुपर्ने अवस्थाका परिवारहरूबाट राज्यले अपेक्षा गर्नुको साटो थप दायित्व हुने भएकोले गरिबी निवारणलाई प्राथमिकतामा राखी लोक कल्याणकारी राज्यको अवधारणालाई मूर्त बनाउनुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाको जम्मा औषत प्रतिव्यक्ति वार्षिक आयलाई हेर्दा ८५७०४.११ अर्थात् मासिक ७ हजार रुपैँयामा सबै गुजारा चलाउनुपर्ने देखिन्छ। यद्यपि औषत प्रतिव्यक्ति आयले समग्र आर्थिक सूचकको मापन भने गर्दैन । थप वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४२: वडाअनुसार प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय

वडा नं.	परिवारको वार्षिक आम्दानी										औषत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आम्दानी	औषत वार्षिक प्रतिपरिवार आम्दानी
	रू.१२,००० भन्दा कम	रू.१२,०००-२४,०००	रू.२४,०००-३६,०००	रू.३६,०००-६०,०००	रू.६०,०००-१,२०,०००	रू.१,२०,०००-१,८०,०००	रू.१,८०,०००-२,४०,०००	रू. २,४०,००० भन्दा बढी	उल्लेख नगरिएको	जम्मा		
१	११८	२९	४२	११४	१६७	५१	२९	३७	०	५८७	९४३१६.६३	४०६४७९.३९
२	१२३	६८	९८	२०१	२९२	९९	४३	७१	०	९९५	९७९७९.०४	३५७६२३.९०
३	२४८	६९	८१	१४४	१४७	२८	१६	२२	०	७५५	५७८८२.१०	२०९४५८.५४
४	३००	४४	५६	७२	६२	१३	८	१७	०	५७२	५०२६८.४३	१५१७९५.७९
५	१७८	३३	३६	६०	९२	३७	२१	३८	०	४९५	११५९८१.९८	४८२७४१.६२
६	६४	४९	३७	११९	२२९	१३०	४५	७८	०	७५१	१३४८२३.२२	४६२२९०.६८
७	३३९	४७	५४	१३१	१७५	५७	१८	३३	०	८५४	६८२८६.५६	२४६४५९.१९

वडा नं.	परिवारको वार्षिक आम्दानी										औषत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आम्दानी	औषत वार्षिक प्रतिपरिवार आम्दानी
	रू.१२,००० भन्दा कम	रू.१२,०००-२४,०००	रू.२४,०००-३६,०००	रू.३६,०००-६०,०००	रू.६०,०००-१,२०,०००	रू.१,२०,०००-१,८०,०००	रू.१,८०,०००-२,४०,०००	रू. २,४०,००० भन्दा बढी	उल्लेख नगरिएको	जम्मा		
८	१४१	८४	८४	१३५	१३७	३६	१४	१९	०	६५०	५९८६०.०६	२०८४६४.७७
९	१०८	४४	५५	६०	९१	३१	१९	५१	०	४५९	१११३३२.३०	३८७४२७.२३
१०	१४३	६३	७२	११४	१३५	५१	२९	४५	०	६५२	८५९९४.०८	२३८२९२.४८
११	१११	४८	४३	१३१	१४५	३७	१६	१४	१	५४६	७०७५१.०२	२५४६४५.६९
जम्मा	१८७३	५७८	६५८	१२८१	१६७२	५७०	२५८	४२५	१	७३१६	८५७०४.११	३०६६९८.६९
प्रतिशत	२५.६०	७.९०	८.९९	१७.५१	२२.८५	७.७९	३.५३	५.८१	०.०१	१००		

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नोटः परिवारको वार्षिक आम्दानी गणना गर्दा, परिवारले कृषि, पशुपालन, पशुपंक्षीजन्य उत्पादान, नोकरी, उद्योगधन्दा, व्यापार/व्यावसाय, घर तथा जग्गा भाडा, सवारी तथा मेशीनरी भाडा, पेन्सन, आन्तरिक तथा वैदेशिक विप्रेषण, दैनिक ज्यालादारी, तथा अन्य श्रोतबाट औषत भएको आम्दानीलाई समावेश गरी गणना गरिएको छ। यसरी गणना गरिएको परिवारको औषत वार्षिक आम्दानीलाई सो परिवारमा भएका सदस्य संख्याले भाग गरी औषत प्रतिव्यक्ति आम्दानी गणना गरिएको छ।

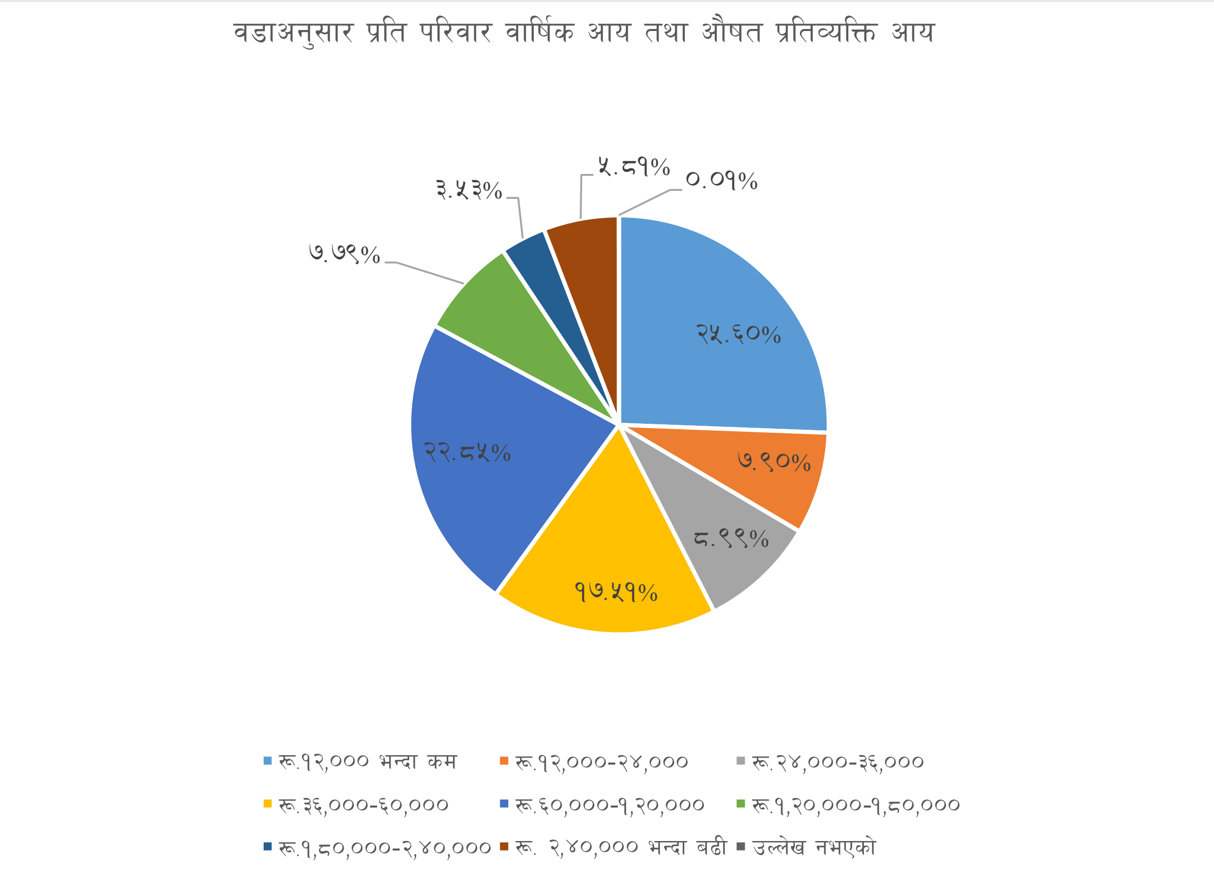

तालिका नं. ४३: जातजातिको आधारमा प्रतिपरिवारको वार्षिक आम्दानी विवरण

जातजाति	परिवारको वार्षिक आम्दानी									औषत वार्षिक प्रतिपरिवार आम्दानी	औषत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आम्दानी
	रू.१२,००० भन्दा कम	रू.१२,०००-२४,०००	रू.२४,०००-३६,०००	रू.३६,०००-६०,०००	रू.६०,०००-१,२०,०००	रू.१,२०,०००-१,८०,०००	रू.१,८०,०००-२,४०,०००	रू. २,४०,००० भन्दा बढी	जम्मा		
तामाङ	७१७	२१४	२६१	४६९	५३९	१६६	६५	१०३	२५३४	२८५६४७.७१	७३८०३.०६
क्षेत्री	४५०	१३०	१४०	२८३	४२८	१६०	७७	१३३	१८०१	३३३६७९.५८	९५७०८.५३
ब्राह्मण पहाडी	२७२	१०५	१०७	२११	२९४	१०५	५५	११३	१२६२	३४८७८७.४७	१०३३४८.४५
मगर	१००	१८	१७	४१	५८	२८	८	१४	२८४	२५००००.७०	७३२४८.६५
कामी	८४	२३	२१	४७	६१	१७	९	७	२६९	२०९२७६.९५	६०८००.७४
राई	१७	१६	२२	५७	८४	२१	८	२	२२७	२८७६१५.४६	७४८३९.०१
नेवार	४४	१२	२३	३४	५५	२१	८	२३	२२०	३७११४६.३६	१०६१०१.३९
धर्ती/भुजेल	५३	६	११	१८	२४	१२	४	१२	१४०	३२०८७५.७१	१००२११.२०
दमाई/ढोली	२९	१६	१२	२८	३२	८	६	५	१३६	२३४५२१.३२	६७५९९.४१
चेपाङ/प्रजा	३९	६	१३	३१	१०	३	१	१	१०४	१४४५९९.०४	३८४६४.४४
सार्की	२२	१३	८	१०	१५	३	२	०	७३	१३९२९५.८९	४१८०२.९५
गुरुङ	५	४	५	९	१४	५	१	१	४४	२६१६०९.०९	९१७८०.४९
ठकुरी	१०	३	२	४	८	३	२	२	३४	३१८५०५.८८	७९००७.२७
मुसलमान	१	०	१	६	७	३	३	५	२६	११७३३०७.६९	३५९१९३.७७
सन्यासी/ दशनामी	५	३	४	५	४	०	१	१	२३	२२८७६५.२२	५८२८७.१०
सोनार	३	१	१	४	८	२	१	१	२१	२८५२९५.२४	८३७४४.०५
कमर	१	२	५	८	०	१	०	०	१७	१९०२००.१२	४२३६२.२७
थहा नभएको	४	१	०	२	१	१	१	०	१०	२०७०७०.००	६३३३५.००
उल्लेख नगरिएको	३	०	०	३	०	१	०	०	७	१८१७१४.२९	४८६४२.८६
अन्य	१४	५	५	११	२९	१०	६	२	८२	१२१२८७६९	३२५२१५३
जम्मा	१८७३	५७८	६५८	१२८१	१६७१	५७०	२५८	४२५	७३१४	३०६६९१.४०	८५७०३.५३

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नोट : अन्यमा कुलुङ, बादी, अन्य जनजाति, सुनुवार, यादव, अन्य तराई, अन्य दलित, लिम्बु, थारु, विदेशी, कलार, बिन, बरई, दनुवार, माझी, राजवंशी, हजाम/ठाकुर, कलवार, कोइरी/कुशवाहा

४.५.२ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय

परिवारको वार्षिक औषत आम्दानीलाई सो परिवारमा बसोबास गर्ने परिवारका सदस्यले भाग गरी प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानी गणना गरिएको र यसरी प्राप्त प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानीलाई जुलाई १,२०१८ देखि जुन ३०, २०१९ सम्म नेपाल राष्ट्र बैंकले निर्धारण गरेको १ अमेरिकी डलरको मुद्रा सटही दरको औषत रु. ११२.५७ ले भाग गरी अमेरिकी डलरमा परिवर्तन गरिएको छ। सोही प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानीलाई ३६५ दिनले भाग गरी प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी निकालिएको छ । यसरी निकालिएको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानीलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। जसअनुसार थाके गाउँपालिकामा २२८० परिवार अर्थात् ३१.१६ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्नेको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी ५० सेन्ट अर्थात् ०.५ अमेरिकी डलरभन्दा कम रहेको छ । जसमा सबैभन्दा बढी वडा नं. ७ का ३७६ घरपरिवार रहेका छन् भने सबैभन्दा कम वडा नं. ६ का ९९ परिवार रहेकाछन्। अक्टोबर २०१५ मा विश्व बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय गरिबी रेखा (विश्वको न्यूनतम निरपेक्ष गरिबी) लाई प्रतिदिन प्रतिव्यक्ति आम्दानी १.९ अमेरिकी डलर निर्धारण गरेको छ । यसलाई निरपेक्ष गरिबी (Absolute Poverty) र अति गरिबी (Extreme Poverty) पनि भनिन्छ । सोही आधारलाई मान्ने हो भने यस गाउँपालिकामा ४,९४१ परिवार अर्थात् ६७.५४ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्ने जनसंख्या अन्तर्राष्ट्रिय निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका छन् । यो अवस्थाले गाउँपालिकाको गरिबीको स्थिति नाजुक रहेको देखाउँछ । विश्व बैंकले १.९ देखि ३.१ अमेरिकी डलरलाई मध्यमखालको गरिबी (Moderate Poverty) को रूपमा व्याख्या गरेको छ । जसअनुसार यस गाउँपालिकामा १,१९५ अर्थात् १६.३३ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्ने जनसंख्या मध्यमखालको गरिबी भित्र पर्दछन् । प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन ३.१ देखि ५ अमेरिकी डलर आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ६२० अर्थात् ८.४७ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै ५ डलरभन्दा बढी आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ५५९ रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४४: वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी डलरमा											जम्मा
	$0.5 भन्दा कम	$0.5-$1.9	$1.9-$3.1	$3.1-$5	$5-$7.5	$7.5-$10	$10-$15	$15-$20	$20-$25	$25 भन्दा बडी	उल्लेख नभएको	
१	१४०	२२०	११४	६२	२३	९	१०	४	२	३	०	५८७
२	१६२	४२६	२११	१०१	५२	१९	१५	२	३	४	०	९९५
३	२९७	२९७	१०१	२८	१७	९	३	०	०	३	०	७५५
४	३२८	१६५	४५	१४	७	३	५	१	०	४	०	५७२
५	२०२	१३१	७१	४४	१९	४	९	४	२	९	०	४९५
६	९९	२४४	१६८	१३२	५६	१६	१९	६	३	८	०	७५१
७	३७६	२४६	१२७	६२	२०	९	८	१	१	४	०	८५४
८	१९५	२९१	१००	३६	२०	५	३	०	०	०	०	६५०
९	१४४	१४८	७०	३८	२२	१५	८	२	२	१०	०	४५९
१०	१८७	२६३	८३	६३	२३	१५	१०	४	१	३	०	६५२
११	१५०	२३०	१०५	४०	१२	२	१	३	०	२	१	५४६
जम्मा	२२८०	२६६१	११९५	६२०	२७१	१०६	९१	२७	१४	५०	१	७३१६
प्रतिशत	३१.१६	३६.३७	१६.३३	८.४७	३.७०	१.४५	१.२४	०.३७	०.१९	०.६८	०.०१	१००.०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.५.३ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय

थाक्रे गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या २९७२७ मध्ये ९,०४५ जना अर्थात् ३०.४३ प्रतिशतको प्रतिदिन आम्दानी ०.५ अमेरिकी डलरभन्दा कम रहेको छ। जसमा सबैभन्दा बढी वडा नं. ७ का १,४७७ जना रहेका छन् भने सबैभन्दा कम वडा नं. ६ का ४१२ जना रहेका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय गरिबी रेखा (International Poverty Line) अर्थात् निरपेक्ष गरिबी (Absolute Poverty) र अति गरिबी (Extreme Poverty) १.९ अमेरिकी डलर भन्दा कम प्रतिदिन आम्दानी गर्ने जनसंख्या २१,२०२ अर्थात् ७१.३२ प्रतिशत निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका छन्। यो अवस्थाले गाउँपालिकाका गरिबीको अत्यन्त नाजुक रहेको देखाउँछ। विश्व बैंकले १.९ देखि ३.१ अमेरिकी डलरलाई मध्यमखालको गरिबी (Moderate Poverty) को रूपमा व्याख्या गरेको छ। जसअनुसार यस गाउँपालिकामा ४,६२५ अर्थात् १५.५६ प्रतिशत जनसंख्या मध्यमखालको गरिबी भित्र पर्दछन्। प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन ३.१ देखि ५ अमेरिकी डलर आम्दानी गर्ने जनसंख्या २,२०० अर्थात् ७.४० प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै ५ डलरभन्दा बढी आम्दानी गर्ने जनसंख्या १,७०० अर्थात् ५.७२ प्रतिशत रहकेका छन्। विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४५: वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.		प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी डलरमा									जम्मा जनसंख्या	औषत प्रतिव्यक्ति आम्दानी
	$0.5 भन्दा कम	$0.5-$1.9	$1.9-$3.1	$3.1-$5	$5-$7.5	$7.5-$10	$10-$15	$15-$20	$20-$25	$25 भन्दा बढी		
१	६५५	१०५१	४९३	२५१	८०	३९	४८	१४	१०	१३	२६५४	२.३०
२	६४०	२०२७	८२५	३५०	१७०	५०	४७	१०	५	११	४१३५	२.३८
३	१११८	१४३६	३६७	८९	३९	१६	१५			९	३०८९	१.४१
४	१३०७	६९६	१७४	४४	१३	९	९	१		८	२२६१	१.२२
५	८०६	७००	३४४	२०६	७४	१९	४३	३०	५	३२	२२५९	२.८२
६	४१२	१०५१	६८३	४६३	१८५	३८	५६	१६	८	२५	२९३७	३.२८
७	१४७७	११६२	४८५	२१७	६३	२१	१५	२	३	१६	३४६१	१.६६
८	८२१	१३१३	३४१	१०२	५५	१०	६				२६४८	१.४६
९	५८९	७०३	३१२	१५४	७०	५७	२५	६	६	२४	१९४६	२.७१
१०	५९५	९८४	२३५	१८२	४७	३५	१९	११	१	७	२११६	२.०९
११	६२५	१०३४	३६६	१४२	३१	३	३	१२		५	२२२१	१.७२
जम्मा	९०४५	१२१५७	४६२५	२२००	८२७	२९७	२८६	१०२	३८	१५०	२९७२७	२.०९
प्रतिशत	३०.४३	४०.९०	१५.५६	७.४०	२.७८	१.००	०.९६	०.३४	०.१३	०.५०	१००	

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धि हकको व्यवस्था गरिएको छ। सोही धाराको उपधारा २ मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ। माथि उल्लेख गरिएको छ भने उपधारा ३ मा प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य संम्प्रभुताको हक हुनेछ भनी स्पष्ट उल्लेख छ। यसरी गाउँपालिकाले जीवनको प्रमुख आधारको रुपमा रहेको खाद्यान्नको सूरक्षा र आपुर्तिको अवस्थाप्रति संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ।

४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि गाउँपालिका आर्थिकरुपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ । आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठुलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ । गाउँपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रर्वद्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र गाउँपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ । हाल सञ्चालनमा रहेका तीन वटा ग्याँस उद्योग तथा कृषिजन्य सामग्रीको तथा क्रसर उद्योगसँग सम्बन्धीत सामग्री उत्पादन भई काठमाडौं उपत्यका लगायत गाउँपालिकाका स्थानीय बजार तथा छिमेकी स्थानीय निकायमा निर्यात गर्ने गरेको पाइन्छ । खाद्य सामग्री तथा लत्ताकपडा लगायतका दैनिक उपभोग्य सामग्रीहरू भने गाउँपालिकाले आयात गर्नु पर्ने अवस्था देखिएकोले व्यापारमा सन्तुलित अवस्था भएको पाइँदैन । गाउँपालिकाले कृषिजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात समेत गर्न सक्ने सम्भावना बोकेकोले योजना बनाई चरणवद्ध रुपमा उत्पादन वृद्धि गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरू जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्वल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि)

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहेतापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निकै पछाडि परेको यर्थाथ हामी सामु छ । हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरूमा काठ, जडिबुटी, खोटो, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्बल, स्लेट, फलफूल, कोइला, खाद्यान्न, तरकारी आदि पर्दछन् । यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ । गाउँपालिकाले स्थानीय कच्चा पदार्थहरूको सम्भावव्यता अध्ययन गरी उत्पादनमा जोड दिन सक्ने देखिन्छ ।

४.९ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भएतापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ । अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवासको स्थलकारुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाकोरुपमा हेरिँदै आएको छ । त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको । भूमिहीनहरू किसान छन् भने भूमिमा प्रशस्त स्वामित्व भएकाहरूले सामान्यतया खेतिपानी गर्दैनन् वा केहीले मात्र गर्दछन् । सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्र (CSRC) को वेबसाइटमा उल्लेख भए अनुसार नेपालमा २६.१ प्रतिशत कृषक परिवारहरूको आफ्नो स्वामित्व रहेको जमिन छैन । जम्मा १९.७१ प्रतिशत महिलाहरूको जमिनमा स्वामित्व रहेको छ र करिब ४४ प्रतिशत तराई दलितहरू सुकुम्बासी अवस्था रहेका छन् ।

४.१० बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द पिडित, विस्थापित एवं जोखिभममा रहेका बालवालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एक महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोउन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ। यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपममा रहेको गाउँपालिकाले यस प्रकारको वेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दाहित्व रहेको छ।

४.११ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ । यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ। तसर्थ तत्कालका लागि कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ। उच्च प्रविधिहरू विकास भैसकेको आजको यूगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेति प्रणाली सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै छ । तसर्थ स्थानीय सरकारले संभाव्यता हेरि व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पुर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ।

४.११.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म)

खाद्यान्न बाली

- गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल पहाडी भूभागले भरिएको हुँदा कृषिका लागि उपयोगी क्षेत्र कम रहेको छ। सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, कोदो, गहुँ आदि हुन्। यस्तै दलहन बालीमा बोडी, मास, मसुरो, सानो केराउ, गहत, भटमास आदी उत्पादन हुने गर्दछ। तेलहन बालीमा तोरी, बदाम, तिल, रायो, सर्स्यु उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, फर्सी, लौका, सिमी, स्कुस, घिँरौला, रायो , बन्दा, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन, अदुवा, बेसार लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ। फलफुलमा आँप, नास्पाती, हलुवावेद, खुर्पानी, आरु, लप्सी, रुख कटहर, जुनार, ज्यामिर, भोगटे, कागती, अम्बा, केरा, आदीको उत्पादन हुन्छ। गाउँपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रमा खाद्यान्न, दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले सानो क्षेत्रमा फलफुल बाली लगाइने गरेको छ।

तालिका नं. ४६: प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धि विवरण

क्र.सं.	खाद्यान्न बाली	नगदे वाली	तेलहनवाली	दलहनवाली
१	वर्षे धान, वर्षे मकै, गहुँ, जौ, फापर, आलु	अदुवा, कुरीलो, आलु, प्याज, लसुन, खुर्सानी, गेडागुडी	तोरी, सर्स्यू, बदाम, झुस तिल, तिल, आलस, सुर्यमुखी फुल	मास, रहर, मुसुरो, गहत, केराउ, चना, भटमास, राजमा, बोडी, सिमि,
२	तरकारी वाली	फलफूल	मसला वाली,	अन्य
	काउली, वन्दा, चिप्ली भिण्डी, भन्टा, परवल, मुला, धनिया, लसुन, प्याज, चम्सुर, साग, गाण्टे मुला, चुकन्दर, ब्रो काउली,	आप, लिच्ची, केरा, मेवा, भुइकटर, तरभुजा, रुखकटहर, अनार, उखु	हलेदो, लसुन, खुर्सानीि, धनिया, सुप,	माछापालन, च्याउ खेती

स्रोत : गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६

(क) हिउँदे बाली

- गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरूमा कोदो, फापर, गहुँ, जौ, उखु, मुसुरो, मास, गहत, भटमास, तोरी, तिल, केरा, सुन्तला जात, आलु, आदि छन् ।

(ख) वर्षे बाली

- गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरूमा धान, मकै, केरा, अम्बा, नास्पाति, रुखकटर आदि छन् ।

४.११.२ खेतीयोग्य जमिनको विवरण

नेपाल भू-उपयोग र भुमि सुधार कार्यक्रमहरू निष्प्रभावी रहेका छन् । वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ । हरेक स्थानीय तहमा उपलब्ध सम्पर्ण खेतियोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन । खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना भैरहेको छ । यो गाउँपालिकाको कूल जमिन मध्ये ४२.५२ वर्ग कि.मी. अर्थात ४१.४ प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ ।

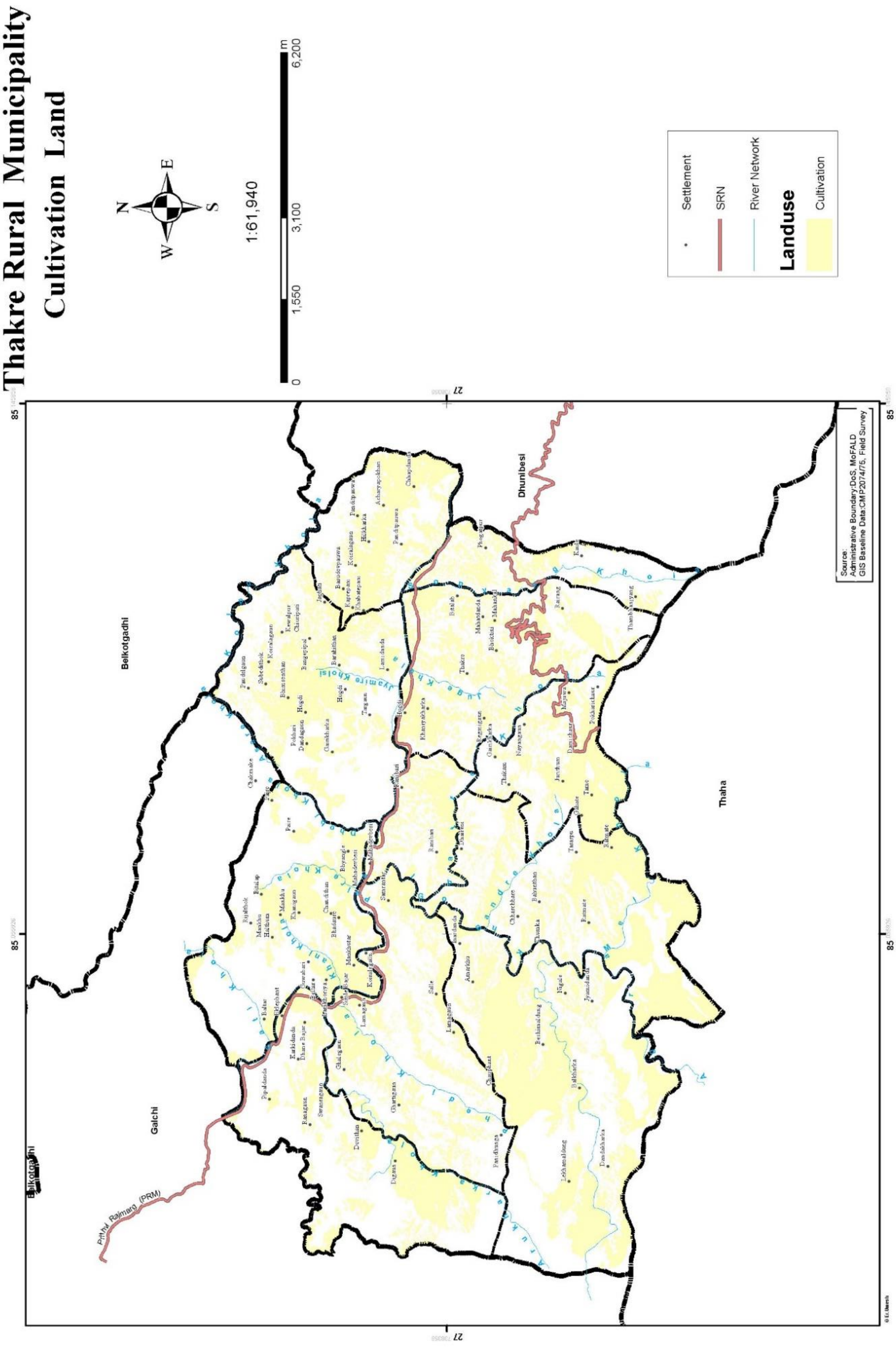

नक्सा नं. ७: *गाउँपालिकाको खेतीयोग्य जमिनको विवरण*

४.११.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ। खेतियोग्य जमिनमा खेतिपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनपर्दछ । यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ । गाउँपालिकाको कुल खेतियोग्य जमिन २८४५१.१४ हेक्टर मध्ये सिँचित क्षेत्रफल ८८६३.३० हेक्टर रहेको छ। कुल खेतियोग्य जमिनको १९५८७.८४ अर्थात ६८.८४ प्रतिशत भूभागमा अझै सिँचाई पुऱ्याउन बाँकी देखिन्छ।

तालिका नं. ४७: गाउँपालिकामा भएको सिंचाई आयोजनाहरूको विवरण

वडा नं.	आयोजनाको नाम	सिंचाइको माध्यम (कुलो, नहर, पाइप आदी)	सिंचित क्षेत्र (हे.)	सिंचाइको उपलब्धता (वर्षैभरि, मौसमी)
१	अमले कार्कीटार सिचाई आयोजना	कुलो	३१५ रोपनी	वर्षभरि
१	खेस्टेखोला-भुतिया-बिमिरे-गोठबारी सिचाई आयोजना	कुलो	२०० रोपनी	वर्षभरि
१	कागेश्वरी-सियरा सिचाई आयोजना	कुलो	८० रोपनी	वर्षभरि
१	बाँधे- मुल मुहान सिचाई आयोजना	कुलो	४०० रोपनी	वर्षभरि
२	घलेगाउँटार सिचाई आयोजना	कुलो	१२०० रोपनी	वर्षभरि
२	समुनटार चालिसे फेदीफाँट बृहत सिचाई आयोजना	नहर		
४	लिति सिचाई आयोजना	कुलो	५०० रोपनी	वर्षभरि
५	डाँडीघाट सिचाई आयोजना	कुलो		
५	लिति सिचाई आयोजना	कुलो		
६	माटिखोला भञ्ज्याङ केराबारी	कुला	४२ हे.	वर्षभरि
६	सिमखेत अमल डाँडा	कुला	५० हे.	वर्षभरि
६	फेदीखेत तामाङगाउँ	कुला	१८५ हे.	वर्षभरि
७	खानीखोला डाफ्रेगाउँ सिंचाई	पाइप	३०० रोपनी	वर्षभरि
७	भूलखोला-मालीगाउँ-भीमसेनस्थान सिंचाई	कुलो	११००	वर्षभरि
७	सोप्याङ खोला-महत डाँडा-वितलव	कुलो	७०० रोपनी	वर्षभरि
८	घटाकुलो सिंचाई	कुलो	४०० रोपनी	वर्षभरि
८	अमलेखोला सिंचाइ	कुलो	३०० रोपनी	वर्षभरि
८	विरौटा कुलो सिंचाई	कुलो	३०० रोपनी	वर्षभरि
११	बालुवाफाँट-मान्खुटार-वेलटार सिंचाई	कुलो/नहर	१२०० रोपनी	वर्षभरि
११	साइने सिंचाई	कुलो	२०० रोपनी	वर्षभरि
११	सेराबाँध सिंचाई	कुलो	३०० रोपनी	वर्षभरि
११	वरुवालटार सिंचाई	कुलो	२०० रोपनी	वर्षभरि
११	काफ्लेटार सिंचाई	कुलो	७० रोपनी	वर्षभरि
११	खोले सिंचाई	कुलो	२०० रोपनी	वर्षभरि

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.११.४ बाँझो जमिनको विवरण

गाउँघरमा कतिपय क्षेत्रहरू प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो रहेका हुन्छन् । सबै प्रकारका जमिनहरूको एक वा अर्को प्रकारले सदुयोग गर्न सकिन्छ । जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो । खेति नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरू भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैंचाको रुपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ । खेती नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाको कूल जमिनको करिब ५.४२ प्रतिशत जमिन या झाडी बुट्यान, पहरा र प्रयोगहिन अवस्थामा रहेको छ ।

४.१२ पशुपालन

गाउँपालिकामा विशेषगरी गाई, भैंसी, बाखा, सुँगुर नै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावर हुन् । यसबाट गाउँपालिकाबासीहरूको जीविकोपार्जनमा सुधार भैरहेको छ । पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, बंगुर, खसी, बोकाहरूको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ । यहाँ डेरी उद्योग, व्यापारिक फार्म, गाई, भैसी, कुखुरा फार्महरू लगायतका कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् । त्यस्तै गरी भेटेनरी सेवा समेत गाउँपालिकामा उपलब्ध रहेको छ ।

४.१२.१ घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ४८: घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारको आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	पशुपंक्षी पालन गर्ने परिवार		पशुपंक्षी पालन नगर्ने परिवार		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	३८८	६६.१%	१९९	३३.९%	५८७
२	६८९	६९.२%	३०६	३०.८%	९९५
३	६४१	८४.९%	११४	१५.१%	७५५
४	५०४	८८.१%	६८	११.९%	५७२
५	४२१	८५.१%	७४	१४.९%	४९५
६	३०२	४०.२%	४४९	५९.८%	७५१
७	६११	७१.५%	२४३	२८.५%	८५४
८	४८२	७४.२%	१६८	२५.८%	६५०
९	३५१	७६.५%	१०८	२३.५%	४५९
१०	५२६	८०.७%	१२६	१९.३%	६५२
११	४०२	७३.६%	१४४	२६.४%	५४६
जम्मा	५३१७	७२.७%	१९९९	२७.३%	७३१६

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

पशुपंक्षीपालन क्षेत्रले देशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ११% र कुल कृषि गार्हस्थ्य उत्पादनमा २९.३७% योगदान गर्दै आएको सन्दर्भमा यस क्षेत्रको विशेष आर्थिक महत्व रहेको छ । गाउँपालिकाको कुल ७३१६ घरपरिवारमध्ये पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारको संख्या ५३१७ अर्थात् ७२.७ प्रतिशत र पशुपंक्षी नपाल्ने घरपरिवारको संख्या १९९९ अर्थात् २७.३ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट उल्लेख्य संख्यामा घरपरिवारले पशुपंक्षी पाल्ने गरेको तथ्य तथ्याङ्कबाट स्पष्ट हुन्छ । वडा नं. २ र ३ मा धेरै घरपरिवारहरूले पशुपंक्षी पालेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

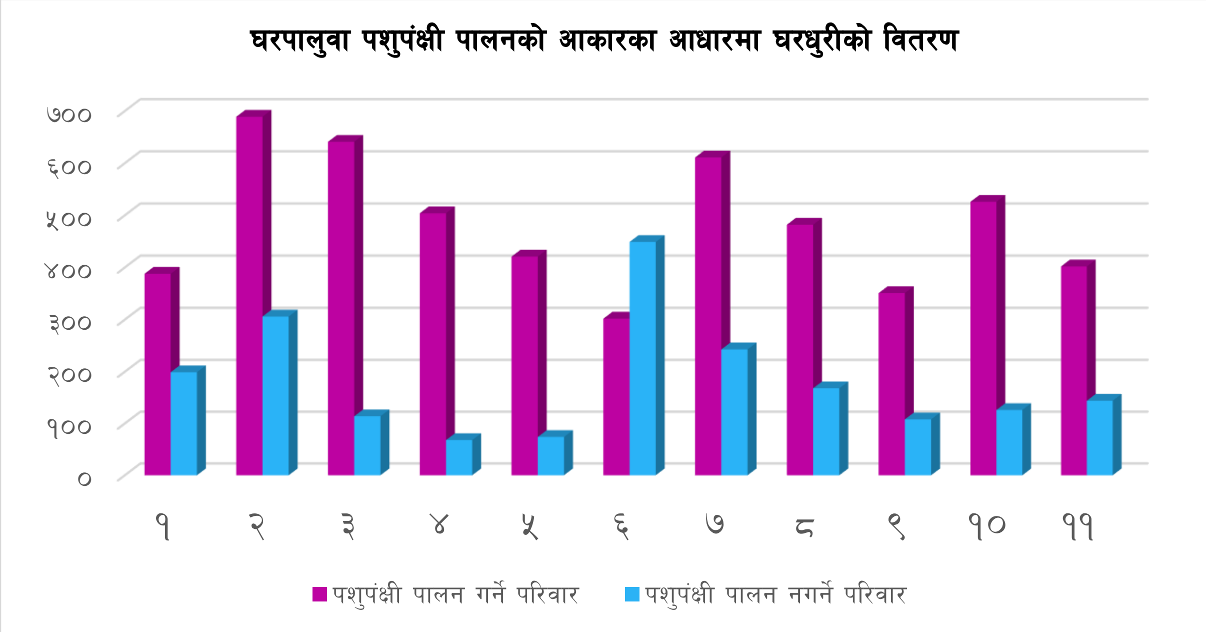

४.१२.२ कृषि प्रयोजनको लागि हाल परिवारमा भएको पशुपन्छी सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ४९: विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	गाई/गोरु	भैंसी/राँगा	बाखा	बंगुर/सुंगुर	अन्य चौपाया	हाँस/कुखुरा	अन्य पंक्षी	जम्मा
१	१४६	२२०	३२०	५	५	२२६	५	९२७
२	२७८	२९९	५६७	५	०	३२९	९	१४८७
३	२०३	३३६	६०४	६	५९	३९०	१४	१६१२
४	१७४	१८५	४७०	१४	५	३१७	०	११६५
५	१२०	१६३	३८५	३	१	२३५	१	९०८
६	९७	१२१	२४१	३	५	१४६	४	६१७
७	२४०	१६७	५०९	२	६	३०१	३	१२२८
८	२८४	७७	३८७	५	१	१९८	३	९५५
९	१८०	११६	२९५	३	१	९१	३	६८९
१०	२१४	२२०	४९१	३	३	२९७	०	१२२८
११	१८०	२०१	३०७	१	५	२१५	३	९१२
जम्मा	२११६	२१०५	४५७६	५०	९१	२७४५	४५	११७२८

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा कुल पशुपंक्षी पाल्ने ५३१७ घरपरिवारहरूमध्ये २११६ घरपरिवारले गाई/गोरु, २१०५ घरपरिवारले भैंसी/राँगा, ४५७६ घरपरिवारले भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा, ५० घरपरिवारले बंगुर/सुंगुर, २७४५ घरपरिवारले हाँस/कुखुरा र ९१ घरपरिवारले अन्य चौपाया तथा ४५ घर परिवारले अन्य पंक्षी पाल्ने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपंक्षी पाल्न सकिने सम्भावना रहेको हुनाले त्यसका लागि पशुपंक्षी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान बजारीकरणको व्यवस्था तथा सहुलियतपूर्ण ऋण र पशुपंक्षी विमालाई प्रभावकारी ढंगले लागु गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि हुन्छन् । पशुपंक्षीपालनको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

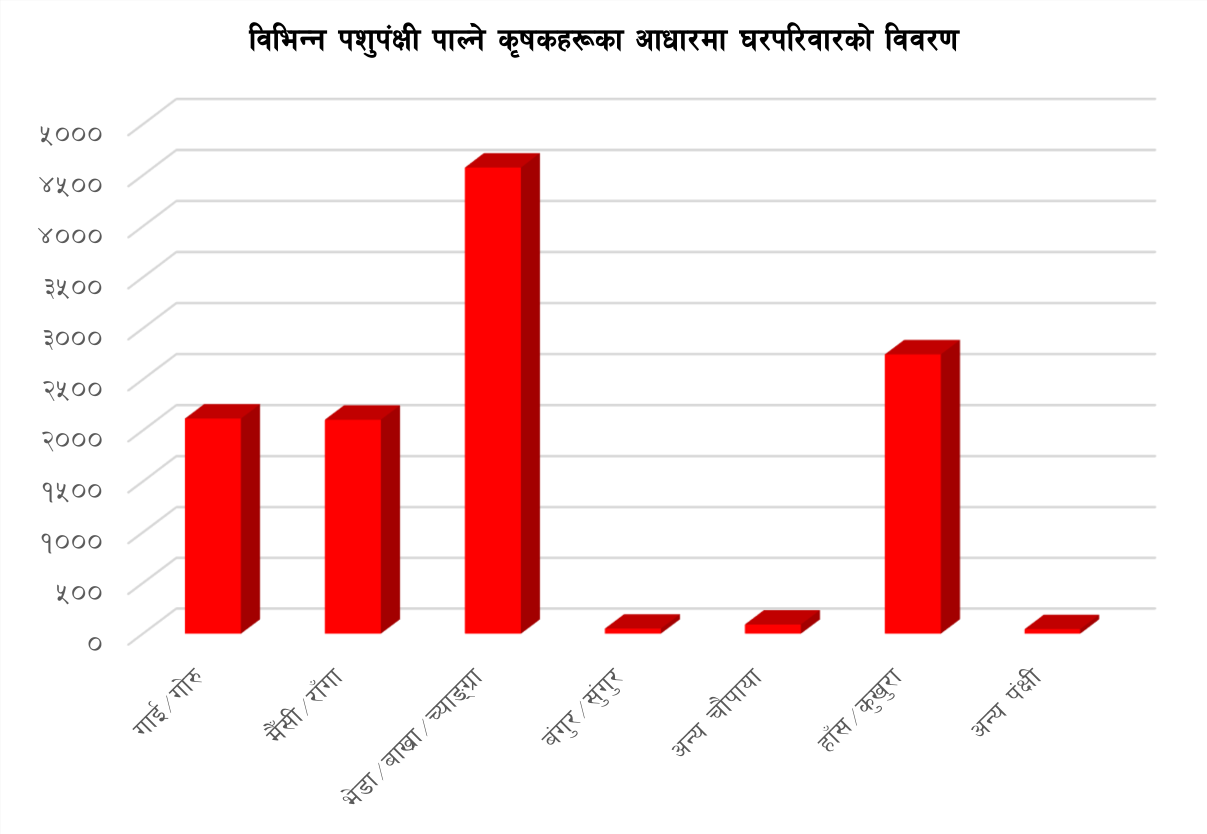

तालिका नं. ५०: कृषि प्रयोजनका लागि हाल परिवारमा भएको पशुपंक्षीसम्बन्धि विवरण

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	गाई/गोरू	१४६	३७.६%	२४२	६२.४%	८	२.१%	३८०	९७.९%
	भैंसी/राँगा	२२०	५६.७%	१६८	४३.३%	२८	७.२%	३६०	९२.८%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	३२०	८२.५%	६८	१७.५%	७१	१८.३%	३१७	८१.७%
	बंगुर/सुंगुर	५	१.३%	३८३	९८.७%	१	.३%	३८७	९९.७%
	अन्य चौपाया	५	१.३%	३८३	९८.७%	७	१.८%	३८१	९८.२%
	हाँस/कुखुरा	२२६	५८.२%	१६२	४१.८%	३१	८.०%	३५७	९२.०%
	अन्य पंक्षी	५	१.३%	३८३	९८.७%	२	.५%	३८६	९९.५%
२	गाई/गोरू	२७८	४०.३%	४११	५९.७%	१६	२.३%	६७३	९७.७%
	भैंसी/राँगा	२९९	४३.४%	३९०	५६.६%	८३	१२.०%	६०६	८८.०%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	५६७	८२.३%	१२२	१७.७%	२३५	३४.१%	४५४	६५.९%
	बंगुर/सुंगुर	५	.७%	६८४	९९.३%	२	.३%	६८७	९९.७%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	६८९	१००.०%	०	०.०%	६८९	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	३२९	४७.८%	३६०	५२.२%	३४	४.९%	६५५	९५.१%
	अन्य पंक्षी	९	१.३%	६८०	९८.७%	०	०.०%	६८९	१००.०%
	गाई/गोरू	२०३	३१.७%	४३८	६८.३%	१०	१.६%	६३१	९८.४%

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
३	भैंसी/राँगा	३३६	५२.४%	३०५	४७.६%	४८	७.५%	५९३	९२.५%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	६०४	९४.२%	३७	५.८%	३०१	४७.०%	३४०	५३.०%
	बंगुर/सुंगुर	६	.९%	६३५	९९.१%	३	.५%	६३८	९९.५%
	अन्य चौपाया	५९	९.२%	५८२	९०.८%	२३	३.६%	६१८	९६.४%
	हाँस/कुखुरा	३९०	६०.८%	२५१	३९.२%	६५	१०.१%	५७६	८९.९%
	अन्य पंक्षी	१४	२.२%	६२७	९७.८%	१	.२%	६४०	९९.८%
४	गाई/गोरू	१७४	३४.५%	३३०	६५.५%	६	१.२%	४९८	९८.८%
	भैंसी/राँगा	१८५	३६.७%	३१९	६३.३%	१७	३.४%	४८७	९६.६%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	४७०	९३.३%	३४	६.७%	९६	१९.०%	४०८	८१.०%
	बंगुर/सुंगुर	१४	२.८%	४९०	९७.२%	२	.४%	५०२	९९.६%
	अन्य चौपाया	५	१.०%	४९९	९९.०%	०	०.०%	५०४	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	३१७	६२.९%	१८७	३७.१%	११	२.२%	४९३	९७.८%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	५०४	१००.०%	१	.२%	५०३	९९.८%
५	गाई/गोरू	१२०	२८.५%	३०१	७१.५%	३	.७%	४१८	९९.३%
	भैंसी/राँगा	१६३	३८.७%	२५८	६१.३%	२३	५.५%	३९८	९४.५%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	३८५	९१.४%	३६	८.६%	१७०	४०.४%	२५१	५९.६%
	बंगुर/सुंगुर	३	.७%	४१८	९९.३%	१	.२%	४२०	९९.८%
	अन्य चौपाया	१	.२%	४२०	९९.८%	१	.२%	४२०	९९.८%
	हाँस/कुखुरा	२३५	५५.८%	१८६	४४.२%	२४	५.७%	३९७	९४.३%
	अन्य पंक्षी	१	.२%	४२०	९९.८%	३	.७%	४१८	९९.३%
६	गाई/गोरू	९७	३२.१%	२०५	६७.९%	३०	९.९%	२७२	९०.१%
	भैंसी/राँगा	१२१	४०.१%	१८१	५९.९%	६३	२०.९%	२३९	७९.१%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२४१	७९.८%	६१	२०.२%	१६८	५५.६%	१३४	४४.४%
	बंगुर/सुंगुर	३	१.०%	२९९	९९.०%	२	.७%	३००	९९.३%
	अन्य चौपाया	५	१.७%	२९७	९८.३%	१	.३%	३०१	९९.७%
	हाँस/कुखुरा	१४६	४८.३%	१५६	५१.७%	८९	२९.५%	२१३	७०.५%
	अन्य पंक्षी	४	१.३%	२९८	९८.७%	२	.७%	३००	९९.३%
७	गाई/गोरू	२४०	३९.३%	३७१	६०.७%	५	.८%	६०६	९९.२%
	भैंसी/राँगा	१६७	२७.३%	४४४	७२.७%	११	१.८%	६००	९८.२%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	५०९	८३.३%	१०२	१६.७%	१४४	२३.६%	४६७	७६.४%
	बंगुर/सुंगुर	२	.३%	६०९	९९.७%	१	.२%	६१०	९९.८%
	अन्य चौपाया	६	१.०%	६०५	९९.०%	२	.३%	६०९	९९.७%
	हाँस/कुखुरा	३०१	४९.३%	३१०	५०.७%	४७	७.७%	५६४	९२.३%
	अन्य पंक्षी	३	.५%	६०८	९९.५%	०	०.०%	६११	१००.०%

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
८	गाई/गोरू	२८४	५८.९%	१९८	४१.१%	६	१.२%	४७६	९८.८%
	भैंसी/राँगा	७७	१६.०%	४०५	८४.०%	५	१.०%	४७७	९९.०%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	३८७	८०.३%	९५	१९.७%	७१	१४.७%	४११	८५.३%
	बंगुर/सुंगुर	५	१.०%	४७७	९९.०%	१	.२%	४८१	९९.८%
	अन्य चौपाया	१	.२%	४८१	९९.८%	०	०.०%	४८२	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	१९८	४१.१%	२८४	५८.९%	९	१.९%	४७३	९८.१%
	अन्य पंक्षी	३	.६%	४७९	९९.४%	०	०.०%	४८२	१००.०%
९	गाई/गोरू	१८०	५१.३%	१७१	४८.७%	१७	४.८%	३३४	९५.२%
	भैंसी/राँगा	११६	३३.०%	२३५	६७.०%	१५	४.३%	३३६	९५.७%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२९५	८४.०%	५६	१६.०%	१४९	४२.५%	२०२	५७.५%
	बंगुर/सुंगुर	३	.९%	३४८	९९.१%	२	.६%	३४९	९९.४%
	अन्य चौपाया	१	.३%	३५०	९९.७%	१	.३%	३५०	९९.७%
	हाँस/कुखुरा	९१	२५.९%	२६०	७४.१%	१६	४.६%	३३५	९५.४%
	अन्य पंक्षी	३	.९%	३४८	९९.१%	०	०.०%	३५१	१००.०%
१०	गाई/गोरू	२१४	४०.७%	३१२	५९.३%	७	१.३%	५१९	९८.७%
	भैंसी/राँगा	२२०	४१.८%	३०६	५८.२%	५४	१०.३%	४७२	८९.७%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	४९१	९३.३%	३५	६.७%	३१८	६०.५%	२०८	३९.५%
	बंगुर/सुंगुर	३	.६%	५२३	९९.४%	२	.४%	५२४	९९.६%
	अन्य चौपाया	३	.६%	५२३	९९.४%	०	०.०%	५२६	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	२९७	५६.५%	२२९	४३.५%	६९	१३.१%	४५७	८६.९%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	५२६	१००.०%	०	०.०%	५२६	१००.०%
११	गाई/गोरू	१८०	४४.८%	२२२	५५.२%	२	.५%	४००	९९.५%
	भैंसी/राँगा	२०१	५०.०%	२०१	५०.०%	१७	४.२%	३८५	९५.८%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	३०७	७६.४%	९५	२३.६%	१०५	२६.१%	२९७	७३.९%
	बंगुर/सुंगुर	१	.२%	४०१	९९.८%	०	०.०%	४०२	१००.०%
	अन्य चौपाया	५	१.२%	३९७	९८.८%	१	.२%	४०१	९९.८%
	हाँस/कुखुरा	२१५	५३.५%	१८७	४६.५%	५९	१४.७%	३४३	८५.३%
	अन्य पंक्षी	३	.७%	३९९	९९.३%	०	०.०%	४०२	१००.०%
जम्मा	गाई/गोरू	२११६	३९.८%	३२०१	६०.२%	११०	२.१%	५२०७	९७.९%
	भैंसी/राँगा	२१०५	३९.६%	३२१२	६०.४%	३६४	६.८%	४९५३	९३.२%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	४५७६	८६.१%	७४१	१३.९%	१८२८	३४.४%	३४८९	६५.६%
	बंगुर/सुंगुर	५०	.९%	५२६७	९९.१%	१७	.३%	५३००	९९.७%
	अन्य चौपाया	९१	१.७%	५२२६	९८.३%	३६	.७%	५२८१	९९.३%
	हाँस/कुखुरा	२७४५	५१.६%	२५७२	४८.४%	४५४	८.५%	४८६३	९१.५%
	अन्य पंक्षी	४५	.८%	५२७२	९९.२%	९	.२%	५३०८	९९.८%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.१२.३ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५१: पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)

वडा	गाई/ गोरू		भैँसी / राँगा		भेडा/बाखा/ च्याङ्ग्रा		बंगुर/सुंगुर		अन्य चौपाया		हाँस/कुखुरा		अन्य पंक्षी	
	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या
१	८	१३	२८	४६	७१	५२५६	१	५०००	७	६८	३१	२५७२	२	९
२	१६	२६	८३	१२५	२३५	६५८	२	६	०		३४	७७३७	०	
३	१०	३२	४८	५६	३०१	१०३५	३	४	२३	७५	६५	३०७८	१	८
४	६	१७	१७	१९	९६	३१४	२	४	०		११	१००८७	१	८
५	३	५	२३	३७	१७०	७५५	१	४	१	३	२४	११०७	३	८
६	३०	५०४४	६३	४५८१	१६८	३६५५	२	१३	१	४	८९	५४०	२	११
७	५	१५	११	१६	१४४	३८९	१	७	२	१०	४७	४७५५	०	
८	६	७	५	१६१५	७१	१६७	१	१०	०		९	१६७७	०	
९	१७	२६	१५	१५	१४९	५५०	२	२०	१	८	१६	१५८६९	०	
१०	७	१८	५४	७१	३१८	१०४०	२	४१	०		६९	३९३	०	
११	२	२	१७	२६	१०५	३५२०	०		१	८	५९	७४८	०	
जम्मा	११०	५२०५	३६४	६६०७	१८२८	१७३३९	१७	५१०९	३६	१७६	४५४	४८५६३	९	४४

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा कुल पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये ११० घरपरिवारले बितेका १२ महिनाभित्र ५२०५ वटा गाई/गोरु बिक्री गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी ३६४ घरपरिवारले ६६०७ वटा भैँसी/राँगा, १८२८ घरपरिवारले १७,३३९ वटा भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा, १७ घरपरिवारले ५१०९ वटा बंगुर/सुंगुर, ३६ घरपरिवारले १७६ वटा अन्य चौपाया, ४५४ घरपरिवारले ४८५६३ वटा हाँस/कुखुरा र ९ घरपरिवारले ४४ वटा अन्य पंक्षी बिक्री गरेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपंक्षी पाल्न सकिने सम्भावना भएको हुनाले त्यसका लागि पशुपंक्षी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान, बजारको व्यवस्था तथा सहुलियतपूर्ण ऋण र पशुपंक्षी बिमालाई प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि हुन्छन्। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। यसपूर्व उल्लेख गरिए जस्तै अन्य पशुपंक्षीको तुलनामा यस गाउँपालिकामा गाई/गोरु, भैसी/राँगा, भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा र हाँस/कुखुराको पालन तुलनात्मक रूपमा सहज र राम्रो आम्दानी दिने भएकोले तथ्याङ्कमा बढी देखिएको हो। यद्यपि तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगण्य संख्यामा बाहेक सबै प्रकारका पशुपंक्षीहरूको ठूलो परिमाणमा व्यवसायिक उत्पादन भएको देखिँदैन। यसले निर्वाहमूखी पशुपंक्षीपालनको नै निरन्तरता देखाउँछ। वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

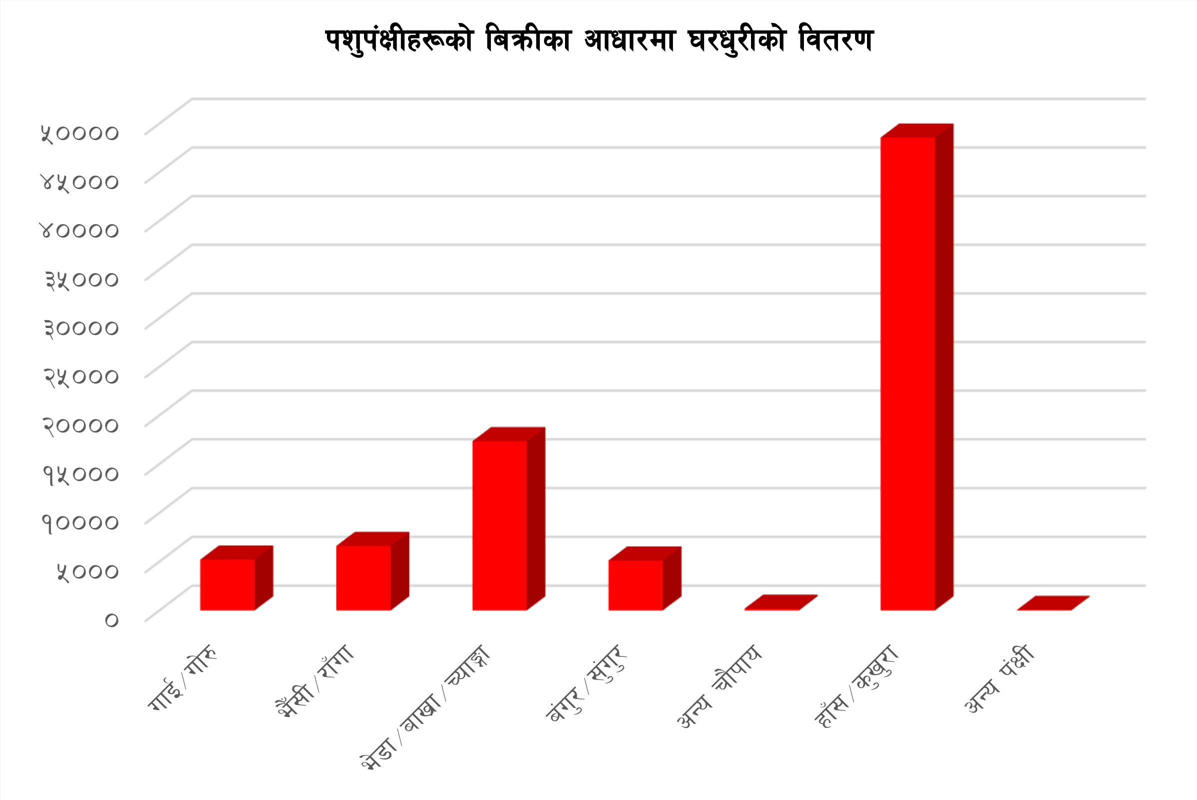

४.१२.४ पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५२: पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	दूध		दूधजन्य वस्तु (घ्यू, चिज, मखन आदि)		अण्डा		पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन	
	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको
१	७२	३१६	३७	३५१	३	३८५	०	३८८
२	१७८	५११	३९	६५०	३६	६५३	२	६८७
३	९७	५४४	३०	६११	३३	६०८	०	६४१
४	१७	४८७	३	५०१	२	५०२	०	५०४
५	१५	४०६	१	४२०	७	४१४	३	४१८
६	७३	२२९	५	२९७	२	३००	०	३०२
७	६५	५४६	२१	५९०	१९	५९२	०	६११
८	१३३	३४९	६	४७६	१५	४६७	०	४८२
९	१२७	२२४	२८	३२३	५	३४६	०	३५१
१०	१६०	३६६	९	५१७	१०	५१६	०	५२६
११	११६	२८६	१६	३८६	६०	३४२	०	४०२
जम्मा	१०५३	४२६४	१९५	५१२२	१९२	५१२५	५	५३१२

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये कुल १०५३ घरपरिवारले मात्र दुध उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी १९५ परिवारले दुग्धजन्य पदार्थ, १९२ घरपरिवारले अण्डा उत्पादन र ५ घरपरिवारले पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ । पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारको (घरधुरीको) संख्याको आधारमा हेर्दा पशुपंक्षीजन्य पदार्थको उत्पादन गर्नेको संख्या नगण्य देखिन्छ। तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उत्पादनमुखीभन्दा अनुपात्दक पशुपंक्षीको संख्या अधिक रहेको पाइन्छ । यद्यपि हाँस/कुखुरा तथा भेंडा बाख्राको पशुपंक्षीजन्य उत्पादनभन्दा सिधै बिक्री वितरण गर्न सहज हुने हुँदा उत्पादन कम देखिएको हुनसक्छ । पशुपंक्षी पालनलाई उत्पादनमुखी र व्यवसायिक बनाउन नसक्दा आम्दानी सीमित तथा श्रम र समयको खेर हुन जान्छ। यसतर्फ सम्बन्धित सरोकारवाला सबैको ध्यान जानु जरुरी छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

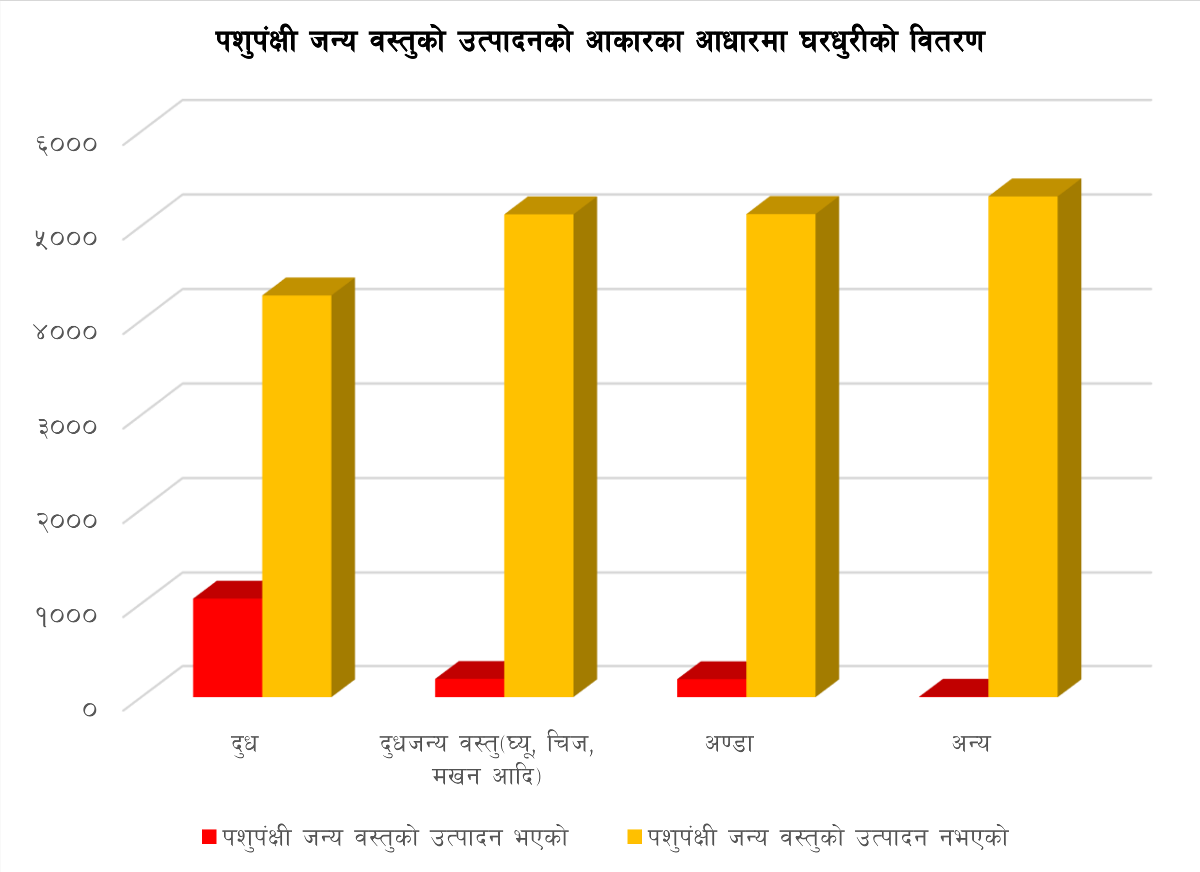

४.१३ पशु नश्ल

गाउँपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशुपंक्षीहरूमा गाई, भैंसी, बाख्रा, भेंडा र बंगुर रहेका छन् । सामान्यतया व्यवसायिक पशुपालनको विकाससँगै वर्णशंकर तथा उन्नत जातका पशुहरूको हिस्सा कुल पशुको तुलनामा वृद्धि हुँदै गएको पाइन्छ। गाई भैंसीमा कृत्रिम गर्भाधान सेवा उपलब्ध हुनु तथा बाख्रा र बंगुरतर्फ उन्नत जातका भालेहरूसँग प्रजनन् गराउने परिपाटी बसेको हुँदा यी जातका जनावरहरूमा वर्णशंकरको संख्या बढ्दो छ । तथापि बँधुवा पशुपालन पद्धतिको कमी, कमजोर पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन, कुपोषण तथा पशुपालनसम्बन्धि प्राविधिक ज्ञान तथा चेतनाको अभावको कारण वर्ण शंकरबाट उत्पादनमा खासै उत्साह थपिएको अवस्था छैन । तसर्थ नश्ल सुधारमार्फत् नयाँ जन्मिएका जनावरका बच्चाहरू भविष्यको लागि राम्रो माउ हुने कुरा मध्यनजर गरी थप कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ ।

सारांशमा, विगतका वर्षहरूमा गाउँपालिकाको पशुपालन क्षेत्रले राम्रो फड्को मारेको छ जसले गर्दा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा परिमाणात्मक विकास सम्भव भएको छ । तर हालको परिमाणात्मक विकासको गति सुस्त छ । पशुपालन क्षेत्रमा क्रमिक रूपमा व्यवसायिकता थपिएको छ तर पशुपंक्षीजन्य उत्पादन प्रशोधनका लागि पर्याप्त उद्योगहरूको स्थापना हुन सकेको पाईंदैन । त्यसैगरी पशुपालनतर्फ गुणात्मक विकासको समेत खाँचो सर्वत्र महसुस गरिएको छ । पशुपालनसँग आवद्ध श्रमिक तथा महिला वर्गहरूको उत्पादकत्व अति न्यून हुनु, युवा वर्गहरू विदेश पलायन हुनु र सो अनुरूप पशुपालनमा यान्त्रिकीकरण हुन नसक्नु, पशु पालन क्षेत्रमा पुँजी लगानीको आकार धेरै सानो हुनु तथा सर्वसाधारण पशुपालनले कृषि अर्थतन्त्रमा दिएको योगदानको बारेमा अज्ञानता आदि कारणले गर्दा पशुपालन क्षेत्रबाट आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन ।

४.१३.१ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धि व्यवसायिक फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेति गर्ने प्रचलन विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्नु जरुरी छ । हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतिपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ । यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन मद्दत पुऱ्याउँछ ।

४.१४ कृषि

४.१४.१ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५३: कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषि योग्य जमिन भएको		कृषि योग्य जमिन नभएको	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	४५३	७७.२%	१३४	२२.८%
२	७७७	७८.१%	२१८	२१.९%
३	६९९	९२.६%	५६	७.४%
४	१६०	२८.०%	४१२	७२.०%
५	२३७	४७.९%	२५८	५२.१%
६	३२७	४३.५%	४२४	५६.५%
७	२७१	३१.७%	५८३	६८.३%
८	३४१	५२.५%	३०९	४७.५%
९	२५७	५६.०%	२०२	४४.०%
१०	५५८	८५.६%	९४	१४.४%
११	४३६	७९.९%	११०	२०.१%
जम्मा	४५१६	६१.७%	२८००	३८.३%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरूमध्ये कृषि प्रयोजनको जमिनको स्वामित्व भएका वा प्रयोग गरेका घरपरिवारहरूको संख्या ४५१६ अर्थात् ६१.७ प्रतिशत र त्यस प्रकारको जमिन नभएकाको संख्या २८०० अर्थात् ३८.३ प्रतिशत रहेका छन्। यस तथ्याङ्कले गाउँपालिकाको ठूलो जनसंख्या कृषिमा संलग्न भएको देखाउँछ। यस प्रकारको संलग्नताबाट कृषिलाई उच्च प्रतिफलमूखी बनाउन ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने र कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृष्य बेरोजगारीलाई न्यून गर्ने कार्यक्रमहरू तय गर्नुपर्ने हुन्छ। वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। नेपालको संविधानको भाग ३ धारा ३६ (३) बमोजिम "प्रत्येक नागरिकलाई कानुनबमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक" को सुनिश्चितता गरिएको परिप्रेक्ष्यमा कृषि उत्पादनमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्न भूमिको वैज्ञानिक वितरण र व्यवस्थापन गर्दै व्यवसायिक खेतीतर्फ कृषकलाई आर्कषित गर्ने नीति राज्यद्वारा अंगिकार गरिनुपर्छ।

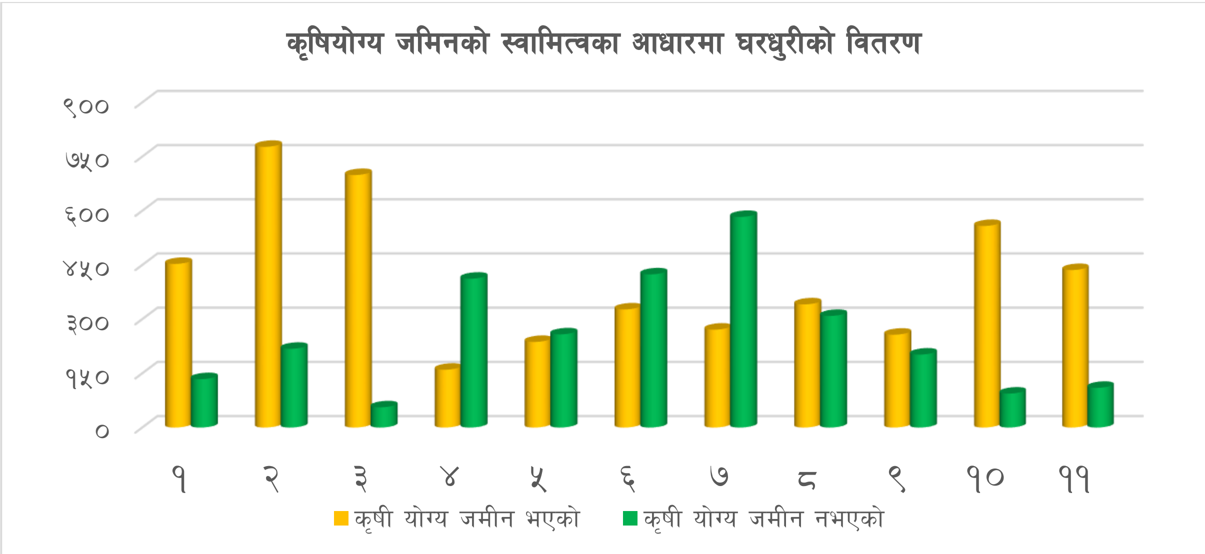

४.१४.२ कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

तालिका नं. ५४: कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

वडा	आफ्नो जग्गा आफैँले चलन गरेको		अरूको जग्गा आफूले चलन गरेको		आफ्नो जग्गा अरूले चलन गरेको		जम्मा	
	छ		छ		छ		छ	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	४२८	१०.४%	४६	६.८%	१७	४.९%	४९१	९.५%
२	७३७	१७.८%	७६	११.२%	४६	१३.२%	८५९	१६.७%
३	६७२	१६.३%	९७	१४.३%	३४	९.७%	८०३	१५.६%
४	१४४	३.५%	३०	४.४%	१२	३.४%	१८६	३.६%
५	२१६	५.२%	१५	२.२%	९	२.६%	२४०	४.७%
६	२०९	५.१%	४५	६.७%	७२	२०.६%	३२६	६.३%
७	२५५	६.२%	४८	७.१%	१७	४.९%	३२०	६.२%
८	३०८	७.५%	८९	१३.२%	३७	१०.६%	४३४	८.४%
९	२३६	५.७%	४६	६.८%	२२	६.३%	३०४	५.९%
१०	५२८	१२.८%	१४६	२१.६%	४७	१३.५%	७२१	१४.०%
११	३९९	९.७%	३८	५.६%	३६	१०.३%	४७३	९.२%
जम्मा	४१३२	१००.०%	६७६	१००.०%	३४९	१००.०%	५१५७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवारको संख्या ५१५७ मध्ये आफ्नो जग्गा आफैले चलन गरेको ४१३२ घरपरिवार, अरुको जग्गा आफुले चलन गरेको ६७६ घरपरिवार र आफ्नो जग्गा अरुलाई चलन गर्न दिएको ३४९ घरपरिवार रहेको छ । सबै कृषि प्रयोजनको जमिन हुने परिवारले कृषि कर्म गरेको छैनन् भने कृषि प्रयोजनको जमिन नहुने परिवारले पनि अरुको जमिनमा खेति गर्ने गरेका छन् । मूलत यस तथ्याङ्कले कृषि प्रयोजनको जमिनको पूर्णरुपमा सदुपयोग भई दिगो उत्पादनशील काममा प्रयोग भएको छ कि छैन भन्ने कुरालाई इङ्गित गर्दछ । पहिलो कुरा वास्तविक कृषि कर्ममा संलग्न परिवारले जमिनको सही सदुपयोग गर्न पाउनुपर्दछ भने दोस्रो कृषि योग्य जमिनलाई जमिनको स्तरअनुसार बालीनाली लगाई सदुपयोग गर्नुपर्दछ ।

४.१४.३ खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५५: खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	०.०१ हे - ०.५ हे.	०.५ हे. - १ हे.	१ हे. - २ हे.	२ हे. - ५ हे.	५ हे. - १० हे.	१० हे. भन्दा बढी	जम्मा
१	५	१३	३४	१७९	१६०	१००	४९१
२	१७	६२	१०१	३७९	१८८	११२	८५९
३	४	२९	४७	३०६	२०८	२०९	८०३
४	१	५	१९	७९	४३	३९	१८६
५	६	७	१३	८४	७१	५९	२४०
६	७	१६	३१	१३९	९२	४१	३२६
७	१८	४९	५४	१४०	४२	१७	३२०
८	२१	२९	६१	२१५	७९	२९	४३४
९	५	९	२६	११७	९५	५२	३०४
१०	५	३१	६४	३४४	१६७	११०	७२१
११	११	४९	६८	२२५	९२	२८	४७३
जम्मा	१००	२९९	५१८	२२०७	१२३७	७९६	५१५७
प्रतिशत	१.९४	५.८०	१०.०४	४२.८०	२३.९९	१५.४४	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको कृषियोग्य जमिनको घरपरिवारअनुसार आधा हेक्टरभन्दा कम जमिनमा खेती गरी निर्वाह गर्ने घरपरिवारको संख्या १०० अर्थात् १.९४ प्रतिशत, आधा हेक्टर देखि १ हेक्टर जमिनमा खेती गर्ने घरपरिवारको संख्या २९९ अर्थात् ५.८० प्रतिशत, १ हेक्टर देखि २ हेक्टर जमिनमा खेतीगर्नेको घरपरिवार संख्या ५१८ अर्थात् १०.०४ प्रतिशत, २ हेक्टर देखि ५ हेक्टर खेतीगर्ने घरपरिवारको संख्या २२०७ अर्थात ४२.८० प्रतिशत, ५ देखि १० हेक्टर जमिनमा खेती गर्नेको घरपरिवारको संख्या १२३७ अर्थात २३.९९ प्रतिशत र १० हेक्टर भन्दा माथि जमिनमा खेती गर्ने घर परिवारको संख्या ७९६ अर्थात १५.४४ प्रतिशत रहेको छ। माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा दुईवटा तथ्यहरू स्पष्ट देखिन्छन् । पहिलो, अधिकांश घरपरिवारहरूको २ हेक्टरभन्दा बढी जमिन रहेकोले जमिनको खण्डिकरणका कारण व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषि प्रणालीअनुसार खेती गर्न कठिन हुने र अर्कोतर्फ निर्वाहमूखी कृषिमा मात्र समय र श्रम खर्चिनुपर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ। नेपालको संविधानको, भाग ४, धारा ५१ (ङ)(२) बमोजिम "अनुपस्थित भू-स्वामित्वलाई निरुत्साहित गर्दै जग्गाको चक्लाबन्दी गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने" राज्यको कृषि तथा भूमिसुधार नीतिअनुसार जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृतिलाई न्यूनीकरण गर्दै व्यावसायिक र नाफामूलक कृषिमा जोड दिनु आवश्यक देखिन्छ ।

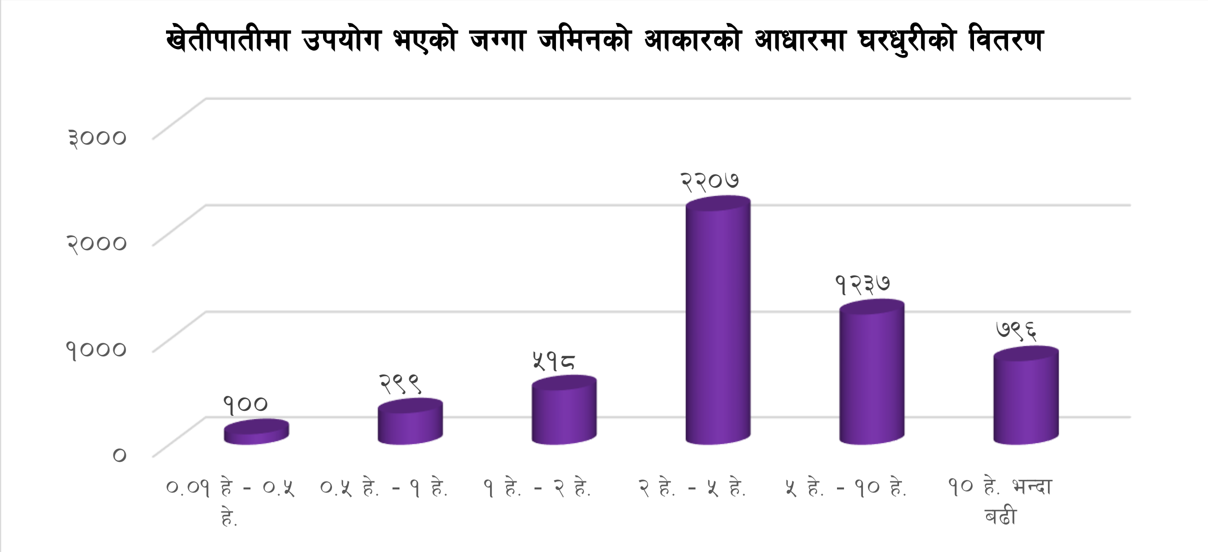

४.१४.४ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधासम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ५६: कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधासम्बन्धि विवरण

वडा	सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)			असिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)		
	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपिरवार औषत जमिन	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपिरवार औषत जमिन
१	४९१	१६३३.९२	३.३३	४९१	१८५८.६६	३.७९
२	८५९	१८२१.४६	२.१२	८५९	२५१७.२२	२.९३
३	८०३	९७७.४३	१.२२	८०३	४९१२.७९	६.१२
४	१८६	८६.११	.४६	१८६	११५५.६८	६.२१
५	२४०	२०६.३३	.८६	२४०	१४६८.९७	६.१२
६	३२६	५२१.२८	१.६०	३२६	११७१.५०	३.५९
७	३२०	२३१.२१	.७२	३२०	८३८.२७	२.६२
८	४३४	११६४.९०	२.६८	४३४	५५८.४२	१.२९
९	३०४	६२८.५५	२.०७	३०४	११७७.०३	३.८७
१०	७२१	६६१.९७	.९२	७२१	३३६६.९५	४.६७
११	४७३	१०६९.९८	२.२६	४७३	८४७.९१	१.७९
जम्मा	५१५७	९००३.१५	१.६६	५१५७	१९८७३.४१	३.९१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवारको संख्या ५१५७ रहेको छ। त्यसैगरी कूल ९००३.१५ हेक्टर सिंचित जमिन उपयोग गर्ने प्रतिपरिवार औषत १.६६ हे. जमिन हुन आउछ । त्यस्तै कूल १९८७३.४१ हेक्टर असिंचित जमिन उपभोग गर्ने प्रतिपरिवार औषत ३.९१ हे. जमिन हुन आउछ । असिंचित जमिनको क्षेत्रफल आधा भन्दा बढी हुनु र सिंचित जमिनको सही र पूर्ण सदुपयोग नहुँदा खाद्यान्न, तरकारी र अन्य कृषिजन्य उपजहरू आयात गर्नुपर्ने हुन्छ। यसले परनिर्भरता बढाउँछ। तसर्थ गाउँपालिकालाई कृषि र खाद्यान्न उत्पादनमा सबल बनाउन सके आर्थिक क्षेत्रमा उल्लेख्य सुधार भई निर्यात प्रर्वद्धन गर्न सकिन्छ। अर्कोतर्फ सिँचाइ सुविधा नपुगेको कृषि योग्य जमिनमा सुविधा पुऱ्याउन पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। सिँचाइ सुविधा पुग्न नसक्ने स्थानहरूमा डालेघाँस, फलफुल खेति वा कृषिका कम सिँचाइ वा सिँचाइ आवश्यक नपर्ने वैकल्पिक उत्पादन हुने विधिहरू अपनाई जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

४.१४.५ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ५७: कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण

वडा	जमिन भएको वा भोगचलन गर्ने परिवार	जमिन भोगचलन गर्ने परिवार	जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल (हे)	
	संख्या	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपिरवार औषत जमिन
१	४९१	४७४	३४९२.५९	७.११
२	८५९	८१३	४३३८.६९	५.०५
३	८०३	७६९	५८९०.२३	७.३४
४	१८६	१७४	१२४१.७९	६.६८
५	२४०	२३१	१६७५.३०	६.९८
६	३२६	२५४	१६९२.७८	५.१९
७	३२०	३०३	१०६९.४८	३.३४
८	४३४	३९७	१७२३.३२	३.९७
९	३०४	२८२	१८०५.५८	५.९४
१०	७२१	६७४	४०२८.९२	५.५९
११	४७३	४३७	१९१७.९०	४.०५
जम्मा	५१५७	४८०८	२८८७६.५६	५.६०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा आफ्नै स्वामित्वमा कृषियोग्य जमिन भएका कुल घरपरिवार ५१५७ मध्ये ४८०८ अर्थात् ९३.२३ प्रतिशत घरपरिवारहरूको जमिन खेतीपातीको लागि प्रयोग भएको छ। जुन हेक्टरमा २८,८७३.५६ हेक्टर हुन आउँछ। वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

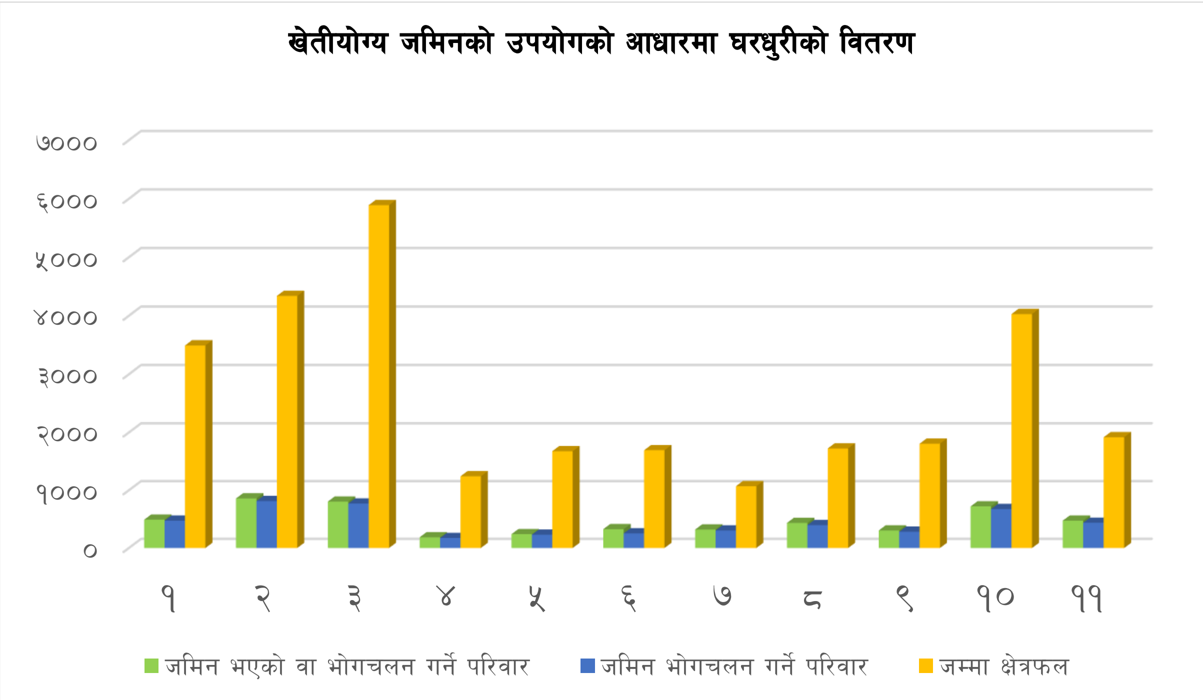

४.१४.६ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५८: कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषिमा आवद्ध भएको	कृषिमा आवद्ध नभएको	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	४३५	१८	१३४	५८७
२	७५९	१८	२१८	९९५
३	६८९	१०	५६	७५५
४	१५४	६	४१२	५७२
५	२३३	४	२५८	४९५
६	२२९	९८	४२४	७५१
७	२६४	७	५८३	८५४
८	३२९	१२	३०९	६५०
९	२४३	१४	१७६	४३३
१०	५४२	१६	९४	६५२
११	४११	२५	११०	५४६
जम्मा	४२८८	२२८	२७७४	७२९०
प्रतिशत	५८.८२	३.१३	३८.०५	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

आफ्नै स्वामित्वको जमिनमा होस् वा अर्काको जमिन, खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारको संख्या ४२८८ अर्थात् ५८.८२ प्रतिशत र असंलग्न घरपरिवारको संख्या २२८ अर्थात् ३.१३ प्रतिशत रहेको छ भने २७७४ अर्था ३८.०५ प्रतिशत घरपरिवारको उल्लेख गरिएको छैन । यसमध्ये सबैभन्दा बढी खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारहरू वडा नं. २ मा र कम घरपरिवारहरू वडा नं. ५ मा रहेका छन् । विगतमा भन्दा खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारको संख्या क्रमश कम हुँदै गएको देखिन्छ । यसको कारण कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरू समेत वृद्धि हुनु हुन् । वडाअनुसार विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

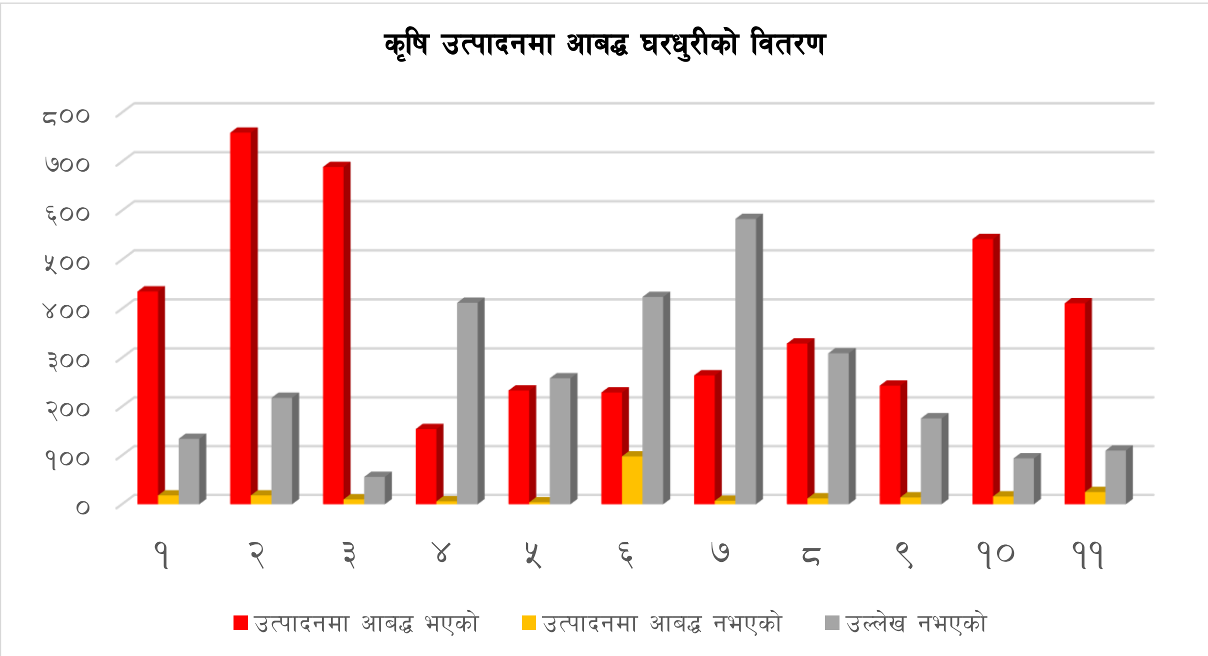

४.१४.७ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ५९: कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घर परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.											
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
अन्न बाली	उत्पादन भएको	४२८	७४२	६८२	१५३	२३२	२१८	२६४	३१५	२३७	५३६	३९७	४२०४
	उत्पादन नभएको	७	१७	७	१	१	११	०	१४	६	६	१४	८४
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
दाल बाली	उत्पादन भएको	१४३	३०७	१३८	८	५०	५७	४१	११९	१२२	२२७	९९	१३११
	उत्पादन नभएको	२९२	४५२	५५१	१४६	१८३	१७२	२२३	२१०	१२१	३१५	३१२	२९७७
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
तेल बाली	उत्पादन भएको	७	२३	९	६	८	४	२	४	११	११५	१०	१९९
	उत्पादन नभएको	४२८	७३६	६८०	१४८	२२५	२२५	२६२	३२५	२३२	४२७	४०१	४०८९
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
तरबारी बाली	उत्पादन भएको	१९०	३९०	२५७	४६	८१	८८	५७	१६७	१८९	४१३	१७२	२०५०
	उत्पादन नभएको	२४५	३६९	४३२	१०८	१५२	१४१	२०७	१६२	५४	१२९	२३९	२२३८
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
मसला बाली	उत्पादन भएको	१५६	२७७	१९६	३१	७५	३८	५०	१०६	७४	३५०	१४३	१४९६
	उत्पादन नभएको	२७९	४८२	४९३	१२३	१५८	१९१	२१४	२२३	१६९	१९२	२६८	२७९२
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
फलफूल बाली	उत्पादन भएको	५१	१०३	३६	४	७	१५	०	९	१०	४७	१६	२९८
	उत्पादन नभएको	३८४	६५६	६५३	१५०	२२६	२१४	२६४	३२०	२३३	४९५	३९५	३९९०
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
अन्य कृषि बाली	उत्पादन भएको	७६	२०	१२	०	३	०	१२	१	७	८	०	१३९
	उत्पादन नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	७६	२०	१२	०	३	०	१२	१	७	८	०	१३९

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारमध्ये ४२०४ घर परिवारले अन्नबाली, १३११ घर परिवारले दलहनबाली, १९९ घर परिवारले तेलहन बाली, २०५० घर परिवारले तरकारीबाली, १४९६ घर परिवारले मसलाबाली, २९८ घरपरिवारले फलफूल र बाँकिले अन्य बाली लगाउने गरेका छन्। समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा परम्परागत रूपमा अन्न बाली भने झण्डै सबै घरपरिवारहरूले लगाउने गरेको देखियो तर फलफूल, तेलहन र तरकारी जस्ता नगदेबालीको खेतीगर्ने घरपरिवारहरू भने उल्लेख्य रूपमा कम देखिन्छ। यस तथ्याङ्कले परम्परागत निर्वाहमूखी खेतीपातीमा ग्रामीण अर्थतन्त्र सीमित रहेको देखिन्छ। फलफूल, तरकारी र अन्य नगदेबालीको वैज्ञानिक र व्यवसायिक खेतीबाट उर्वर जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी

निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकेमात्र ग्रामीण अर्थतन्त्र सबल हुने देखिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले बृहत कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण गरी युवा कृषक तथा अन्य कृषकहरूलाई व्यवसायिक ढंगले अधिक फाइदा हुने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा तरकारी बालीमा आकर्षण गरी कृषि विमा, विउविजनमा सहुलियत, बजारीकरणको व्यवस्था, कोल्ड स्टोर, तालिम, किटनाशक तथा मलखादको उपलब्धता जस्ता विषयहरूमा स्थानीय सरकारले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ ।

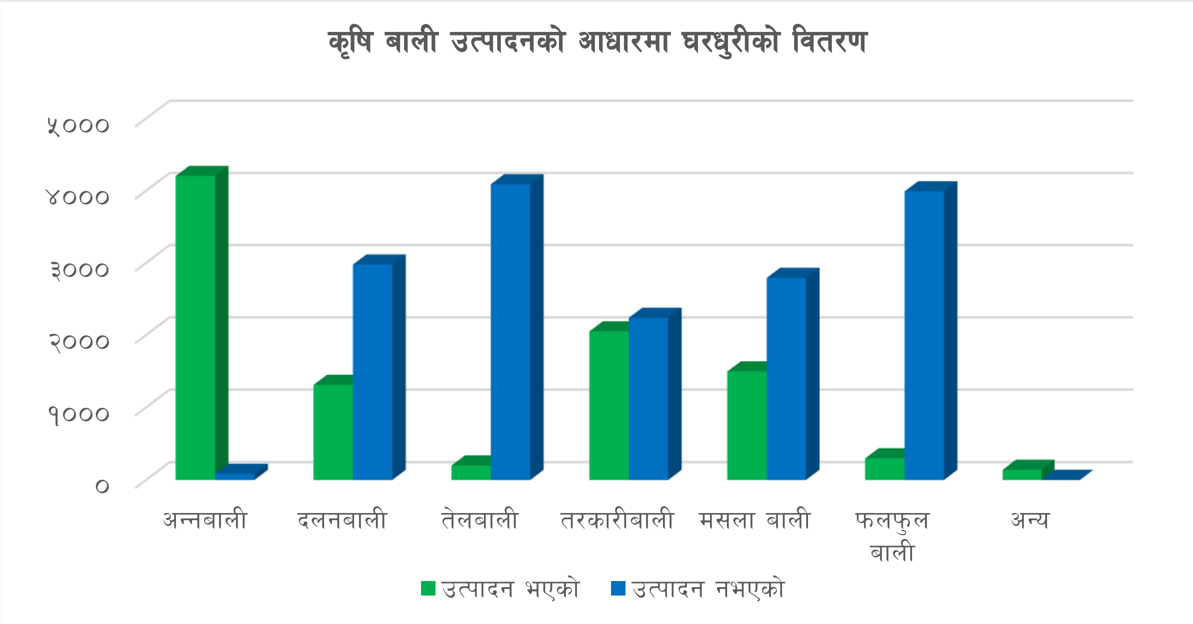

४.१४.८ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ६०: कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.											
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
अन्न उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	१६	२३	२९	७	२०	१७	७	८	४६	२११	४०	४२४
	बिक्री नभएको	४१९	७३६	६६०	१४७	२१३	२१२	२५७	३२१	१९७	३३१	३७१	३८६४
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
दलहन बिक्री	बिक्री भएको	७६	७९	२६	२	२५	३५	३२	५४	९३	७५	१९	५१६
	बिक्री नभएको	३५९	६८०	६६३	१५२	२०८	१९४	२३२	२७५	१५०	४६७	३९२	३७७२
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
तेलहन बिक्री	बिक्री भएको	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१
	बिक्री नभएको	४३५	७५९	६८९	१५४	२३२	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८७
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
तरबारी बिक्री	बिक्री भएको	६७	१६८	२७	२६	२९	४२	३९	८३	११९	८१	८४	७६५
	बिक्री नभएको	३६८	५९१	६६२	१२८	२०४	१८७	२२५	२४६	१२४	४६१	३२७	३५२३
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८

बाली समूह		वडा नं.											
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
मसला बिक्री	बिक्री भएको	३४	५४	३३	३	५१	२०	१४	३७	२५	८२	१०	३६३
	बिक्री नभएको	४०१	७०५	६५६	१५१	१८२	२०९	२५०	२९२	२१८	४६०	४०१	३९२५
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
फलफूल बिक्री	बिक्री भएको	३	७	५	३	४	५	०	०	७	२१	१	५६
	बिक्री नभएको	४३२	७५२	६८४	१५१	२२९	२२४	२६४	३२९	२३६	५२१	४१०	४२३२
	जम्मा	४३५	७५९	६८९	१५४	२३३	२२९	२६४	३२९	२४३	५४२	४११	४२८८
अन्य कृषि उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	७३	४	४	०	०	०	११	०	५	०	०	९७
	बिक्री नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	७३	४	४	०	०	०	११	०	५	०	०	९७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा खाद्यान्न बाली खेती गर्ने कूल घरपरिवार मध्येबाट आफूले प्रयोग गरी बढी भएको अन्न बेच्नेको संख्या ४२४ घरपरिवार रहेको छ भने ३८६४ घरपरिवारले खाद्यान्न बालीको बिक्री गर्दैनन् । यसमा कारण अवैज्ञानिक र परम्परागत कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी खेती, उद्यमशिलता र व्यवसायिक सोचको न्युनता जस्ता कारणहरू रहेका छन् । यसको कारण सीमित जमिन र न्यून परिमाणको उत्पादन नै हो । त्यसैगरी दलहन बालीको खेतीगर्ने ४२८८ मध्ये जम्मा ५१६ घरपरिवारले मात्र दलहन बाली बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा तेलहन बालीको खेती गर्ने जम्मा ४२८८ घरपरिवारहरूमध्ये १ घरपरिवारले मात्र बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । तेलहनबाली बिक्री नगर्नुको कारण सिमित परिमाणको उत्पादन भई घरायसी प्रयोजनका लागि मात्र प्रयोग हुनु वा सोको समेत अभाव हुनाले हो ।

गाउँपालिकामा कृषिजन्य उत्पादनमध्ये तरकारी बालीको बिक्री समेत सन्तोषजनक देखिदैन । तरकारी बालीको खेती गर्ने जम्मा ४२८८ घरपरिवारहरूमध्ये ७६५ परिवारहरूले तरकारीबाली बेच्ने गरेको पाइन्छ । समग्रमा कृषिजन्य उत्पादन व्यवसायिक नभई प्रायजसो घरायसी प्रयोजनको लागि मात्र उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी मसला बालीको उत्पादन गर्ने घर परिवार मध्ये ३६३, फलफूल बाली ५६ र अन्य बाली ९७ घर परिवारले बिक्री गर्ने गरेको पाइयो । अधिकांश घरपरिवारले बाली बिक्री नगर्नु र ठूलो संख्यामा रहेका किसानहरूले खेती नै नगर्नुको प्रमुख कारणमा प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजारीकरण, विउविजन तथा परम्परागत सोचको खेती प्रणाली हुन सक्छन् । तसर्थ आधारभूत कृषि पूर्वाधारको विकास मार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषिजन्य उपजहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण, कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम लगायत गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवम् विपद् व्यवस्थापन तथा सचेतना जस्ता ठोस कार्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत् कृषि क्षेत्रको पुनरुत्थान गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

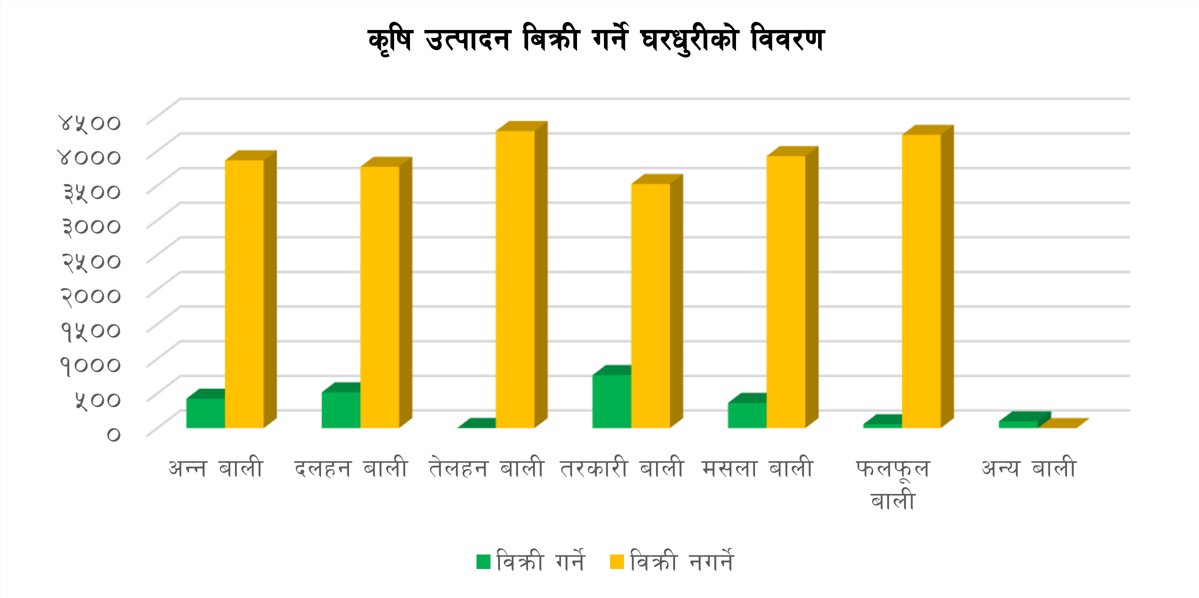

४.१५ बाली पात्रो

तालिका नं. ६१: बाली पात्रो

क.सं.	बाली	बाली लगाउने समय	बाली भित्र्याउने समय
१	धान वर्षे	आषाढ/साउन	असोज / कार्तिक
२	मकै	चैत / बैशाख	साउन / भदौ
३	गहुँ	कार्तिक / मंसिर	चैत्र / वैशाख
४	तोरी	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
५	आलु	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
६	मास, मस्याङ, भटमास	आषाढ/साउन	असोज/कार्तिक
७	तरकारी वर्षे	जेष्ठ / आषाढ	भदौ / असोज
८	तरकारी हिउँदे	भदौ / असोज	मंसिर / फागुन
९	तरकारी बसन्ते	पौष / माघ	वैशाख / आषाढ
१०	कोदो (काभ्रे, डल्ले आदि)	साउन/भदौं	माघ / फागुन
११	फापर	भदौ / असोज	मंसिर/ पुस
१२	गहत	बैशाख/जेठ	मंसिर / पुस

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय २०७६

४.१६ कृषि बजारीकरण

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरूले असंगठीत रूपमा आफ्नो उपजको आफैं बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार शृङ्खला पार गर्दै कृषि उपजहरूको बजारीकरण गर्ने प्रचलन विकास हुन थालेको छ। गाउँपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषिजन्य वस्तु बजारीकरणका विभिन्न खालका ढाँचाहरू अभ्यासमा आएका छन्। यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भई नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरूले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा

टेवा पुऱ्याएका छन् । हालसम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरू विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ । कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरूले एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्काको विकास गर्ने परिस्थिति निर्माण गरेका भने पक्कै छन् । गाउँपालिकामा विभिन्न बजारहरूबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरूको (तरकारी, आलु, फलफूल तथा माछा) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ ।

४.१६.१ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण

नेपाल जस्तो असंगठित उत्पादन प्रणाली भएको देशमा सहकारीको अवधारणा आफैमा उक बरदान हुन सक्छ । सहकारीले संगठित भएर एक आपसमा सहयोग आदानप्रदान गर्ने आधार तयार गर्दछ । कृषि सहकारीहरूले ग्रामीण साना किसानका कर्म र उत्पादनहरूलाई संगठित गर्न ठुलो मद्दत पुऱ्याउनुका साथै संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ । अर्कोतर्फ कृषि समुहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्र माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ । अर्कोतर्फ कृषि समुहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर अगाडि बढ्न मार्ग प्रशस्त गर्दछन् । कृषकले स्थानीय स्तरमा भोगेका समस्याहरूको सामुहिक समाधन खोज्ने, एक आपसमा सहयोग आदान-प्रदान गर्ने संस्थागत सहयोग प्राप्त गर्न सहज हुने र उत्पादित सामानहरूको बजारीकरण गर्न समेत आयतन पुऱ्याउन सहज हुने हुँदा यस्ता समूहहरू विशेषगरी साना किसानहरूका लागि अत्यन्त प्रभावकारी हुन्छन् ।

(क) कृषक समूहको विवरण

परम्परागत कृषि को व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ । कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि गाउँपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवस्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउँदा र यसले कृषि प्रधान देश नेपालको कृषि क्षेत्रको सुधार गरी आर्थिक विकासमा टेवा पुग्छ ।

तालिका नं. ६२: कृषक समूहहरूको विवरण

क्र.स.	कृषक समूहको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नं.
१	सुन्दर धुम्का कृषक समूह	थाके ३, धुम्का	राजकुमार रिजाल	९८४१९३०७७४
२	पञ्चकन्या कृषक समूह	थाके ३, वितलबटोल	सम्मे तामाङ	९८६७८१७८७८
३	बोटीचौर कृषक समूह	थाके १०	रामशरण रुपाखेती	९८४३६९३०८५
४	सप्तकन्या कृषक समूह	थाके १, गैरीगाउँ	गोमा तामाङ	९८६१५९७५३३
५	वागेश्वरी कृषक समूह	थाके ११, वितलब	सुरज थापा	९८४१७१८००
६	नमूना कृषक समूह	थाके २ घर्तीगाउँ	सिताराम तामाङ	९८६०७६७८९१
७	दोभाने कृषक समूह	थाके १०, दोभाने	श्रीराम सुवेदी	९८४३९३२३३९
८	ज्यामिरे कृषक समूह	थाके १०, ज्यामिरे	सानुकान्छा लो	९८४११४३९२६
९	सृजनशिल नमूना कृषक समूह	थाके २, श्रीमानटोल	गणेश बहादुर तामाङ	९८४११८९७३७
१०	महाङकाल भगवती कृषक समूह	थाके ८, महाङकाल मन्दिर	तुलसा सुवेदी	९८१८३९७८१०
११	ठूलोचौर कृषक समूह	थाके ११, ठूलोचौर	पुतली तामाङ	९८०८१२१८७९

क्र.स.	कृषक समूहको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नं.
१२	लगनशील कृषक समूह	थाके ९, गैरीगाउँ	शोभा भुडभरी (आचार्य)	९८०८९४३३३८
१३	एकिकृत सामुदायिक कृषक समूह	थाके ११, मान्खु वितलब	हरि बहादुर थापा	९८४९१९२४९८
१४	तामाङ कृषि सामुदायिक कृषक समूह	थाके ३, वाइवा टोल	बाबुराम तामाङ	९८४१७८७२५६
१५	जलेश्वर अर्गानिक उन्मुख कृषक समूह	थाके १०, पौडेलथोक	रामजी प्रसाद पौडेल	९८४३८३२१९६
१६	गैरी टोल कृषि समूह	थाके ४, धैरेनी	ज्ञानेन्द्र बहादुर मगर	९८४९२०९५८५
१७	भिमसेन स्थान कृषक समूह	थाके १०	राममाया वि.क.	९८२३८५९५४८
१८	धैरेनी कृषक समूह	थाके ४, डाडाँगाउ	भैरव बहादुर थापा	९८६०७६६९३२
१९	काम्राङ बहुआयामिक कृषि समूह	थाके ४, काम्राङछाप	आइतराम भोलन	९८४१०२४७८०
२०	चिउरीपाटी कृषक समूह	थाके १०, चिउरीपाटी	शिवलाल श्रेष्ठ	९८४१७३६५७२
२१	लिति कालिका कृषक समूह	थाके ४, लिति	सुर्य अधिकारी	९८६३३२१४१४
२२	पौडेलथोक कृषक समूह	थाके १०, पौडेलथोक	हरि प्रसाद पौडेल	९८१८०२३०१०
२३	सिर्जनसिल कृषक समूह	थाके ९, आचार्यगाउँ	श्याम चन्द्र पुडासैनी	९८४१५४६३६८
२४	रामपधेरी कृषक समूह	थाके १०, रामपधेरी	राज प्रसाद पौडेल	९८१३२०२४०७
२५	मिलिजुली सुवेदी कृषक समूह	थाके १०, गैरीखर्का	उत्तम सुवेदी	९८४३५९६३१५
२६	गडी भिमसेनथान कृषक समूह	थाके १०, भिमसेनथान	शेर बहादुर तामा (सेते तामाङ)	९८६७०७२२३१
२७	खयरघारी कृषक समूह	थाके १, खयरघारी	नवराज सुवेदी	९८४१६१०७०२
२८	जागरुक महिला कृषक समूह	थाके ९, बास्तेपौवा/ कोइरालाथोक	कमला कोइराला	९८४०९२११४७
२९	धनसार कृषक समूह	थाके १०	भरत बहादुर लामा	९८०३०५१८४३
३०	जुरेथुम कृषक समूह	थाके ५, जुरेथुम	कल्पना तामाङ	९८०६१८२४४१
३१	दीपज्योति कृषक समूह	थाके ९, छाप	सीता पुडासैनी	९८४९६५२९४०
३२	चिउरीपाटी उज्वल कृषक समूह	थाके १०	ध्रुवराज विडारी	९८४१८९९०२२
३३	सातघुम्ती कृषक समूह	थाके ७	निशा भुजेल	९८१३५३८७७३
३४	मिलिजुली कृषक समूह	थाके १०, चकमके	नरसिं तामाङ	९८१८३९०१३३
३५	गौज्यदेवी कृषक समूह	थाके ८, कालिथोक	रन्जु खड्का	९८६१९०२९६८
३६	मिलिजुली कृषक समूह	थाके ४, ढाडपाखा	सुकुमाया तामाङ	९८१३९२०४३६
३७	उज्वल भविष्य कृषक समूह	थाके ३	इन्द्र बहादुर तामाङ	९८४१५६५६९०

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय कृषि शाखा, २०७६

४.१६.२ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रको रुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ । यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापरिहरू लाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ ।

४.१६.३ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सुरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ। उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ। भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट हुनेसमेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता गराई बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ। यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थानमा चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ।

तालिका नं. ६३: गाउँपालिकामा रहेका चिस्यान केन्द्र/भण्डारण/डेरीको विवरण

वडा नं.	चिस्यान केन्द्र/भण्डारण/डेरी
२	सहकारी डेरी, सिम्ले
६	महादेववेशी चिस्यान केन्द्र
७	कुलखर्क, राम्चे, वितलब, महतडाँडा टापु, लुइकिन, हाप्सेचौर
८	४ किलो डेरी, अमले, बेसीँगाउँ, ५ किलो, माहाँकाल, माझगाउँ,
९	दुग्धडेरी, कोइरालागाउँ, आचार्य पोखरी डेरी
१०	दुध कलेक्सन केन्द्र (डेरी) पौडेलथोक

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१६.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

नेपालमा भौगोलिक विविधिताका कारणले जलवायूमा ठुलो विविधता रहेको छ। माटोको बनावट समेत स्थान पिच्चे फरक-फरक रहेको छ। तसर्थ एक प्रकारको जलवायू र माटोमा हुने विरुवा अर्को प्रकारको जलवायू र माटोमा हुँदैन। र अर्को भिन्न प्रकारको विरुवा हुने गर्दछ। यसैका कारण स्थान विशेष कृषि उपज पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी त्यस्ता स्थानहरूमा सघनरुपमा जलवायू उपयुक्त बालीनालीहरू लगाउने नीति नेपाल सरकारले लिएको छ। यस्ता पकेट क्षेत्रहरूले कुनै पनि स्थानको उपज विशेष पहिचान स्थापित गर्न समेत ठुलो सहयोग पुग्दछ ।

पकेट क्षेत्र भन्नाले राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्युनतम १० हेक्टर जमिनमा जिल्ला स्तरमा सञ्चालन गरेको साना व्यवसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ। यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो। कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाईको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल चक्लाबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र भनिन्छ। कृषि, भूमि व्यवस्थापन तथा सहकारी मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचना अनुसार ७ प्रदेशमा संभावित व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ। हिमाल, पहाड, तराई र हिमाली जिल्लाहरूमा बालीको प्रकृति अनुसार सार्वजनिक/निजी साझेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ। राष्ट्रियस्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणा अनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ।

थाक्रे गाउँपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको संख्या उच्च रहेको छ। कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस गाउँपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदे, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन, चिया, सुन्तला, उखुजस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त संम्भावना देखिन्छ।

तालिका नं. ६४: गाउँपालिकामा रहेका कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

वडा नं.	कृषि पकेट क्षेत्र
९	अदुवा पकेट क्षेत्र, केवलपुर
१०	अदुवा पकेट क्षेत्र, केवलपुर
११	तरकारी खेती पकेट क्षेत्र, बालुवाफाँट

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१६.५ कृषि आधुनिकिकरण परियोजनाहरूको विवरण

परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीले थेगेको नेपालको कृषि क्षेत्रमा व्यापकरुपमा आधुनिकीकरण गर्नु टड्कारो आवश्यकता छ । राज्याले समेत विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरू मार्फत कृषिमा आधुनिकीकरण गर्ने योजना तय गरेको छ । यसको उदाहरण देशका विभिनन स्थानहरू सञ्चालित प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाहरू हन् । यी बाहेक नेपाल सरकार तथा अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्थाहरूले कृषि आधुनिकीकरण सम्बन्धि प्रविधि भित्र्याउने काम गरिरहेको पाईन्छ । आजको यूगमा कृषिको आधुनिकीकरणविना उत्पादन लागतमा कमी ल्याई व्यवसायिक उत्पादन गर्न कठित र असंम्भव हुन्छ ।

४.१६.६ कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको विवरण

विभिन्न समयमा आयोजना हुने कृषि मेला तथा कृषि प्रर्दशनीहरूले एकातर्फ कृषि बजारीकरणलाई व्यापक सहयोग पुऱ्याउँछन् । भने अर्कोतर्फ किसानहरूको आत्मबल समेत वृद्धि हुन गई कृषि क्षेत्रको विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ । स्थानीय तहहरूले कृषक तथा व्यापारीहरूको सहकार्यमा प्रत्येक वर्ष नियमितरुपमा यस प्रकारका कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको आयोजना गर्दा वार्षिक कृषि गतिविधि सम्बन्धि पात्रोको निर्माण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

४.१७ पर्यटन विकास

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा पर्यटकीय गन्तब्य स्थलकोरुपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरू, अनवरत बग्ने कञ्चन हिमनदीहरू, झरना, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वन जंगल यहाँको प्राकृतिक निधिहरू हुन भने यहाँको संस्कृति, जाति तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरू हुन् । यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ ।

४.१७.१ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण

क्रमिकरुपमा विकसित भैरहेका शहरोन्मुख क्षेत्र तथा गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पति हुन । क्षेत्रहरूले विशेषगरी गाउँपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ । दैनिक नियमित कामकाजबाट पर रही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरूमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके गाउँपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवश्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विश्राम स्थल तथा गाउँपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् ।

तालिका नं. ६५: पिकनिक तथा पर्यटकिय स्थलहरूको विवरण

क्र.स.	पिकनिक तथा पर्यटकीयहरूको विवरण	ठेगाना
१	भुमेचुली पर्यटन मार्ग (प्रस्तावित)	वडा नं. १
२	सिम्ले (निर्माणाधिन रिसोर्ट)	वडा नं. २
३	पोखरी चौर पर्यटकीय स्थल	वडा नं. ५
४	दामेचौर गुफा	वडा नं. ५
५	रानी झरना क्यानोनिङ्ग तथा मन्दिर (शिव, पार्वती कामदेव)	वडा नं. ६
६	मिनी लुम्बिनी पार्क	वडा नं. ६
७	सेतीदेवी कुटकुटेश्वर महादेव मन्दिर, महादेववेसी	वडा नं. ६
८	थानभञ्ज्याङ (दृश्यावलोकन)	वडा नं. ७
९	कालिका मन्दिर तथा पार्क, हाप्सेचौर	वडा नं. ७
१०	सिम्पानी वन मासचौर पिकनिक स्थल	वडा नं. ९
११	सिंहदेवी मन्दिर हाता पिकनिक स्थल	वडा नं. ११

स्रोत : थाक्रे गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१७.२ मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक)

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं हरियाली पहाडी मनोरम दृश्यद्वारा थाक्रे गाउँपालिका शोभित छ । यस गाउँपालिकामा रहेका प्राकृतिक मनोरम दृश्य तथा केही मठ मन्दिर तथा गुफाहरू साथै विभिन्न जातजातिहरूको संस्कृति पर्यटक आकर्षणको कारकहरू हुन् ।

तालिका नं. ६६: पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

क्र.सं.	मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरूको नाम	ठेगाना	पर्यटनको प्रकार	वार्षिक पर्यटक
१	थामभञ्ज्याङ्ग, खत्रीडाँडा	थाक्रे-७	प्राकृतिक	४५०
२	कालिका मन्दिर तथा पार्क	थाक्रे- ७	धार्मिक	५१००
३	गणेश भिमसेन सरस्वती मन्दिर	पाण्डेपौवा-१०	धार्मिक	५००
४	जलेश्वर महादेव	हाडीरह-१०	धार्मिक	४००
५	पाँचपाण्डव भिमसेन	भिमसेनस्थान-१०	धार्मिक	५००
६	वाराहीस्थान	सातकिला-१०	धार्मिक	६००

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ६७: मुख्य धार्मिक स्थलहरूको विवरण

क.स.	मुख्य धार्मिक स्थलहरूको विवरण	ठेगाना
१	शिव मन्दिर, खयरघारी	वडा नं. १
२	एक्लेफाँट महादेव मन्दिर	वडा नं. १
३	ढाडे, कल्पेश्वर महादेव मन्दिर	वडा नं. १
४	पञ्चकन्या मन्दिर, कर्वीडाँडा	वडा नं. १
५	वागेश्वरी मन्दिर, रानागाउँ	वडा नं. १
६	लाटीदेवी मन्दिर, देविस्थान	वडा नं. १
७	कुचुलीदेवी मन्दिर, कुचुली भञ्ज्याङ	वडा नं. १
८	कालीदेवी मन्दिर, खिस्टे	वडा नं. १
९	आलमकन्या देवी मन्दिर, छाप	वडा नं. १
१०	भुमेश्वरी महादेव मन्दिर, भुमेचुली	वडा नं. १
११	देविस्थानमा चर्च भएको	वडा नं. १
१२	पशुपति मन्दिर, घलेगाउँ	वडा नं. २
१३	अशितेश्वर मन्दिर, महादेव वेशी	वडा नं. २
१४	कालिका मन्दिर, लामागाउँ	वडा नं. २
१५	शिलादेवी मन्दिर, संग्रामटार	वडा नं. २
१६	राम मन्दिर, घलेगाउँ	वडा नं. २
१७	सुन्दरी देवी मन्दिर, देउराली	वडा नं. २
१८	राधाकृष्ण मन्दिर, अमर्खु	वडा नं. ३
१९	भूमेवागेश्वरी मन्दिर, भूमेस्थान	वडा नं. ३
२०	भूमेचुली मन्दिर, भूमेचुली	वडा नं. ३
२१	ज्याङदिर निकमा गुम्बा, जगाहा	वडा नं. ३
२२	पानीढुंगा पार्क	वडा नं. ३
२३	घैरुङदेवी मन्दिर, डाँडागाउँ	वडा नं. ३
२४	गिर्जाघर निगाले	वडा नं. ३
२५	राधाकृष्ण कोटडाँडा	वडा नं. ३
२६	महाकाली मन्दिर, बाहुनस्थान	वडा नं. ४
२७	लितीकाली मन्दिर, लितीदोभान	वडा नं. ४
२८	सेतिदेवी मन्दिर	वडा नं. ६
२९	असेतेश्वर मन्दिर	वडा नं. ६
३०	कुटकुटेश्वर मन्दिर	वडा नं. ६
३१	कृष्ण मन्दिर (४ वटा)	वडा नं. ६
३२	रुद्रेश्वर मन्दिर	वडा नं. ६
३३	कालिदेवी मन्दिर	वडा नं. ६
३४	वागेश्वरी मन्दिर	वडा नं. ६
३५	भिमसेन थान	वडा नं. ६
३६	स्यक्षण गुम्बा	वडा नं. ६
३७	मिनी लुम्बिनी	वडा नं. ६

क्र.स.	मुख्य धार्मिक स्थलहरूको विवरण	ठेगाना
३८	भिक्षु साधान केन्द्र	वडा नं. ६
३९	चर्च, मस्जिद आदि	वडा नं. ६
४०	कालिका मन्दिर, हाप्सेचौर	वडा नं. ७
४१	छिन्द्रिङकाली, राम्चे	वडा नं. ७
४२	सोप्याङ मन्दिर, सोप्याङ	वडा नं. ७
४३	जलदेवी मन्दिर, रैराङ	वडा नं. ७
४४	भीमसेनस्थान मन्दिर, भीमसेनस्थान	वडा नं. ७
४५	अँकारेश्वर महादेव मन्दिर, वाहुनपोखरी	वडा नं. ७
४६	जालपादेवी मन्दिर सोप्याङ	वडा नं. ७
४७	राधाकृष्ण मन्दिर, ५ किलो	वडा नं. ८
४८	महाँकाल मन्दिर, महाँकाल	वडा नं. ८
४९	गौजेदेवी मन्दिर, गणेशे	वडा नं. ८
५०	उर्लिन देवी मन्दिर, काउले	वडा नं. ८
५१	चक्रदेवी मन्दिर, माझगाउँ	वडा नं. ८
५२	सप्तकन्यादेवी मन्दिर, दोङगाउँ	वडा नं. ८
५३	देविस्थान मन्दिर, विकटोल	वडा नं. ८
५४	गणेश-भीमसेन-सरस्वती मन्दिर, पण्डित पौवा	वडा नं. ९
५५	कणिकेश्वर महादेव, कोइरालागाउँ	वडा नं. ९
५६	रत्नेश्वर महादेव, पण्डितपौवा	वडा नं. ९
५७	गणेशदेवी मन्दिर, छापगाउँ	वडा नं. ९
५८	कृष्ण मन्दिर, आचार्यपोखरी	वडा नं. ९
५९	आशापुरी महादेव मन्दिर, आचार्य पोखरी	वडा नं. ९
६०	माथिल्लो छापगाउँ चर्च	वडा नं. ९
६१	गणेश-भीमसेन-सरस्वती	वडा नं. ९
६२	देवल, पण्डित पौवा	वडा नं. ९
६३	भिमसेनस्थान (पाँच पाण्डव भिमसेन)	वडा नं. १०
६४	कृष्ण मन्दिर, चिउरीपाटी	वडा नं. १०
६५	गणेश भिमसेन सरस्वती मन्दिर, पाण्डेपौवा	वडा नं. १०
६६	बाराही देवी, बाराहीस्थान	वडा नं. १०
६७	देविस्थान, घलेटोल	वडा नं. १०
६८	बगालेथापा कुलदेवता मन्दिर, देवलटोल	वडा नं. १०
६९	जलेश्वर महादेव, कोल्पुखोला हाँडीरह	वडा नं. १०
७०	मानेडाँडा गुम्बा	वडा नं. १०
७१	सुन्दर वस्ती चर्च	वडा नं. ११
७२	चण्डीश्वरी भगवती मन्दिर, चण्डीस्थान	वडा नं. ११
७३	सिंहदेवी मन्दिर, रिजालथोक	वडा नं. ११
७४	वागेश्वरी भगवती मन्दिर, वितलव	वडा नं. ११
७५	कृष्ण मन्दिर, कृष्ण भञ्ज्याङ	वडा नं. ११

क्र.स.	मुख्य धार्मिक स्थलहरूको विवरण	ठेगाना
७६	रक्तकाली मन्दिर, राइटोल	वडा नं. ११
७७	बाघभैरव, हलथुम	वडा नं. ११
७८	विडारीटार मन्दिर	वडा नं. ११
७९	कृष्णमन्दिर, मान्खुटार	वडा नं. ११

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१७.३ पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको विवरण

कुनैपनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर संभावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभावका कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा श्रृजना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ ।

४.१८ उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ

४.१८.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्तिका लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै भएतापनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुर्‍याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्नू जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग समुदायमा आधारित उद्योग, घट्ट मील, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धि उद्योग गाउँपालिकामा ठुला उद्योगहरू सञ्चानमा आउन नसके पनि गाउँपालिकामा उपलव्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु तथा कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याएको छ ।

तालिका नं. ६८: गाउँपालिकामा हाल संचालित उद्योगहरूको विवरण

क.स.	उद्योगको नाम	ठेगाना
१	क्रसर उद्योग	वडा नं. २
२	गोरखकाली रोडा ढुंगा उद्योग	वडा नं. ४, धैरेनी
३	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ६
४	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ६
५	मादल उद्योग	वडा नं. ६
६	क्रसर उद्योग	वडा नं. ६
७	होटल व्यवसाय	वडा नं. ६
८	मेट्रो काठमाडौं ग्याँस	वडा नं. ७
९	श्री ग्याँस उद्योग	वडा नं. ७
१०	मुनाल, आकाश भैरव, बुद्ध शिवशक्ती	वडा नं. ७
११	कालिका क्रसर उद्योग	वडा नं. ७
१२	ईटा उद्योग	वडा नं. ८
१३	फर्निचर	वडा नं. ९, पण्डित पौवा/आचार्य पोखरी
१४	श्री गणेश राईस मिल	वडा नं. १०, ठूलो पोखरी
१५	श्री सुन्दर राईस मिल	वडा नं. १०, चिउरीपाटी
१६	ईटाँ उद्योग मान्खुटार (३ वटा)	वडा नं. ११, मान्खुटार

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना थोक, आयात, निर्यात)

कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो व्यापार । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुऱ्याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरू आर्थिकरुपले सबल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्नु पर्दछ । आफ्नो क्षेत्र भन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरूको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रित भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ ।

४.१८.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धि विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालका खानी तथा खनिज क्षेत्र यकिन गर्न सक्ने अवस्थामा छैन । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धि अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

गाउँपालिकाको खानी सम्बन्धि सम्भाव्यता हेर्दा स्लेट खानी, ढुङ्गा खानी, बालुवा खानी, ग्राभेल खानी को प्रसस्त संम्भावना देखिएको छ । त्यसैले वातावरणीय र पर्यावरणी अध्ययन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खनन् सम्बन्धि काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ। गाउँपालिकामा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले गाउँपालिकामा रहेको संम्भावना पल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्र बलियो सम्भावना देखिन्छ । हाल सञ्चालित आयोजनाहरले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन् । तर यिनिहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन जरुरी देखिन्छ ।

४.१८.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाईन्छ । यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ । शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेतापनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रकारुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भैरहेको पाईन्छ । उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापि केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ ।

पृथ्वी राजमार्ग, त्रिभुवन राजपथ र सितापाइला गल्छी सडक आसपासका बजारहरू नै यहाँका मुख्य बजार केन्द्रहरू हुन् यसका अलावा थाक्रे गाउँपालिका स्थित महादेवबेशी र सिम्ले बजार गाउँपालिकाको मुख्य बजार केन्द्र हो । गाउँपालिकाको मुख्य व्यापरिक केन्द्रहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६९: वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण

वडा नं.	मुख्य बस्ती/टोल/गाउँको नाम
१	एक्लेफाँट, कार्कीटार, कार्कीडाँडा, देविस्थान, खेस्टा, छाप कुचुली भञ्ज्याङ, गैरीगाउँ, राना, आलेगाउँ, बालुवा खर्क, स्वारा ढाडे, पिपलडाँडा, कामसिं डाँडा, कामीटोल, खयरघारी, पातीमारे, विमिरे
२	सिम्लेबजार, महादेववेसी, संग्रामटार, समनटार, चालिसे, सल्ले, भञ्ज्याङ, गुम्बाडाँडा, लामागाउँ, मारुनीटोल, अर्जेल चौतारा, घर्तीगाउँ, गैरीटोल, चुलीखोत्रबला, घलेगाउँ, देउराली, दमईचौतारा, लिलाकाली टोल, कोइराले, महाकालीटोल, भुमेश्वरी टोल
३	बाहुनटोल, सुनारटोल, आमर्खु, थुम्का, काजीडाँडा, बेसीमाल्दुंग, लेकमाल्दुंग, ज्यामीडाँडा, मिलनचोक, निगाले, डाडाँगाउँ, डाडाँखर्क, घट्टेडाँडा, टोड्के, पानीढुंगा, देउराली, चौफाँट, भूमेस्थान, काभ्रेडाँडा
४	धैरेनी, देवालीछाप, रातमाटे, काम्राङ, काम्राङछाप, पल्लोछाप, छरछरे, रिजालगाउँ, माझडाँडा, बाहुनस्थान, मंगलटार, चेपाङगाउँ, ढाडपाखा, ढलेकोबहर, तसर्पु, रातोमाटे
५	दामेचौर, डुम्रेभञ्ज्याङ, पोखरीचौड, छापडाँडा, जुरेथुम तामे, गहते, डाँडीघाट, गैरीखर्क, तसर्पु, नयाँगाउँ, सल्ले, गोठडाँडा, मझुवा, गमलडाँडा, थकम, सिमलडाँडो, भिरपाखा
६	कार्कीगाउँ, बेल्डाँडा, भञ्ज्याङ्ग, तामाङ गाउँ, महादेववेशी, ठूलो चौतारा, ठूलोढुंगा, फेदी बजार, वेशी टोल
७	हाप्सेचौर, राम्चे, रैराङ, सोप्याङ, भाटीगाउँ, मानडाँडा, खरायोखर्क, मड्किला, लिस्नेटोल, आठकिला, लामीडाँडा, गैरीगाउँ, भीमसेनस्थान, भोगटेनी, रेग्मीगाउँ, जुगेखोला, सोप्याङटार, वितलव, महतडाँडा, सातघुम्टी सातकिलो, जिम्बाल टोल, थापागाउँ
८	फोगटपुर, ४ किलो, ५ किलो, गणेशे, गौजे, पन्थेडाँडा, कोटथोक, अमले, पिपले, अधिकारी गाउँ, बेसी गाउँ, माहाँकाल, माथिल्लो गणेशे, राइटरमोड, सिम्पानी, माझगाउँ, बाथला, ओलगाउँ, शशिराङ, काउले, लामागाउँ, पुरानो गाउँ, अर्चले, छापथोक, भूजेलटोल
९	चिउरीपाटी, छापगाउँ, अधिकारी टोल, आचार्य गाउँ, पाण्डे गाउँ, रेग्मी गाउँ, पण्डित पौवा, कोइराला गाउँ, वाग्लेथोक, काभ्रेपानी
१०	चिउरीपाटी, वाराहीस्थान, ज्यामिरे, टार, घन्सार, पोखरडाँडा, चकमके, हुग्दी, गैरीखर्क, गढी, भिमसेनस्थान, पौडेलथोक, देवलटोल, पलेटोल, जफती, खवटेपानी
११	महादेववेसी, बालुवाफाँट, मान्खु वितलब, मान्खुटार, हलथुम, वरुवालटार, पैरे, भ्याङ्ले, सुन्दरवस्ती, चण्डीस्थान, खुलालटोल, रिजालथोक, बेलटार, गुवावारी, अमलडाँडा, अमारे, राईवस्ती, खानीगाउँ, अचमारा, कृष्ण भञ्ज्याङ, ओदाले, भसभसे

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

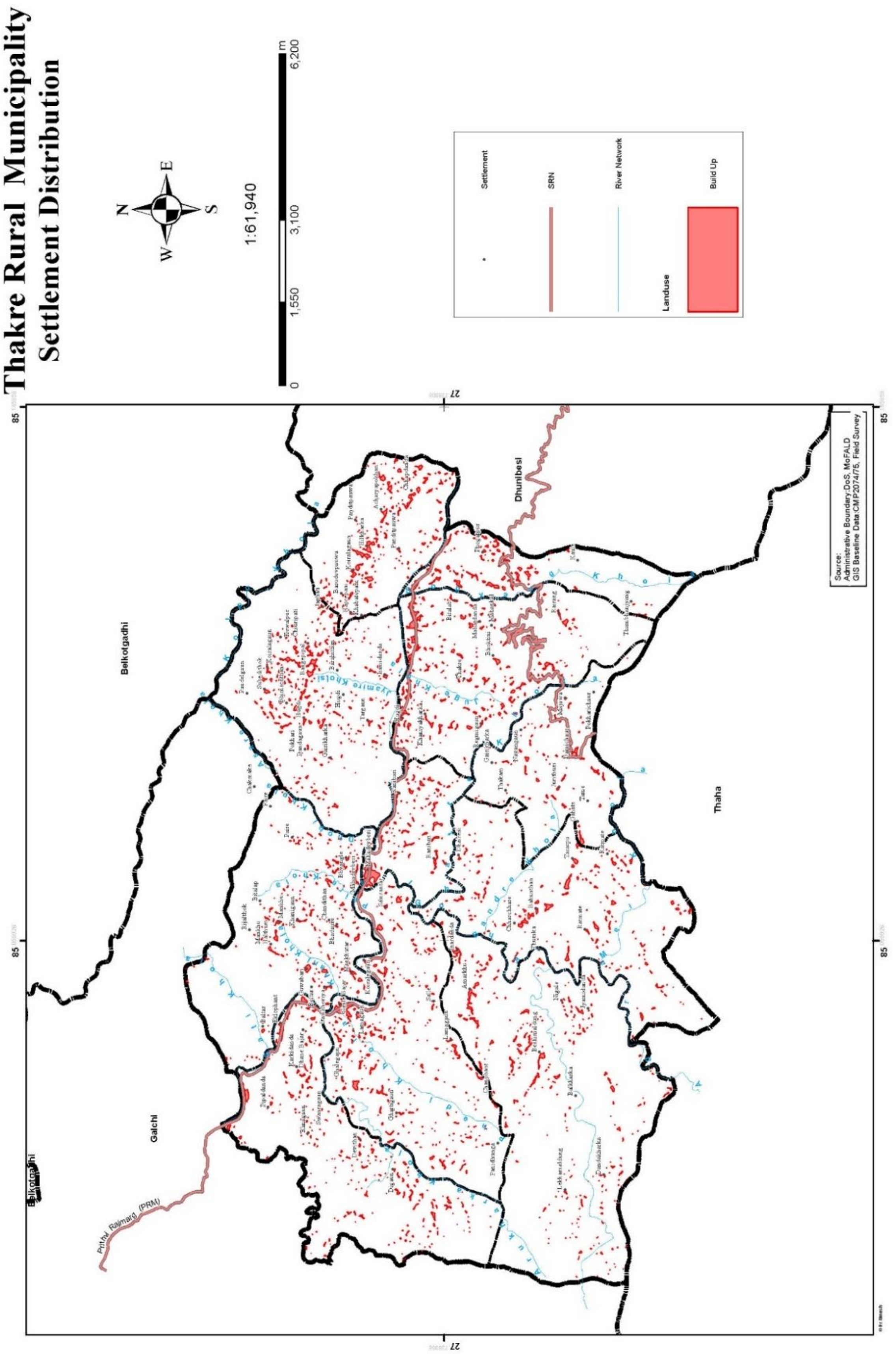

नक्सा नं. १: *गाउँपालिकाको वस्तीहरूको विवरण*

तालिका नं. ७०: वडाअनुसार व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

वडा नं.	व्यापारिक केन्द्रहरू
१	एक्लेफाँट, ढांडे, खयरघारी
२	सिम्ले, महादेववेसी, १२ किला चालिसे, समतटार
३	खर्क, भञ्ज्याङखर्क, मसिने, निगाले, कोटडाँडा, पसलडाँडा, डाँडागाउँ, ठूलो पोखरी, ज्यामीडाँडा, काजीथुम्का, महन्तेटोल, थोप्रेडाँडा, बासुपानी,
४	बाहुस्थान, मंगलटार, लितिदोभान
५	दामेचौर, डुम्रेभञ्ज्याङ, थकम
६	महादेववेशी, दशकिला, नौकिला, फेदी, कार्कि गाउँ, तामाङ गाउँ
७	जुगेरखोला, हाप्सेचौर, भीमसेनस्थान, सातधुरी, सातकिलो
८	अर्चले, ४ किलो, ५ किलो, धार्के, फोगटपुर
९	पण्डित पौवा, आचार्यपोखरी
१०	भिमसेनस्थान, चिउरीपाटी, पाण्डेपौवा, पौडेलथोक
११	महादेववेँसी, मान्खु, बेलटार, मान्खुटार, बालुवाफाँट

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८.५ क्रमिक विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण

थाके गाउँपालिका विषम भौगोलिक अवस्था भएपनि जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ। हुलाक, टेलीफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको आंसिक सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुऱ्याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा गाउँपालिकाहरूले आफ्ना आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने काम साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

नेपाल सरकारले बजारोन्मुख बस्तीहरूमा हाट बजारको विकासको लागि केही आवश्यक छाना/सेड तथा भण्डारणको व्यवस्था गरिदिएमा ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई बजार अर्थतन्त्रमा परिणत गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त एकातर्फ यी बस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशितरुपले मूल्य वृद्धि भइरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो बस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना अहिलेदेखि नै बनाउनु आवश्यक छ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर वाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ । यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ ।

४.१८.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । गाउँपालिकाको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, चिया/कफी उत्पादन र बहुद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ ।

तालिका नं. ७१: सहकारी संस्थाको विवरण

क्र.स.	कृषि सहकारी संस्थाको नाम	प्रकार	ठेगाना
१	जनहित बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	थाके २
२	साना किसान कृषि सहकारी	कृषि	सिम्ले, वडा नं. २
३	धैरउदेवी उत्पादक संस्था		थाके ३
४	कालाभैरव कृषि तथा पशुपालन सहकारी संस्था	कृषि	थाके ३
५	मल्डुङ कृषि सहकारी संस्था	कृषि	थाके ३
६	महाङ्गालेश्वरी कृषि तथा पशुपालन संस्था	कृषि	थाके ३
७	पञ्जकाली महिला कृषि सहकारी संस्था	कृषि	थाके ३
८	चण्डीभूमी दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था	कृषि	थाके ४

क्र.स.	कृषि सहकारी संस्थाको नाम	प्रकार	ठेगाना
९	नवजागरण बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	थाके ४
१०	तसर्पु साना किसान सहकारी संस्था	वचत तथा ऋण	तसर्पु, वडा नं. ४
११	ह्याङ्ला कृषि सहकारी संस्था	कृषि	थाके ४
१२	टेवा वहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	थाके ६
१३	हातेमालो बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	थाके ६
१४	जनहित वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वचत तथा ऋण	थाके ६
१५	मिलिजुली वचत तथा ऋण सहरकारी संस्था	वचत तथा ऋण	थाके ६
१६	अर्गानिक कृषि उत्पादक सहकारी संस्था	कृषि	थाके ६
१७	रानीबारी कृषि सहकारी संस्था	कृषि	थाके ६
१८	थाके दुग्ध सहकारी संस्था	कृषि	थाके ६
१९	सेतीदेवी बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	थाके ६
२०	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	कृषि	थाके ७
२१	सरस्वती महिला वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वचत तथा ऋण	थाके ७
२२	नवगोरेटो कृषि सहकारी संस्था	वचत तथा ऋण	थाके ७
२३	जलकुम्भी बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	वचत तथा ऋण	थाके ७
२४	बिनायक कृषि सहकारी संस्था	कृषि	थाके ८
२५	महाँकालेश्वरी पशुपालन तथा कृषि सहकारी	कृषि	थाके ८
२६	नमुना फलफुल तथा तरकारी उत्पादक संस्था	कृषि	थाके ९
२७	केवलपुर कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	थाके ९
२८	जनएकता कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी	कृषि	पण्डित पौवा, वडा नं. ९
२९	आधारशीला उद्यमशील सहकारी	बचत तथा ऋण	कोइरालागाउँ, वडा नं. ९
३०	स्वयम सहायता कृषि सहकारी	कृषि	पण्डित पौवा, वडा नं. ९
३१	गृहलक्ष्मी महिला सहकारी	महिला	पण्डित पौवा, वडा नं. ९
३२	सफल कृषि तथा पशुपालन संस्था	कृषि	थाके ९
३३	मारुती वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वचत तथा ऋण	थाके १०
३४	संकल्प वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वचत तथा ऋण	थाके ११
३५	भारोपर्म कृषि सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	
३६	गोगनपानी साना किसान सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	थाके ११
३७	हितैसी महिला कृषि सहकारी संस्था	कृषि	थाके ११
३८	पुनर्जन्म बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	बचत तथा ऋण	थाके ११

***स्रोत** :- स्थलगत सर्वेक्षण २०७६*

४.१८.७ बैङ्कहरूको विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भईरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन् । हाल विभिन्न बैंङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा काड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत

व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भैसकेको छ ।

गाउँपालिकामा सहकारीहरूको साथसाथै ५ वटा विकास बैंकहरूले बैंकिङसेवा पुऱ्याइरहेका छन् । यी बैंक तथा सहकारी मार्फत कर्जा समेत लगानी हुनको साथै रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् । यी संस्थाहरूको लगानीको मुख्य क्षेत्रकोरुपमा व्यापार, कृषि, उद्योग आदी रहेका छन् ।

तालिका नं. ७२: बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूको विवरण

क्र.स.	बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूको विवरण	ठेगाना
१	साधना लघुवित्त संस्था	सिम्ले, वडा नं. २
२	प्रभु बैंक	वडा नं. ६
३	एन.आइ.सि. एसिया बैंक	वडा नं. ६
४	देव विकास बैंक	वडा नं. ६
५	लक्ष्मी लघुवित्त बैंक	वडा नं. ६
६	लघुवित्त	महादेव वेसी, वडा नं. ११

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८.८ बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ७३: परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	छ	छैन	थाहा छैन	जम्मा
१	३०५	२६९	१३	५८७
२	६९५	२९६	४	९९५
३	४२५	३२५	५	७५५
४	३७३	१९१	८	५७२
५	५३	४०८	३४	४९५
६	५९३	९८	६०	७५१
७	५११	३१६	२७	८५४
८	४४६	१९०	१४	६५०
९	२९९	१४३	१७	४५९
१०	४६४	१८५	३	६५२
११	३५५	१८४	७	५४६
जम्मा	४५१९	२६०५	१९२	७३१६
प्रतिशत	६१.८%	३५.६%	२.६%	१००%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कुल ७३१६ घरपरिवारमध्ये २६०५ अर्थात् ३५.६ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता नरहेको र बाँकी अर्थात् ४५१९ अर्थात् ६१.८ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता रहेको देखिन्छ भने १९२ घरपरिवार अर्थात २.६३ प्रतिशत थाहा नभएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्किङ सुविधा प्रदान गर्न थप पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण

अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्किङ प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुनजान्छ । राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जनसाधारणहरूमा बैङ्किङ प्रणालीप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

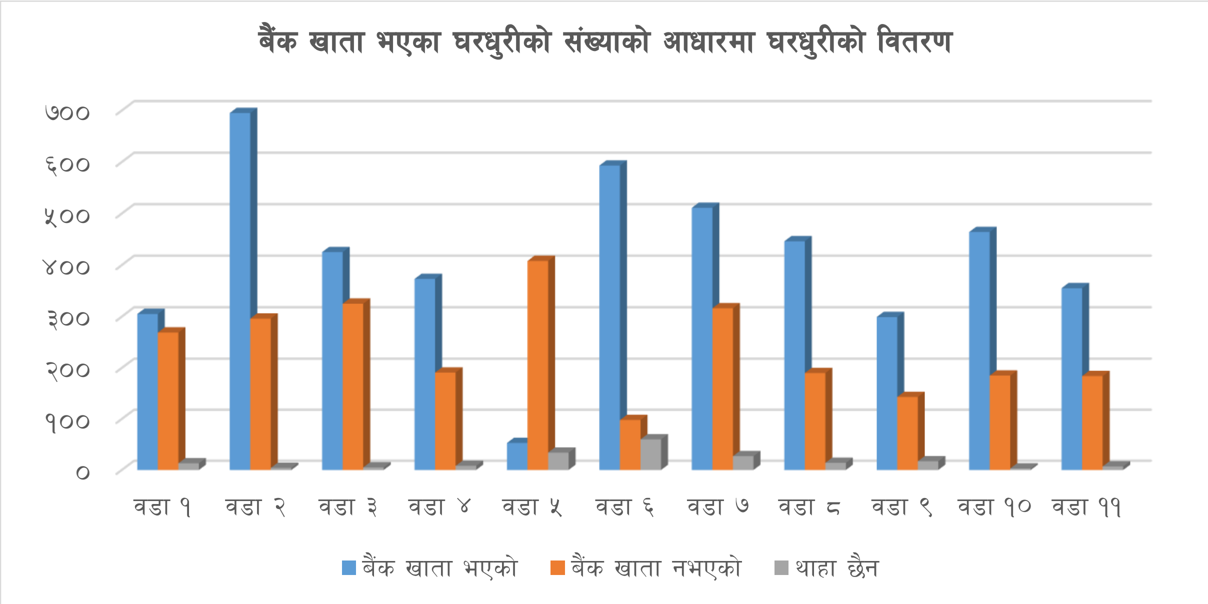

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन

यस अघिको चौधौ योजनाको ५ वटा रणनीतिक स्तम्भहरूमध्ये शैक्षिक पूर्वाधारको विकास र गुणस्तर वृद्धि पनि एक थियो । कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशील जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक सशक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अबलम्बन गरिएको छ। राज्यको नीतिसमेत शिक्षालाई विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रुपमा विकसित, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने रहेको छ ।

नेपालको संविधान (२०७२) को भाग ३, धारा ३१ शिक्षासम्बन्धी मौलिक हकमा देहायबमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
३. अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपी तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठूला ठूला वहस भएतापनि विश्व सामु तुलनात्मक अध्ययन गर्दा हाम्रो शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिँदैन । शिक्षाले ज्ञान र सिपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्षपोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवं आवाज विहीनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पार्नुपर्दछ । देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथकरूपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृति, सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वासजस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो । यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ। निर्दिष्ट सिकाइमात्र स्तरीयता होइन। आज व्यावहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिकरूपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकता छ। शिक्षाको स्तरीय विकासले रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधाको पहुँच, प्रविधिको विस्तार, उत्पादनमुखी कृषि, आयमुखी व्यवसाय, स्थानीय साधनश्रोतको प्रचुर सदुपयोगले जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ जसले गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो हुनुको साथै सामाजिक विकासमा महत्यपूर्ण टेवा पुऱ्याउँछ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै सिलसिलामा यस गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण, दरबन्दी शिक्षकहरूको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ। यसबाट गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी आगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ।

५.१.१ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै अनुरूप यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७४/७५ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण हेर्दा गाउँपालिकामा पठनपाठनका लागि ४४ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन् । वर्तमान समयमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढ्दै गईरहेको अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा भने निजी क्षेत्रको न्यून संलग्नता देखिन्छ । यद्यपि सामुदायिक र संस्थागत निजी क्षेत्रले शिक्षाको क्षेत्रमा विभिन्न समस्याको बावजुत उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउँदै आएको तथ्यलाई नकार्न सकिंदैन ।

तालिका नं. ७४: गाउँपालिकामा रहेको शैक्षिक संस्थाहरूको नामावली

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्रकार
१	नवज्योती आधारभूत विद्यालय	थाके ३	सामुदायिक
२	घैरउदेवी आधारभूत विद्यालय	थाके ३	सामुदायिक
३	पञ्चकन्या आधारभूत विद्यालय	थाके १	सामुदायिक
४	वनदेवी आधारभूत विद्यालय	थाके १	सामुदायिक
५	भुमेश्वरी आधारभूत विद्यालय	थाके २	सामुदायिक
६	भैरवी आधारभूत विद्यालय	थाके ३	सामुदायिक
७	महाकालीदेविस्थान आधारभूत विद्यालय	थाके ३	सामुदायिक
८	लिलाकाली माध्यमिक विद्यालय	थाके २	सामुदायिक
९	लाटीदेवी आधारभूत विद्यालय	थाके १	सामुदायिक
१०	महाकाली माध्यमिक विद्यालय	थाके २	सामुदायिक
११	अमुर्ख माध्यमिक विद्यालय	थाके ३	सामुदायिक
१२	महाकाली आधारभूत विद्यालय	थाके १	सामुदायिक
१३	भगवती आधारभूत विद्यालय	थाके २	सामुदायिक
१४	न्यू महाकाली एकेडेमी	थाके २	संस्थागत
१५	सेतीदेवी आधारभूत विद्यालय	थाके १	सामुदायिक
१६	मदसरा आधारभूत विद्यालय	थाके २	सामुदायिक
१७	जनजागृती आधारभूत विद्यालय	थाके ११	सामुदायिक
१८	बागबच्छला आधारभूत विद्यालय	थाके ११	सामुदायिक
१९	हिमालचुली आधारभूत विद्यालय	थाके ११	सामुदायिक
२०	सुन्दरी आधारभूत विद्यालय	थाके ५	सामुदायिक
२१	सिद्धेश्वरी आधारभूत विद्यालय	थाके ४	सामुदायिक
२२	राष्ट्रिय आधारभूत विद्यालय	थाके ४	सामुदायिक
२३	शिवशंकर आधारभूत विद्यालय	थाके ५	सामुदायिक
२४	शारदा आधारभूत विद्यालय	थाके ५	सामुदायिक
२५	काम्राङ आधारभूत विद्यालय	थाके ४	सामुदायिक
२६	लितिमहाकाल माध्यमिक विद्यालय	थाके ४	सामुदायिक
२७	आदर्श माध्यमिक विद्यालय	थाके ५	सामुदायिक

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्रकार
२८	महाकाली माध्यमिक विद्यालय	थाके ४	सामुदायिक
२९	चण्डीभूमी आधारभूत विद्यालय	थाके ४	सामुदायिक
३०	लालीगुराँस आधारभूत विद्यालय	थाके ४	सामुदायिक
३१	सरस्वती आधारभूत विद्यालय	थाके ९	सामुदायिक
३२	बाघभैरव आधारभूत विद्यालय	थाके १०	सामुदायिक
३३	हरिहर भोजकुमारी मा.वि.	थाके १०	सामुदायिक
३४	बाराही आधारभूत विद्यालय	थाके १०	सामुदायिक
३५	ज्योति माध्यमिक विद्यालय	थाके ९	सामुदायिक
३६	जनजागृती माध्यमिक विद्यालय	थाके ६	सामुदायिक
३७	कालिका माध्यमिक विद्यालय	थाके ७	सामुदायिक
३८	जनता आधारभूत विद्यालय	थाके ८	सामुदायिक
३९	महाङ्कालेश्वरी माध्यमिक विद्यालय	थाके ८	सामुदायिक
४०	जनकल्याण आधारभूत विद्यालय	थाके ८	सामुदायिक
४१	अमरज्योती आधारभूत विद्यालय	थाके ७	सामुदायिक
४२	काउले आधारभूत विद्यालय	थाके ८	सामुदायिक
४३	वाराही आधारभूत विद्यालय	थाके ७	सामुदायिक
४४	उड्वादेवी आधारभूत विद्यालय	थाके ७	सामुदायिक
४५	सेतीदेवी माध्यमिक विद्यालय	थाके ६	सामुदायिक
४६	व्लुमिडलोटस एकेडेमी	थाके ६	संस्थागत
४७	लुसिडरोज बोडिङ्ग इङ्लिस स्कुल	थाके ७	संस्थागत
४८	सरस्वती चिल्ड्रेन पार्क	थाके ६	संस्थागत
४९	बालज्योति आधारभूत विद्यालय	थाके ७	सामुदायिक

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ७५: शैक्षिक सत्र २०७६ अनुसार कक्षागत रुपमा विद्यार्थी संख्याको विवरण

कक्षा	भर्ना			दलित			जनजाती			ब्राह्मण/क्षेत्री			अन्य			अपाङ्ग		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
बालविकास	२२५	२५५	४८०	२६	३१	५७	१४९	१५५	३०४	२३	३६	५९	२७	३३	६०	२	१	२
नर्सरी	२	०	२	०	०	०	२	०	२	०	०	०	२	२	४	०	०	०
एलकेजी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
यूकेजी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
कक्षा १	२०२	२२४	४२६	२५	१६	४१	१२१	१३७	२५८	३१	४१	७२	२५	३०	५५	१	१	१
कक्षा २	१७१	१९४	३६५	१९	२९	४८	१०४	१२४	२२८	२८	२३	५१	२०	१८	३८	१	२	२
कक्षा ३	१७७	१७७	३५४	१७	२२	३९	१०८	१२२	२३०	३७	२१	५८	१५	१२	२७	०	२	२
कक्षा ४	१९०	१८४	३७४	१७	१६	३३	१२६	१२५	२५१	३५	३३	६८	१२	१०	२२	१	०	१
कक्षा ५	१६५	१९७	३६२	१२	१८	३०	१०६	१४१	२४७	३८	२९	६७	९	९	१८	०	१	१
कक्षा ६	१८४	१८८	३७२	१९	१७	३६	११७	१२२	२३९	४४	४०	८४	४	९	१३	०	०	०

कक्षा	भर्ना			दलित			जनजाती			ब्राह्मण/क्षेत्री			अन्य			अपाङ्ग		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
कक्षा ७	२०३	१८९	३९२	२८	१८	४६	१२६	१२४	२५०	४३	३५	७८	६	१२	१८	१	०	१
कक्षा ८	२२७	१८१	४०८	२४	१७	४१	१२६	१०८	२३४	६६	५३	११९	११	३	१४	२	०	२
कक्षा ९	२२६	१९३	४१९	२६	२०	४६	१२०	१०१	२२१	६८	६३	१३१	१२	९	२१	२	३	५
कक्षा १०	१९३	१३२	३२५	२०	८	२८	९२	६६	१५८	७५	५७	१३२	६	१	७	०	०	०
कक्षा ११	२९	२१	५०	१	०	१	२२	१२	३४	२	७	९	४	२	६	०	०	०
कक्षा १२	७९	६२	१४१	१०	४	१४	४२	१८	६०	१८	२२	४०	९	१८	२७	०	०	०
जम्मा	२२७३	२१९७	४४७०	२४४	२१६	४६०	१३६१	१३५५	२७१६	५०८	४६०	९६८	१६२	१६८	३३०	१०	१०	२०

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय शिक्षा शाखा, २०७६

५.१.२ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै)

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सीपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । तथ्यहरूका अनुसार महिला साक्षरताले समग्र बहुआयामिक गरिबी सूचकमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ। घरधुरी तथ्याङ्क संकलनबाट प्राप्त नतिजालाई हेर्दा गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका कूल २७,६३४ जनसंख्या रहेका छन्। गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका कूल जनसंख्यामध्ये ६९ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या १८,६५६ रहेका छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ४०१ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्ने दुवै सीप नभएका अर्थात् निरक्षर जनसंख्या ८,५७७ अर्थात् ३१ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका नं. ७६: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	पढ्न लेख्न जानेको	पढ्नमात्र जानेको	पढ्न लेख्न नजानेको	जम्मा
१	१५१५	१३६	८०७	२४५८
२	२५५३	१२	१२३१	३७९६
३	१९२२	५१	९०२	२८७५
४	१२७९	१७	८२९	२१२५
५	१२५३	१०	८३५	२०९८
६	२११२	४२	५४९	२७०३
७	२२२०	२८	९६७	३२१५
८	१७१०	२८	७३१	२४६९
९	१२७५	४१	५२६	१८४२
१०	१३३०	२३	६३७	१९९०
११	१४८७	१३	५६३	२०६३
जम्मा	१८६५६	४०१	८५७७	२७६३४
प्रतिशत	६७.५	१.५	३१.०	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

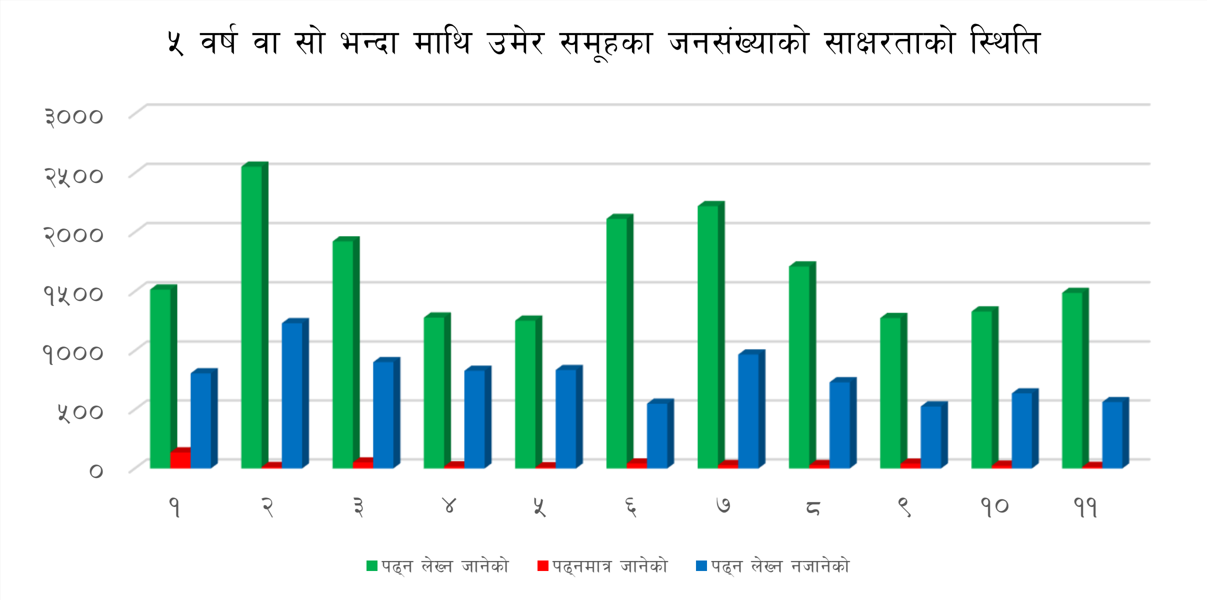

तालिका नं. ७७: ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तहअनुसार विवरण

शैक्षिक तह	वडा नं.											
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
पूर्व प्राथिमक	३५	१०७	१७	१८	१३	८०	६१	५२	१८	१०	४३	४५३
कक्षा १-५	५९४	८७१	७९६	४९२	३२६	६८०	५७८	४४९	२८७	४१३	४२३	५८८९
कक्षा ६-८	३७४	५८९	४२९	३३६	२८५	४३१	४९३	४०८	२४६	२८०	३०५	४१६३
कक्षा ९-१०	१८४	३२०	२४१	२०८	२०३	२८८	३३९	२९०	१९७	१८४	१८२	२६२१
एसईई/ एसएलसी वा सो सरह	८८	१९६	११७	८३	८२	१८२	१९८	१०९	८९	९२	११३	१३४६
कक्षा ११-१२ (मा.वि. वा सो सरह)	१५७	२६७	११६	७३	९८	२८१	२३४	२१४	२५९	१००	१७२	१९४४
स्नातक वा सो सरह	२४	८०	३०	१५	१६	५२	८१	७४	५९	२०	५२	५०१
एसईई/ एसएलसी देखि स्नातकसम्म	२६९	५४३	२६३	१७१	१९६	५१५	५१३	३९७	४०७	२१२	३३७	३७९१
स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि	२२	३९	१८	४	४	३४	३१	२६	६९	९	३०	२७७
अनौपचारिक शिक्षा	१५	२४	२३	४३	१३	७	०	४	३	२०	७	१५९
साक्षरता	१४	५६	१२९	०	२०७	७५	१९८	८२	४४	२०१	१५०	११५६
अन्य	०	०	०	१	०	०	१	०	४	०	०	५
थाहा नभएको	८	४	६	६	६	२	६	२	०	१	१०	५१
जम्मा	१५१५	२५५३	१९२२	१२७९	१२५३	२११२	२२२०	१७१०	१२७५	१३३०	१४८७	१८६५६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.३ १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सीपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । तथ्यहरूका अनुसार महिला साक्षरताले समग्र बहुआयामिक गरिबी सूचकमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका कूल १८,८४४ जनसंख्या रहेका छन् । गाउँपालिकामा १५ वर्षदेखि ६० वर्ष उमेर समूहका कूल जनसंख्यामध्ये ६९.४ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या १२,७८४ रहेका छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ३०२ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्ने दुवै सीप नभएका अर्थात् निरक्षर जनसंख्या ५,७५८ अर्थात् ३०.६ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं ६ मा रहेको छ जसको साक्षरता ८०.८ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं ५ जसको साक्षरता ५७.५ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका नं. ७८: १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिती

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	९६१	५८.८%	१२२	७.५%	५५२	३३.८%	१६३५
२	१७३६	६६.८%	९	.३%	८५५	३२.९%	२६००
३	१२७६	६७.८%	३०	१.६%	५७७	३०.६%	१८८३
४	७८९	५७.९%	१०	.७%	५६३	४१.३%	१३६२
५	८२७	५७.३%	३	.२%	६१४	४२.५%	१४४४
६	१४९३	७९.३%	२९	१.५%	३६१	१९.२%	१८८३
७	१५४९	६९.८%	२१	.९%	६४९	२९.२%	२२१९
८	१२०७	७०.१%	२३	१.३%	४९३	२८.६%	१७२३
९	९४५	७१.३%	३१	२.३%	३५०	२६.४%	१३२६
१०	९१९	७०.५%	१६	१.२%	३६८	२८.२%	१३०३
११	१०८२	७३.८%	८	.५%	३७६	२५.६%	१४६६
जम्मा	१२७८४	६७.८%	३०२	१.६%	५७५८	३०.६%	१८८४४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.४ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

तालिका नं. ७९: ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

वडा	हाल स्कुल /कलेज गइरहेको			हाल स्कूल/कलेज जानेको प्रकार					हाल स्कूल/कलेज नजाने		
	छ	छैन	जम्मा	सामुदायिक/ सरकारी	संस्थागत/ निजी	गुरूकुल/मदरसा/ गुम्बा	अन्य	जम्मा	छ	छैन	जम्मा
१	६७६	४२२	१०९८	५८१	९४	०	१	६७६	३५७	६५	४२२
२	१००४	६४५	१६४९	७९३	२१०	०	१	१००४	६०५	४०	६४५
३	७७२	४५०	१२२२	७२४	४७	०	१	७७२	४२०	३०	४५०
४	५७४	३८६	९६०	५६३	११	०	०	५७४	३३०	५६	३८६
५	५१२	४१०	९२२	४४४	६७	०	१	५१२	२९२	११८	४१०
६	७९३	३५६	११४९	५६३	२२८	२	०	७९३	३४२	१४	३५६
७	८६६	४७१	१३३७	६०५	२६०	०	१	८६६	४१९	५२	४७१

वडा	हाल स्कूल /कलेज गइरहेको			हाल स्कूल/कलेज जानेको प्रकार					हाल स्कूल/कलेज नजाने		
	छ	छैन	जम्मा	सामुदायिक/ सरकारी	संस्थागत/ निजी	गुरूकुल/मदरसा/ गुम्बा	अन्य	जम्मा	छ	छैन	जम्मा
८	६५५	३२९	९८४	५२४	१३१	०	०	६५५	२९९	३०	३२९
९	४७९	२३३	७१२	३५७	१२१	०	१	४७९	२१२	२१	२३३
१०	४६७	१९३	६६०	४३४	३३	०	०	४६७	१७८	१५	१९३
११	५२५	२८४	८०९	३८३	१४२	०	०	५२५	२५६	२८	२८४
जम्मा	७३२३	४१७९	११५०२	५९७१	१३४४	२	६	७३२३	३७१०	४६९	४१७९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष उमेर भित्रका कूल ११,५०२ जनसंख्यालाई के तपाईं हाल तथा कहिल्यै स्कूल/कलेज जानुहुन्छ भनी सोधिएको प्रश्नमा हाल स्कूल कलेज गएकाहरूको संख्या ७,३२३ जना रहेका छन्। अर्कोतर्फ ४,१७९ जना हाल विद्यालय/कलेज गइरहेका छैनन्। हाल स्कूल/कलेज नजानेहरूलाई तपाई कहिल्यै स्कूल/कलेज जानु भएको थियो भनि प्रश्न गरिएको थियो । जसमा सो उमेर समूहमा कहिल्यै स्कूल/कलेज नजानेको संख्या ४६९ रहेको छ। यो तथ्यलाई हेर्दा आधुनिकता, विकास र नवजागरणको चहल पहल चरम अवस्थामा पुगेको वर्तमान विश्व परिवेशमा यस गाउँपालिकामा विद्यालय/कलेज नै नगएको संख्या उल्लेख्य हुनु गम्भिर विषय हो। तसर्थ यो अवस्थालाई प्रभावकारी ढंगले अन्त्य गर्न अविलम्ब पहल गरिनु आवश्यक छ। यसका लागि औपचारिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, प्रौढ शिक्षा तथा अन्य शैक्षिक विकासका व्यवहारिक र कार्यन्वयनमुखी योजना निर्माण गरी लागू गर्नु जरुरी छ। त्यसैगरी हाल गइरहेको कलेज र स्कुलको प्रकारअनुसार सामुदायिक/सरकारीमा ५,९७१ जना, संस्थागत/निजीमा १,३४४ जना, गुरूकुल/मदरसा/गुम्बामा २ जना र अन्यमा ६ जना रहेका छन्। हाल स्कुल नगएका वा छाडेकाहरू कूल ४,१७९ जनालाई विगतमा स्कूल/कलेज जानुभएको थियो भन्ने प्रश्नमा विगतमा गएका जम्मा ३,७१० जना र कहिल्यै नगएकोमा ४६९ जना रहेका छन्।

५.१.५ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ८०: ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलरकलेज नजानुको कारण सम्बन्धी विवरण

		वडा नं.											
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
हाल स्कुल / कलेज गइरहेको	छ	६७६	१००४	७७२	५७४	५१२	७९३	८६६	६५५	४७९	४६७	५२५	७३२३
	छैन	४२२	६४५	४५०	३८६	४१०	३५६	४७१	३२९	२३३	१९३	२८४	४१७९
	जम्मा	१०९८	१६४९	१२२२	९६०	९२२	११४९	१३३७	९८४	७१२	६६०	८०९	११५०२
हाल स्कुल / कलेज नजानुको कारण	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	७	१०	१०	१६	२	१२	२९	१०	५	५	१५	१२१
	धेरै महँगो भएकोले	६	९	४७	१६	२१	७	१७	२	६	०	१६	१४७
	धेरै टाढा भएकोले	११	१०	४५	६३	९	९	१०	१	३	१४	४	१७९
	घरमा काम सघाउनु परेकोले	१०९	६१	५४	२०९	८	२७	६६	६०	२०	५७	७७	७४८
	बाबु/आमाले नचाहेकोले	३	७	२	५	१	४	१२	२	५	२	७	५०

	वडा नं.											
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
चाहेजति पढिसकेकोले	४१	१२०	११	७	३१	६	६२	३२	२१	४०	२९	४००
विवाह भएकोले	५९	८७	५२	३०	३३	१०८	९२	६६	६५	४४	५१	६८७
काम शुरु गरेको/जागिर पाएर	१३	१५	१०	१२	७	५३	६५	४८	४७	८	४०	३१८
विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले	२६	६४	४२	१	१५	२७	४	२	१२	१	५	१९९
अन्य	१४७	२६२	१७७	२७	२८३	१०३	११४	१०६	४९	२२	४०	१३३०
जम्मा	४२२	६४५	४५०	३८६	४१०	३५६	४७१	३२९	२३३	१९३	२८४	४१७९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष भित्रका जनसंख्यामध्ये हाल विद्यालय/कलेज नजानेको संख्या ४,१७९ जना रहेका छन् । हाल विद्यालय नजानेहरूलाई विद्यालय/कलेज नजानुको कारण के हो भनेर सोधिएको प्रश्नमा विद्यालय/कलेज नजानुको कारण हेर्दा सबैभन्दा बढी ७४८ जनाले घरमा काम सघाउनु परेकोले, ६८७ जनाले विवाह भएकाले र तेस्रोमा ४०० जनाले चाहेजति पढिसकेको भन्ने जवाफ दिएका छन् । त्यसैगरी अन्य कारणले बताउने यी जनसंख्या विद्यालय नजानुको कारण स्पष्ट देखिँदैन भने विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले, धेरै टाढा भएकाले, अभिभावकको चाहना नभएर नगएको बताउने जनसंख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ । जे सुकै कारणले भएपनि उचित शिक्षाबाट बञ्चित हुनु राम्रो होइन । तसर्थ शिक्षालाई प्राथमिकता दिने र युवाहरूलाई शिक्षातर्फ उत्साहित गर्न रोजगारमूलक र जीवनोपयोगी शिक्षा, व्यवसायीक, शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा परम्परागत हिसाबले विवाह पश्चात् महिलाहरू घरायसी धन्दा र बालबच्चा जन्माउने र हुर्काउने कार्यमा लाग्ने साथै विवाह भएर जाने घरबाट शिक्षामा प्रोत्साहन नगर्नेजस्ता कारणले उनीहरू शिक्षाबाट टाढिएका हुनसक्छन् । यसतर्फ सामाजिक जागरण र महिला हक अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सम्बन्धित सबैले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

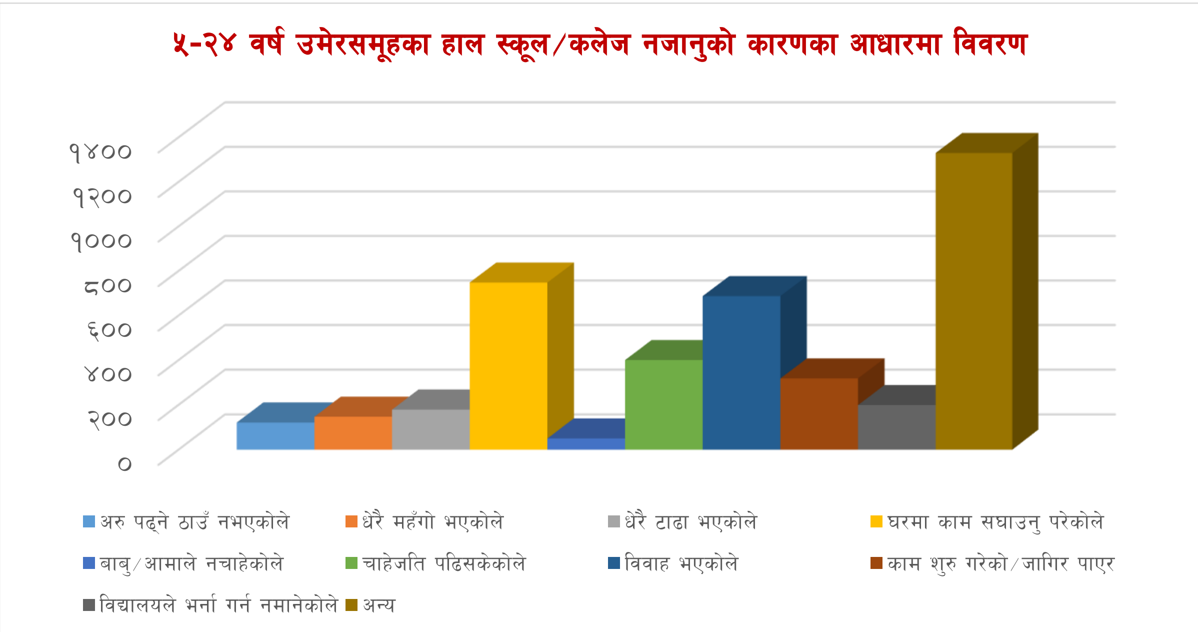

५.१.६ १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्या औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ८१: १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्या औपचारिक / अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण

वडा	औपचारिक / अनौपचारिक तालिम					
	छ		छैन		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	संख्या	संख्या	प्रतिशत
१	११४	५.२%	२०९४	९४.८%	२२०८	८.८%
२	२८१	८.२%	३१३८	९१.८%	३४१९	१३.६%
३	१६२	६.३%	२४१२	९३.७%	२५७४	१०.३%
४	६९	३.६%	१८५५	९६.४%	१९२४	७.७%
५	१५९	८.३%	१७५४	९१.७%	१९१३	७.६%
६	४४४	१८.५%	१९६१	८१.५%	२४०५	९.६%
७	१९९	६.८%	२७२२	९३.२%	२९२१	११.७%
८	२११	९.४%	२०४१	९०.६%	२२५२	९.०%
९	११८	६.९%	१५९९	९३.१%	१७१७	६.८%
१०	१८८	१०.२%	१६६०	८९.८%	१८४८	७.४%
११	३४२	१८.१%	१५४४	८१.९%	१८८६	७.५%
जम्मा	२२८७	९.१%	२२७८०	९०.९%	२५०६७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा १० वर्षभन्दा माथिका कूल २५,०६७ जनालाई औपचारिक र अनौपचारिक तालिम लिएको छ/छैन भन्ने प्रश्नमा २,२८७ अर्थात ९.१ प्रतिशतले तालिम लिएको र २२,७८० अर्थात ९०.९ प्रतिशतले ले तालिम नलिएको देखियो ।

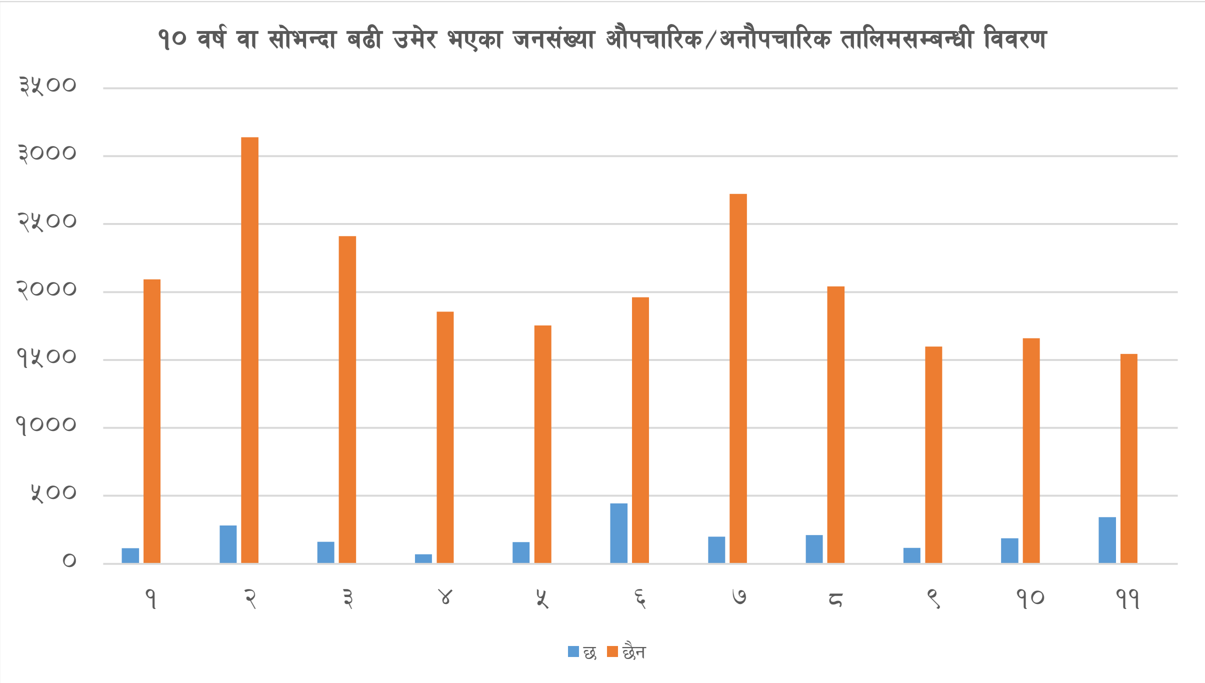

तालिका नं. ८२: औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण

तालिमको विषय	वडा नं.											
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
सवारी चालक सम्बन्धी	३८	१२५	४५	१७	५५	१५६	४८	९३	१५	४७	१०८	७४७
शिक्षण सिकाई सम्बन्धी	१७	३२	२०	४	१८	५५	११	२९	१०	१४	८९	२९९
पोशाक बनाउने र सिउने	२१	५१	४	१७	८	५२	३५	१७	२२	२६	२६	२७९
सिकर्मी डकर्मी सम्बन्धी	९	९	१३	९	३१	४३	२८	१६	१०	४३	४०	२५१
अन्य	८	५	८	३	१०	३१	१०	१९	९	३	८	११४
कृषि, पशुपालन, माछापालन सम्बन्धी	२	९	३	८	१०	१३	१०	६	११	१२	५	८९
गरगहना बनाउने	२	२	३१	०	१	४	१	०	८	१	१४	६४
होटेल तथा रेष्टुरेन्ट	३	८	६	२	३	९	४	३	२	६	७	५३
व्युटिसियन	०	१६	०	०	०	१७	१०	५	०	०	३	५१
स्वास्थ्य सम्बन्धी	२	०	३	०	१०	७	७	३	८	३	६	४९
बिजुली जडान सम्बन्धी	१	२	५	२	१	६	५	४	३	५	५	३९
हस्तकला सम्बन्धी	१	२	८	१	०	१४	६	०	१	०	२	३५
कम्प्यूटर विज्ञान सम्बन्धी	०	६	३	०	१	४	५	५	४	१	३	३२
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	१	२	०	१	२	८	४	४	२	४	४	३२
भेटनरी सम्बन्धि	१	६	२	१	२	२	१	२	४	३	२	२६
इन्जिनियरिङ डिजाइन सम्बन्धी	१	२	१	०	०	१	२	०	१	१४	२	२४
प्लम्बिङ सम्बन्धी	३	०	२	०	२	१	१	१	१	५	७	२३
रेडियो, टेलिभिजन, मोवाइल मर्मत सम्बन्धी	०	२	१	१	२	४	१	०	३	०	७	२१
मूर्ति काष्टकला सम्बन्धी	१	०	५	१	०	७	६	०	०	०	०	२०
फर्निचर सम्बन्धी	३	१	१	१	०	७	०	०	१	०	२	१६
छपाई सम्बन्धी	०	०	०	०	१	१	३	०	१	१	०	७
आत्मरक्षा शारीरिक शुगठन	०	०	१	०	०	०	१	२	१	०	०	५
साहित्य सिर्जना सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	१	३
गीत, संगित, नाटक तथा कलाकारिता	०	०	०	०	२	०	०	०	१	०	०	३
जमिनको सर्भेक्षण सम्बन्धी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	१	२
भिडियो ग्राफी, फोटोग्राफी	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	२
जुत्ता बनाउने सम्बन्धी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१
जम्मा	११४	२८१	१६२	६९	१५९	४४४	१९९	२११	११८	१८८	३४२	२२८७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

विशेष सीप तथा दक्षता हुनेहरूमध्ये सबैभन्दा बढी सवारी चालक सम्बन्धी तालिम हासिल गर्नेको संख्या ७४७ जना रहेका छन् भने दोस्रोमा शिक्षण सिकाईसम्बन्धी सीप हासिल गरेको जनसंख्या २९९ जना रहेको छ । तेस्रोमा पोशाक बनाउने सिउने सम्बन्धी सीप हासिल गर्नेको संख्या २७९ जना रहेका छन् । यी बाहेक सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी, कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी, छपाइसम्बन्धी, कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी, होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी प्लम्बिङसम्बन्धी, साहित्य श्रृजना तथा इन्जिनियरिङसम्बन्धी डिजाइन गर्ने र अन्यको संख्या नगण्य रहेको छ । समग्रमा हेर्दा कुनैपनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भए तापनि गाउँपालिकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सीपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक प्रमाणपत्र लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तैः- डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स, विषयगत विशेषज्ञहरूको संख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ। दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निर्माणमा सहयोग पुग्नुका सबै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ । यस प्रकारको जनशक्तिले दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ। गाउँपालिकामा रहेका अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसंख्याले गाउँपालिकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.१.७ तालिमको अवधिको आधारमा विवरण

तालिका नं. ८३: तालिम अवधिको आधारमा विवरण

वडा	तालिमको अवधि							
	१ महिना	२-३ महिना	४-६ महिना	७ महिना- १ वर्ष	१-२ वर्ष	२-३ वर्ष	३ वर्ष भन्दा बढी	जम्मा
१	१३	१५	३८	४२	५	१	०	११४
२	२७	६४	७७	७२	३०	१	१०	२८१
३	१९	४९	३४	४९	११	०	०	१६२
४	८	१८	३५	६	२	०	०	६९
५	२६	४३	५८	२१	११	०	०	१५९
६	६३	९५	१७३	७७	२३	८	५	४४४
७	२९	६०	६०	३३	७	३	७	१९९
८	२६	९०	६६	२३	४	२	०	२११
९	१५	३२	२०	३१	१४	३	३	११८
१०	२३	५१	१८	७६	१८	०	२	१८८
११	३८	२९	८८	१६२	२३	१	१	३४२
जम्मा	२८७	५४६	६६७	५९२	१४८	१९	२८	२२८७
प्रतिशत	१२.५%	२३.९%	२९.२%	२५.९%	६.५%	.८%	१.२%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा १ महिना तालिम लिनेको संख्या २८७ जना अर्थात् १२.५ प्रतिशत रहेको, २ देखि ३ महिनासम्म तालिम लिनेको संख्या ५४३ अर्थात् २३.९ प्रतिशत रहेको छ भने ४ देखि ६ महिनासम्म तालिम लिनेको संख्या ६६७ अर्थात् २९.२ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी ७ महिना देखि ३ वर्षसम्म तालिम लिनेको संख्या न्यून रहेको देखियो ।

५.२ अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चारसमेत बाट सिर्जना भएको अवरोधसमेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाइ हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ । खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारीरिक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाईसम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहीनता, मानसिक अपाङ्गता, बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचयपत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमूलक र सीपमूलक तालिमहरू सञ्चालन गरिए तापनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहुँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ।

घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण २०७६ अनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल २९,७२७ जनसंख्यामध्ये, २९,२०७ अर्थात ९८.२५ प्रतिशतमा कुनै पनि अपाङ्गता नभएको देखिन्छ भने ५२० अर्थात १.७५ प्रतिशतमा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिन्छ । अपाङ्गता हुनेहरूमा सबैभन्दा बढी शारीरिक अपाङ्गता भएका ३०५ जना, दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता ६२ जना, सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता भएका ३५ जना, स्वर बोलाईसम्बन्धी अपाङ्गता भएका ३२ जना, मानसिक अपाङ्गता ५३ जना, बहुअपाङ्गता १६ जना, बौद्धिक अपाङ्गता १० र श्रवण दृष्टिविहिन ७ जना रहेका छन् । वडागत अपाङ्गताको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८४: अपाङ्गताको किसिमअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा	अपाङ्गता नभएको	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण दृष्टि बिहीन	स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहुअपाङ्गता	जम्मा
१	२६०६	२५	४	१	१	३	४	२	४	२६५०
२	४०५०	५४	१०	५	०	१	१३	२	०	४१३५
३	३०४७	२०	४	५	३	५	३	१	१	३०८९
४	२२०५	२५	१६	६	१	३	४	१	०	२२६१
५	२२३४	१६	२	१	०	३	२	०	१	२२५९
६	२९०६	१७	२	२	०	१	७	१	१	२९३७
७	३३९९	४४	६	५	०	३	१	०	३	३४६१
८	२६०१	३१	५	१	०	१	८	०	१	२६४८
९	१९०३	२७	२	४	१	२	४	२	१	१९४६
१०	२०६४	२४	१०	५	१	५	३	०	४	२११६
११	२१९२	२२	१	०	०	५	४	१	०	२२२५
जम्मा	२९२०७	३०५	६२	३५	७	३२	५३	१०	१६	२९७२७
प्रतिशत	९८.२५	१.०३	०.२१	०.१२	०.०२	०.११	०.१८	०.०३	०.०५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

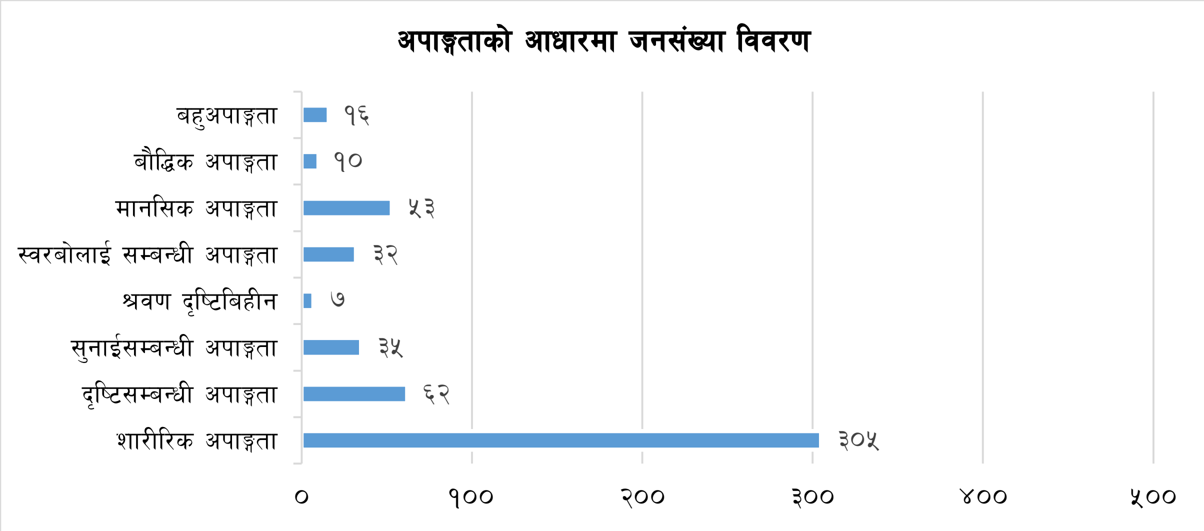

तालिका नं. ८५: अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	अपाङ्गता परिचयपत्र किसिम					
	रातो कार्ड	नीलो कार्ड	पहेँलो कार्ड	सेतो कार्ड	कार्ड नपाएको	जम्मा
१	२	६	०	२	३४	४४
२	८	११	३	२	६१	८५
३	५	१	१	३	३२	४२
४	५	४	१	१	४५	५६
५	६	०	३	०	१६	२५
६	६	०	३	०	२२	३१
७	४	५	४	६	४३	६२
८	५	४	२	२	३४	४७
९	२	४	१	१	३५	४३
१०	९	२	४	६	३१	५२
११	३	१	५	१	२३	३३
जम्मा	५५	३८	२७	२४	३७६	५२०
प्रतिशत	१०.६%	७.३%	५.२%	४.६%	७२.३%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

घरधुरी सर्वेक्षणवाट प्राप्त अपाङ्गतासम्बन्धी तथ्याङ्क गाउँपालिका क्षेत्रमा अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्यामा आधारित छ । यो तथ्याङ्क गाउँपालिकावाट परिचयपत्र प्राप्त गर्ने तथा सेवा सुविधा लिनेहरूको तथ्याङ्कसंग फरक पर्न सक्ने छ ।

५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्यकोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भत्ता दिने नारासहित सुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिक

बालपोषण अन्तर्गत अल्पसंख्यक तथा पिछडिएका समूदायको ५ वर्षमूनिका बालबालिकालाई समेत प्रदान गरिन्छ । यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा वितरण गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८६: विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	सामाजिक सुरक्षा भत्ताको किसिम								
	लागू नहुने	जेष्ठ नागरिक	एकल महिला	अशक्त र अपाङ्ग	लोपोन्मुख जातजाति	बाल संरक्षण	निवृत्तिभरण (पेन्सन)	अन्य	नपाएको
१	२४७०	११८	३१	१०	०	०	१	४	१६
२	३८२९	१९६	४०	२५	०	२	१०	५	२८
३	२८१९	१८३	६६	८	०	०	१	१	११
४	२०८२	१३७	१८	६	०	०	०	१	१७
५	११२४	२८३	३०	८	०	३६	२६	१	७५१
६	२७९५	९५	२६	४	०	०	०	३	१४
७	३१४२	१८९	८४	१६	०	१६	१	२	११
८	२४३४	१२७	६०	१४	०	०	०	०	१३
९	१५२३	९०	४३	७	०	६	०	२	२७५
१०	१८६५	१५२	६६	११	०	१	५	२	१४
११	२०४३	१२१	३७	९	१	०	०	२	१२
जम्मा	२६१२६	१६९१	५०१	११८	१	६१	४४	२३	११६२
प्रतिशत	८७.९%	५.७%	१.७%	.४%	.०%	.२%	.१%	.१%	३.९%

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय,२०७६

पुनश्चः घरधुरी सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्क गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त तथ्याङ्कसँग मेल नखान सक्छ ।

५.४ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था

यस गाउँपालिकाका जनताको लागि स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न हाल गाउँपालिका वडा नं. ३ को भूमेस्थान, वडा नं. ४ को बाहुनस्थान, वडा नं. ६ को महादेव वेंसी, वडा नं. ७ को हाप्सेचौर र वडा नं. १० को केवलपुरमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् । स्वास्थ्य चौकीवाट उपलब्ध सेवा वाहेक अन्य स्वास्थ्य सेवाका लागि यहाँका बासिन्दा नजिकका सुविधा सम्पन्न अस्पताल तथा राजधानी काठमाडौं जाने गरेका छन् । यस गाउँपालिकामा जनसमुदायहरूले चेतनाको क्रमिक विकाससंगै स्वास्थ्य, सरसफाई तथा समुदायको स्वस्थकर बानी व्यवहार अबलम्बन गर्दै गैरहेको देखिन्छ। तथापि जनताले आवश्यकताअनुसारको स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेका छैनन् । गाउँपालिकाको केन्द्र क्षेत्रका जनताहरूको पहुँच सहज देखिएता पनि बाँकी जनताको पहुँच केवल स्वास्थ्य चौकीसम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान संभव छैन । स्वास्थ्य चौकीमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी तथा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार नहुँदा स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी समस्या झेल्नुपर्ने बाध्यता छ । यस थाक्रे गाउँपालिकाको वडा नं. ३ को स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने र ३५ दिन भित्र बच्चाको जन्म दर्ता गराएमा प्रोत्साहन स्वरुप रु १,५०० भत्ता प्रदान गर्ने गरेको छ । भूमेस्थान स्वास्थ्य चौकीमा २ वटा एम्बुलेन्स भएको र सुत्केरीलाई अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थामा पुऱ्याउन नि:शुल्क सेवा दिइरहेको छ ।

तालिका नं. ८७: स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण

वडा नं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम, र ठेगाना (शहरी स्वास्थ्य क्लिनिक,सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई,आयुर्वेद सहित)	भवनको प्रकार						placenta pit छ / छैन	जग्गाको विवरण		उर्जाको स्रोत			
		पक्की	कच्चि	जम्मा कोठाको सख्या	निर्माण कार्य हुदै गरेको	नभएको	कर्मचारी आवस		कुल क्षेत्रफल	लाल पुर्जा छ र छैन	सौर्य Watt सहित		अन्य	बिजुलि
											AC	DC	जेनेरेटर	
१	भुमेस्थान सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई	०	०	०	०	नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०
२	स्वास्थ्य संस्था नभएको	०	०	०	०	नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०
३	भुमेस्थान स्वास्थ्य चौकी	१	०	६	प्रिफाई भवन	०	भएको	छैन	३-४-०-०	०–४ मात्र	०	भएको	०	भएको
४	तसर्पु स्वास्थ्य चौकी	२	०	९	०	०	छैन	छ	२-११-०-०	छ	०	छ	०	भएको
५	स्वास्थ्य संस्था नभएको	०	०	०	०	नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०
६	महादेव बेशी स्वास्थ्य चौकी	२	प्रिफाई भवन	१४	०	०	छ(२परिवार)	छ	५-४-१-०	छ	०	भएको	०	भएको
७	थाक्रे स्वास्थ्य चौकी	१	०	५	०	०	छैन	छ	०-६-०-०	छैन	०	०	०	भएको
८	स्वास्थ्य संस्था नभएको	०	०	०	०	नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०
९	स्वास्थ्य संस्था नभएको	०	०	०	०	नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	केवलपुर स्वास्थ्य चौकी	१	०	७	०	०	नभएको	छैन	१-०-०-०	छ	०	०	०	भएको
११	स्वास्थ्य संस्था नभएको	०	०	०	०	नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०

नोटः सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई भाडाको घरमा संचालन भईरहेको अवस्था र यस आ.व.मा स्वास्थ्य संस्था नभएका कुनैपनी वडामा स्वास्थ्य संस्था र भवनको कार्यक्रम पर्न नसकेको, सेवाग्राही र सेवाप्रदायकका लागि छुट्टा छुट्टै शौचालय २ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र भएको,स्वास्थ्य चौकीको भवन मर्मत सुधारको लागि बजेट व्यवस्था गरिनुपर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ।

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.४.१ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदादेखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तीजन्य पदार्थको सेवनलगायतका अवस्थामा बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानीनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकेको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू (१५ देखि १९ वर्ष उमेरका) गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुऱ्याएको छ। तर पनि उक्त सेवाहरू कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन। ग्रामीण भेगहरूमा समयमा नै गर्ववती महिला स्वास्थ्य चौकी नपुग्दा र स्वास्थ्यकर्मी पर्याप्त नहुँदा कति गर्भवती तथा शिशुहरूको मृत्यु हुने गरेको कुरा हामी सामु सर्वविदित् नै छ ।

तालिका नं. ८८: सुरक्षित मातृत्वको विवरण

सुरक्षित मातृत्व	श्रावण २०७३ देखि असार २०७४ सम्म	श्रावण २०७४ देखि असार २०७५ सम्म	श्रावण २०७५ देखि असार २०७६ सम्म
पहिलो पटक गर्भजाँच गर्ने महिलाको संख्या	४२१	४३१	४०२
प्रोटोकल अनुसार चारपटक गर्भजाँच गर्ने महिलाको विवरण संख्या	३६०	२७२	२७६
स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी भएका महिलाको संख्या	२४१	१५७	२०९
गर्भवती महिलाको MEI आवश्यकताको आकस्मिक हेरचाह प्रतिशत	३.३	१.८	३.५
प्रसुती पछि महिलामा हुने गुप्ताङ्ग संक्रमण असर	१	०	१
सुरक्षित गर्भपतन पछिको हेरचाह पाएका महिलाहरूको विवरण	०	०	४
रक्तश्राव हुँदा उपचार पाएका महिलाहरूको विवरण	०	१	७
लामो समयसम्म सुत्केरी बेथा लागेकाहरूको संख्या	१६	९	७
प्रसुती पछि पेटमा सालनाल अड्केर उपचार पाएका महिलाहरूको विवरण	२	१	३
दक्ष प्रसुती कर्मी सेवा भएकाहरूको प्रतिशत	२९.८	१९.३	२६.५
गर्भपतन गराएपछि अस्थायी साधनहरू प्रयोग गर्नेहरूको प्रतिशत	८८.१	१००	१००
संस्थागत सुत्केरीहरूको विवरण	३०	१९.६	२६.५
सामान्य सुत्केरीहरूको विवरण	१००	९९.४	९९
सुत्केरी पश्चात् भिटामिन ए खाने महिलाको विवरण	३४.९	३३.८	३२
पैतालिस आइरन चक्की प्राप्तगर्ने सुत्केरी महिलाको विवरण	३१.३	२६	२३.८
प्रसुतीको २४ घण्टाभित्र मातृशिशु जाँच गराएको प्रतिशत	३०	२०.९	२६.५
बिस वर्ष मुनिका सुरक्षित गर्भपतनको विवरण	५.१	१.४	३
कम्तीमा एक पटक गर्भजाँच गराएका महिलाहरूको प्रतिशत	७४.४	७१	६४.४
प्रोटोकलअनुसार ४,६,८ र ९ महिनामा गर्भजाँच गराएका महिलाहरूको प्रतिशत	४४.९	३३.९	३४.९
प्रोटोकलअनुसार सुत्केरी पश्चात ३ पटक जाँच गराएका महिलाहरूको प्रतिशत	१५.३	६.४	५.१
१८० आइरन चक्की प्राप्त गर्ने गर्भवती महिलाको प्रतिशत	४३.१	३३.५	३५.२
कुल CAC सेवा लिनेहरूको संख्या	५९	१४	२८
कुल सुत्केरी विवरण	२३९	१६७	२०९
कुल मृत नवजात शिशुको संख्या	१	३	१
कुल सामान्य सुत्केरीको विवरण	२३९	१६६	२०७

स्रोत: थाके गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.४.२ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ८९: सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धी विवरण

वडा	सुत्केरी गराएको स्थान							
	घरमा		स्वास्थ्य संस्थामा		अन्य		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	३३	४२.९%	५०	१५.१%	०	०.०%	८३	१८.९%
२	६	७.८%	४८	१४.५%	१३	४३.३%	६७	१५.३%
३	१६	२०.८%	४८	१४.५%	२	६.७%	६६	१५.०%
४	६	७.८%	१३	३.९%	०	०.०%	१९	४.३%
५	१	१.३%	१०	३.०%	०	०.०%	११	२.५%
६	६	७.८%	४४	१३.३%	१	३.३%	५१	११.६%
७	४	५.२%	३०	९.०%	८	२६.७%	४२	९.६%
८	३	३.९%	२३	६.९%	०	०.०%	२६	५.९%
९	१	१.३%	१६	४.८%	०	०.०%	१७	३.९%
१०	०	०.०%	२१	६.३%	५	१६.७%	२६	५.९%
११	१	१.३%	२९	८.७%	१	३.३%	३१	७.१%
जम्मा	७७	१००.०%	३३२	१००.०%	३०	१००.०%	४३९	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका मध्ये ३३२ जना महिलाले स्वास्थ्य संस्थामा, १२३ जना महिलाले घरमा र ४५ जना महिलाले अन्य स्थानमा सुत्केरी गराएको तथ्याङ्क छ। स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने संख्या बढी भएतापनि घरमा र स्वास्थ्य संस्था बाहिर सुत्केरी गराउनेको संख्या समेत उल्लेख्य रहेको हुँदा त्यसले आमा र शिशुको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रुपमा जोखिममा पर्दछ। सत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने वातावरण श्रृजना गरी व्यापक जनचेतनाको विकास गरी वर्थिङ सर्भिसलाई विस्तार गर्नु जरुरी देखिन्छ।

५.४.३ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ९०: प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धी विवरण

वडा	४ पटक ANC जाँच					
	जाँच गराएँ		जाँच गराईन		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	७६	१८.६%	७	२२.६%	८३	१८.९%
२	६४	१५.७%	३	९.७%	६७	१५.३%
३	६१	१५.०%	५	१६.१%	६६	१५.०%
४	१९	४.७%	०	०.०%	१९	४.३%

वडा	४ पटक ANC जाँच					
	जाँच गराएँ		जाँच गराईन		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
५	९	२.२%	२	६.५%	११	२.५%
६	४९	१२.०%	२	६.५%	५१	११.६%
७	३७	९.१%	५	१६.१%	४२	९.६%
८	२६	६.४%	०	०.०%	२६	५.९%
९	१७	४.२%	०	०.०%	१७	३.९%
१०	२५	६.१%	१	३.२%	२६	५.९%
११	२५	६.१%	६	१९.४%	३१	७.१%
जम्मा	४०८	१००.०%	३१	१००.०%	४३९	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गर्भवती हुँदा प्रोटोकल अनुसार चार पटक स्वास्थ्य जाँच गराउने महिला ६३५ जना रहेका छन् भने ७५ जना महिलाहरुले स्वास्थ्य जाँच नगराएको पाइयो । यसरी नियमित स्वास्थ्य जाँच नगराउँदा मातृशिशु स्वास्थ्य जोखिममा पर्दछ । तसर्थ यसलाई समेत न्यून गरी जाँच गराउन जनचेताना फैलाउनका साथै आवश्यक वातावरण निर्माण गर्नु जरुरी छ ।

५.४.४ १५-४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान जन्म दिए/नदिएको विवरण

गाउँपालिकामा रहेका कूल ६,२४२ जना १५ देखि ४९ वर्ष भित्रका विवाहित महिलाहरूको लिइएको तथ्याङ्कअनुसार दुईवटा जीवित शिशुलाई जन्मदिने महिलाहरूको संख्या सबैभन्दा धेरै अर्थात् १,७६३ जना भएको पाइयो । त्यसैगरी एक सन्तान जन्माउने १,०७०, तीन सन्तान जन्माउने १०४९, चार सन्तान जन्माउने ४६९ रहेका छन् । गाउँपालिकामा आठ वा सो भन्दा बढी जीवित सन्तान जन्माउने संख्यासमेत १९ जना हुनुले धेरै बच्चा जन्माउने विगतको प्रवृत्ति पाको उमेर समूहका महिलाहरूमा अवशेषका रुपमा रहेको पाइयो । १ देखि ३ वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिनेको संख्या भने सबैभन्दा बढी रहेको छ । यो तथ्याङ्कबाट क्रमश: गाउँपालिकाको परिवारको औषत आकारमा अर्थात् महिलाको खुद प्रजनन् दर घट्दै गैरहेको पाइन्छ । परिवार नियोजन कार्यक्रमको प्रभावकारिता, प्रजनन् स्वास्थमा आएको चेतना र शिक्षाको सामाजिक र पारिवारिक जागरणमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण परिवारको आकार घट्ने क्रममा रहेको पाइन्छ । यस तथ्याङ्को अर्कोपक्ष भनेको सन्तान नै नभएका महिलाहरूको जनसंख्या हो जसअनुसार कूल १५ देखि ४९ वर्षका विवाहित महिलाको संख्या कूल ६,२४२ मध्ये १,५३४ महिलाबाट हालसम्म कुनै जीवित सन्तानसमेत जन्मेको छैन । मुख्यतया महिलाको प्रजनन् स्वास्थमा भएको जटिलता, प्रजनन् स्वास्थ्य बारेको चेतनाको कमी, औषधोपचारमा पहुँचको कमी, पोषणको कमी, वंशाणुगत कारण आदिले महिलामा बाँझोपन आउन सक्ने तथ्यलाई मनन् गरी त्यसतर्फ उचित कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ । महिलामा बाँझोपन हुँदा देखा पर्ने महिला हिंसा तथा नकारात्मक सामाजिक व्यवहारले लैङ्गिक हिंसा बढाएको तथ्य हामी सामु रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तथा वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९१: १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जन्म दिएका सन्तानहरूको आधारमा जसंख्याको विवरण

विवरण	वडा नं.											
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा
१ सन्तान भएको	१०१	१८२	९०	६८	३७	११३	१४८	११५	६१	७३	८२	१०७०
२ सन्तान भएको	११०	२८५	१९०	१०१	५०	२५५	२३९	२०२	८७	१०५	१३९	१७६३
३ सन्तान भएको	७१	१७६	१३१	१०५	२७	९५	१३७	११४	४५	७४	७४	१०४९
४ सन्तान भएको	४५	७९	६०	५१	१०	३४	७३	३५	१५	४१	२६	४६९
५ सन्तान भएको	१८	४०	३१	१८	४	१५	२४	१४	९	११	१२	१९६
६ सन्तान भएको	१४	१९	१६	९	३	५	११	८	३	७	३	९८
७ सन्तान भएको	८	६	६	८	१	१	९	२	०	२	१	४४
८ वा सोभन्दा बढी सन्तान भएको	३	५	१	५	०	०	३	०	१	१	०	१९
सन्तान जन्मदिने महिला	३७०	७९२	५२५	३६५	१३२	५१८	६४४	४९०	२२१	३१४	३३७	४७०८
सन्तान जन्म नदिने महिला	१७१	९१	७७	६३	३२४	१३६	१०४	१०१	२१६	१०३	१४८	१५३४
जम्मा महिला	५४१	८८३	६०२	४२८	४५६	६५४	७४८	५९१	४३७	४१७	४८५	६२४२

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.५ परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा विभिन्न संघ संस्थाबाट गरिएका अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ। साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृत्ति विकास गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउँछ। त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन् स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरूमा विस्तार गरी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुऱ्याउँदै आएको छ।

तालिका नं. ९२: गाउँपालिकामा भएका परिवार नियोजनका विधिहरू प्रयोगको विवरण

परिवार नियोजनका विधिहरू प्रयोग विवरण	श्रावण २०७३ देखि असार २०७४ सम्म	श्रावण २०७४ देखि असार २०७५ सम्म	श्रावण २०७५ देखि असार २०७६ सम्म
कण्डम प्रयोगकर्ता	२६०	२४२.४	२०९.९
डिपो प्रोभेरा खोप प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	७०३	५०२	३५८
परिवार नियोजनको विधि जस्तै एमडब्लुआरएको नयाँ प्रयोगकर्ता प्रतिशत	१७.२	१४.२	१०.४
आईयुसिडी प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	२९	१	१५
इम्प्लान्ट प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	१८६	२०२	१४६
पिल्स प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	११९	१३२	७१

स्रोत: थाके गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.४.६ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डी.पी.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित/पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डि.जी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बालबालिकाले बाल्य अवस्थामा लगाएको खोपले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्धारण गर्दछ । बालकबालिका स्वस्थ रहन बाल्य अवस्थामा लगाउनुपर्ने खोपहरु सबै पुरा गर्नुपर्छ। खोप कार्यक्रम प्रभावकारी भएको खण्डमा बाल अवस्थामा जोखिम हुने रोगहरूबाट बच्नुको साथै बाल मृत्युदर पनि कम हुन्छ ।

तालिका नं. ९३: गाउँपालिकामा भएका खोप सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	खोप सम्बन्धी विवरण	श्रावण २०७३ देखि असार २०७४ सम्म	श्रावण २०७४ देखि असार २०७५ सम्म	श्रावण २०७५ देखि असार २०७६ सम्म
१	बी.सी.जी. र दादुराको खोपको मात्रा पुरा नगरेकाहरूको विवरण	-४३.८	-५८.३	-४५.३
२	हेपाटाइटीस बी. खोपको १ र ३ मात्रा पुरा नगरेकाहरूको विवरण	४.३	-१.५	४.१
३	हेपाटाइटीस बी. १ र दादुरा/रुबेला १ खोपको मात्रा पुरा नगरेकाहरूको विवरण	६.६	१३	१५.४
४	दादुरा/रुबेला १ र २ खोपको मात्रा पुरा नगरेकाहरूको विवरण	१९.९	२३.१	१.८
६	AEFI घटना	०	०	३०
७	राष्ट्रिय खोप कार्याक्रम तालिकाअनुसार खोपको मात्रा पुरा गर्नेहरू		५४३	३७९
१३	जापनिज इन्सेफ्लाइटिस खोपको नकारात्मक असर परेकाहरूको प्रतिशत	०	०	५.५
१९	जापनिज इन्सेफ्लाइटिस खोप दिइएका १२ देखि २३ महिनाका शिशुहरूको प्रतिशत	६७	७६.९	८८.७
२०	दादुरा/रुबेला २ खोप दिइएका १२ देखि २३ महिनाका शिशुहरूको प्रतिशत	५८.३	६३.३	८०.१
२१	दादुरा/रुबेला २ खोप दिइएका ९ देखि ११ महिनाका शिशुहरूको प्रतिशत	६९.७	६६.८	६५.३
२२	राष्ट्रिय खोप कार्याक्रम तालिका अनुसार खोपको मात्रा पुरा गर्नेहरूको प्रतिशत	७०.८	७०.२	४९.५
२३	बी.सी.जी. खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	४८.५	४२.२	४४.९
२४	डीपीटी- हेपाटाइटिस बी.१ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	७४.६	७६.७	७७.२
२५	डीपीटी- हेपाटाइटिस बी.२ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	७७.२	७९.३	७७.२

क्र. सं.	खोप सम्बन्धी विवरण	श्रावण २०७३ देखि असार २०७४ सम्म	श्रावण २०७४ देखि असार २०७५ सम्म	श्रावण २०७५ देखि असार २०७६ सम्म
२६	डीपीटी- हेपाटाइटिस बी.३ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	७१.३	७७.९	७४
२७	आईपीभी खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	११.२	०	५.२
२८	पीसीभी १ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	७५.२	७६.८	७७.२
२९	पीसीभी २ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	७६.५	७९	७७.२
३०	पीसीभी ३ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	६७.५	६७.७	६६.४
३१	पोलियो १ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	७४.६	७६.७	७७.२
३२	पोलियो २ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	७७.२	७८.५	७७.२
३३	पोलियो ३ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	७१.३	७७.४	७४
३४	डीपीटी- हेपाटाइटिस बी.३ खोपको मात्रा पुरा नगर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरूको प्रतिशत	२८.७	२२.१	२६
३५	TD2 & TD2+ खोप प्राप्त गर्ने गर्भवती महिलाहरूको प्रतिशत	३४.२	२७.७	३२.९
३६	TD2 & TD2+ खोप प्राप्त गर्ने गर्भवती महिलाहरूको प्रतिशत	५९	४९.९	५७.३
३७	TD2+ खोप प्राप्त गर्ने गर्भवती महिलाहरूको प्रतिशत	२४.८	२२.३	२४.४
३८	TD2 & TD2+ खोप प्राप्त गर्ने जम्मा गर्भवती महिलाहरू	४७३	३९९	४५३

स्रोत: थाके गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.४.७ ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ्य र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको पाइन्छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डी.जी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तै क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुषटंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्फ्लुएन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानिज इन्सफलाइटिस् विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ । ती खोपहरू क्रमश: BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन् । यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा अत्यन्त सीमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्यूदर नियन्त्रण गर्ने प्रभावकारी उपाय हुन्छ ।

यस गाउँपालिकामा पाँच वर्षमुनिका कूल २६०८ बालबालिकामा पूर्णखोप लगाएका बालबालिकाहरूको तथ्याङ्कलाई हेर्दा पूर्ण खोप पाएका बालकमा ११७५ अर्थात ५२.९ प्रतिशत र पूर्ण खोप पाएका बालिकामा

१०४६ अर्थात ४७.१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी पूर्ण खोप नपाएका बालकमा १७४ अर्थात ५०.९ प्रतिशत र पूर्ण खोप नपाएका बालिकामा १६८ अर्थात ४९.१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी खोप पाएको वा नपाएको यकिन नभएको संख्या ४५ जना उल्लेख्य रहेकोले बालबालिकाहरू खोपबाट टाढा हुँदा उनीहरूको स्वास्थ्य जोखिममा पर्दछ । यसले बाल मृत्युदर बढाउने र बालकको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गरी बाँच्न पाउने मौलिक अधिकारसमेत हनन् हुने हुँदा यसतर्फ सरोकारवालाहरूको ध्यान पुग्नु जरुरी छ ।

तालिका नं. ९४: ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण

वडा	पूर्णखोप पाएका				पूर्णखोप नपाएका				थाहा छैन				जम्मा			
	पुरूष		महिला		पुरूष		महिला		पुरूष		महिला		पुरूष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	९४	५१.४%	८९	४८.६%	२१	४७.७%	२३	५२.३%	७	५३.८%	६	४६.२%	१२२	५०.८%	११८	४९.२%
२	१४६	४६.२%	१७०	५३.८%	४७	४९.५%	४८	५०.५%	१	१००.०%	०	०.०%	१९४	४७.१%	२१८	५२.९%
३	१२३	५१.९%	११४	४८.१%	२०	४६.५%	२३	५३.५%	०	०.०%	१	१००.०%	१४३	५०.९%	१३८	४९.१%
४	८७	५८.०%	६३	४२.०%	६	३५.३%	११	६४.७%	०	०.०%	२	१००.०%	९३	५५.०%	७६	४५.०%
५	६३	४६.३%	७३	५३.७%	२८	६५.१%	१५	३४.९%	१३	६८.४%	६	३१.६%	१०४	५२.५%	९४	४७.५%
६	१५०	५५.६%	१२०	४४.४%	१२	६६.७%	६	३३.३%	०	०.०%	१	१००.०%	१६२	५६.१%	१२७	४३.९%
७	१५१	५६.८%	११५	४३.२%	२०	५१.३%	१९	४८.७%	२	४०.०%	३	६०.०%	१७३	५५.८%	१३७	४४.२%
८	११७	५५.५%	९४	४४.५%	५	४१.७%	७	५८.३%	१	१००.०%	०	०.०%	१२३	५४.९%	१०१	४५.१%
९	६८	५६.२%	५३	४३.८%	५	५०.०%	५	५०.०%	१	५०.०%	१	५०.०%	७४	५५.६%	५९	४४.४%
१०	७४	५३.६%	६४	४६.४%	७	५८.३%	५	४१.७%	०	०.०%	०	०.०%	८१	५४.०%	६९	४६.०%
११	१०२	५२.८%	९१	४७.२%	३	३३.३%	६	६६.७%	०	०.०%	०	०.०%	१०५	५२.०%	९७	४८.०%
जम्मा	११७५	५२.९%	१०४६	४७.१%	१७४	५०.९%	१६८	४९.१%	२५	५५.६%	२०	४४.४%	१३७४	५२.७%	१२३४	४७.३%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.८ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम

५ वर्षमुनिका बालबालिकालाई विभिन्न रोगले संक्रमण गर्ने उच्च संम्भावना रहन्छ। नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११ का अनुसार बाल्यकालमा हुने प्रमुख संक्रमण एवं मृत्युका कारणका रुपमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोग, निमोनिया, झाडापखाला, कडा जलबियोजन, मलेरिया, दादुरा र कुपोषण पर्दछन्। सरकारले ती रोगबाट बचाउन तथा रोगको रोकथाम गर्न, बाल्यकालमा हुने रोगहरूको समुदायमा आधारित एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू गरेको छ । कार्यक्रमले यी रोगको एकीकृत व्यवस्थापन समुदायमै गर्दछ।

५.४.९ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

राष्ट्रिय जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण २०१६ (National Demographic and Health Survey 2016) का अनुसार नवजात शिशु मृत्युदर प्रतिहजार २१, शिशु मृत्युदर प्रतिहजार ३२ र पँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर प्रतिहजार ३९ रहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक भएको छ । थाके गाउँपालिकाको पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर तथा शिशु मृत्युदरको तथ्याङ्क नभए तापनि राष्ट्रिय तथ्याङ्कले यहाँको अवस्था अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५.४.१० बालपोषण सम्बन्धी विवरण

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धी महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्यर्वहार, हिंसालगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान, (२०७२) ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ। स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिकबिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । गाउँपालिकामा समेत राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइ आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् ।

तालिका नं. ९५: बालपोषण सम्बन्धी विवरण

विवरण	श्रावण २०७३ देखि असार २०७४ सम्म	श्रावण २०७४ देखि असार २०७५ सम्म	श्रावण २०७५ देखि असार २०७६ सम्म
एघार महिना भित्र कम तौलका शिशुको बृद्धि अनुगमनको प्रतिशत	२.२	१.३	१.४
१२ महिनादेखि २३ महिना बीचको कम तौल भएका शिशुको बृद्धि अनुगमनको प्रतिशत	६.५	३.६	२.३
२३ महिनाभित्रको कम तौल भएका शिशुको बृद्धि अनुगमनको प्रतिशत	३.३	२.२	१.८
११ महिना भित्रको शिशुको बृद्धि अनुगमनको औषत विवरण	३.४	३.२	३.५
२३ महिना भित्रको शिशुको बृद्धि अनुगमनको औषत विवरण	३.७	२.९	३
१२ देखि २३ महिनाभित्रको शिशुको बृद्धि अनुगमनको औषत विवरण	४.४	२.४	२.४
६ देखि ८ महिनाभित्र जचाइएका शिशुले प्राप्त गरेका ठोस तथा अर्ध ठोस खानेको संख्या	१०३७	३०२	३६५
जन्मेको ६ महिनाभित्र स्तनपान मात्र गरेका शिशुहरूको जाँच प्रतिशत	१२५.४	२२.८	३७.९
११ महिना भित्र सामान्य अवस्थाको शिशुको बृद्धि अनुगमनको प्रतिशत	७६.३	६२	५६.७
२३ महिना भित्र सामान्य अवस्थाको शिशुको बृद्धि अनुगमनको प्रतिशत	५३.२	५५.९	६०.१
१२ देखि २३ महिनाभित्र सामान्य अवस्थाको शिशुको बृद्धि अनुगमनको प्रतिशत	२९	४८.५	६४.४
६ देखि ८ महिनाभित्र जचाइएका शिशुले प्राप्त गरेका ठोस तथा अर्ध ठोस खानेको प्रतिशत	१३३.३	३९.१	४७.७
जन्मेको १ घण्टाभित्र स्तनपान सुरु गरेका शिशुहरूको प्रतिशत	८.६	२२.१	९.६
सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम- शिशु जन्मदाको तौल १.५ देखि २.५ केजीभन्दा कम	२.९	३.६	०.९६

स्रोत: थाके गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.४.११ जन्मदाको बखत शिशुको तौल सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ९६: विगत १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदाको तौल					
	२.५ केजीभन्दा कम		२.५ केजीभन्दा बढी		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	४३	४१.०%	४०	१२.०%	८३	१८.९%
२	१३	१२.४%	५४	१६.२%	६७	१५.३%
३	१६	१५.२%	५०	१५.०%	६६	१५.१%
४	१२	११.४%	७	२.१%	१९	४.३%
५	०	०.०%	११	३.३%	११	२.५%
६	४	३.८%	४७	१४.१%	५१	११.६%
७	४	३.८%	३८	११.४%	४२	९.६%
८	४	३.८%	२२	६.६%	२६	५.९%
९	०	०.०%	१७	५.१%	१७	३.९%
१०	२	१.९%	२४	७.२%	२६	५.९%
११	७	६.७%	२४	७.२%	३१	७.१%
जम्मा	१०५	१००.०%	३३४	१००.०%	४३९	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा हेर्दा जम्मा ४३९ शिशु जन्मिएकोमा २.५ के.जी.भन्दा कम तौल भएका शिशुहरूको संख्या १०५ र २.५ के.जी. भन्दा बढी तौल हुनेको संख्या ३३४ रहेको थियो । २.५ के. जी. भन्दा कम तौलको शिशु जन्मनुमा गर्भवती हुँदा आमाको उचित स्याहार र खानपान नपुग्नु तथा आवश्यक सम्पूर्ण पोषणसहितको आहार नहुनु, धुम्रपान र किशोरी अवस्थामै आमा बन्नुजस्ता कारणहरू जिम्मेबार हुन्छन् । यस्ता शिशुहरूको शिशु मृत्यु दरसमेत उच्च रहन्छ । तसर्थ यसको समाधानका लागि उपयुक्त उमेरमा विवाह, उचित खानपान र स्याहारको प्रबन्ध गर्नुका साथै गर्भवती अवस्थामा परिवारका सदस्यहरूले गर्भवतीको उचित हेरचाह पुऱ्याउनु आवश्यक हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

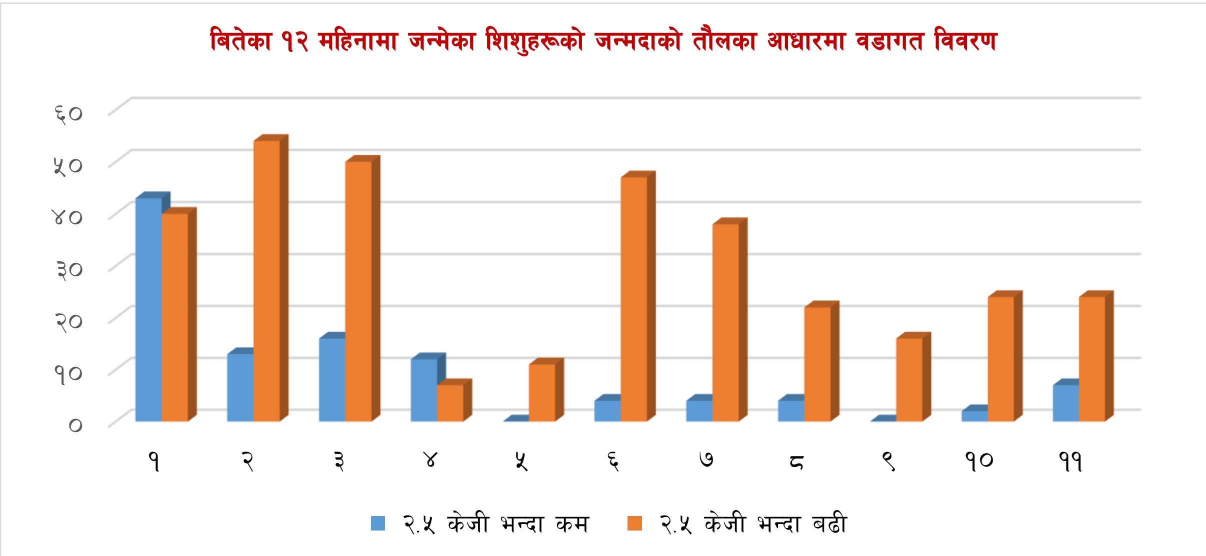

५.४.१२ १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ९७: १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	पहिलो विवाह गर्दाको उमेर															
	१५ वर्षभन्दा कम		१५ - १९ वर्ष		२० - २४ वर्ष		२५ - २९ वर्ष		३० - ३४ वर्ष		३५ - ३९ वर्ष		४० वर्ष वा सोभन्दा बढी		जम्मा	
	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला
१	९०	१६४	२७८	४३०	२४९	१६६	६८	१९	१७	३	३	२	३	०	७०८	७८४
२	७९	२२५	४५९	७०६	४२५	२९९	११८	३०	१८	९	९	२	३	२	११११	१२७३
३	३७	११७	३६२	५८९	३२२	२११	१०४	१९	२०	३	५	३	२	३	८५२	९४५
४	२५	६९	२४६	३८४	२२८	१८०	७०	२७	२४	८	५	१	१०	४	६०८	६७३
५	२०	६६	२४०	३८०	२१९	१८५	६७	३२	१८	१०	६	३	४	१	५७४	६७७
६	५९	१६४	२७३	४६२	२९८	२२९	११५	२९	१९	२	५	३	३	१	७७२	८९०
७	३७	१४१	३२९	६४४	३९५	२४४	१४८	३२	२३	२	५	१	२	२	९३९	१०६६
८	३६	१३४	१९०	४८५	३२०	१८९	११४	२५	२६	८	६	३	३	१	६९५	८४५
९	२५	११६	१४६	३१३	२२९	१६२	१०३	२५	१४	७	६	३	३	४	५२६	६३०
१०	२८	१३५	२०६	३८१	२७९	२००	९२	२८	१७	६	४	४	०	१	६२६	७५५
११	२८	१२४	२१८	३९८	२६८	१६५	८२	२४	२४	३	४	२	७	१	६३१	७१७
जम्मा	४६४	१४५५	२९४७	५१७२	३२३२	२२३०	१०८१	२९०	२२०	६१	५८	२७	४०	२०	८०४२	९२५५
प्रतिशत	२.७%	८.४%	१७.०%	२९.९%	१८.७%	१२.९%	६.२%	१.७%	१.३%	.४%	.३%	.२%	.२%	.१%	४६.५%	५३.५%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

लैङ्गिक आधारमा विवाहित जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण हेर्दा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ वर्षभन्दा कम भएका पुरुष ४६४ जना र महिला १४५५ जना रहेको पाइयो । यसैगरी पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ हुने पुरुषको संख्या २९४७ र महिलाको संख्या ५१७२ रहेको छ अर्थात् कुल विवाहित महिलाहरूमध्ये ३०.० प्रतिशत महिलाहरूको १९ वर्ष नपुग्दै वा पुग्दा पुग्दै विवाह भैसकेको हुन्छ । अर्कोतर्फ २०-२४ वर्षको उमेरभित्र पहिलो विवाह गर्ने पुरुषको जनसंख्या महिलाको भन्दा बढी छ अर्थात् सो उमेर समूहमा नपुग्दै अधिकांश किशोरीहरूको विवाह भैसकेको देखिन्छ । समग्र महिला र पुरुषको संयुक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी ८११९ जना अर्थात् ४७ प्रतिशत विवाहितहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ नै रहेको छ । कानूनी रूपमा हेर्दा समेत मुलुकी ऐनको प्रावधानअनुसार २० वर्षभन्दा कम उमेरमा विवाह गर्न नपाउने बन्देज रहे तापनि त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक देखिन्छ । छिटो विवाह गर्नाले अध्ययन तथा रोजगारीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावका साथै शारीरिक तथा मानसिक विकाससमेत पूर्णरूपमा नभैसकेको अवस्थामा विवाह गर्दा त्यसले शारीरिक, पारिवारिक र सामाजिक रूपमा जटिलता थप्ने निश्चित छ । तसर्थ उपयुक्त समयमा विवाह गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने र छिटो विवाह गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपले निरुत्साहित गर्नुपर्ने देखिन्छ । समग्र विकासलाई मध्यनजर गर्दा २५ देखि २९ वर्षको उमेर विवाहका लागि उपयुक्त मान्न सकिन्छ । अन्य उमेर समूहअनुसारको वैवाहिक स्थितिको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

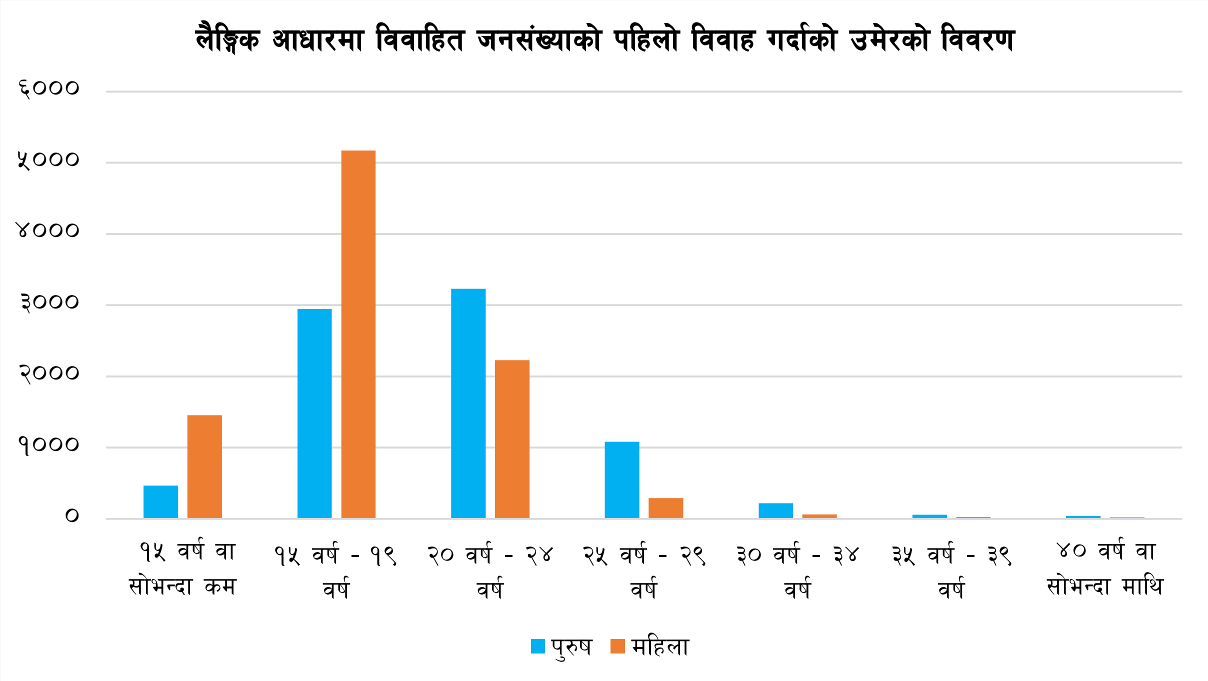

५.४.१३ पहिलो बच्चा जन्मिदा महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन् स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाईजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने संभावना रहन्छ ।

नेपालले सहश्राब्दि विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगती हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम प्राप्त स्वास्थकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६% पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015)। यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन्।

गाउँपालिकाका कूल ४,७१३ महिलालाई पहिलो सन्तान जन्मिदाको उनीहरूको उमेरको बारेमा सोधिएको प्रश्नमा २,२०९ जना अर्थात् ४६.९ प्रतिशत महिलाले २०-२४ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी २,११५ अर्थात् ४४.९ प्रतिशत महिला १५-१९ वर्ष उमेरमा, ३१३ अर्थात् ६.६ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र ४५ जना अर्थात १.० प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ। ३५ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा १५ जना अर्थात् ०.३ प्रतिशत रहेको छ भने १५ वर्षभन्दा कम पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा १६ जना अर्थात ०.३ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका नं. ९८: १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण

वडा	पहिलो बच्चा जन्मिदँदा आमाको उमेर						
	१५ वर्षभन्दा कम	१५ - १९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५ - २९ वर्ष	३० - ३४ वर्ष	३५ वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा आमाको संख्या
१	०	१६७	१६६	३१	५	२	३७१
२	२	३७८	३६०	४४	८	०	७९२
३	०	२५४	२३१	३३	५	३	५२६
४	१	१६९	१६७	२०	४	५	३६६
५	३	५१	६५	११	२	०	१३२
६	४	२४५	२२८	३४	६	१	५१८
७	२	३१४	२८८	३७	५	०	६४६
८	३	२०९	२४१	३२	४	१	४९०
९	०	७७	१२३	१८	२	१	२२१
१०	०	११६	१७०	२४	३	१	३१४
११	१	१३५	१७०	२९	१	१	३३७
जम्मा	१६	२११५	२२०९	३१३	४५	१५	४७१३
प्रतिशत	.३%	४४.९%	४६.९%	६.६%	१.०%	.३%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.१४ मुख्य रोगहरूको विवरण

गाउँपालिकाको मुख्य रोगहरूमा दम, क्यान्सर, जण्डीस (कमलपित्त), रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप), श्वास प्रश्वाससम्बन्धी रोगहरू, मुटुसम्बन्धी रोगहरू, टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्यामरेज), कलेजो सम्बन्धी रोग, मृगौला सम्बन्धी रोग, क्षयरोग, निमोनिया, ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग, रुघाखोकी, फ्लु, हैजा/झाडा पखाला / आउँ, टाइफाइड, यौन रोग, कुष्टरोग तथा मानसिक रोग आदि पर्दछन्।

५.४.१५ दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसंख्या विवरण

गाउँपालिकामा रहेको कूल जनसंख्यामध्ये दीर्घ रोगका कारण पिडितहरूको संख्या २८५२ रहेको छ। यीमध्ये सबैभन्दा बढी ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग सम्बन्धी समस्या भएका ५३८ जना अर्थात १८.९ प्रतिशत, बाथ/हाडजोर्नीसम्बन्धी समस्या भएका ५३१ जना अर्थात १८.६ प्रतिशत, दम हुनेहरू ३५८ जना अर्थात १२.६ प्रतिशत रहेका छन्। त्यसैगरी गाउँपालिकामा उच्च रक्तचाप, मधुमेह, मुटु रोगी, मृगौलासम्बन्धी रोगी, प्रसूतीसम्बन्धि, श्वासप्रश्वाससम्बन्धी र अन्य रोगीहरू रहेका छन्। विशेषगरी खानपान र जीवनशैली, धुम्रपान, मध्यपान, शारीरिक व्यायामको कमी, मानसिक चिन्ता तथा बंशाणुगत कारणले दीर्घ रोगहरू लाग्छन्। तसर्थ यस्ता रोगहरू कम गर्न व्यापक स्वास्थ्य चेतना फैलाउने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ९९: दीर्घरोग रोग पीडित भए नभएका जनसंख्याको विवरण

वडा	दिर्घरोग भएको				
	छ		छैन		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	२३५	८.९%	२४१५	९१.१%	२६५०
२	४४९	१०.९%	३६८६	८९.१%	४१३५
३	२१२	६.९%	२८७७	९३.१%	३०८९
४	२०६	९.१%	२०५५	९०.९%	२२६१
५	८४	३.७%	२१७५	९६.३%	२२५९
६	३९१	१३.३%	२५४६	८६.७%	२९३७
७	२२३	६.४%	३२३८	९३.६%	३४६१
८	४३९	१६.६%	२२०९	८३.४%	२६४८
९	११५	५.९%	१८३१	९४.१%	१९४६
१०	३३२	१५.७%	१७८४	८४.३%	२११६
११	१६६	७.५%	२०५९	९२.५%	२२२५
जम्मा	२८५२	९.६%	२६८७५	९०.४%	२९७२७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

तालिका नं. १००: दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण

दीर्घरोगको प्रकार	वडा नं.												
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	जम्मा	प्रतिशत
ग्यास्ट्रिक/अल्सर/ आन्द्राको रोग	६६	१०६	३३	५८	१३	६६	२६	८७	९	५८	१६	५३८	१८.९%
बाथ/ हाडजोर्नी	३०	४७	५०	६१	१९	८२	४२	६१	२७	७७	३५	५३१	१८.६%
अन्य	३७	१०४	१७	३	१२	४३	२१	९२	५	१२	१४	३६०	१२.६%
दम	२२	४८	२५	२२	२०	३२	३४	६०	२०	५३	२२	३५८	१२.६%
रक्तचाप (उच्च / न्यून)	२८	२७	१०	४	४	५९	५४	५२	६	२९	३०	३०३	१०.६%
मुटुसम्बन्धी रोग	९	२८	२२	२०	२	२५	१२	३५	१५	२२	१०	२००	७.०%
मधुमेह	६	१७	३	२	३	३३	१३	१९	९	२२	११	१३८	४.८%
स्वासप्रश्वास सम्बन्धि	१४	२२	१३	११	१	१२	७	७	४	१३	६	११०	३.९%
महिला स्वास्थ्य सम्बन्धि	८	२७	७	२	३	११	५	११	१	२१	९	१०५	३.७%
मृगौला सम्बन्धि	५	९	३	३	४	१०	३	३	३	६	६	५५	१.९%
छारे रोग	४	४	१५	११	१	१	२	६	१	४	४	५३	१.९%
पार्किन्सन/अल्जाइमर / माइग्रेन	१	३	७	४	२	७	१	२	८	१०	२	४७	१.६%
कलेजो सम्बन्धि	३	३	३	४	०	२	३	१	०	१	१	२१	०.७%
पेशागत रोग	०	१	४	०	०	७	०	१	२	२	०	१७	०.६%
अर्बुद (क्यान्सर)	२	३	०	१	०	१	०	२	५	२	०	१६	०.६%
जम्मा	२३५	४४९	२१२	२०६	८४	३९१	२२३	४३९	११५	३३२	१६६	२८५२	१००.०%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

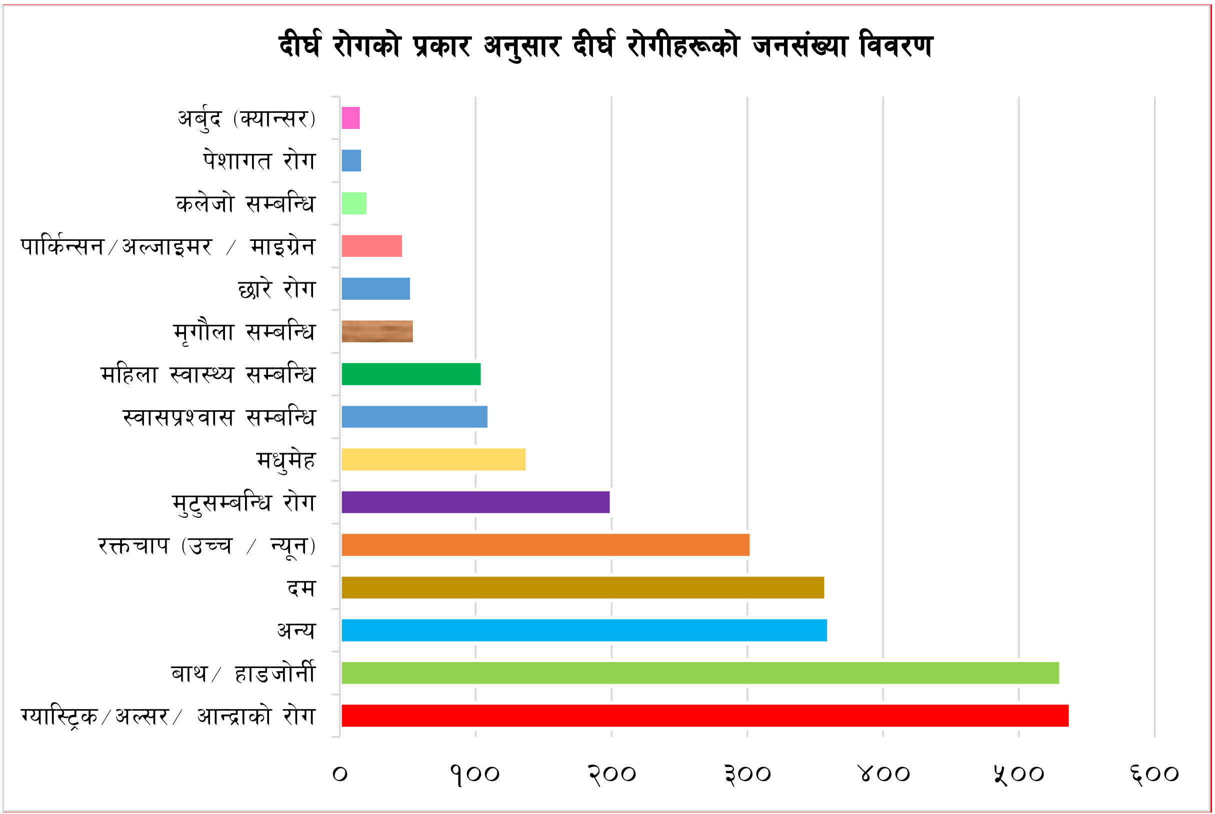

तालिका नं. १०१: दीर्घरोग रोगको भएको अवधिको आधार जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	दीर्घरोगबाट पिडित भएको वर्ष							
	०-२ वर्ष सम्म	३ - ५ वर्ष	६ - ९ वर्ष	१० - १४ वर्ष	१५ - १९ वर्ष	२० - २९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४० वर्ष वा सोभन्दा बढी
१	५६	५६	४१	३८	२१	१३	५	५
२	१०३	१३३	७८	५७	२४	३४	४	१६
३	३९	५९	४२	२३	१६	२०	३	१०
४	३५	६८	५८	१८	१४	७	३	३
५	२१	२५	१९	५	२	६	२	४
६	९०	१३७	६८	३७	२२	९	७	२१
७	४७	७७	४६	२२	८	१४	४	५
८	९१	१३९	५५	७०	३४	२५	१८	७
९	२१	२८	१४	१३	१५	७	३	१४
१०	५१	१०३	४४	६२	३१	२४	११	६
११	२४	६४	२४	२५	१३	११	३	२
जम्मा	५७८	८८९	४८९	३७०	२००	१७०	६३	९३
प्रतिशत	२०.३%	३१.२%	१७.१%	१३.०%	७.०%	६.०%	२.२%	३.३%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

५.४.१६ २०७५/०७६ मा गाउँपालिकामा देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पछिल्लो समय देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १०२: रोगहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू
१	Gastritis (APD)
२	Falls/ injuries/ fractures
३	Upper respiratory tract infection (URTI)
४	Headache
५	ARI/Lower respiratory tract infection (LRTI)
६	Presumed non-infectious diarrhoea
७	Typhoid (Enteric Fever)
८	Viral Influenza
९	Acute Tonsilitis
१०	Conjunctivitis

स्रोत : थाके गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.५ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.५.१ बाल क्लबहरूको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रबर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरु क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नीतिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकालाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्तका गर्नका लागि विभिन्न स्तरका नीती तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ।

व्यक्तिगतरुपमा गाउँपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामुलक कार्यहरू गरिरहेको छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्युनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम, (६) नि:शुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रमर (१०) बालविवाह उन्मुलन सम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्।

५.६ खेलकुद तथा मनोरन्जन

५.६.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल तथा अनुशासन विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यताअनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकासका लागि प्रयासरत रहेको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरूमा खेलकुदको लागि दिर्घकालीन पूर्वाधार तयार गरेको खण्डमा खेलकुदको विकास गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाले पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी गाउँपालिकामा गाँउ खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा कतिपय खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारीरिक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठूलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। हालका दिनहरूमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, ब्याडमिन्टन जस्ता केही खास खास खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ। यस क्रमलाई संघीय प्रादेशिक र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको खेलकुद तथा मनोरन्जनलाई विकास गरी गाउँपालिकाबासीहरूलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरू तयार पारेका छन् जसमा स्थानीय युवा क्लबको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिकरुपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनपर्ने, खेलकुद प्याराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरूलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने, खेल क्षेत्रमा स्तरउन्नति गर्न गाउँपालिका रहेका बालबालिका तथा युवाहरूमा रहेको खेलकुद प्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकामा रहेका संभावना पहिचान गरेको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. १०३: खेल मैदानसम्बन्धी विवरण

क्र.स.	खेल मैदानहरूको विवरण	ठेगाना
१	फुटबल मैदान, कार्कीडाँडा	कार्कीडाँडा, वडा नं. १
२	मदनआश्रित खेलमैदान, लामागाउँ	लामागाउँ, वडा नं. २
३	घर्तीगाउँ खेल मैदान	वडा नं. २
४	खहरे, काजी थुम्का खेलमैदान	वडा नं. ३
५	रातोमाटे खेल मैदान	वडा नं. ४
६	बान्द्रे भञ्ज्याङ खेल मैदान	वडा नं. ५
७	वडा खेल मैदान, आग्रा खोला किनार	वडा नं. ६
८	भीमसेनस्थान खेलमैदान	वडा नं. ७
९	सातकिलो खेलमैदान	वडा नं. ७
१०	गणेशे चौर खेल मैदान	वडा नं. ८

क्र.स.	खेल मैदानहरूको विवरण	ठेगाना
११	महाँकाल खेल मैदान	वडा नं. ८
१२	ज्योति मा.वि खेलमैदान, पण्डित पौवा	वडा नं. ९
१३	छापगाउँ खेलमैदान	वडा नं. ९
१४	दोभाने खेलमैदान	वडा नं. १०
१५	वितलब खेलमैदान	वडा नं. ११

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

बान्द्रे भञ्ज्याङ खेलमैदान

५.७ शान्ति सुरक्षाको विवरण

सुरक्षाको प्रत्याभुति देशको संविधानमा सुनिश्चत हुन्छ । संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपुर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन । गाउँपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ ।

गाउँपालिकामा प्रहरी चौकी कार्यालय थाकेको साथै जिल्लामा शान्ति सुरक्षासँग सम्बन्धित निकायहरूमा नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीका विभिन्न ईकाइहरू रहेका छन् ।

तालिका नं. १०४: गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख सुरक्षा निकायहरूको विवरण

क्र.स.	सुरक्षा निकायको नाम	ठेगाना
१	महादेववेशी प्रहरी चौकी	वडा नं. २
२	अस्थायी प्रहरी चौकी, सिम्ले	वडा नं. २
३	अस्थायी प्रहरी चौकी, हाप्सेचौर	वडा नं. ७

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

खण्ड- ६: जलवायू, वन तथा वातावरण

६.१ जलवायू

समयको अन्तरालमा पृथ्वीको वायुमण्डल, हावाको गति र मौसममा भएको परिवर्तनका कारण पृथ्वी तथा यसको कुनै भागको औसत मौसममा आएको परिवर्तनलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ। जलवायु परिवर्तनका कारण मौसममा फेरवदल हुने, वर्षा समयमा र नियमित नहुने, मौसमी फलफूल तथा तरकारीमा फेरबदल हुने, हिमगलन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हुरीबतास हुने आदि असर देखा पर्छन् । विश्वव्यापी रुपमा बढेको जलवायु परिवर्तन २१ औँ शताब्दीको सबैको साझा चुनौतीको विषय रहेको छ। एक राष्ट्रको एकल प्रयासले मात्र यसको न्यूनीकरण सम्भव नहुने भएकाले यसका असर न्यूनीकरणको लागि सबैको साझा चासो र सहयोग आवश्यक देखिन्छ। विश्वका अधिकांश मुलुकमा जलवायु परिवर्तनको असर देखापर्न थालेको छ।

जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्नको लागि भएका प्रयासहरू

अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू

- विभिन्न राष्ट्रहरू सम्मिलित पृथ्वी सम्मेलन र त्यसले पारित गरेका एजेन्डाहरू,
- समय-समयमा हुँदै आएका कोप सम्मेलनहरू,
- विश्वका राष्ट्रहरूको ध्यानाकर्षण गर्न माल्दिभ्सद्वारा पानीमुनि मन्त्रिपरिषद् बैठक भएको,
- क्योटो प्रोटोकल अभिसन्धि जारी गरिएको,
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अभिसन्धि १९९२ जारी भएको,
- हाम्रो साझा भविष्य नामक प्रतिवेदनलगायत अन्य थुप्रै प्रयास भएका।

राष्ट्रिय प्रयासहरू

- नेपालको वर्तमान संविधानको भाग ३ को धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणसम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा समावेश गरिएको,
- धारा ५१ को राज्यको नीतिमा प्रकृतिको संरक्षण र संवर्द्धनमार्फत जलवायु परिवर्तनलाई न्यूनीकरण गरी यसवाट बच्ने उपायहरूको अवलम्बनमा जोड,
- राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषको स्थापना गरिएको,
- वातावरण ऐन २०५३ र नियमावली २०५४ को व्यवस्था भएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को व्यवस्था गरिएको,
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि भएका राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय सभा-सम्मेलनको नेपाल पक्ष राष्ट्र भई सोही अनुरुपको कार्य भएको,
- यस सम्बन्धमा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्न सगरमाथाको आधार-शिविर कालापत्थरमा र मुगुको रारामा मन्त्रिपरिषद्को बैठक बसेको,
- जलवायु परिवर्तन नीति २०७५ तर्जुमा भएको।

६.१.१ जलवायूको समग्र विवरण

कुनैपनि स्थानको समग्र विकासमा जलवायूको अवस्थाले व्यापक असर पार्दछ। अर्कोतर्फ नेपालमा विषम भौगोलिक अवस्था भएकाले भौगिलक अवस्था अनुरुपको हावापानी हुने हुनाले मनिसको समग्र जीवनशैली, चालचलन, उत्पादन प्रणाली लगायत समग्र मानव जनजीवनका आयामहरूसँग जलवायूका पक्षहरू अन्तर

सम्बन्धित हुन्छन् । उदाहरणका लागि उच्च हिमाली भेगमा भौगोलिक हिसाबले जटिल भू-धरातल हुन्छ भने हावापानी पनि शीत प्रधान हुन्छ । हिउँदयाममा हिमपात हुने र खेतिपाती निकै नगण्य मात्रामा हुने गर्दछ । यसर्थ हावापानी बारैका जानकारी हुनु अत्यन्त आवश्यक रहेको छ ।

६.१.२ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू

कुनैपनि स्थानको जलवायूले त्यहाँका मानिसहरू जनजीवनलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । भने प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरूले समेत जलवायूलाई उत्तिकै असर गर्दछ । विशेषगरी विश्वमा भएको औद्योगिक क्रान्ति, विज्ञानको विकास, इञ्जिनिहरूको विकास, जनसंख्या वृद्धि आदिले वनजंगल र पर्यावरणमा व्यापक नकारात्मक असर परेको छ । विशेष गरी व्यापकरुपमा भैरहेको कार्बन उत्सर्जन र क्लोफ्लोरो कार्बन जस्ता रसायनहरूको कारण हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) वृद्धि भई विश्वको तापक्रम क्रमश वृद्धि हुन थालेको छ । यसले व्यापकरुपमा जलवायू परिवर्तन भई त्यसका असर स्वरुप अतिवृष्टि, अनावृष्टि, प्राकृतिक विपद्हरू, बाढी, पहिरो, सामुद्रिक तटहरूका डुबान जस्ता समस्या देखापर्न थालेको छ । यसले स्थानीय स्तरबाटै विकास निर्माण तथा मानवीय व्यवहारहरूमै परिवर्तन गरी जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरूमै परिर्वतन गरी जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्युनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरू अवलम्बन गर्नु अनिवार्य भएको छ ।

६.१.३ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू

माथि उल्लेख गरिए जस्तै जलवायू परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरू नै हुन् । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न यिनै मानवीय गतिविधिहरूलाई व्यापकरुपमा सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसो गर्दा वातावरणमैत्री व्यवहारहरूलाई संवेदनशील हिसाबले अभ्यास गर्नुपर्दछ । अर्कोतर्फ मानवीय व्यवहारहरूमा पूर्ण नियन्त्रण गर्नु असम्भव जस्तै हुन्छ । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई पूर्णत शुन्यमा झार्न सकिँदैन । यस परिस्थितिमा त्यस्ता असरहरूको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीयस्तर बाटै जलवायू अनुकूलताका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता

६.२.१ गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको विवरण

भौगोलिक विविधताले श्रृजना गरेको जैविक विविधताका कारण नेपाल विश्वमै जैविक विविधताका हिसाबले सम्पन्न मुलुकमा पर्दछ । सिमित भौगोलिक क्षेत्र भित्र समेत ठुलो जैविक विविधता पाईन्छ । नेपालजस्तो अतिकम विकसिमत राष्ट्रका लािग जैविक विविधता आफैमा एक बरदान हुन सक्छ । यदि यसको संरक्षण र दिगो सदुपयोग हुन सक्यो भने । यस खण्डमा जैविक विविधता अन्तर्गत यस क्षेत्रमा पाईने प्रमुख वनस्पतिहरू, वन्यजन्तुहरू, जलचर, चराचुरुङ्गी आदीको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

६.२.२ प्रमुख वनस्पतिहरूको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर

यस गाउँपालिकामा केही उष्ण प्रदेशीय जलवायु समेत भएको कारण पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा, सिसौं, चिलाउने, सल्ला, फलिट, कटुस, उतिस, चिराइतो, सिमल, जामुन, कदम, खयर, करम, पिठारी, छतिवन, वोहरी, खमारी, वोटधँगेरो, बकाईनो, इप्पील, टिक, वर, पीपल, बेल, अमला, निम, पलाँस, आँप, डुम्री, कटहर, लिची, नरिवल, सुपारी, वयर, काँशी अमला, कैँदल, राजवृक्ष, अशोक, चेरी, समी, मसला, वडहर, अम्बा, केरा, कागती, भोगटे, सरिफा, दारिम, तित्री, फडिर, असारे, साज, सादन, कुम्भी, हर्रो-बर्रो,

हल्लुडे, सिरीस, तारी, कुसुम, क्यामुना, दबदबे, टुनी, सान्दन, कर्मा, मालती, पाचपाते, वनसुन्तला, कुम्भी, नेवारो, अशोक, सपेटा । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा हरहरे, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिँगर, भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कन्याङकुरुङ, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन्।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा बोझो, सिउँडी, घ्युकुमारी, तुलसी, जिम्बु, बाबरी, भृंगराज, रिट्ठा, टिमुर, गुँरास, हर्रो, बर्रो, चिराँईतो चुत्रो अमला, रुदिलो, तितेपाती आदि पाईन्छ । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

६.२.३ प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा वन्यजन्तुहरूमा मृग, चितुवा,बाँदर, हापसिलो, बँदेल, ब्वाँसो, स्याल, रातो बाँदर, वन बिरालो, दुम्सी, निगाले बाघ, जङ्गली मुसा, मल साप्रो, न्याउरी मुसा, लोखर्के आदी रहेका छन् ।

६.२.४ प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस गाउँपलिकामा पंक्षी प्रजातीमा कालिज, ढुकुर, हुचिल, लाटोकोसरो, काग, जुरेली, गौथली, परेवा, चमेरा, सारौं, भँगेरा, कालो तित्रा, सिम तित्रा, लुईंचे, धनेश,सुगा, कालो गिद्ध, लामो ठुँडे गिद्ध, सिलसिले, कटुस टाउके मौरी चरी, जङ्गली लाटोकोसेरो, चिल, कोईली, हुट्टी ट्याउँ, कालो ढाडे लाहाँचे, भद्रे, सानो जलेवा, सानो बकुला, लालसर, कालो भूँडीफोर, चिभे, तोप चरा, कोकले, जुरेली/बुलबुल, गाजले चरी, धोबी चरा, श्यामा, रानी चरी, छिरबिरे माटो कोरे, कालिज, निलकण्ठ, बट्टाई, कुथ्रुके, ठूलो चमेरो, भँगेरी बाज, थोप्ले लाटोकोसेरो, बकुला, मलेवा आदि प्रमुख छन्।

घिस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपलिकामा विशेष गरी घिस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प दुई मुखे, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाईएका छन् ।

(घ) कीरा फट्याङ्ग्राहरू

मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकीरा, जुका, बिच्छी, खजुरो, झुसिलो, बारुलो, उडुस, अरिंगाल, शङ्खेकीरा, बच्छ्युँ, माकुरा, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे सयौं प्रकारका किरा फट्याङ्गाहरू आदि ।

तालिका नं. १०५: वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षी

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
स्तनधारी (Mammals)			
१.	कस्तुरी मृग	Musk Deer	*Moschus moschiferus*
२.	चितुवा	Common Leopard	*Panthera pardus*
३.	स्याल	Jackle	*Canis aureus*

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
४.	ध्वाँसे चितुवा	Clouded Leopard	*Neofelis nebulosa*
५.	भालु	Black Bear	*Selenarctos thibetanus*
६.	लंगुर बाँदर	Common Langur	*Presbytes entellus*
७.	चमेरो	Fruit bat	*Rousettus spp.*
८.	सालक	Pangolin	*Manis crassicaudata*
९.	हाब्रे	Red Panda	*Ailurus fulgens*
१०	खरायो	Rufus tailed hare	*Lepus nigricollis*
प्रमुख घस्रने जनावरहरू (Reptiles)			
१.	साधारण सर्प	common cat snake	*Bioga trgonata*
३.	गोहोरो	CommonIndian monitor lizard	*Varanus spp.*
३.	छेपारो	Common lizard	*Calotes versicolor*
पंक्षी (Aves)			
१.	ढुकुर	Spotted Dove	*Streptopelia chinensis*
२.	वन कुखुरा	Red Jungle Fowl	*Gallus gallus*
३.	मयुर	Common Peafowl	*Pavo cristatus*
४.	डाँफे	Impeyan Pheasant	*Lophophorus impejans*
५.	कालिज	Kalij Pheasant	*Lophura leucomelana*
६.	मुनाल	Crimson Horned Pheasant	*Tragopan satyra*
७.	तित्रा	Black Patridge	*Francolinus fracolinus*
८.	काग	House Crow	*Carvus macrorhynchos*
९.	कोइली	Cuckoo	*Cuculus spp.*
१०	जुरेली	Bulbul	*Pycnonotus cafer*

स्रोत : धादिङ जिल्ला वन कार्यालय, २०७६

६.२.५ वनका प्रकारहरू वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि)

नेपालमा मुख्यतया स्वामित्व र व्यवस्थापनका आधारमा वन क्षेत्रलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिएको छ। वन ऐन २०४९ र त्यसमा भएका पछिल्ला संशोधन अनुसार वनका प्रकारहरूलाई निम्नानुसार परिभाषित गरिएको छ।

क. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र विक्रि वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ।

ख. चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ ।

ग. साझेदारी वन

साझेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साझेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ ।

घ. सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ ।

तालिका नं. १०६: सामुदायिक वन व्यवस्थापनको विवरण

वनको नाम	वडा नं.	साविकको गा.वि.स.	क्षेत्रफल (हे.मा)	लाभान्वित घरधुरी
भस्मेलामा पोखरी	१	भुमेस्थान	३९.६३	११२
अँधेरी झार्लाङ्गखोला	१	भुमेस्थान	२६.२५	७४
झार्लाङ्गखोला	१	भुमेस्थान	४५.००	१२४
कदम सिमसार	१	भुमेस्थान	१८.७५	४३
सल्ले	१	भुमेस्थान	१८.७५	४३
जुरेथुम	१,२,३	भुमेस्थान	१७९.७०	४२०
सेतीदेवी	१	भुमेस्थान	९०.७४	१९२
मिलन	१	भुमेस्थान, बैरेनी	३७.६७	२२९
एकता	१	भुमेस्थान	४४.०६	२२३
सालघारी	२	भुमेस्थान	४.४०	४९
भुमीवागेश्वरी	२	भुमेस्थान	५१.७५	१५७
फिलफिले	२	भुमेस्थान	२.००	३५
च्यानडाँडा चुली	२	भुमेस्थान	२४.१०	१०९
पँधेरोपाखा	२,३	भुमेस्थान	५.६१	७०
सुली खोला	२	भुमेस्थान	९.७६	६८
ठाडोखोला हरियाली	३	भुमेस्थान	१०.००	३४
छरुवा झार्लाङ्ग	३	भुमेस्थान	५६.५०	३०
च्यानडाँडा	३	भुमेस्थान	७.२५	१३५
सिस्नेखोला (म)	३	भुमेस्थान	४.०६	४२
भेडेखर्क चुली	३	भुमेस्थान	४३.९६	१०९
लेखखोला	३	भुमेस्थान	११.१७	४४
भष्मेपाखा	३	भुमेस्थान	१४०.७०	३५७
कामराङ्ग छाप	४	तसर्पु	३६.००	१०७

वनको नाम	वडा नं.	साविकको गा.वि.स.	क्षेत्रफल (हे.मा)	लाभान्वित घरधुरी
सरस्वती	४,५		२६.२१	७५
कुवापानी	४		१५.२४	९४
भण्डारखोला	५		२८.००	५६
तल्कडाँडा पोखरीचौर	५		८.१०	३८
बाँदरे	४,५		३५.००	२५१
बसेरीपाखा	५		७.६०	७७
हरितहरियाली	५		२.४५	४६
कुवाखोल्सी	५		३.७९	३६
लुईकिल च्यानडाँडा	६	थाक्रे	५.४०	११७
चौतारोडाँडा	६		६.३०	३४
हात्तिसुँडे पाखा	७		२७.००	१०८
पालेकोवन	८		६.५०	१५४
खहरे भिरपाखा	८		१८.००	६६
विन्दाबासिनी	८		०.५०	२१
महाँकाल	८		१.५६	३९
ढाडखोरिया	९	केवलपुर	८.८०	४५
रातमाटे हिटिके	९	केवलपुर	२३.००	१६९
वतासे सेरापाखा	९	केवलपुर	१७.००	१२८
अर्खौले धारखानी	९	केवलपुर	३५.००	५६
सिमपानी	९	केवलपुर	३६.००	३०५
च्यानडाँडा	९	केवलपुर	१.१०	२१
बाघ भैरव	९,१०	केवलपुर, गोगनपानी	२.६०	५१
बेनिनि	१०	केवलपुर	५.५०	५१
ठूलो वन	१०	केवलपुर	१८०.००	३७३
चकमक्के सालघारी	१०	केवलपुर	४२.००	१६८
सुमरा जुडिखेत	१०	केवलपुर	४९.००	२३३
पहरेपानी	१०	केवलपुर	१३.००	१२०
सिंहदेवी वन	११	गोगनपानी	३४.४८	६४
पैरेसल्ला सल्लाघारी	११	गोगनपानी	४२.२०	७०
ओदाले	११	गोगनपानी	३५.८०	१२५
डहरागैराखोप	११	गोगनपानी	१२१.००	१२९
पञ्चकन्या	११	गोगनपानी	१०.५८	५८
थाक्रे गाउँपालिकाको जम्मा			१८२१.४०	६५८६
बैरेनी इलाका वन कार्यालयको जम्मा			६२२६.३३	१२७५५

स्रोत: जिल्ला वन कार्यालय धादिङ, २०७५

ङ. कबुलियती वन

कबुलियती वन भन्नाले केही नेपाल ऐन संसोधन गर्न, २०७५ मा थप गरिएको समेत विभिन्न उद्देश्य प्राप्ति लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था, वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कबुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ ।

च. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समुह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ ।

छ. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गमा लगाई हुर्काएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ ।

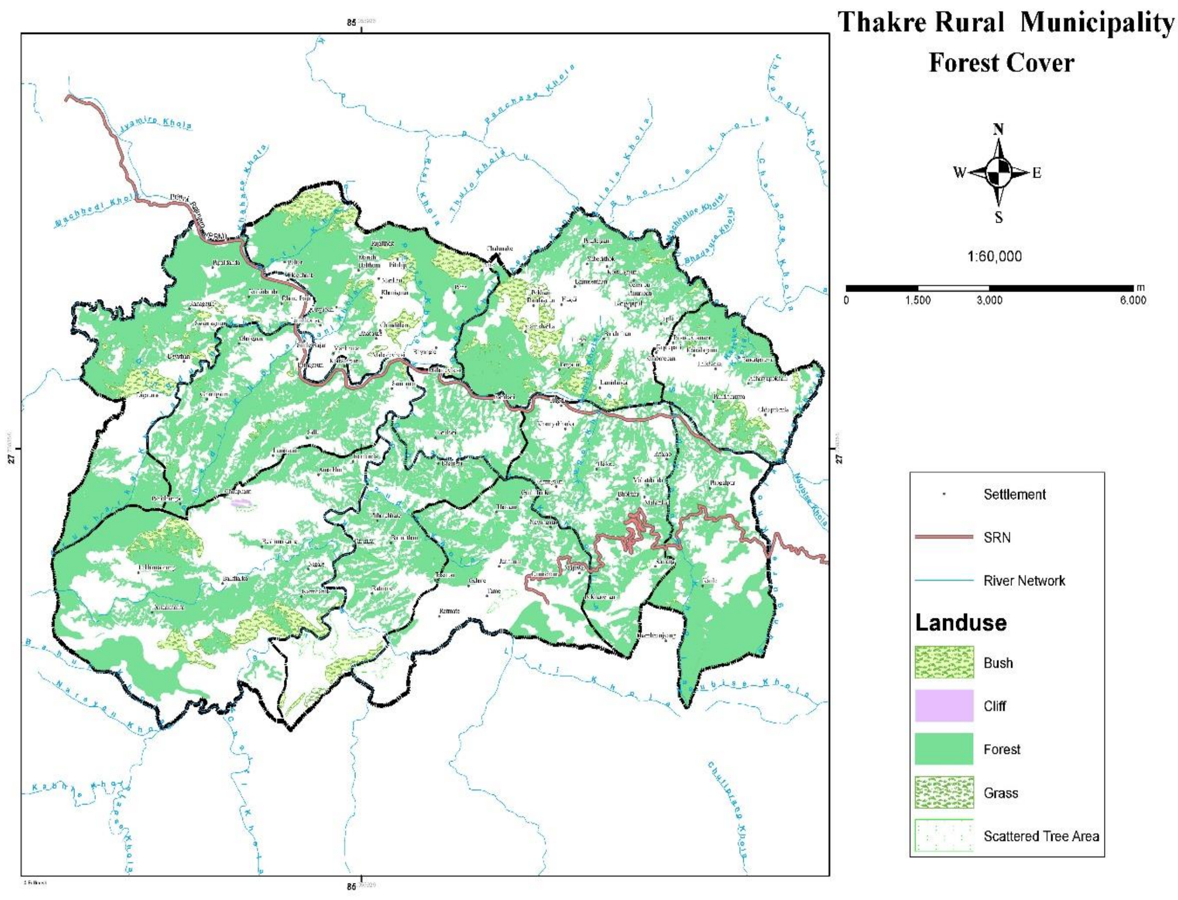

नक्सा नं. २: *गाउँपालिकाका वन क्षेत्रहरू*

६.२.६ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा)

सामान्यतया वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, खोटो, खर आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डकोरुपमा लिन सकिन्छ ।

गाउँपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस गाउँपालिकाको आपूर्तिलाई पुऱ्याई जिल्ला भित्रकै अन्य गाउँपालिका तथा ग्रामिण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

यस गाउँपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेकोपाईन्छ ।

६.२.७ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु, संरक्षण ऐन २०२९ का अनुसार राष्ट्रिय निकुञ्ज भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको साथै वन्यजन्तु, वनस्पति र भू-दृश्यको संरक्षण व्यवस्थापन र उपयोगका लागि छुट्याईएको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । साथै मध्यवर्ती भन्नाले स्थानीय जनताहरूलाई नियमितरुपले वन पैदावार उपयोग गर्न पाउने सहुलियत प्रदान गर्नको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष वरिपरिको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । त्यसैगरी संरक्षण क्षेत्र भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र प्राकृतिक श्रोतको सन्तुलित उपयोगको लागि एकीकृत योजना अनुसार व्यवस्थापन गरिने क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । यस गाउँपालिकामा भने राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र नगरहेको अवस्था छ ।

६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

सम्पुर्ण जैविक प्रणालीको अस्तित्व पञ्च महाभूतको प्रयोग र उपलब्धतामा आधारित छ । जल, जमिन, वायू, प्रकाश र ताप मध्ये सबैको अपरिहार्यता उत्तिकै रहेको छ । यी मध्ये जलस्रोतमा नेपाल विश्वमै दोस्रो ठुलो देश मानिन्छ ।

६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले सिंचाई गरेका छन् ।

तालिका नं. १०७: नदी तथा खोलाहरूको विवरण

क्र.स.	नदी तथा खोलाहरूको नाम	वडा नं.	छुने वस्ती	प्रकोप
१	महेश खोला	१	एक्लेफाँट, ढाँडे, खयरघारी	
		२	महादेववेशी, कोइराले, सिम्ले	
		६	फेदी, महादेववेशी (पृथ्वी राजमार्ग)	
		७	जुगेखोला, सोत्याडटार,	बाढी
		८	गणेशे, ४ किलो, ५ किलो	बाढी
		९	सोतीफाँट, सेराफाँट, छत्रेवैंसी	बाढी
		१०	केहि भूभाग	बाढी, कटान

क्र.स.	नदी तथा खोलाहरूको नाम	वडा नं.	छुने वस्ती	प्रकोप
		११	सुन्दरवस्ती, बालुवाफाँट, अमारे, मान्खुटार, वेलटार, वरुवालटार	वाढी
२	डाङडुङ खोला (खोल्सा)	१	ढाँडे	
		२	घर्तीगाउँ, घलेगाउँ	
३	झार्लाङ खोल्सी	१	कार्कीडाँडा, देविस्थान	
४	खेस्टे खोला (खोल्सा)	१	खयरघारी	
५	सुगुरे खोला (खोल्सा)	२	कोइरालो	वडा नं. २
६	फेदी खोला (खोल्सा)	२	पिप्ले, सिम्ले	वडा नं. २
७	आग्रा खोला	२	संग्रामटार, महादेववेशी	
		३	अमार्खु, इजारा, थुम्का, काजी थुम्का, ज्यामीडाँडा,	बाढी+ कटान
		४	रातमाटे, छरछरे, बान्द्रे, धैरेनी	
		६	जालजुले, महादेववेशी	
८	जिमु खोला (खोल्सा)	३	सिम, अमर्खु	
९	बान्द्रे खोला (खोल्सा)	४	बान्द्रे वस्ती, धैरेनी	
१०	हागर्दी खोला (खोल्सा)	४		
		५	डाँडीघाट	
११	लिती खोला (खोल्सा)	४		
		५	तामे, गहते, गोठडाँडा	
१२	मुल खोला (खोल्सा)	५	मझुवा, नयाँगाउँ	
		७	हाप्सेचौर, माटीगाउँ	
१३	सोप्याङ खोला (खोल्सा)	७	महतडाँडा, सोप्याङटार	
		८	महाँकाल, वाथला, सिम्ले, ५ किलो	कटान
१४	जुगे खोला (खोल्सा)	७	भोगटेनी, जुगेखोला	
१५	गणेश खोला (खोल्सा)	८	गणेशे, थापाटोल	कटान
१६	कोल्पु खोला (खोल्सा)	९		
१७	धारे खोला (खोल्सा)	९	आचार्यगाउँ, छापगाउँ	
१८	सती खोला (खोल्सा)	११	हलथुम, बरुवालटार	बाढी
१९	कुलमात खोला (खोल्सा)	११	खोले, बालुवाफाँट	बाढी
२०	धोवि खोला (खोल्सा)	११	पैरे, भसमसे	

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

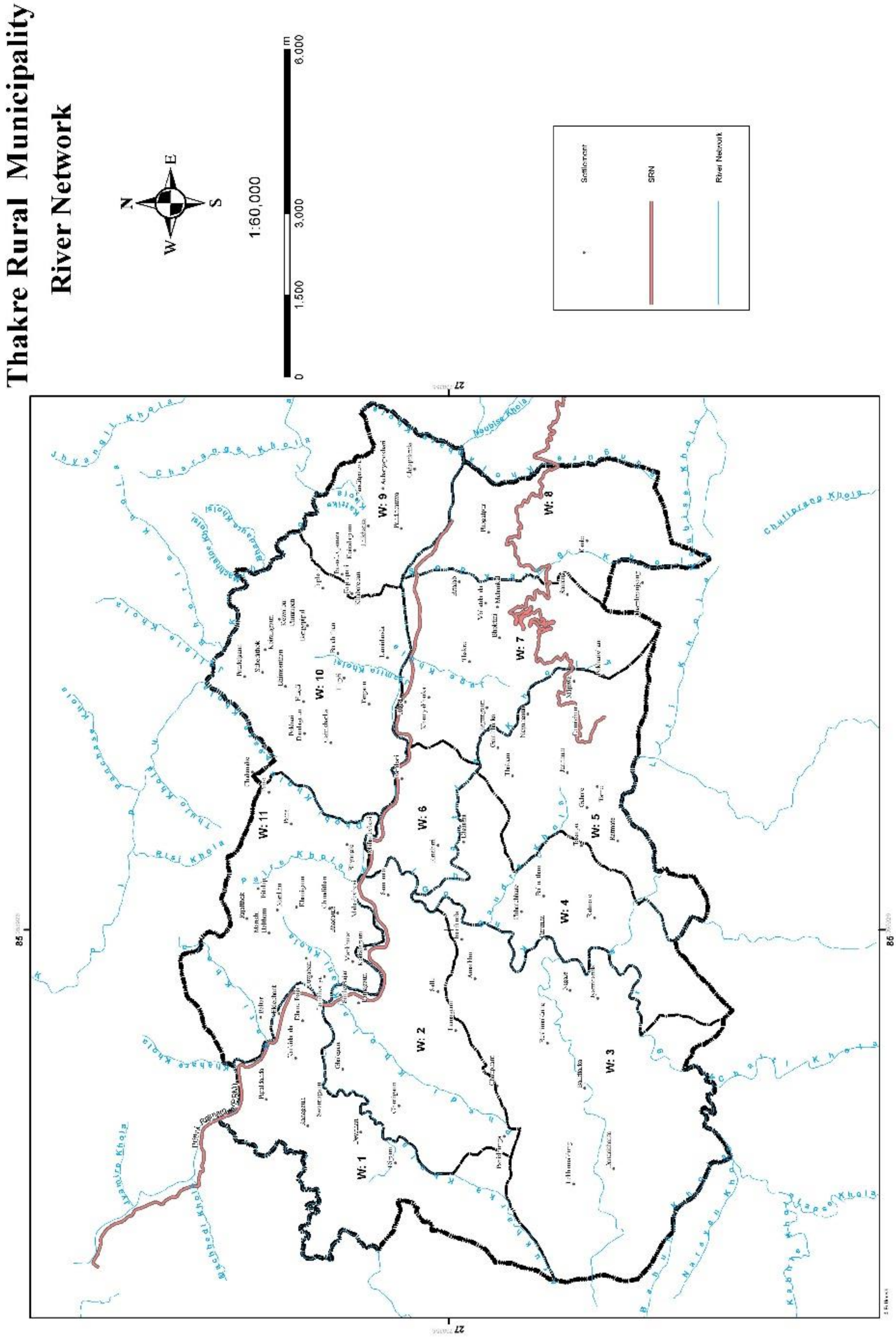

नक्सा नं. ३: *गाउँपालिकाका नदी सञ्जालहरू*

६.४ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र

गाउँपालिकाका पहाडी भीर तथा खोचहरू, नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलतः गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यसक्रमलाई रोक्नको लागि ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्नेतर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

६.४.१ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

तालिका नं. १०८: गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
२	पहिरो	भौगोलिकरूपले विकट तथा नाङ्गा डाँडा पाखाहरू तथा भुकम्प प्रभावित भीर पाखाहरूमा पहिरो जाने गरेको ।	असार - असोज
३	बाढी	गाउँपालिकामा विशेषत: साना ठूला नदि/खोलाहरू बग्ने गरेको र वर्षायाममा नदी तथा खोलाहरूले आसपासका भुभागहरू बर्षेनी कटान गरि क्षति पुऱ्याईरहेको छ। बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ–असोज
४	डढेलो	गाउँपालिकाको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, वाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ।	चैत्र–जेष्ठ
५	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाकमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
६	वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयामा
८	जङ्गली जनावर आतंक	गाउँपालिकाको वनजङ्गल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरूमा (बाँदर, बँदेल, बाघ) आदिको आक्रमण तथा बदमासीको डर त्रास भईरहन्छ।	जुनसुकै समयमा
९	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
१०	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७६

खण्ड- ७: भौतिक विकास

७.१ खानेपानी तथा सरसफाई

नेपालजस्तो स्वच्छ पानीको पर्याप्तता भएको देशमा स्वच्छ पिउने पानीको अभावमा जनताहरूले दुःख पाउनु विडम्बनाको कुरा हो । शुद्ध पिउने पानी भएन भने यसले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्दछ । प्रदुषित पानीबाट विभिन्न किसिमका रोगहरूको संक्रमण हुन्छ । नेपालमा दुर्गम पहाडी ईलाकाहरूमा वर्षेनी प्रदुषित पानीका कारण थुप्रै नागरिकहरूले अनाहकमा झाडापखाला जस्तो सामान्य रोगबाट ज्यान गुमाउनु परिरहेको अवस्था छ । यसका अतिरिक्त शहरी क्षेत्रमा पनि खानेपानीको आपूर्ति आवश्यकताभन्दा अन्यन्तै न्यून छ । दोस्रो कुरा सुरक्षित ढल निकासको अभावमा पानीको प्रदुषणले बेलाबेलामा महामारी फैलने गरेको पाईन्छ । तसर्थ शुद्ध खानेपानी प्राप्त गर्नु जनताको नैसर्गिक अधिकार हो भने सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउनु सरकारको प्रारम्भिक दायित्व हो । थाक्रे गाउँपालिकामा सञ्चालित खानेपानी आयोजनाहरुले भने नागरिकहरुलाई खानेपानीको सहज आपूर्तिको लागि पर्याप्त काम गरेको देखिन्छ । वडा नं. ९ र १० का केही बस्तीहरूमा भने गाउँपालिकाबाट विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरी सबै नागरिकलाई स्वच्छ पिउने पानी उपलब्ध गराउनु पर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा सञ्चालित आयोजनाहरु तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १०९: गाउँपालिकामा भएका खानेपानी आयोजनाहरूको विवरण

वडा नं.	आयोजनाको नाम	लाभान्वित घरधुरी	सेवा प्राप्त गर्ने गाउँ/बस्ती
१	मुलखोला खानेपानी आयोजना	३००	राना गाउँ, आले गाउँ, पिपलडाडाँ, कामीटोल, कार्कीडाडाँ, कार्कीटार,एक्लेफाँट, खयरघारी, पातीमारे
१	देवीस्थान खानेपानी	१५०	देवीस्थान, खेस्टा, गैरीगाउँ
२	सल्ले खानेपानी	१५०	सल्ले, भञ्ज्याङ
२	संग्रामटार चालिसे खानेपानी	१३५	संग्रामटार, चालिसे
२	गुम्बाडाँडा खा.पा.	४५	गुम्बाडाँडा
२	कोइराले खानेपानी	२५	कोइराले
२	सिम्ले बृहत खानेपानी	१३०	सिम्लेबजार
२	घलेगाउँ खानेपानी	२५०	घलेगाउँ
२	मारुनी टोल खानेपानी	६०	मारुनी टोल, लामागाउँ
२	भुमेश्वरी टोल खानेपानी	२५	भूमेश्वरी टोल
२	देउराली खानेपानी	५५	देउराली
२	दाहालटोल खानेपानी		दाहालटोल
३	श्री अमर्खु खानेपानी	२०४	अमर्खु
३	अमर्खु ब्राह्मणटोल डिप बोरिङ्ग	१५०	अमर्खु ब्राह्मण टोल
३	पानीघारी मसिने खानेपानी	५५	मसिने
३	भष्मेटोल बेसीमाल्धुङ	५५	भष्मेटोल
३	भष्मे-बेसीमाल्धुङ खानेपानी	७४	भष्मेवेशी, माल्धुङ
३	ज्यामीडाँडा खानेपानी	२१	ज्यामीडाँडा
३	निगाले-कोटडाँडा १ घर १ धारा	९७	निगाले, कोटडाँडा
३	काभ्रेडाँडा खानेपानी	काभ्रे डाँडा	

वडा नं.	आयोजनाको नाम	लाभान्वित घरधुरी	सेवा प्राप्त गर्ने गाउँ/बस्ती
४	काम्राङ खानेपानी	९०	काम्राङ, छाप, पल्लोछाप
४	तसर्पु बाहुनस्थान खानेपानी	१२०	तसुर्पु, ढाङपाखा, मंगलटार, बाहुस्थान
४	देवालीछाप खानेपानी	९०	देवालीछाप
४	धैरेनी	५०	घैरेनी
४	माभ्फडाँडा खानेपानी	२०	माभ्फडाँडा
५	मुलखोला सल्ले खानेपानी	४५	सल्ले
५	मुलखोला दामेचौर	४०	दामेचौर
५	मुलखोला छापडाँडा, थकम खानेपानी	६०	छापडाँडा, थकम
५	मुलखोला नयाँगाउँ	२०	नयागाँउ
५	डाँडाघाट खानेपानी	३५	डाँडाघाट
६	जनजागृती खानेपानी	३००	महादेववेशी, दशकिला
६	मुलखोला, विकटोला लुइकिल खानेपानी	६५	वि.क. टोल, लुइकिल
६	मुलखोला सेतीदेवी खानेपानी	७०	मैदान देखी, वेलडाँडा सम्म
६	धार्निखोला नौकिला खानेपानी	६५	फेदि, नौकिला, दशकिला
७	राम्चे-सोप्याङ वृहत खानेपानी आयोजना	२००	राम्चे, सोप्याङ
७	मूलखोला-मानडाँडा-साहुटोल खानेपानी आयोजना	१५०	मालीगाउँ, साहुटोल, जिम्वालटोल, थापागाउँ
७	सोप्याङटार-पोवाटार-जुगेखोला खानेपानी आयोजना	१५०	सोप्याङ, जुगेखोला, पौवाटार
७	जुगेखोला-बाहुनपोखरी-सहेले खानेपानी आयोजना	१००	जुगेखोला, बाहुनपोखरी, सहेले
७	खानीखोला-डाकेगाउँ खानेपानी आयोजना	७०	खानीखोला, सातघुम्ती, डाकेगाउँ
७	जुगेखोला वितलब खानेपानी आयोजना	७०	वितलब
७	जुगेखोला भोगटेनी खानेपानी आयोजना	४०	भोगटेनी
८	गणेशे खानेपानी एक घर एक धारा	७०	गणेशे र राजमार्ग
८	फोगटपुर खानेपानी	३००	साविक वडा नं. १ र २ पुरै, खड्काटोल
८	सेतोपहरा-माभ्फगाउँ खानेपानी	२२	माभ्फगाउँ
८	काउले खानेपानी	६०	काउले
९	केवलपुर डिपबोरिङ खानेपानी (निर्माणाधीन)		पण्डितपौवा, आचार्य पोखरी, पाण्डेगाउँ, छापगाउँ
९	कात्तिके दोभान वृहत लिफ्टिङ खानेपानी (निर्माणाधीन)		आचार्य पोखरी, पाण्डेगाउँ
१०	केवलपुर खानेपानी (दोभानेपुल)	१००	चिउरीपाटी, कोइरालाटोल, पाण्डेपौवा, बास्कोटा टोल
१०	डिपबोरी खानेपानी	१३०	पौडेलथोक, कोइरालाटोल, पाण्डेपौवा, बास्कोटा टोल
१०	असारेखोला गढी, सुवेदीथोक खानेपानी आयोजना	८०	सुवेदीथोक, गढी
११	गोगनपानी लिफ्टिङ खानेपानी	२७०	चण्डीस्थान, आदोले, मान्खुटार, राईटोल
११	सानुधारा लिफ्टिङ खानेपानी	१००	रिजालथोक, दलितवस्ती, खुलालटोल
११	हलथुम लिफ्टिङ खानेपानी	७०	हलथुम बालथुम्का, कान्लाटोल
११	सिम्पानी-चण्डीस्थान, भदौरे-मान्खुटार खानेपानी	१५०	सिम्पानी, चण्डीस्थान, भदौरे, मान्खुटार

वडा नं.	आयोजनाको नाम	लाभान्वित घरधुरी	सेवा प्राप्त गर्ने गाउँ/बस्ती
११	पैरे खानेपानी	५०	पैरे, जेगीडाँडा
११	वरुवालटार खानेपानी	२०	वरुवालटार
११	अमलडाँडा खानेपानी	१००	अमलडाँडा, कात्तिके, गुवावारी, वेलटार
११	बालुवाफाँट खानेपानी	१००	बालुवाफाँट अचमारा
११	सुन्दरवस्ती लिफ्टिङ	७०	सुन्दरवस्ती, भोलुङ्गे पुलवस्ती
११	भ्याङ्ले गढीमाई खानेपानी	३०	भ्याङ्ले
११	खानीगाउँ खानेपानी	५५	खानीगाउँ, लामखोरिया
११	कृष्ण भञ्ज्याङ खानेपानी	२०	कृष्णभञ्ज्याङ

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क)

तालिका नं. ११०: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	धारा/पाइप	ट्यूबवेल/हाते पम्प	ढाकिएको ईनार	खुला ईनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	ट्यांकरको पानी	अन्य	जम्मा
१	५७३	०	१	८	३	२	०	०	५८७
२	९७८	०	०	५	३	६	०	३	९९५
३	७४०	०	०	१४	१	०	०	०	७५५
४	५४५	०	०	२७	०	०	०	०	५७२
५	४२७	०	०	०	२२	४	४१	१	४९५
६	७२६	०	०	५	७	०	०	१३	७५१
७	८४९	१	०	०	२	०	०	२	८५४
८	६२१	०	०	१	२६	०	०	२	६५०
९	३८०	१	१३	१३	४५	२	०	५	४५९
१०	६१२	०	०	६	३४	०	०	०	६५२
११	५२५	०	१	४	१३	१	०	२	५४६
जम्मा	६९७६	२	१५	८३	१५६	१५	४१	२८	७३१६
प्रतिशत	९५.३५	०.०३	०.२१	१.१४	२.१४	०.२१	०.५६	०.३८	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका ७३१६ घरपरिवारहरू मध्ये धारा/पाइप मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउनेको संख्या ६९७६ अर्थात ९५.३५ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा/पाइपको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ। यद्यपि दोस्रोमा मूलधाराको पानी पिउने परिवारको संख्या १५६ अर्थात २.१४ प्रतिशत रहेका छन्। अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या नगन्य रहेको छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

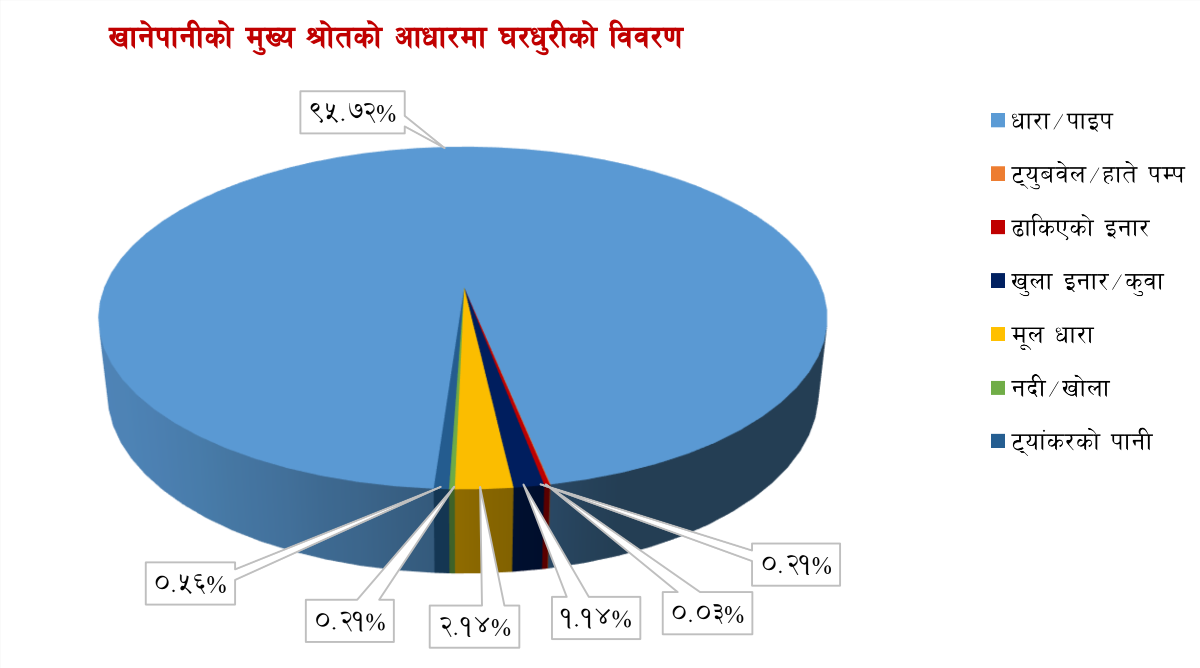

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६ - २०३० का अनुसार (SDG – 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमश वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०५५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल ज.स.को ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ । उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुऱ्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनजागरण फैलाउनु पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. १११: धारामा भएको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	निजी (आफ्नै)		सार्वजनिक		सामुदायिक		अरू (छिमेकी) को घरको धारा		अन्य		जम्मा
१	४०२	७०.२%	१०९	१९.०%	६०	१०.५%	२	.३%	०	०.०%	५७३
२	४५०	४६.०%	१९१	१९.५%	३१६	३२.३%	१५	१.५%	६	०.६%	९७८
३	३५९	४८.५%	२६९	३६.४%	११२	१५.१%	०	०.०%	०	०.०%	७४०
४	७३	१३.४%	२५८	४७.३%	२१४	३९.३%	०	०.०%	०	०.०%	५४५
५	९७	२२.७%	१११	२६.०%	२१२	४९.६%	५	१.२%	२	०.५%	४२७
६	५०९	७०.१%	४२	५.८%	१६२	२२.३%	५	.७%	८	१.१%	७२६
७	२००	२३.६%	५०२	५९.१%	१३६	१६.०%	१०	१.२%	१	०.१%	८४९
८	१२९	२०.८%	४७७	७६.८%	१४	२.३%	०	०.०%	१	०.२%	६२१
९	१७४	४५.८%	१६२	४२.६%	२६	६.८%	१८	४.७%	०	०.०%	३८०
१०	२६९	४४.०%	१९१	३१.२%	१२९	२१.१%	२३	३.८%	०	०.०%	६१२
११	२८५	५४.३%	१२६	२४.०%	१०८	२०.६%	६	१.१%	०	०.०%	५२५
जम्मा	२९४७	४२.२%	२४३८	३४.९%	१४८९	२१.३%	८४	१.२%	१८	०.३%	६९७६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

तालिका नं. ११२: खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

वडा	उमाल्ने	फिल्टर गर्ने	औषधी (पियुष आदि) राख्ने	अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)	केही नगर्ने र सिधै खाने	जम्मा
१	४	१९	०	१	५६३	५८७
२	५	३२	१	१	९५६	९९५
३	८	२७	०	५	७१५	७५५
४	२	२	०	०	५६८	५७२
५	२४	३०	१	०	४४०	४९५
६	४५	९४	०	०	६१२	७५१
७	१४	३८	०	१	८०१	८५४
८	४	५५	०	०	५९१	६५०
९	३८	१०२	२	१	३१६	४५९
१०	११	२३	०	०	६१८	६५२
११	७	३२	०	२	५०५	५४६
जम्मा	१६२	४५४	४	११	६६८५	७३१६
प्रतिशत	२.२%	६.२%	०.१%	०.२%	९१.४%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल ७३१६ परिवारहरू मध्ये ६६८५ अर्थात ९१.४ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानीको शुद्धीकरण बिनानै श्रोतबाट ल्याएर सिधै पिउने गरेको पाइयो। प्राकृतिक श्रोतहरूमा प्राप्त पानीलाई शुद्धीकरण नगरी पिउनु जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिमपूर्ण हुन्छ। यसबाट संक्रामण रोगहरू जस्तै आउँ, झाडा पखाला, जुका, टाइफाइड लाग्नुका साथै दीर्घ रोगहरू जस्तै पत्थरी, क्यान्सरजस्ता प्राणघातक रोगहरूको संभावना प्रवल रहन्छ तसर्थ स्थानीय सरकार र गाउँपालिकाबासीहरूको सहकार्यमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी प्रयोग गर्ने र जनस्तरमा स्वास्थ्य शिक्षाको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ। त्यस्तै गाउँपालिकामा पानी उमालेर पिउनेको संख्या १६२ अर्थात २.२ प्रतिशत, फिल्टर गरी पिउने संख्या ४५४ अर्थात ६.२ प्रतिशतले पिउने गरेको देखिन्छ। औषधि (पियूष आदि) र अन्य विधि अपनाउने गरेर पिउने जनसंख्या नगन्य रहेकोले पानी शुद्धीकरण गरी पिउन सचेत बनाउने अभियान नै सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। जीवनको आधारको रुपमा रहेको स्वास्थ्य र सुरक्षित पानीको अभाव बहुआयामिक गरिबीको एउटा सूचक (HDI) समेत रहेको हुँदा स्वस्थकर पानीको प्रयोग वा प्रचलनको बाहुल्यताले उक्त स्थानको सम्पन्नतालाई समेत इंगित गर्दछ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

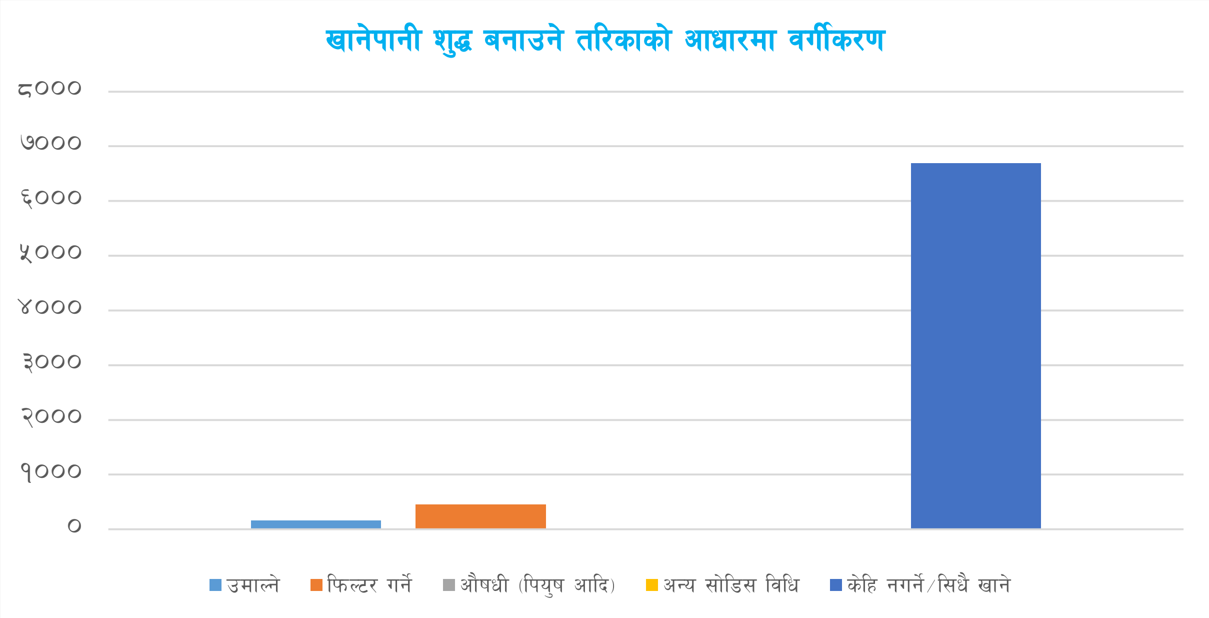

तालिका नं. ११३: खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवण

वडा	सफा,स्वच्छ		धमिलो ढल मिसिएको		गन्ध आउने		अन्य	
१	५८०	९८.८%	६	१.०%	१	.२%	०	०.००%
२	९३४	९३.९%	२३	२.३%	६	.६%	३२	३.२२%
३	७५२	९९.६%	१	.१%	१	.१%	१	०.१३%
४	५७२	१००.०%	०	०.०%	०	०.०%	०	०.००%
५	४८५	९८.०%	७	१.४%	३	.६%	०	०.००%
६	७४६	९९.३%	१	.१%	३	.४%	१	०.१३%
७	८३६	९७.९%	५	.६%	७	.८%	६	०.७०%
८	६४७	९९.५%	३	.५%	०	०.०%	०	०.००%
९	४२७	९३.०%	७	१.५%	२५	५.४%	०	०.००%
१०	६४४	९८.८%	७	१.१%	१	.२%	०	०.००%
११	५३९	९८.७%	७	१.३%	०	०.०%	०	०.००%
जम्मा	७१६२	९७.९%	६७	.९%	४७	.६%	४०	०.५५%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

७.२ शौचालय

कतिपय दुर्गम गाउँवस्तीमा अहिले पनि मानिसहरू पानीका श्रोत तथा खुला ठाउँमा दिशा पिसाब गर्ने गर्दछन् । सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्यताको प्रतीक हो । खुला क्षेत्रमा गरिने मलमुत्र विर्सजनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ । त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालय निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो । सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले हाल आएर शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ । निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवश्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

७.२.१ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा)

तालिका नं. ११४: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	जम्मा
१	३	४८६	७१	५	२२	५८७
२	१	६८५	२५६	७	४६	९९५
३	१	६२६	५०	१२	६६	७५५
४	६	३८७	१५५	३	२१	५७२
५	३	२८७	१७३	८	२४	४९५
६	३५	६२७	४०	३४	१५	७५१
७	२०	७०१	८१	२	५०	८५४
८	५	५७५	१८	४	४८	६५०
९	५	२४०	२०८	२	४	४५९
१०	२	५४५	९९	१	५	६५२
११	३	३७७	१४५	६	१५	५४६
जम्मा	८४	५५३६	१२९६	८४	३१६	७३१६
प्रतिशत	१.१%	७५.७%	१७.७%	१.१%	४.३%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये ५५३६ अर्थात ७५.७ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टीट्याङ्क) चर्पी, १२९६ अर्थात १७.७ प्रतिशतले साधारण चर्पी, ८४ अर्थात १.१ प्रतिशतले फ्लस भएको सार्वजनिक ढलयुक्त चर्पी, ८४ अर्थात १.१ प्रतिशतले सामुदायिक चर्पीको प्रयोग गरेको र ३१६ अर्थात ४.३ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नै नगरेको पाइयो । ४.३ प्रतिशत घरपरिवारहरूले चर्पीको प्रयोग नै नगर्नुले व्यक्तिगत तथा सामुदायिक स्वास्थ्यमा जोखिम बढी रहेको देखाउँछ । सानो संख्याले मात्र खुल्ला स्थानमा दिसापिसाब गर्दा समेत समुदायको ठूलो हिस्साको जनस्वास्थ्य प्राणघातक संक्रामक रोगहरूको जोखिममा पर्ने हुँदा चर्पी प्रयोगलाई अनिवार्य गर्ने र चर्पीको गुणस्तर सुधारमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

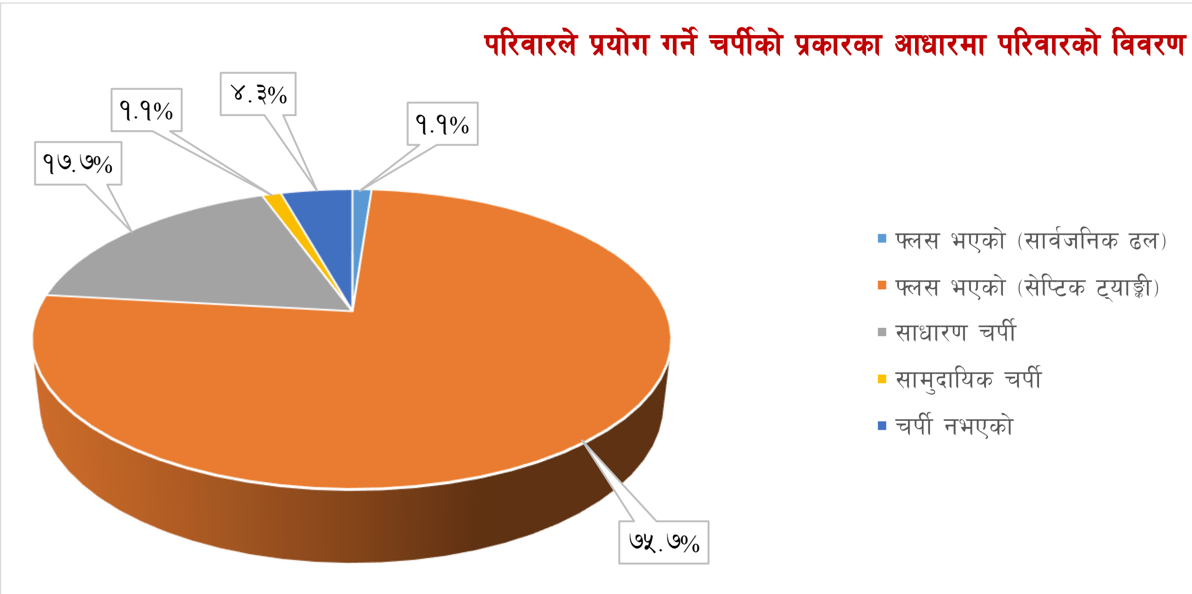

७.२.२ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धि विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र)

विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुकासाथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीनरुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ। फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरो हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ। कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ११५: घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	घरमा नै लिन आउँछ	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/ क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/ थुपार्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	कम्पोष्ट मल बनाउने	अन्य
१	५	२०	२६	१५	८०	२	४३९	०
२	७	१७२	१४८	१८३	२६६	१५७	६२	०
३	१	१०	१०८	१११	१७४	२	३४९	०
४	२	१	४	६	८३	१	४७५	०
५	३	२१	३९९	३९	१४	१८	०	१
६	२५	२४	६४	४१२	७५	३	१४८	०
७	१५	१८२	१०८	११	४१२	६	१२०	०
८	१९	६६	८१	१०९	२१४	१४	१४७	०
९	७	३१	१४३	१७८	४२	५	५३	०
१०	३	४	१६०	१८१	११५	५	१८४	०
११	३	४५	४५	८०	४५	६	३२२	०
जम्मा	९०	५७६	१२८६	१३२५	१५२०	२१९	२२९९	१
प्रतिशत	१.२	७.९	१७.६	१८.१	२०.८	३.०	३१.४	०.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये २२९९ अर्थात ३१.४ प्रतिशतले कम्पोष्ट मल बनाउने, १५२० अर्थात २०.८ प्रतिशतले नदी वा खोल्सामा फ्याल्ने, १३२५ अर्थात १८.१ प्रतिशतले फोहरलाई आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र गाड्ने/ थुपार्ने गरेको, १२८६ अर्थात १७.६ प्रतिशतले आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र बाल्ने गरेको पाइयो। त्यसैगरी फोहर थुपार्ने क्यानमा राख्ने, घरमै फोहर लिन आउने, सडक/सार्वजनिक स्थलमा फ्याल्ने र अन्य रहेका छन् । ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रुपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहरलाई कम्पोष्ट मलको रुपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेतापनि फोहरको प्रकृतिअनुसार प्लाष्टिक जन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमश: भू-प्रदुषण वृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ। अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ। तसर्थ फोहरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई गाउँपालिकामा अव्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ।

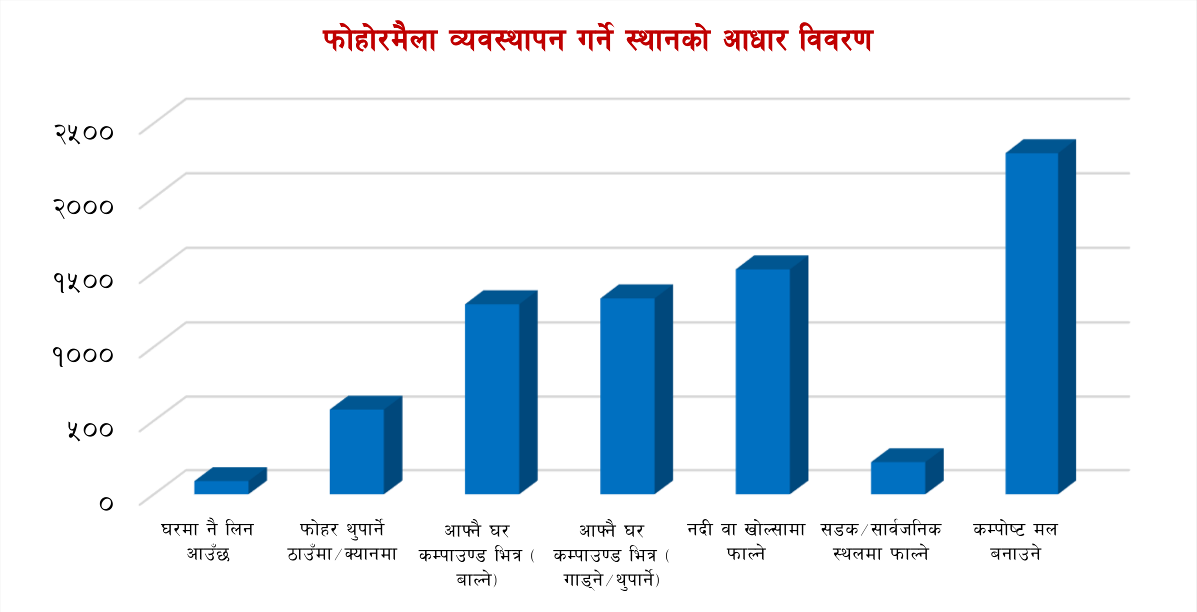

७.२.३ ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ । ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपुर्ण पुर्वाधार हो । सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पुर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ । यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । फोहरहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो ।

तालिका नं. ११६: ढल निकासको व्यवस्था भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	ढल भएको		ढल नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	१४८	२५.२%	४३९	७४.८%	५८७
२	१७६	१७.७%	८१९	८२.३%	९९५
३	१२४	१६.४%	६३१	८३.६%	७५५
४	३	.५%	५६९	९९.५%	५७२
५	०	०.०%	४९५	१००.०%	४९५
६	४३९	५८.५%	३१२	४१.५%	७५१
७	२१७	२५.४%	६३७	७४.६%	८५४
८	२७३	४२.०%	३७७	५८.०%	६५०
९	४७	१०.२%	४१२	८९.८%	४५९
१०	१३	२.०%	६३९	९८.०%	६५२
११	१२४	२२.७%	४२२	७७.३%	५४६
जम्मा	१५६४	२१.४%	५७५२	७८.६%	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

७.२.४ सडक नालाहरूको अवस्था

सडकहरूको निर्माण गर्दा सडकलाई फराकिलो तथा कालोपत्रे बनाएर मात्र पुग्दैन । हिलो, फोहर तथा भूक्षयबाट जोगाउनका लागि सडकको दुवै किनारमा सडक नालाहरूको विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ । हाल आएर सरकारले तोकेको मापदण्डलाई अबलम्बन गरी सडक निर्माण गर्दा अनिवार्यरुपमा सडक नालाहरू बनाउनुपर्दछ ।

७.३ यातायात पूर्वाधार

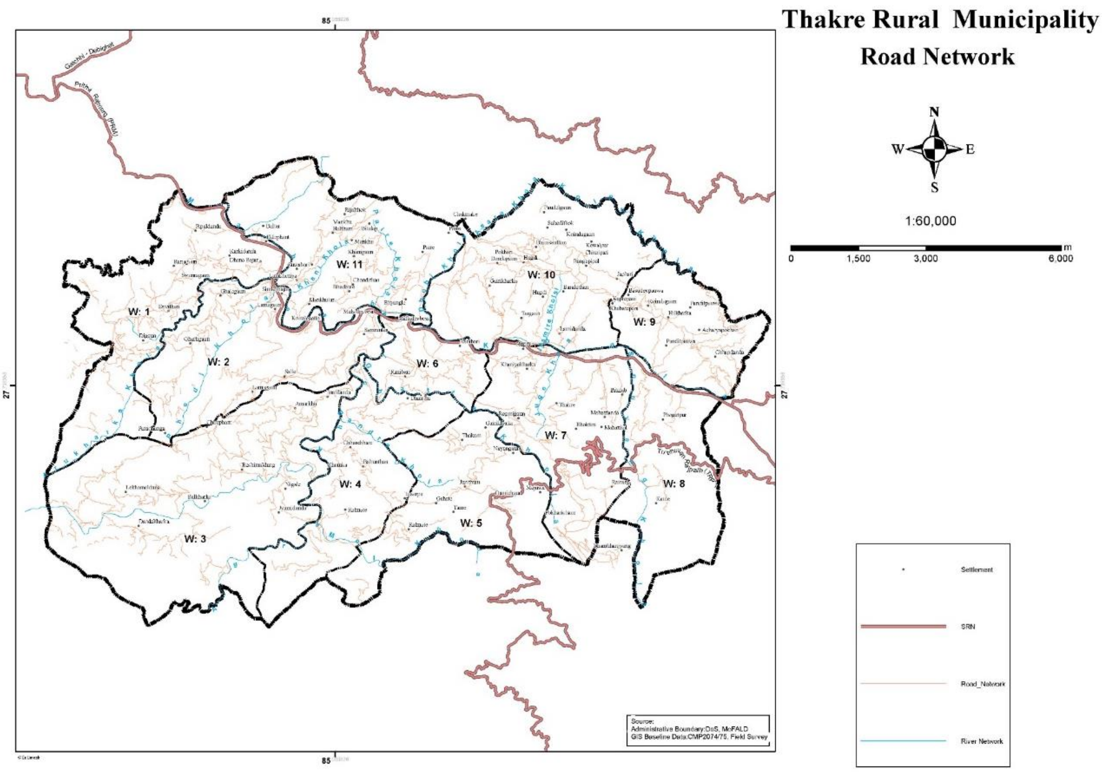

नक्सा नं. ४: *गाउँपालिकाको सडक सञ्जालको विवरण*

७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

सडक कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सम्भवत प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पुर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा गाउँपालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ । गाउँबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ । सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ । यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जालमार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणाली, रणनैतिक सडक, जिल्ला सडक तथा स्थानीय सडक भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार को आधार स्तम्भ अर्थात माध्यम हो । यस गाउँपालिकामा पृथ्वी राजमार्ग, त्रिभुवन राजपथ र सितापाइला-भिमढुङ्गा-केवलपुर-गल्छी सडक कालो पत्रे सडक छन् । यी ठूला तीन पक्की सडक संजालबाट गाउँपालिका जोडिनु भौतिक विकासको हिसाबले अत्यन्त राम्रो अवस्था मान्नसकिन्छ । यद्यपी गाउँपालिकाका शाखा सडकहरू कच्ची भएको हुँदा बर्खायाममा सडक सञ्जालमा अवरोध आउँछ ।

२०५० को नक्सांकन कार्य गर्ने समय सम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो । तर २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीणक्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गती लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको बिस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ । तर दुर्गम पहाडी भूभागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्सांकन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको बिस्तार भएको छ भन्न एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । यही प्रशंगमा नगरपालिका यातायात गुरुयोजनाः (MTMP अर्थात Municipality Transport Master Plan) को परिकल्पना हरेक नगर क्षेत्रको यातायात सञ्जालका तथ्यांकमा आधारित नक्सा र तथ्यको आधारमा गर्नु पर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरिएको थियो । तर ग्रामीण बस्तीहरूमा त्यो पुगेको थिएन । २०७२ को नयाँ संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले व्यवस्था गरेको स्थानीय तह निर्धारण पश्चात हरेक गाउँ विकास समिति पनि गाउँपालिकाको मातहतमा आएका कारण गाउँपालिकामा समेत गाउँपालिका यातायात गुरुयोजनाको कार्य क्षेत्र भित्र परेको हुँदा यस गाउँपालिकामा पनि तत्सम्बन्धि कार्य प्रारम्भ भएका कारण यहाँको सडक सञ्जालको तथ्यांक तथा त्यसका लागि आवश्यक सडकको क्षेत्रगत विस्तारको अध्याबधिक तथ्यांक यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११७: सडक सञ्जालको विवरण

वडा नं.	सडक संजालको नाम	प्रकार	लम्बाई
१	ढाँडे-एक्लेफाँट, कुचुली भञ्ज्याङ, भुमेचुली	धुले	
१	बलौटा कामीटोल- ठूलाचौरी, छविसे-आरुखर्क	धुले	
१	टायलघर-खेस्टा-कागेश्वरी		
२	सिम्ले-घलेगाउँ-पानीढुंगा	धुले	
२	सिम्ले-लामागाउँ-मल्डुंग-डाँडाखर्क	धुले	
२	महादेववेशी-सल्ले गुम्बा नवज्योति सडक	धुले	

वडा नं.	सडक संजालको नाम	प्रकार	लम्बाई
२	महादेववेशी-संग्रामटार-आग्रा सडक	धुले	
३	सिम-अमर्खु-मिलनटोल-बेसी मल्दा-खर्क-भूमेचुली पर्यटन सडक	धुले	१७.८ कि.मि
३	सिम-अमर्खु-स्वास्थ्य चौकी पानीढुंगा पार्क सडक	धुले	९ कि.मि.
३	महादेववेसी-निगाले-आग्रा सडक	ग्राभेल	८ कि.मि
४	माटिखोला-रातामाटे, काम्राङ पल्लोछाप सडक	धुले	१२ कि.मि.
४	वडा कार्यालय बाहुनस्थान, बान्द्रे सडक	धुले	४ कि.मि.
४	दामेचौर वडा कार्यालय, गहते रातामाटे सडक	धुले	१२ कि.मि.
५	दामेचौर-सल्ले-गोठडाँडा-तामे सडक	धुले	
५	डुम्रेभञ्ज्याङ-थकम सडक	धुले	
५	लितिदोभान डाँडीघाट सडक	धुले	
६	महादेववेशी माटीखोला	ग्राभेल	४ कि.मि.
६	केराबारी तामाङगाउँ	ग्राभेल	४.५ कि.मि.
६	पैरामुख कार्कीगाउँ साट्टीमुरे	धुले	२ कि.मि.
६	फेदी भञ्ज्याङ, तामाङगाउँ	धुले	५ कि.मि.
६	केराबारी ठूलो चौतारा	धुले	३ कि.मि.
६	ढार्नीखोला सेतीदेवि	धुले	४ कि.मि.
६	दशकिला लुइकिल	धुले	३ कि.मि.
७	सातघुम्ती-मूलखोला	धुले	४ कि.मि.
७	जुगेखोला-उडुवादेव-सातघुम्ती	धुले	३ कि.मि.
७	सातकिला-लुइकिल	धुले	४ कि.मि.
७	हाप्सेचौर-लुइकिल-महादेवबेसी	धुले	७ कि.मि.
७	सातकिला-गैरीगाउँ	धुले	३ कि.मि.
७	सहेल-अमरज्योति-भीमसेनस्थान सडक	धुले	४ कि.मि.
८	४ किलो-बैंसीगाउँ-अमले महाँकाल-त्रिभुवन राजपथ	धुले	
८	धार्के-गणेशे-अमले-महादेववेँसी	धुले	
८	त्रिभुवन राजपथ-सिम्पानी-माझगाउँ-काउले	धुले	
८	नेपालमोडा-पुरानो गाउँ-काउले	धुले	
९	धार्के-पण्डित पौवा सडक	ग्राभेल	४ कि.मि.
९	धार्के खोला- भोटेडाँडा-बतासे, पण्डितपौवा	ग्राभेल	५.५ कि.मि.
९	आचार्यपोखरी-मासचौर, कोल्पु खोला सडक	धुले	
९	सितापाइला-गल्छी सडक (भाग)	कालोपत्रे	
१०	भिमढुङ्गा लामिडाँडा गल्छी सडक	कालोपत्रे	

वडा नं.	सडक संजालको नाम	प्रकार	लम्बाई
१०	पण्डितपौवा सुवेदीथोक चकमके	धुले	
१०	आठकिला चिउरीपाटी	धुले	
१०	दोभाने वाराही भुजेलगाउँ	धुले	
११	महादेववँसी-हलथुम-गोगनपानी सडक	ग्राभेल + धुले	
११	महादेववँसी-मान्खुटार, हलथुम-महादेववँसी रिङरोड	धुले	
११	सिम्ले हलथुम-गोगनपानी सडक	धुले	
११	महादेववेसी-पहिरे-चकमके सडक	धुले	
११	महादेववेसी-चण्डीस्थान-वितलब सडक	धुले	

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ११८: गाउँपालिकामा भएका पुल/पुलेसाहरूको विवरण

वडा नं.	पुल पुलेसाहरूको विवरण	नदी, खोला, खोल्सीको नाम	ठेगाना
१	झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	एक्लफाँट-बलटार
१	झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	खयरघारी-गल्छी
४	झोलुङ्गे पुल	आग्रा	रातोमाटे-वडा नं. ३
४	झोलुङ्गे पुल	महेश	धैरेनी-वडा नं. २
४	झोलुङ्गे पुल	आग्रा	रातोमाटे-काम्राङ
५	झोलुङ्गे पुल	लिति खोला	गोठडाँडा-थाहा नगरपालिका
६	पक्की पुल	माटि खोला	धैरेनी
६	झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	वडा नं. १० जोड्ने
६	झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	वडा नं. ११ जोड्ने
७	सातकिलो झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	सातकिलो-वारहिस्थान ७ र १० वडा
८	४ किलो झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	४ किलो-रेग्मी टोल
८	गणेशे झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	गणेशे-अधिकारी टोल
९	धारेखोला पुल (पक्की)	धारेखोला	छापगाउँ-धुनीवँसी
९	झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	चिनीमिल-छापगाउँ
९	झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	चारकिलो-छत्रे
१०	तिखेढुङ्गा झोलुङ्गे पुल	कोल्पु खोला	थाक्रे-१० र वेलकोट गढी न.पा. ३
१०	जोइरुम्टो झोलुङ्गे पुल	कोल्पु खोला	थाक्रे-१० र वेलकोट गढी न.पा. ४
१०	वाराहीस्थान झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	थाक्रे-१० र थाक्रे-७
१०	नौ किला झोलुङ्गे पुल	महेश खोला	थाक्रे-१० र थाक्रे-६

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ११९: सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण

वडा	घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्था					जम्मा
	पक्की/कालोपत्रे	ग्राभेल सडक	धुले सडक (कच्ची)	गोरेटो बाटो जोडिएको	अन्य	
१	११३	६०	३४४	६९	१	५८७
२	१९८	१९४	४५२	१५०	१	९९५
३	०	११८	४७४	१६२	१	७५५
४	०	८३	३७२	११६	१	५७२
५	२६	१२२	६९	२७६	२	४९५
६	२५१	११८	३३३	३४	१५	७५१
७	२२९	५	३१८	३०२	०	८५४
८	९३	१५	२७२	२७०	०	६५०
९	१२८	३७	२५५	३९	०	४५९
१०	५६	५१	३१०	२३४	१	६५२
११	२५	१०	३७३	१३८	०	५४६
जम्मा	१११९	८१३	३५७२	१७९०	२२	७३१६
प्रतिशत	१५.३%	११.१%	४८.८%	२४.५%	०.३%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका ७,३१६ घरपरिवारहरूमध्ये सबैभन्दा धेरै अस्थायी सडकको पहुँच रहेको देखिन्छ। जसमा अस्थायी सडकको पहुँच भएको घरपरिवारहरूको संख्या ३,५७२ अर्थात ४८.८ प्रतिशत, गोरेटो सडकको पहुँच भएको घरपरिवार संख्या १,७९० अर्थात २४.५ प्रतिशत, ग्राभेल गरेको सडकसम्म पहुँच भएको ८१३ अर्थात ११.१ प्रतिशत, कालोपत्रे बाटोको पहुँच भएका घरपरिवारहरू १,११९ अर्थात १५.३ प्रतिशत र अन्य २२ घरपरिवार रहेका छन्। तथ्याङ्कलाई हेर्दा ८४.७ प्रतिशत घरपरिवारमा सहज प्रकारको सडक पहुँच छैन अर्थात यी परिवारहरूमा या त अस्थायी प्रकृतिको वा गोरेटोमा मात्र पहुँच भएको देखिन्छ। वडा नं. ३, ४ मा कालोपत्रे सडक सञ्जालको पहुँच शुन्य रहेको देखिन्छ। पूर्वाधार विकासमा सबैभन्दा महत्वपूर्ण सडकको अवस्था नाजुक हुँदा अन्य विकासले गति लिन सक्दैन तसर्थ सहज आवागमनका लागि गाउँपालिकाले सडक सञ्जालको विकास र स्तरको उन्नतिका लागि यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी लागू गर्नुपर्ने देखिन्छ। अन्य वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

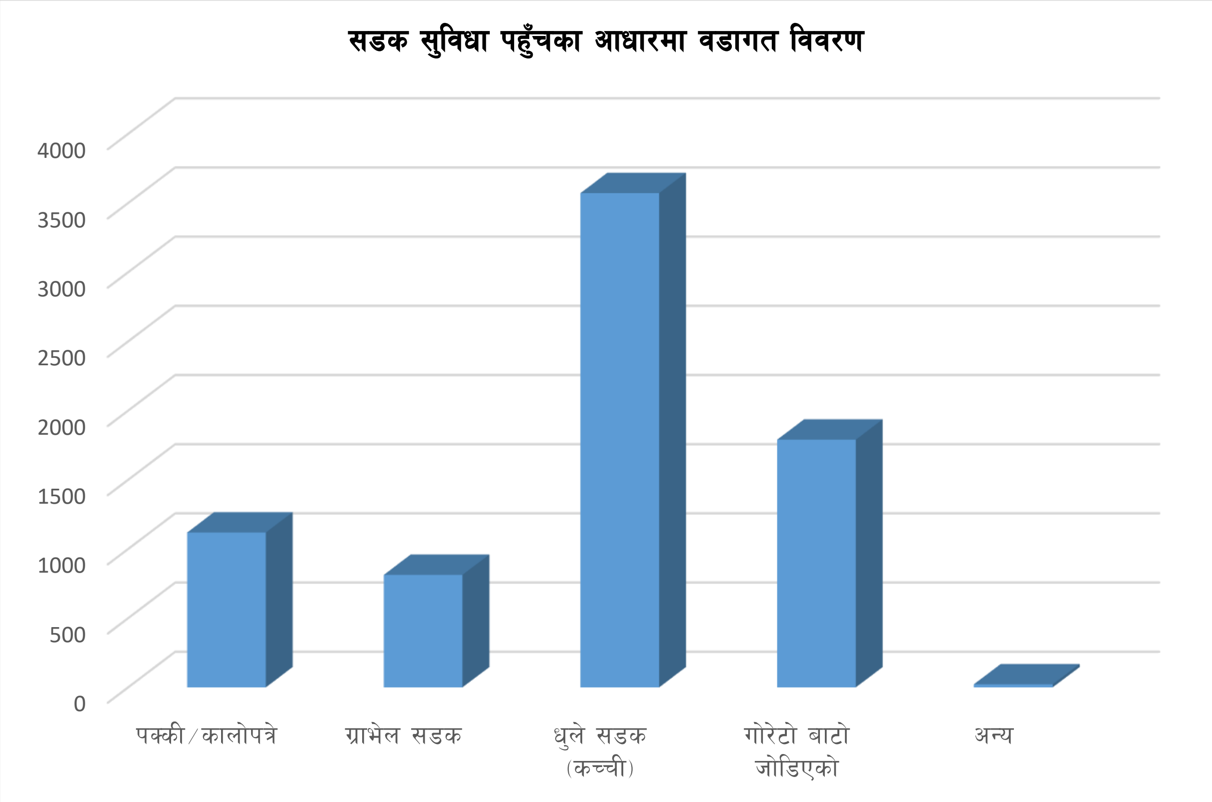

७.३.२ सवारीका प्रकारहरू

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अन्तर्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाईन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस, टेम्पो, सिटि रिक्सा, ट्याक्सी, कार, बिजुलीबाट चल्ने सफारी, रिक्सा, साईकल र मोटरसाईकलहरू देखिन्छन्। यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन्।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासलाई गतिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पुर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ।

यस गाउँपालिकामा मुख्यतया ट्रेक्टर, जिप, कार, बस, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । सडक यातायताको लागि यस गाउँपालिकामा आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धि सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा)

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ । विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ ।

तालिका नं. १२०: यातायातका मुख्य रुट सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	यातायातका रुटहरूको विवरण	ठेगाना
१	सिम्ले - कालिमाटी काठमाडौं	वडा नं. २
२	वडा कार्यालय - काठमाडौं	वडा नं. ४
३	अटो रिक्सा (महादेववेशी देखि वडा सम्म)	वडा नं. ६
४	भिमसेनस्थानवाट-सितापाईलासम्म (दैनिक २ वटा बस आउने जाने गर्छन्)	वडा नं. १०
५	महादेववेसी-हलथुम-गोगनपानी	वडा नं. ११
६	महादेववेसी-मान्खुटार-हलथुम-रिजालथोक रिङरोड	वडा नं. ११

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.३.४ गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

सडक यातायात सुविधाको विस्तार तथा सडकहरूको स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसम्म जोड्नु आवश्यक छ। वडा केन्द्र र गाउँपालिका केन्द्रको बीचमा कनेक्टिभिटि स्थापित गर्न झोलुङ्गे पुलहरूले पनि भूमिका खेल्दछन्। सडक सञ्जालको विकास भएमात्र उद्योग, बन्द व्यापारको विकासका साथै कृषिको आधुनिकीकरण र कृषि उत्पादनको बजारीकरण संम्भव छ। ग्रामीण इलाकाका सडकहरू वर्षायामको बेलामा हिलाम्य हुने भएका कारण ती सडकलाई **"फेयर वेदर सडक"** का रुपबाट **"अल वेदर"** सडकको रुपमा स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोडेर जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु पर्ने हुन्छ ।

गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीले गाउँपालिकासँग जनताको पहुँच लाई निर्धारण गर्दछ। त्यसैले गाउँपालिका केन्द्र र वडा केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ । स्थानीय संरचनामा जनताले आफ्नो वडा केन्द्र तथा गाउँपालिका केन्द्रबाट आवस्यक सेवा सजिलै ग्रहण गर्न सक्ने किसिमको हुनु पर्छ। जनताले सार्वजनिक सेवा ग्रहण गर्न वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका कार्यालयको दुरी सेवाग्राहीको सहज पहुँचमा आधारित हुनुपर्दछ। जसले गर्दा जनताले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न कठिनाइ हुँदैन । त्यसको लागि सबै स्थानका जनताहरूलाई मध्यनजर गर्दै वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका केन्द्र निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ। यसर्थ टाढाको बस्तीबाट वडा केन्द्र कति दुरीमा पर्छ भन्ने कुरा महत्वपुर्ण हुन्छ। गाउँपालिका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १२१: टाढाको बस्तीवाट वडा केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

वडा नं.	वस्तीको नाम	वडा केन्द्रमा पुगेर फर्कन लाग्ने अनुमानित समय			
		पैदल जान	पैदल फर्कन	गाडीमा जान	गाडीमा फर्कन
१	छाप, आरुखर्क, खेस्टा	१.५ घण्टा	२ घण्टा	१ घण्टा	१.५ घण्टा
१	देविस्थान	३० मिनेट	१ घण्टा		
२	गुम्बा डाँडा	२ घण्टा	३ घण्टा		
२	गैरीटोल, सुलीखोला	३ घण्टा	४ घण्टा		
२	सल्लेडाँडा, घर्तीगाउँ	१ घण्टा	१.५ घण्टा		
२	संग्रामटार	१ घण्टा	१ घण्टा	१५ मिनेट	१५ मिनेट
२	लामागाउँ, घलेगाउँ	१ घण्टा	१.५ घण्टा		
४	पल्लोछाप	३ घण्टा	३ घण्टा	१ घण्टा	१ घण्टा
४	धैरेनी	२ घण्टा	२ घण्टा	४५ मिनेट	४५ मिनेट
४	रातोमाटे	१ घण्टा	१ घण्टा		
५	पोखरीचौर डाँडा	१ घण्टा	१ १/२ घण्टा		
५	थकम	१ घण्टा	४५ मिनेट		
५	डाँडाघाट	३ घण्टा	३ घण्टा		
६	तामाङ टोल	१ घण्टा	१.१५ घण्टा	२० मिनेट	३५ मिनेट
७	आठकिला जुगेखोला	२ घण्टा	१ घण्टा		
७	खनायोखर्क	१ घण्टा	४५ मिनेट		
७	गैरीगाउँ	१ घण्टा	४५ मिनेट		
७	वितलव	१.५ घण्टा	१ घण्टा		
७	सातघुम्ती	१ घण्टा	४५ मिनेट	१५ मिनेट	१५ मिनेट
८	५ किलो, गणेशे	१ घण्टा	४० मिनेट		
८	काउले	३० मिनेट	५० मिनेट		
८	बाथला	५० मिनेट	१.५ घण्टा		
९	छापगाउँ, आचार्यगाउँ	२ घण्टा	१.५ घण्टा	२५ मिनेट	२५ मिनेट
९	आचार्य पोखरी	१ घण्टा	१ घण्टा	२० मिनेट	२० मिनेट
१०	वाराहीस्थान	१ घण्टा	३० मिनेट	३० मिनेट	३० मिनेट
१०	ज्यामिरे टार, घन्सार	१.५ घण्टा	१ घण्टा	३० मिनेट	३० मिनेट
१०	पौडेलथोक	३० मिनेट	३० मिनेट	१५ मिनेट	१५ मिनेट
१०	चकमके	३० मिनेट	३० मिनेट	१० मिनेट	१० मिनेट
१०	पाण्डेपौवा	१० मिनेट	१० मिनेट	५ मिनेट	५ मिनेट
११	हलथुम	१.३० मिनेट	२ घण्टा	३० मिनेट	४० मिनेट
११	पैरे	१ घण्टा	१.५ घण्टा		
११	रिजालथोक, बरुवालटोल	२ घण्टा	१.५ घण्टा		
११	वितलब	१ घण्टा	१.५ घण्टा		

श्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.३.५ वडा केन्द्रबाट गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका गाउँवस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुऱ्याउनु हो । त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत गाउँपालिका तथा नगरपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने विषयलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ ।

७.३.६ बसपार्क सम्बन्धि विवरण

बिजुली, पानी, यात्रु, प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमलाई सहज बनाउन सकिन्छ । विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्तिसुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाईन्छ । सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ । बसपार्कमा बनाइने संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री हुनुपर्दछ ।

तालिका नं. १२२: बसपार्क/बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	बसपार्क/बस बिसौनीहरूको विवरण	ठेगाना
१	सिम्ले	वडा नं. २
२	महादेववेशी बस बिसौनी	वडा नं. ६
३	पण्डित पौवा	वडा नं. ९
४	भिमसेनस्थान, चिउरीपाटी	वडा नं. १०
५	महादेववेसी झोलुङ्गेपुल	वडा नं. ११

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. १२३: प्रतिक्षालय सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	प्रतिक्षालयहरूको विवरण
१	खयरघारी मन्दिर हातमा, ढाँडे
२	पशुपति मन्दिर, घलेगाउँ, लामागाउँ खेलमैदान सँगै
१०	पाण्डेपौवा, चिउरीपाटी
११	बालुवाफाँट, मान्खुटार

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.३.७ वैकल्पिक यातायात सेवा

सडक यातायातम चल्ने सवारी साधनका बाहेक अन्य किसिमका सवारी साधनहरूको विकासले मानव जीवनलाई सहज, सुविधासम्पन्न र द्रुत बनाएको पाईन्छ । नेपाल जस्तो भुपरिवेष्ठित मुलुकका लागि समुद्रले छुएका वा घेरिएका देशहरूमा जस्तो ठुला पानी जहाजहरूको सम्भावना नभएपनि सानो आकारका पानीजहाजको संभावना प्रवल छ । यसका साथै हवाईजहाज, हेलिकप्टरहरूले पनि अवागमनलाई सहज बनाएको पाईन्छ । हिमाली तथा पहाडी भू-भागको प्रधानता रहेको हाम्रो देशमा रोप वे र केवुलकारले पनि वैकल्पिक सवारी साधनकोरुपमा महत्वपुर्ण योगदान पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ ।

७.४ विद्युत तथा उर्जा

केही सिमित दुर्गम क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतिकरण नभएतापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतिकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन । तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रसस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपुर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ । सौर्य उर्जाबाट लिफ्ट सिँचाइ खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न ग्राहस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा विक्रि समेत गर्न सकिन्छ ।

सामान्तया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाटविद्युत खपत गर्दछ । त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्युन हुन्छ । १७.६ वर्ग फिटको सोलार pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ । दिनभर करिब ६.८ घण्टा सुर्यको किरणबाट 250 watt X 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ । १.७K.W X ३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा.विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८\text{कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ । यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ । अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत संभावना अध्ययन गरी लघु विद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ । हालसम्म समेत काठदाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनकोरूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठदाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ । यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ । तसर्थ गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईन मर्मत संभार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ । नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिलेपनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनकोरुपमा काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरुपमा भईरहेको छ ।

तालिका नं. १२४: खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	काठ दाउरा	एलपी ग्यास	मट्टीतेल	विद्युत	गोवरग्याँस	अन्य
१	४०७	१७९	१	०	०	०
२	५२६	४५९	०	०	९	१
३	६३६	११४	०	०	४	१
४	४९८	७४	०	०	०	०
५	४३७	५७	०	१	०	०
६	२५२	४९७	०	०	२	०
७	५८९	२६१	०	०	४	०
८	४४७	२०१	०	०	२	०
९	३३१	१२२	०	०	६	०
१०	५६७	७९	०	०	६	०
११	३४०	१९५	०	०	११	०
जम्मा	५०३०	२२३८	१	१	४४	२
प्रतिशत	६८.८%	३०.६%	०.०%	०.०%	०.६%	०.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकाको कूल घरपरिवारहरूमध्ये ५०३० अर्थात ६८.८ प्रतिशतले काठदाउरा, २२३८ अर्थात ३०.६ प्रतिशतले एल.पी ग्याँसको प्रयोग गर्दछन् भने मट्टीतेल, विजुली, गोवरग्याँस र अरु प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो। स्थानीयहरूले अधिकांश काठ दाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमश: स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याउनुका साथै समयसमेत बढी खर्च हुने देखिन्छ। तसर्थ ग्रामीण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी गाउँपालिकावासीलाई काठ दाउराको विकल्पतर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

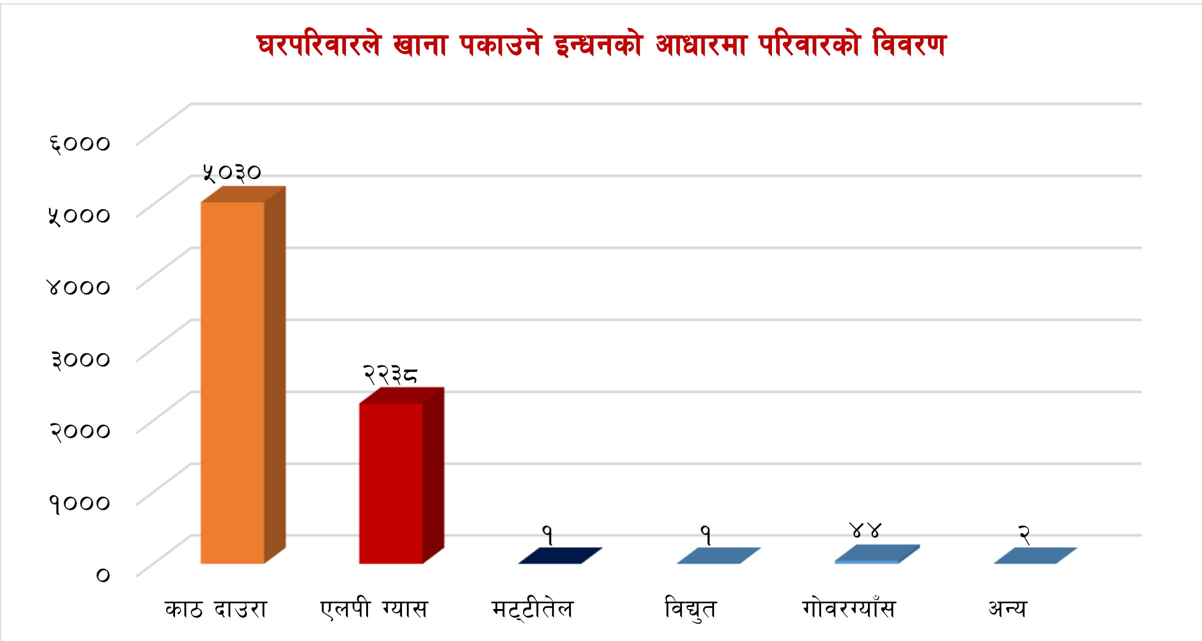

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ । उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ % रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३०% मा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८% (२०१५) बाट ३३% मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ ।

७.४.२ विद्युतिकरणको अवस्था

नेपालमा निजी, सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय लगानीमा विद्युतीकरणका प्रयासहरू भईरहेका भएपनि कतिपय नीतिगत अस्पष्टता, प्राविधिक कठिनाई, राजनैतिक अस्थिरता र कडा अनुगमन प्रणालीको अभावजस्ता कारणले तीब्र गतिमा विद्युतिकरण हुन सकिरहेको छैन । ग्रामीण विद्युतीकरण, लघु जलविद्युत आयोजना तथा बृहत जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरेर देशमा निर्वाहमुखी मात्र होइन कि निर्यातमुखी उत्पादन गरी उर्जा संकट समाधान गर्नुको साथै विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने प्रचुर संभावना नेपालसँग छ । यसका लागि लगानी मैत्री वातावरणको आवश्यकता छ ।

७.४.३ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ को नजिता अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १२५: बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	बिजुली		सोलार		मटितेल		गोबर ग्यास		अन्य		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	५७८	९८.५%	०	०.०%	८	१.४%	०	०.०%	१	०.२%	५८७
२	९८६	९९.१%	१	०.१%	७	.७%	०	०.०%	१	०.१%	९९५
३	७४६	९८.८%	२	०.३%	५	.७%	०	०.०%	२	०.३%	७५५
४	५१७	९०.४%	२४	४.२%	३०	५.२%	१	०.२%	०	०.०%	५७२
५	४९०	९९.०%	३	०.६%	२	.४%	०	०.०%	०	०.०%	४९५
६	७४४	९९.१%	२	०.३%	१	.१%	०	०.०%	४	०.५%	७५१
७	८४८	९९.३%	०	०.०%	५	.६%	१	.१%	०	०.०%	८५४
८	६३६	९७.८%	४	०.६%	७	१.१%	०	०.०%	३	०.५%	६५०
९	४५८	९९.८%	०	०.०%	१	.२%	०	०.०%	०	०.०%	४५९
१०	६३२	९६.९%	५	०.८%	१४	२.१%	०	०.०%	१	०.२%	६५२
११	५३४	९७.८%	५	०.९%	५	.९%	२	०.४%	०	०.०%	५४६
जम्मा	७१६९	९८.०%	४६	०.६%	८५	१.२%	४	०.१%	१२	०.२%	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका कूल घरपरिवारहरूमध्ये ७,१६९ अर्थात ९८.० प्रतिशतले विद्युत, ४६ अर्थात ०.६ प्रतिशतले सोलार, ८५ अर्थात १.२ प्रतिशतले मटितेल र बाँकीले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने न्युन पाइयो। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामीण विद्युतिकरणमा व्यापक विकास भई गाउँपालिकामा विद्युतको पहुँच लगभग सतप्रतिशत भएको देखिन्छ भने विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू नगन्य रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

७.४.४ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्धत पुग्दछ। डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रुपैंया हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ। तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो। हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन नीतिलाई व्यवहारमा प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेक्ष्यमा वायू उर्जा, सौर्य उर्जा, विद्युत उर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत उर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं। त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ।

७.५ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धि तथ्याङ्क विवरण

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ। सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ। सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूलको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतिपूर्ण रहेको छ। नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हककोरुमा परिभाषित गरेको छ।

तालिका नं. १२६: गाउँपालिकामा भएका सञ्चारहरूको विवरण

क्र.स.	सञ्चारहरूको विवरण	ठेगाना
१	कार्कीडाँडामा एनसेल टावर	वडा नं. १
२	हाइवे क्षेत्रमा इन्टरनेट सुविधा	वडा नं. १
३	ल्याण्डलाइन फोन भएको	वडा नं. १,२
४	अतिरिक्त हुलाक कार्यालय, हुलाकडाँडा	वडा नं. २
५	Ncell Tower, चौफाँट	वडा नं. ३
६	NTC Tower, लेखमाल्दुङ	वडा नं. ३
७	नेपाल टेलिकम (नमस्ते) मोवाइल नेटवर्क	वडा नं. ६
८	अतिरिक्त हुलाक, हाप्सेचौर	वडा नं. ७
९	पृथ्वी राजमार्ग आसपास Landline Phone	वडा नं. ७
१०	NTC Tower, हाप्सेचौर	वडा नं. ७

क्र.स.	सञ्चारहरूको विवरण	ठेगाना
११	केवलपुर अतिरिक्त हुलाक, पण्डित पौवा	वडा नं. ९
१२	Ncell Tower, कोइरालागाउँ	वडा नं. ९
१३	मोवाइल नेटवर्क,	वडा नं. १०
१४	नेपाल टेलिकम टावर, वौरीचौर	वडा नं. १०
१५	कृषि रेडियोको टावर, जफती	वडा नं. १०
१६	NTC Tower, चण्डीस्थान	वडा नं. ११
१७	Ncell Tower, वितलब	वडा नं. ११

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.५.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

तालिका नं. १२७: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

विवरण	वडा नं.											जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	
रेडियो	३९८	३९८	४९७	४२५	२७१	५४५	३५६	२२२	१६६	२५३	२१०	३७४१
टेलिभिजन	२४७	५६६	१६३	१६६	१८२	५१६	५०१	४२०	२९३	२६९	३२०	३६४३
केबल टीभी/ डिस	२३२	५२१	९५	९०	१०७	४८२	४४४	३८८	२८९	२५५	२४९	३१५२
कम्प्युटर /ल्यापटप	२३	७८	११	९	१२	७०	४१	२८	४५	२६	४६	३८९
ईन्टरनेट सुविधा	३२३	५७३	३२८	२६१	१३९	४६६	४४०	१८२	१५८	२०२	१६३	३२३५
ल्याण्डलाइन फोन	२१	१६	२	१	१	३५	३	११	२३	२	९	१२४
मोबाइल फोन	५३९	९३४	६८९	४९६	४३१	७३८	८१६	५८३	४२०	५८२	४९१	६७१९
मोटरसाईकल /स्कुटर	८९	१४०	१०९	३२	२८	१६२	१३०	७८	१०८	७७	८०	१०३३
कार/ जीप/ भ्यान निजी प्रयोगका लागि	६	२२	४	१	४	२१	८	८	८	०	५	८७
अन्य ढुवानी साधन (बस, ट्रक, कार, जीप ...)	१३	४०	९	५	१०	५३	४७	८	१९	११	१२	२२७
ट्याक्टर	४	३६	१६	२२	२	४०	४	१९	९	३	२२	१७७
पावर टिलर/ पम्पसेट	१७	२७	७	३	०	७	११	४	३९	१६	३०	१६१
साइकल/ रिक्सा	८	६	६	४	०	३	८	३	५	७	५	५५
फ्रिज	७४	१३४	१२	१३	१५	१७०	१४४	८५	६८	२२	४४	७८१
एयर कन्डिसन/ कुलर	१	०	३	०	०	०	१७	१	०	५	१	२८
वासिङ मेसिन	२	१	०	०	०	४	२	०	०	०	१	१०
हिटर/ गिजर/ सोलार	८	४२	६०	७	२५	२७	४	१४	१९	३१	१५	२५२

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा साधन तथा सुविधाको उपलब्धताको तथ्याङ्क हेर्दा नगरमा रहेका कूल घरपरिवारहरूमध्ये उल्लेखनिय ढंगले मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताको संख्या उच्च आर्थत् ६,७१९ रहेको छ। दोस्रोमा रेडियो भएको परिवार संख्या ३,७४१, टेलिभिजन हुने परिवार संख्या ३,६४३ रहेको देखिन्छ भने इन्टरनेट सुविधा ३,२३५ रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी केवल/ टेलिभिजन हुने परिवार संख्या ३,१५२ रहेको छ। तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताहरू झण्डै पूर्णरुपमा भएको अवस्था छ। मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको संख्या पछिल्लो समयमा इन्टरनेट तथा मोबाइल फोनको प्रयोग बढ्दै जाँदा न्यून हुँदै गएको देखिन्छ। अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या भने कम देखिन्छ। यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भइरहेको देखिन्छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

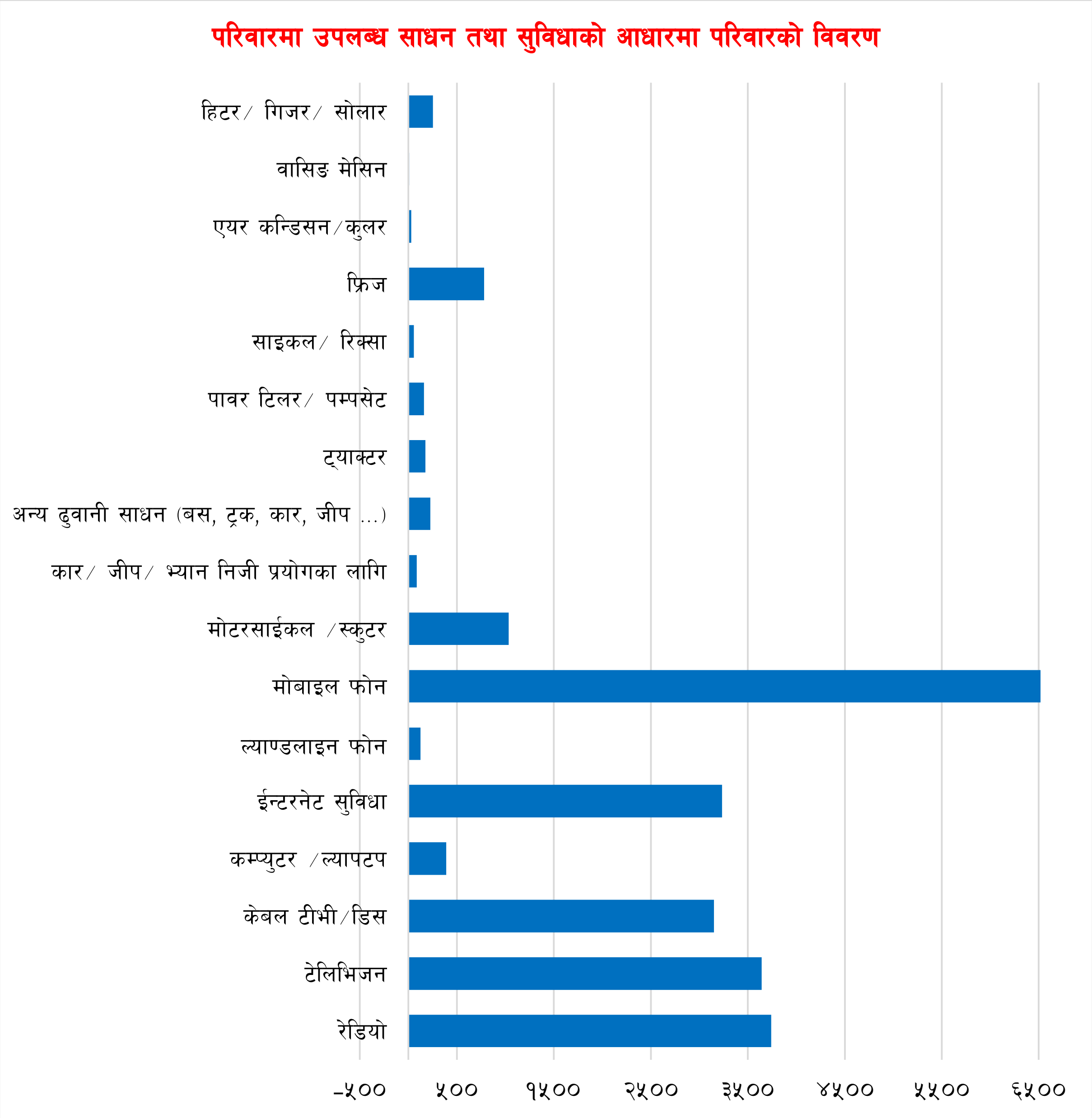

७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू

७.६.१ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. १२८: परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	निजी		भाडामा		संस्थागत		अन्य		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	५७१	९७.३%	१४	२.४%	०	०.०%	२	०.३%	५८७
२	८८३	८८.७%	१०४	१०.५%	१	०.१%	७	०.७%	९९५
३	७४२	९८.३%	८	१.१%	१	०.१%	४	०.५%	७५५
४	५६४	९८.६%	६	१.०%	०	०.०%	२	०.३%	५७२
५	४३७	८८.३%	४	०.८%	५१	१०.३%	३	०.६%	४९५
६	४८७	६४.८%	२२८	३०.४%	०	०.०%	३६	४.८%	७५१
७	७९१	९२.६%	४८	५.६%	५	०.६%	१०	१.२%	८५४
८	६१२	९४.२%	३६	५.५%	०	०.०%	२	०.३%	६५०
९	४५५	९९.१%	४	०.९%	०	०.०%	०	०.०%	४५९
१०	६४५	९८.९%	४	०.६%	१	०.२%	२	०.३%	६५२
११	५१६	९४.५%	१९	३.५%	०	०.०%	११	२.०%	५४६
जम्मा	६७०३	९१.६%	४७५	६.५%	५९	०.८%	७९	१.१%	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ७,३१६ घरपरिवारहरूमध्ये अधिकांश ९१.६ प्रतिशत अर्थात ६,७०३ परिवारको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको घर, ६.५ प्रतिशत अर्थात ४७५ घरपरिवार भाडामा बस्ने गरेको, ०.८ प्रतिशत अर्थात ५९ घरहरू संस्थागत हिसाबले प्रयोग गरेको र अन्यमा १.१ प्रतिशत अर्थात ७९ घरपरिवारहरू रहेको पाइयो । व्यवसायीक, भाडाको प्रयोजन र संस्थागत हिसाबले प्रयोग भएका घरहरूको संख्या नगन्य हुनुले गाउँपालिका पूर्ण रुपमा शहरी परिवेशको अवस्थामा पुगिनसकेको रहेको स्पष्ट हुन्छ । अन्य वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

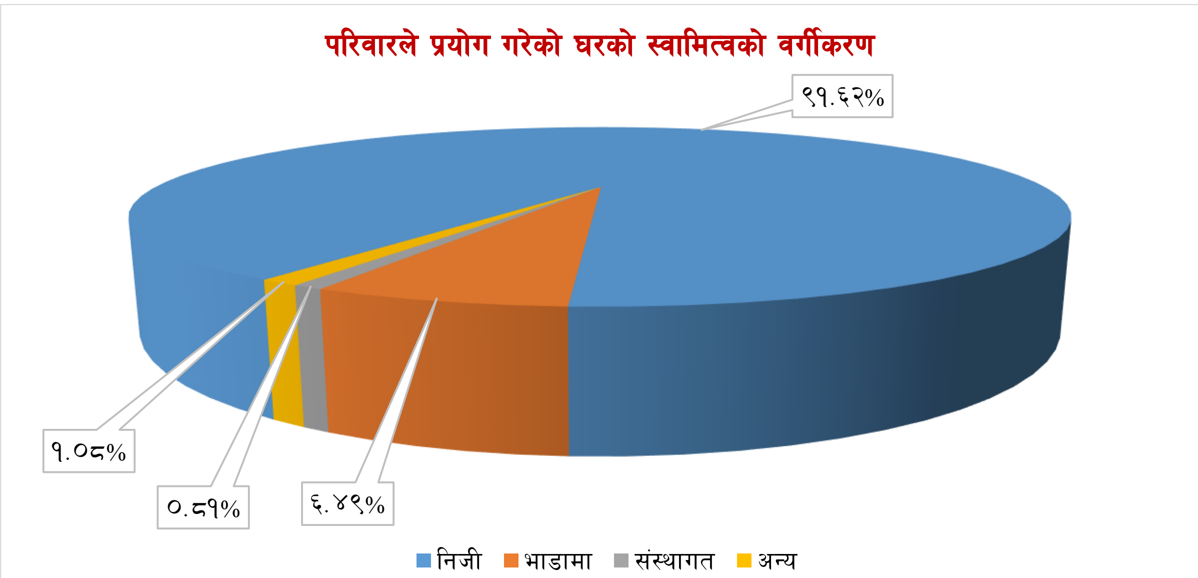

७.६.२ परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

तालिका नं. १२९: परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

वडा	निजी		गुठी		सार्वजनिक / सुकुम्बासी / ऐलानी		अन्य		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	५८०	९८.८%	०	०.०%	३	.५%	४	.७%	५८७
२	९७२	९७.७%	०	०.०%	१०	१.०%	१३	१.३%	९९५
३	७४१	९८.१%	१	.१%	१२	१.६%	१	.१%	७५५
४	५६४	९८.६%	५	.९%	१	.२%	२	.३%	५७२
५	४९०	९९.०%	२	.४%	०	०.०%	३	.६%	४९५
६	६५५	८७.२%	१	.१%	१०	१.३%	८५	११.३%	७५१
७	७९६	९३.२%	१	.१%	१२	१.४%	४५	५.३%	८५४
८	६४२	९८.८%	०	०.०%	१	.२%	७	१.१%	६५०
९	४५६	९९.३%	१	.२%	०	०.०%	२	.४%	४५९
१०	६४२	९८.५%	०	०.०%	७	१.१%	३	.५%	६५२
११	५२६	९६.३%	१	.२%	११	२.०%	८	१.५%	५४६
जम्मा	७०६४	९६.६%	१२	.२%	६७	.९%	१७३	२.४%	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिका स्थित ७,३१६ घरपरिवारहरूमध्ये ७,०६४ अर्थात ९६.६ प्रतिशत घरपरिवारहरूले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व निजी भएको देखिन्छ । ६७ अर्थात ०.९ प्रतिशत घरपरिवारहरू सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी रहेको र १२ अर्थात ०.२ प्रतिशत घरपरिवारहरूले गुठीको जग्गामा घर बनाएको र अन्यमा अर्थात स्पष्ट नखुलेको घरपरिवार १७३ रहेको पाइयो । देशमा लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था लागू भई आवास जस्तो आधारभूत मानवीय आवश्यकतालाई संविधानले धारा ३७ मा मौलिक हकको रुपमा प्रत्याभूत गरेपनि यस गाउँपालिकामा सकुम्बासीको संख्यासमेत रहेकोले आवास विहीन सुकुम्बासीहरूलाई सस्तो, सुलभ र सुरक्षित आवासका एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन गरी व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ। ९६.५४ प्रतिशतको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको जमिनमा घर हुनु राम्रो भएतापनि आवासको स्तरबारे स्पष्ट नभएकोले सबैलाई सुरक्षित आश्रयस्थल हुनु राज्यको दायित्व रहेकोले स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको गाउँपालिकाले यसतर्फ दीर्घकालिन योजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

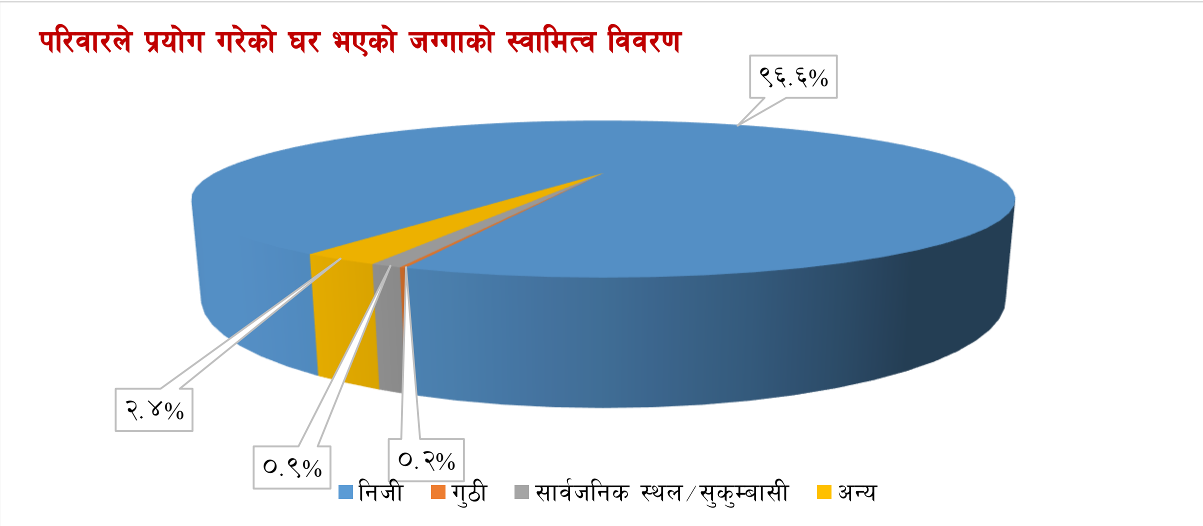

७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ । यसको अलावा घरहरू जाडो, गर्मी, तुषारो र हिमपातबाट जनतालाई जोगाउने किसिमका हुनुपर्छ । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टि हुन्छ ।

तालिका नं. १३०: घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण

वडा	पक्की		अर्धपक्की		कच्ची		टहरा / झुप्रो / छाप्रो		अन्य		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	२२८	३८.८%	१९६	३३.४%	९५	१६.२%	६८	११.६%	०	०.०%	५८७
२	६३०	६३.३%	१८६	१८.७%	८३	८.३%	९४	९.४%	२	.२%	९९५
३	४४१	५८.४%	८४	११.१%	९२	१२.२%	१३६	१८.०%	२	.३%	७५५
४	२९६	५१.७%	१९३	३३.७%	९	१.६%	७४	१२.९%	०	०.०%	५७२
५	२६४	५३.३%	१७८	३६.०%	२३	४.६%	२५	५.१%	५	१.०%	४९५
६	५७८	७७.०%	१००	१३.३%	३९	५.२%	३०	४.०%	४	.५%	७५१
७	५०१	५८.७%	८१	९.५%	९१	१०.७%	१८०	२१.१%	१	.१%	८५४
८	४३६	६७.१%	४५	६.९%	५४	८.३%	११५	१७.७%	०	०.०%	६५०
९	३६५	७९.५%	३८	८.३%	४४	९.६%	११	२.४%	१	.२%	४५९
१०	५१३	७८.७%	७६	११.७%	४४	६.७%	१९	२.९%	०	०.०%	६५२
११	३५१	६४.३%	९०	१६.५%	६५	११.९%	३८	७.०%	२	.४%	५४६
जम्मा	४६०३	६२.९%	१२६७	१७.३%	६३९	८.७%	७९०	१०.८%	१७	.२%	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकाका कूल ७,३१६ मध्ये सबैभन्दा बढी ४,६०३ अर्थात ६२.९ प्रतिशत घरहरू पक्की, १,२६७ अर्थात १७.३ प्रतिशत घरपरिवारहरू अर्धपक्की, ७९० अर्थात १०.८ प्रतिशत घरपरिवारहरू टहरा/झुप्रो/छाप्रो, ६३९ अर्थात ८.७ प्रतिशत कच्ची, र १७ घरपरिवार अर्थात ०.२ प्रतिशत घरपरिवारहरू अन्य प्रकारको घरमा बस्ने गरेको पाइयो। गाउँपालिकामा ८.७ प्रतिशत घरहरू कच्ची हुनुले भूकम्पीय जोखिमको हिसाबले अत्यन्त जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको स्पष्ट हुन्छ। केही घरहरू कच्ची रहनु आर्थिक विपन्नताको सूचकसमेत रहेकोले सुरक्षित आवासका दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्नु अनिवार्य देखिन्छ । अर्कोतर्फ १०.८ प्रतिशत घरहरू विपन्न अवस्थामा निम्न गुणस्तरीय जीवन निर्वाह गरी झुप्रो/छाप्रो/टहरामा बस्ने गरेको देखिन्छ । ६२.९ प्रतिशत घरहरू पक्की अवस्थामा रहेपनि भूकम्पीय जोखिमको संवेदनशीलता भएकोले ती घरहरू भू-कम्प प्रतिरोधी समेत हुनुपर्दछ । राष्ट्रिय भवन संहिता अनुरुप सम्पूर्ण घरलाई मापदण्ड भित्र ल्याउनु गाउँपालिकाको जिम्मेवारी हो । भूकम्पको क्षतीको तुलनामा घरहरू मापदण्ड भित्र ल्याउन लाग्ने लागत अतुलनीय रुपमा कम पर्दछ। तसर्थ सावधानी अपनाउनु बुद्धिमानी हुन्छ। वडागत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

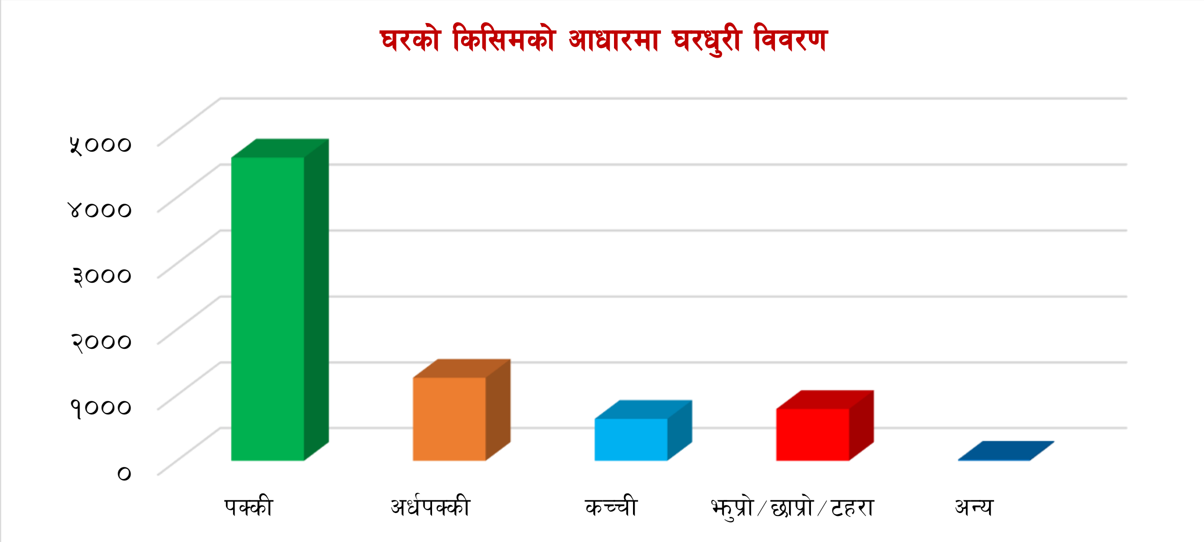

७.६.४ परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. १३१: परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	०-४ वर्ष	५- ९ वर्ष	१०- १४ वर्ष	१५- २५ वर्ष	२६- ५० वर्ष	५१- ७५ वर्ष	७५भन्दा बढी	जम्मा
१	३४९	६७	४४	८०	३९	७	१	५८७
२	५७५	११९	८२	१३४	७५	९	१	९९५
३	५४०	४१	१४	७०	८३	६	१	७५५
४	३८४	२९	२७	६९	४८	१२	३	५७२
५	३४२	३६	२८	४०	४४	३	२	४९५
६	४२८	१३२	६२	१०८	२०	१	०	७५१
७	५३८	१७७	६७	५६	१४	१	१	८५४
८	५०७	६३	२३	४३	१०	३	१	६५०
९	३६४	२४	१४	३५	१९	२	१	४५९
१०	५४२	३१	१८	३७	२४	०	०	६५२
११	४१२	६८	२२	२७	१६	०	१	५४६
जम्मा	४९८१	७८७	४०१	६९९	३९२	४४	१२	७३१६
प्रतिशत	६८.१%	१०.८%	५.५%	९.६%	५.४%	०.६%	०.२%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा निर्माण भएका घरहरू बनेको समयअवधि हेर्दा ४,९८१ अर्थात ६८.१% घरहरू पछिल्लो चार वर्षको अन्तरालमा, ७८७ अर्थात १०.८ प्रतिशत घरहरू ५ देखि ९ वर्ष अगाडि, ४०१ अर्थात ५.५ प्रतिशत १० देखि १४ वर्ष अगाडि, ६९९ अर्थात ९.६ प्रतिशत घरहरू १५ देखि २५ वर्ष अगाडि, ३९२ घर अर्थात ५.४ प्रतिशत घर २६ देखि ५० वर्ष अगाडि, ४४ घर ५१ देखि ७५ वर्ष र १२ घर ७५ वर्ष अगाडि निर्माण भएको देखिन्छ। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ०-४ वर्ष अगाडि वर्षको अन्तरालमा बनेका घरहरू धेरै रहेको देखिन्छ। त्यसपछि क्रमश पछिल्लो ४ वर्ष निर्माण भएको घरहरू बढी रहनुले यो ४ वर्षको अन्तरालमा वस्ती विस्तारको क्रम अत्यधिक बढी भएको देखिन्छ । साथै पछिल्लो समय वस्ती विस्तार हुनुको कारण जनसंख्या वृद्धि, बसाइसराँइ र गाउँपालिकाका मूख्य वस्ती र बजार केन्द्र वरपर मानवीय सुविधा जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, खेतीयोग्य जमिन, सडक वृद्धि भएको देखिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

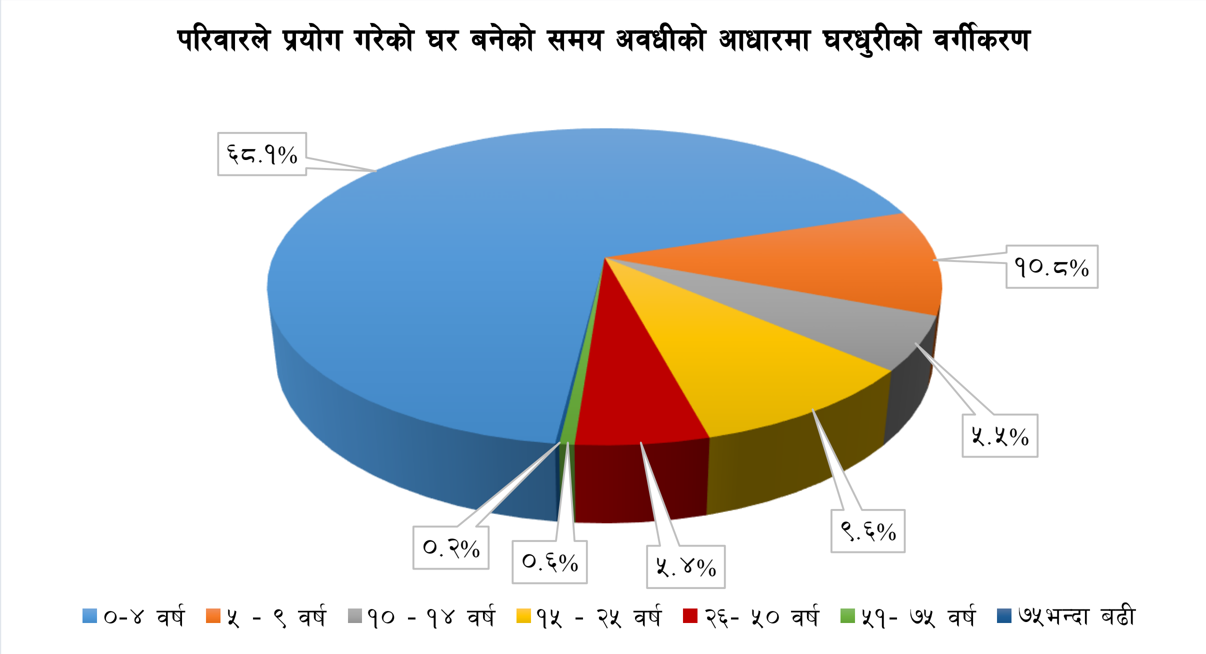

७.६.५ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १३२: परिवारले बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	घरको तल्ला समूह								जम्मा
	१ तल्ले		२ तल्ले		३ तल्ले		४ वा सोभन्दा बढी तल्ले		
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	४०७	६९.३%	१४९	२५.४%	२८	४.८%	३	.५%	५८७
२	५७८	५८.१%	२९१	२९.२%	९६	९.६%	३०	३.०%	९९५
३	३८८	५१.४%	२७०	३५.८%	९६	१२.७%	१	.१%	७५५
४	३५१	६१.४%	२१३	३७.२%	७	१.२%	१	.२%	५७२
५	३९९	८०.६%	८६	१७.४%	९	१.८%	१	.२%	४९५
६	३७८	५०.३%	१४७	१९.६%	१२४	१६.५%	१०२	१३.६%	७५१
७	६३९	७४.८%	१५९	१८.६%	५२	६.१%	४	.५%	८५४
८	५१२	७८.८%	१०६	१६.३%	२१	३.२%	११	१.७%	६५०
९	३७०	८०.६%	७१	१५.५%	११	२.४%	७	१.५%	४५९
१०	५६६	८६.८%	८५	१३.०%	१	.२%	०	०.०%	६५२
११	४२९	७८.६%	९२	१६.८%	२१	३.८%	४	.७%	५४६
जम्मा	५०१७	६८.६%	१६६९	२२.८%	४६६	६.४%	१६४	२.२%	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकाका कूल ७,३१६ घरपरिवारमध्ये ५,०१७ अर्थात ६८.६% घरपरिवार बसोवास गर्ने घरहरू १ तल्ले, १,६६९ अर्थात २२.८ प्रतिशत दुई तल्ले, ४६६ अर्थात ६.४ प्रतिशत ३ तल्ले, १६४ अर्थात २.२ प्रतिशत घर परिवार ४ वा ४ तल्लाभन्दा बढीको घरमा बसेको पाइयो । कूल घर परिवारहरूको ६८.६ घरहरू एक तल्ले र अन्य घरहरू कच्ची साथै दुई तल्ला भन्दा बढी तल्ला भएका घरहरू कम भएकोले अधिकांश घरहरू व्यक्तिगत निर्वाहको लागि निर्माण भएका र शहरी क्षेत्रको विकास र विस्तार भई धेरै तल्लाहरू भएका घरहरूको संख्या बढी हुने अवस्था नरहेको देखियो ।

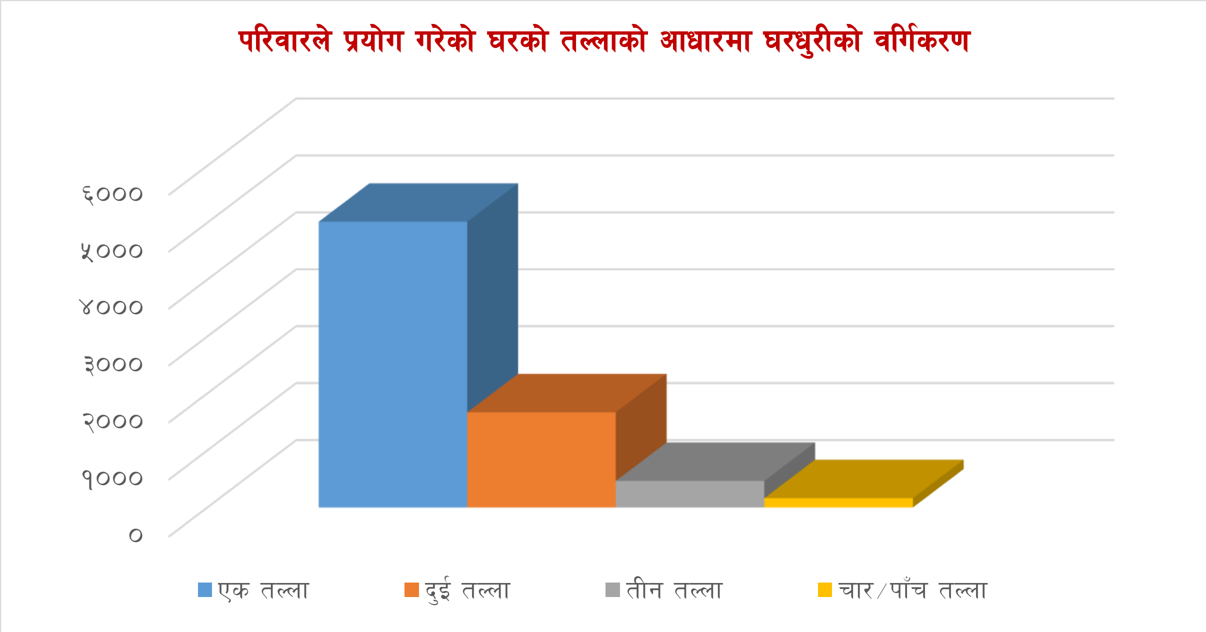

७.६.६ कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १३३: कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	१ - २ कोठा	३ - ४ कोठा	५ - ६ कोठा	७-१० कोठा	११-१४ कोठा	१५- १९ कोठा	२० वा सोभन्दा बढी कोठा	जम्मा
१	३५९	१५३	३६	२७	७	२	३	५८७
२	४१२	३२७	१०१	९९	३६	१८	२	९९५
३	४५८	२५६	३०	१०	१	०	०	७५५
४	४५९	१०२	७	४	०	०	०	५७२
५	३६१	११४	१२	६	०	०	२	४९५
६	२३७	१६६	७४	१२१	९२	५३	८	७५१
७	४८४	२४०	५०	६४	१२	४	०	८५४
८	३१८	२१३	४७	५२	१५	३	२	६५०
९	२६१	१३३	३३	२२	६	३	१	४५९
१०	५२८	९८	१८	८	०	०	०	६५२
११	३४०	१३४	२४	३५	५	५	३	५४६
जम्मा	४२१७	१९३६	४३२	४४८	१७४	८८	२१	७३१६
प्रतिशत	५७.६	२६.५	५.९	६.१	२.४	१.२	०.३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको घरहरूमा कोठाहरूको संख्याको आधारमा हेर्दा १ देखि २ वटासम्म कोठा भएका घरहरू ४,२१७ अर्थात ५७.६ प्रतिशत, ३-४ वटा कोठा भएका १,९३६ अर्थात २६.५ प्रतिशत, ५ देखि ६ वटा कोठाहरू भएका ४३२ अर्थात ५.९ प्रतिशत, ७ देखि १० वटा कोठाहरू भएका घरहरू ४४८ अर्थात ६.१ प्रतिशत, ११ देखि १४ कोठाहरू भएका घरहरू १७४ अर्थात २.४ प्रतिशत, १५ देखि १९ कोठाहरू भएका घरहरू ८८ अर्थात १.२ प्रतिशत र २० वा सोभन्दा बढी कोठाहरू भएका २१ घर रहेको देखिन्छ । कूल घरपरिवारको

५७.६ प्रतिशत घरमा जम्मा १ देखि २ वटा मात्र कोठा हुनुले ती परिवारहरूले अत्यन्त साघुँरो र कष्टपूर्ण तरीकाले जीवन निर्वाह गरेको स्पष्ट हुन्छ। कोठाको संख्या कमीहुँदा विद्यार्थीहरूलाई पढ्न शान्त वातावरणको कमी, सबै घरेलु कृयाकलाप जस्तै खाना पकाउने, सुत्ने र केही स्थानहरूमा त घरपालुवा पशु चौपाया वा पंक्षीहरूसमेत सँगै राख्नु पर्ने वाध्यताका कारण व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाईका दृष्टिले समेत अत्यन्त जटिल अवस्था देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

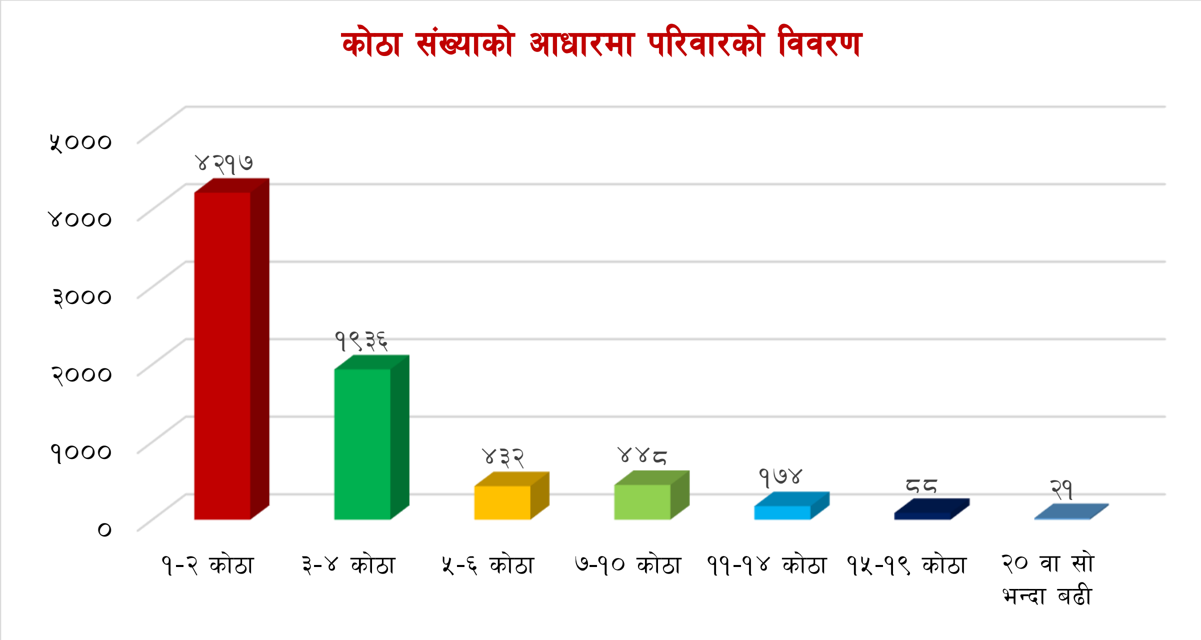

७.६.७ परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १३४: परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१ - २ कोठा	३ - ४ कोठा	५ - ६ कोठा	७ - १० कोठा	११ - १४ कोठा	१५ वा सोभन्दा बढी कोठा	जम्मा
१	३८८	१४७	३५	१५	२	०	५८७
२	५४३	३१७	७८	५०	५	२	९९५
३	४७१	२५१	२४	८	१	०	७५५
४	४६६	९९	४	३	०	०	५७२
५	३७७	१०३	१०	५	०	०	४९५
६	४७२	१८८	५८	२८	२	३	७५१
७	५४६	२२५	५६	२६	१	०	८५४
८	३५२	२२०	४१	२८	८	१	६५०
९	२७०	१३५	३१	१७	४	२	४५९
१०	५४०	९५	१४	३	०	०	६५२
११	३५८	१४३	२५	२०	०	०	५४६
जम्मा	४७८३	१९२३	३७६	२०३	२३	८	७३१६
प्रतिशत	६५.४%	२६.३%	५.१%	२.८%	०.३%	०.१%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको ७,३१६ घरहरूमध्ये १ देखि २ वटा कोठा प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या ४,७८३ अर्थात ६५.४ प्रतिशत, ३ देखि ४ वटा कोठा प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या १,९२३ अर्थात २६.३ प्रतिशत, ५ देखि ६ वटा कोठा प्रयोग गर्नेको संख्या ३७६ अर्थात ५.१ प्रतिशत, ७ देखि १० वटा कोठा प्रयोग गर्नेको संख्या २०३ अर्थात २.८ प्रतिशत, ११ देखि १४ वटा कोठाहरू प्रयोग गर्नेको संख्या २३ र यसभन्दा बढी कोठाहरू प्रयोग गर्नेको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ । १ देखि २ मात्र कोठाहरू प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या बढी हुँदा गाउँपालिकाका अधिकांश घरपरिवारको आवास उपभोगको तह ऋणात्मक रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । यसमा आफ्ना नागरिकहरूलाई विपन्नताबाट आधारभूत मानवीय आवश्यकता परिपूर्ति हुने अवस्थामा पुऱ्याउन स्थानीय, प्रदेश तथा संघीय सरकारहरूले गरीबी निवारणका प्रभावकारी कार्यक्रमहरूलाई सघन रुपमा संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

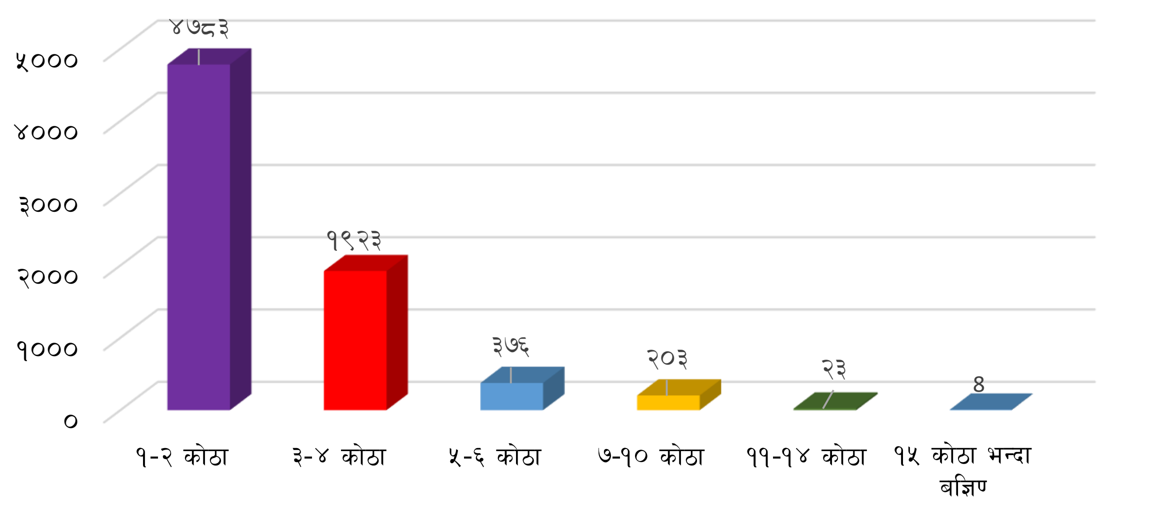

७.६.८ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण

तालिका नं. १३५: घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण

वडा	महिलाका नाममा घर/जग्गा छ ?						जम्मा
	छ		छैन		थाहा छैन		
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	८५	१४.५%	४९३	८४.०%	९	१.५%	५८७
२	१२१	१२.२%	८७२	८७.६%	२	.२%	९९५
३	७३	९.७%	६७४	८९.३%	८	१.१%	७५५
४	३०	५.२%	५३८	९४.१%	४	.७%	५७२
५	३०	६.१%	४४३	८९.५%	२२	४.४%	४९५
६	१३४	१७.८%	५३७	७१.५%	८०	१०.७%	७५१
७	१४५	१७.०%	६८३	८०.०%	२६	३.०%	८५४
८	४८	७.४%	५८९	९०.६%	१३	२.०%	६५०
९	६६	१४.४%	३७१	८०.८%	२२	४.८%	४५९
१०	९९	१५.२%	५४६	८३.७%	७	१.१%	६५२
११	६३	११.५%	४८१	८८.१%	२	.४%	५४६
जम्मा	८९४	१२.२%	६२२७	८५.१%	१९५	२.७%	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ७,३१६ घरपरिवारहरूमध्ये ८९४ अर्थात १२.२ प्रतिशत घरपरिवारमा महिलाको स्वामित्वमा घर तथा जमिन रहेको छ भने ६,२२७ अर्थात् ८५.१ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुषको नै स्वामित्व रहेको देखिन्छ । १९५ अर्थात २.७ प्रतिशत घरपरिवारहरूबाट भने थाहा नभएको अर्थात स्पष्ट उत्तर प्राप्त भएन । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा झण्डै ७ भागको १ भागभन्दा कम महिलाको जमिन र घरमा स्वामित्व रहेको देखिन्छ । हालका वर्षहरूमा शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव, सञ्चार माध्यमको विकास र त्यसको प्रचारात्मक प्रभाव, प्रमुख राजनैतिक तथा सामाजिक परिवर्तन जस्ता कारणले लैङ्गिक भेदभाव क्रमश: कम हुँदै गएतापनि गाउँपालिकाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा जम्मा १/७ भागभन्दा कम महिलाहरूमा नाममात्रको जग्गा जमिनको स्वामित्व रहेको छ। यस तथ्यले लैङ्गिक भेद्भाव हटाउन राज्यले प्रभावकारी कदमहरू कडाइका साथ चाल्नु अनिवार्य छ। तथ्याङ्कको वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

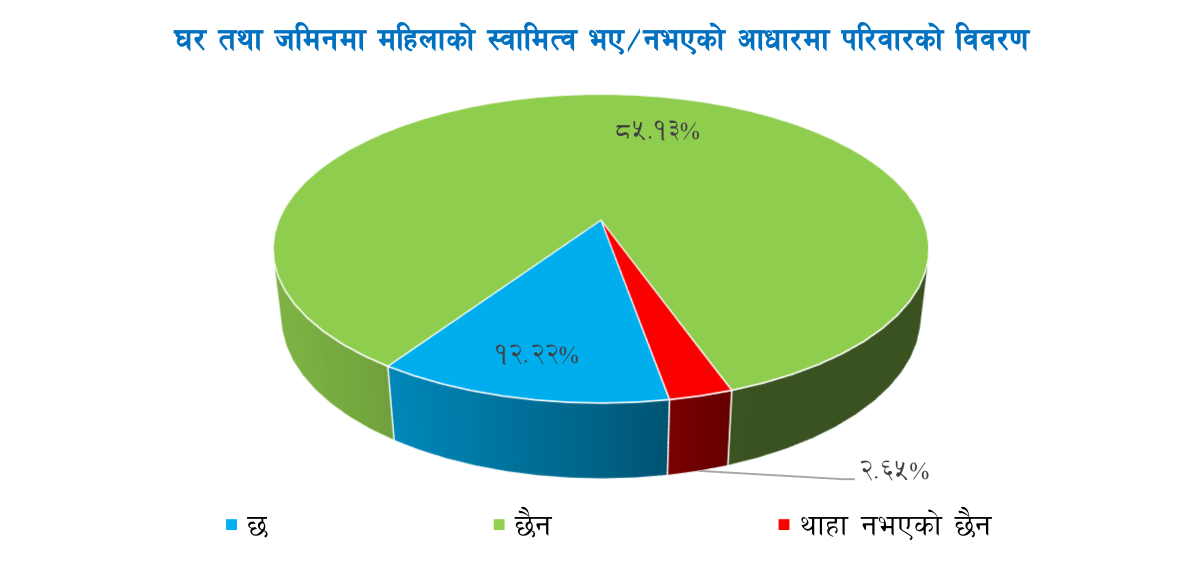

७.६.९ घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १३६: घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र			जम्मा
	छ	छैन	थाहा छैन	
१	१०	५७०	७	५८७
२	१४	९७२	९	९९५
३	१२४	५८२	४९	७५५
४	१९	५२०	३३	५७२
५	११४	३३२	४९	४९५
६	२२	४८१	२४८	७५१
७	३३	६७३	१४८	८५४
८	३७	६०१	१२	६५०
९	१५६	२९१	१२	४५९
१०	२९	६२२	१	६५२
११	४३	४९५	८	५४६
जम्मा	६०१	६१३९	५७६	७३१६
प्रतिशत	८.२%	८३.९%	७.९%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा लालपुर्जा भएको आफ्नै जमिनमा घर निर्माण गरेका ७,३१६ घरपरिवारहरूमध्ये जम्मा ६०१ अर्थात ८.२ प्रतिशत घरहरूको मात्र घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र रहेको छ भने ६,१३९ अर्थात ८३.९ प्रतिशत घरपरिवारको घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र छैन। त्यसैगरी ५७६ अर्थात ७.८९ प्रतिशत घरपरिवारमा घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र थाहा नभएको देखिन्छ। यस अवस्थालाई हेर्दा गाउँपालिकाका ९० प्रतिशत भन्दा बढी घरपरिवारहरू भवन निर्माणका सुरक्षित विधिहरू नअपनाइ बनाइएका हुन सक्छन्, भूकम्प, पहिरो र डुबान आदिको उच्च जोखिम भएका क्षेत्रहरूमा जोखिम हुने हुँदा राष्ट्रिय भवन निर्माण संहितामा रहेर गाउँपालिकाले भवन निर्माण मापदण्ड लागू गरी सुरक्षा संवेदनशिलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । मापदण्ड पुरा नभएका घरहरूको लगत संकलन गरी निश्चित समय दिएर मापदण्ड पुरा गरी प्रमाणपत्र लिने व्यवस्था मिलाउनु आवश्यक देखिन्छ।

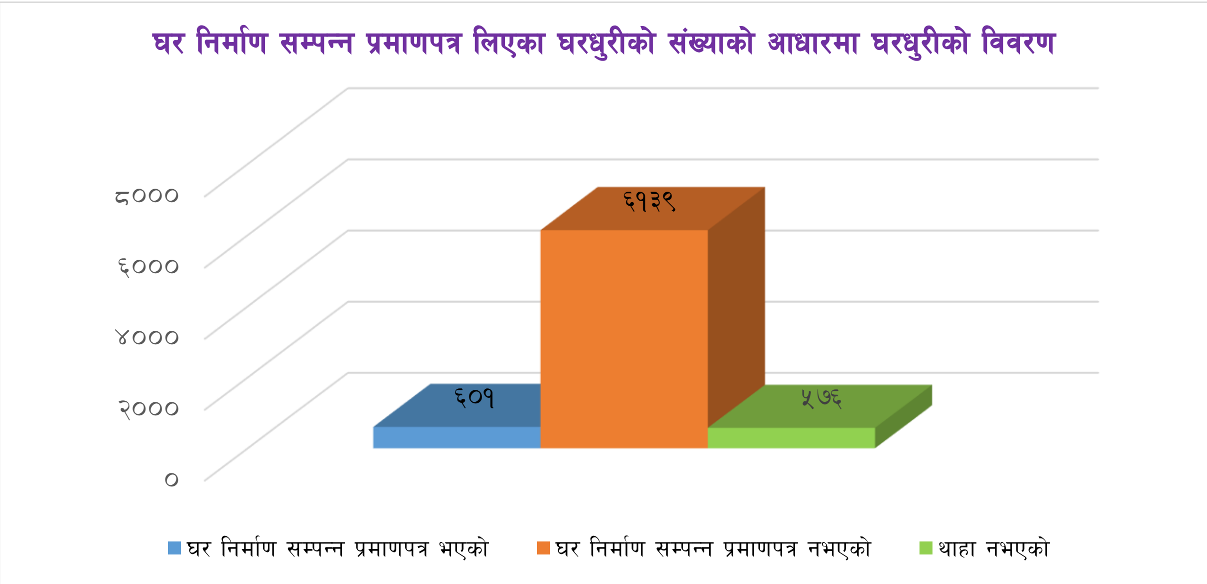

७.६.१० कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

तालिका नं. १३७: कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

वडा	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएको			जम्मा
	भाडामा दिएको	भाडामा नदिएको	उल्लेख नभएको	
१	३	५६७	१७	५८७
२	४०	८४३	११२	९९५
३	३	७२४	२८	७५५
४	१	५६३	८	५७२
५	३	४३४	५८	४९५
६	९९	३८६	२६६	७५१
७	१६	७७५	६३	८५४
८	९	६०३	३८	६५०
९	६	४४९	४	४५९
१०	१	६४४	७	६५२
११	७	५०९	३०	५४६
जम्मा	१८८	६४९७	६३१	७३१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा आफ्नै घर भएका ६,४७१ घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएका छैनन् भने मात्र १८८ घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएको पाइन्छ जुन अत्यन्त नगण्य संख्या हो । त्यसैगरी ६३१ घरपरिवार घरपरिवारको विवरण थाहा नभएको देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । व्यापक रुपमा आर्थिक, शैक्षिक र अन्य कृयाकलापहरू हुने शहरी क्षेत्रहरूको विकास नभएकोले अत्यन्त सिमीत संख्यामा मात्र कोठाहरू भाडामा लगाएको देखिन्छ ।

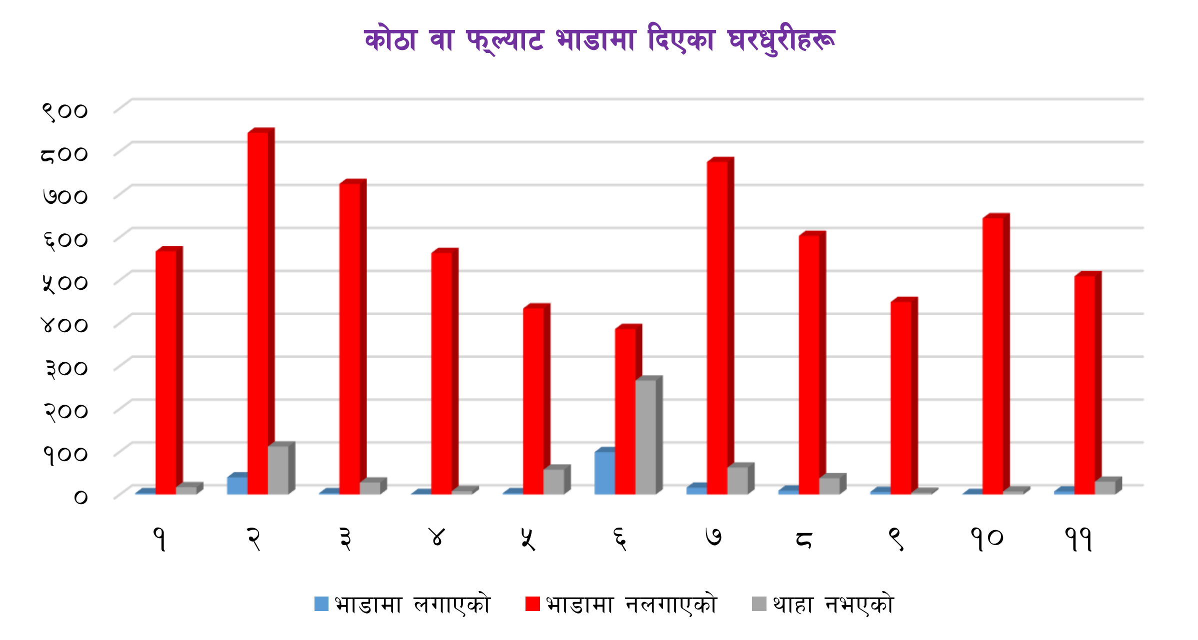

७.६.११ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धि विवरण

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिका/ नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ । गाउँपालिकाले आफ्नो बहुउद्देश्यीय सामुदायिक भवन निर्माण गरी त्यस भवनमै सभाहल लगायतका अन्य हलहरू निर्माण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ। यसो गर्दा विभिन्न वडाहरूमा आवश्यकता र क्षमता अनुसार यस्ता संरचनाको निर्माण हुनुपर्दछ ।

तालिका नं. १३८: सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	भवनको नाम	ठेगाना	प्रकार	अवस्था	के काममा प्रयोग ?
१	पञ्चकन्या महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. १, कार्कीडाँडा		ठिकै	वडाको
२	भैरवी सामुदायिक भवन	वडा नं. ३,			
३	पञ्चकन्या सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, डाँडाखर्क			
४	ठाडोखोला सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, ठाडो खोला			
५	इजारा भवन	वडा नं. ३, इजारा			
६	नौकिला महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. ६	अर्धपक्की	ठिकै	सार्वजानिक काममा
७	महादेववेशी महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. ६	अर्धपक्की	ठिकै	सार्वजानिक काममा
८	नमुना कृषक भवन	वडा नं. ६	अर्धपक्की	ठिकै	सार्वजानिक काममा
९	नमुना सांस्कृतिक भवन	वडा नं. ६	अर्धपक्की	ठिकै	सार्वजानिक काममा
१०	वडा कार्यालय भवन	वडा नं. ७, कात्तिके	पक्की	जिर्ण	वडा कार्यालय

क्र.स.	भवनको नाम	ठेगाना	प्रकार	अवस्था	के काममा प्रयोग ?
११	ओगटेनी महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. ७, भोगटेनी	कच्ची	जिर्ण	समुह मिटिङ्ग
१२	जनजाती भवन	वडा नं. ७, कालिकास्थान	कच्ची	जिर्ण	जनजाती मिटिङ्ग
१३	५ नं. महिला भवन	वडा नं. ७, अमरज्योति	अर्धपक्की	ठिकै	समुह मिटिङ्ग
१४	४ नं. महिला भवन	वडा नं. ७, खनायोखर्क	अर्धपक्की	ठिकै	समुह मिटिङ्ग
१५	छाप चौतारा	वडा नं. ९,	पक्की		
१६	साना किसानको भवन	वडा नं. ९,	पक्की		
१७	कणिकेश्वर सामुदायिक भवन	वडा नं. ९,	अर्धपक्की		
१८	बाघभैरव सामुदायिक भवन	वडा नं. १०, हुग्दी	अर्धपक्की	ठीकै	बैठक बस्न
१९	रातमाटे हिटी सामुदायिक भवन	वडा नं. १०, पाण्डेपौवा	कच्ची	जीर्ण	बैठक बस्न
२०	बालुवाफाँट सामुदायिक भवन	वडा नं. ११, बालुवाफाँट	पक्की	राम्रो	
२१	कृष्ण भञ्ज्याङ	वडा नं. ११, कृष्ण भञ्ज्याङ		ठीक	
२२	रिजालथोक सामुदायिक भवन	वडा नं. ११, रिजालथोक	पक्की	राम्रो	
२३	अमलडाँडा सामुदायिक भवन	वडा नं. ११, अमलडाँडा	पक्की	राम्रो	
२४	मान्खुटार सामुदायिक भवन	वडा नं. ११, मान्खुटार	पक्की	राम्रो	
२५	चण्डीस्थान सामुदायिक भवन	वडा नं. ११,	कच्ची	ठीकै	
२६	वितलव सामुदायिक भवन	वडा नं. ११,	पक्की	ठीकै	
२७	पैरे सामुदायिक भवन	वडा नं. ११,	कच्ची	ठीकै	
२८	अमारे सामुदायिक भवन	वडा नं. ११,	कच्ची	ठीकै	
२९	हलथुम सामुदायिक भवन	वडा नं. ११,	कच्ची	ठीकै	

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.६.१२ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अनावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ । यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रुप धारण गर्दै जान्छ ।

७.६.१३ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरूको विवरण

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुर्ख्यौलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरूके संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नति गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ । विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृति सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापुर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउनेचौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन । विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center) वा

थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दाहित्व हामी सबैको हो ।

तालिका नं. १३९: गाउँपालिकामा भएका चौतारो/चौपारीको विवरण

वडा नं.	चौतारो/चौपारीहरूको विवरण
१	कार्कीडाँडा तल्लो/माथिल्लो, देविस्थान बुधे चौतारा, गैरीगाउँ चौतारा, स्वारा ठूलो चौर, कुचुली भञ्ज्याङ, खयरघारी २ वटा
३	लाकुरी भञ्ज्याङ, डाँडागाउँ, सुनारटोल, कोटडाँडा, अमर्खु मा.वि., ठूलोपोखरी, ज्यामीडाँडा
३	ठूलोढुंगा चौतारा, सानो चौतारो
८	काउले, माथिल्लो गणेशे, फोगटपुर, कोटथोक
९	छाप चौतारा, बातासे चौतारा, पण्डितपौवा, आचार्यपोखरी, कोइरालागाउँ, गाजले चौतारा, बासुदेव पौवा
१०	पाण्डेपौवा, चिउरीपाटी, ठूलोपोखरी, चकमके
११	अमारे, चण्डीस्थान, सोमी चौतारा, नयाँचौतार, वितलब, बालुवाफाँट, मान्खुटार, अमलडाँडा, हलथुम, दलितवस्ती, मान्खु, पैरे, कृष्ण भञ्ज्याङ

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.६.१४ पशुबधशालाहरूको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सरकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन् । त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालाको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपन्छीको वध गर्नु भन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ ।

७.६.१५ शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण

तालिका नं. १४०: शबदाहस्थाल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण

क्र.स.	शबदाहस्थल, चिहानस्थल तथा कब्रस्थानहरूको विवरण	ठेगाना	समुदाय
१	वितलबडाँडा, ठूलाचौर डाँडा, छिवि भञ्ज्याङ, कुचुली भञ्ज्याङ, देउरालीडाँडा, आरुखर्क, चिहानडाँडा	वडा नं. १	तामाङ
२	सतीढाँट, ढाँड खोल्सी	वडा नं. १	क्षेत्री, ब्राह्मण, कुँवर
३	महेशखोला दोभान, महादेववेशी	वडा नं. २	ब्राह्मण
४	सल्ले चिहानडाँडा, गुम्बाडाँडा, लामागाउँ चिहानडाँडा, घलेगाउँ सा.व. चिहानडाँडा	वडा नं. २	तामाङ
५	लितीदोभान	वडा नं. ४	हिन्दु, क्षेत्री, ब्राह्मण
६	डुम्रे भञ्ज्याङ डाँडा, तसर्पु चिहानडाँडा	वडा नं. ४	तामाङ
७	पोखरी चौर चिहानडाँडा	वडा नं. ५	तामाङ
८	गहते चिहानडाँडा, थकम चिहानडाँडा	वडा नं. ५	तामाङ
९	महादेववेशी मरणघाट	वडा नं. २,६,११	

क्र.स.	शवदाहस्थल, चिहानस्थल तथा कब्रस्थानहरूको विवरण	ठेगाना	समुदाय
१०	लुइकिल चिहानडाँडा	वडा नं. ६	
११	तामाङ गाउँ	वडा नं. ६	
१२	नील बाराही मरणघाट	सातकिला, वडा नं. ७	हिन्दु
१३	राम्चे सदगत स्थल	हाप्सेचौर, वडा नं.७	तामाङ
१४	चिहानडाँडा	गौजे, वडा नं. ८	तामाङ
१५	महेशखोला, सोप्याङ दोभान	वडा नं. ८	ब्राह्मण, क्षेत्री
१६	सोप्याङ खोला	वडा नं. ८	ब्राह्मण, क्षेत्री
१७	कात्तिके दोभान कोल्पुखोला घाट	वडा नं. ९	हिन्दु
१८	सोप्याङ-महेश खोला दोभान घाट	वडा नं. ९	
१९	कैदले मरणघाट	वडा नं. ९	
२०	विफिरे मरण घाट	वडा नं. ९	
२१	असारे दोभान, चौतारे दोभान	वडा नं. १०	ब्राह्मण, क्षेत्री, नेवार
२२	तिखेढुङ्गा, भदौरे, बालुवा, मानेडाँडा	वडा नं. १०	दलित, वर्ग, मगर
२३	चिहाडाँडा, सल्ले फुकाँ	वडा नं. १०	तामाङ
२४	सिंहदेवी सामुदायिक वन चिहानडाँडा	वडा नं. ११	तामाङ
२५	महेशदोभान महादेववेसीँ	वडा नं. ११	हिन्दु

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

खण्ड- ८: विविध

८.१ समग्र विकास स्थिति

घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार २९,७२७ जनताको बसोबास भएको यस गाउँपालिकामा खास गरी सामाजिक रुपले पछिपरेका र आर्थिक रुपले विपन्न अवस्थामा रहेका गरिबीमा परेका जनताको जीवनस्तरलाई कसरी माथि उठाउने र सामाजिक भेदभाव रहित एवं आर्थिक रुपले समुन्नत गाउँपालिकाको निर्माण कसरी गर्ने भन्ने चुनौतीलाई समयसापेक्ष रुपमा समाधान गर्न विगतदेखि वर्तमानसम्म गरिएका मानवीय प्रयासहरू र तिनबाट प्राप्त प्रतिफलको आधारमा जीवनस्तरमा भएको रुपान्तरणलाई नै अहिलेसम्मको मानवीय विकासको रुपमा लिन सकिन्छ। यसरी हेर्दा गाउँपालिका बासीहरूको मानवविकास सूचकांक, लैंगिक समता सूचकांक, जनताको बाँच्ने औसत आयु, औसत गार्हस्थ्य उत्पादन, औसत साक्षरतादर र औसत आम्दानीजस्ता विभिन्न आयामहरूलाई दृष्टिगत गर्नु आवश्यक हुन जान्छ। संक्षेपमा गाउँपालिकाको मानवीय विकासको स्थितिलाई हेर्दा जनताको यातायात सेवामा पहुँच अझै पनि बाह्रै महिना भरपर्दो गरी पुऱ्याउन सकिएको छैन। यसै गरी स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा खास गरी आदिवासी जनसमुदायको बसोबास र बाहुल्य रहेको भौगोलिक क्षेत्रमा थप सेवा प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता विद्यमान छ। अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी र स्थापित भएबमोजिम आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरूको पर्याप्तता नहुँदा जनताको स्वास्थ्य सेवा पाउने स्थितिमा गुणात्मक परिवर्तन आएको देखिँदैन। घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार गाउँपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ। जसमा धारा/पाइप मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउनेको संख्या ६,९७६ अर्थात ९५.४ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा/पाइपको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ। यद्यपि दोस्रोमा मूलधाराको पानी पिउने परिवारको संख्या १५६ अर्थात २.१ प्रतिशत रहेका छन्। अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या नगन्य रहेको छ।

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयामको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा यो गाउँपालिका धादिङ जिल्लाका अन्य स्थानीय निकायहरूको तुलनामा सामान्य अवस्थामा रहेको देखिन्छ। घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार यस गाउँपालिकामा १५ वर्ष देखि ६० वर्ष उमेर समूहका कूल जनसंख्यामध्ये ६९.४ प्रतिशत साक्षर रहेका छन्।

शिक्षातर्फ र प्राथमिक शिक्षालाई सबै गाउँपालिका बासीहरूको प्राथमिक अधिकारको रुपमा अझै पनि व्यवहारिक रुपमा स्थापित गर्न सकिएको छैन र अद्यावधिक स्कूल जाने उमेरका केही बालबालिकाहरूले स्कूल भर्ना भई पढ्न पाइरहेका छैनन्। पहिलो कुरा त स्थापित स्कूलहरूमा समेत कक्षा कोठाहरूको कमी हुनु र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कमी रहनु स्वयंमा विडम्बनापूर्ण स्थिति छ भने अर्कातिर माध्यामिक शिक्षा पुरा गरेका युवाहरूको समेत रोजगारीको प्रत्याभुति हुन सकेको छैन। माध्यमिकस्तरको शिक्षालाई व्यवसायिक नबनाएसम्म हाल शिक्षामा देखिएको निराशजनक स्थितिको अन्त्य हुने सम्भावना पनि देखिँदैन।

८.२ थाके गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

तालिका नं. १४१: थाके गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

सि.नं.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	राम कुमार आचार्य	अध्यक्ष	
२	अम्बिका रुपाखेती/ पौडेल	उपाध्यक्ष	
३	इन्द्र बहादुर थापा	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १
४	मुना अधिकारी (थापा)	महिला सदस्य	वडा नं. १
५	फुल माया परियार	दलित महिला सदस्य	वडा नं. १
६	पूर्ण वहादुर कुवर	सदस्य	वडा नं. १
७	मनलक्ष्मी तामाङ	सदस्य	वडा नं. १
८	राज कुमार पौड्याल	वडा अध्यक्ष	वडा नं. २
९	राम माया तामाङ	महिला सदस्य	वडा नं. २
१०	राम माया दमाई	दलित महिला सदस्य	वडा नं. २
११	जंग बहादुर तामाङ	सदस्य	वडा नं. २
१२	कृष्ण प्रसाद अर्याल	सदस्य	वडा नं. २
१३	अमित कुमार घले	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ३
१४	ठुली तामाङ	महिला सदस्य	वडा नं. ३
१५	इश्वरी परियार	दलित महिला सदस्य	वडा नं. ३
१६	विजय तामाङ्ग	सदस्य	वडा नं. ३
१७	आशिक सुनार	सदस्य	वडा नं. ३
१८	अमृता सुनार	सदस्य	वडा नं. ३
१९	गणेश मान वाईबा तामाङ	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ४
२०	राधिका देवी सापकोटा(पौडेल)	महिला सदस्य	वडा नं. ४
२१	मिना सोनार	दलित महिला सदस्य	वडा नं. ४
२२	आसा राम तामाङ	सदस्य	वडा नं. ४
२३	बुद्धिमान तामाङ	सदस्य	वडा नं. ४
२४	भुमी बहादुर तामाङ	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ५
२५	रजनी लामा	महिला सदस्य	वडा नं. ५
२६	चन्द्र माया वि.क.	दलित महिला सदस्य	वडा नं. ५
२७	बुद्धीमान वाइवा	सदस्य	वडा नं. ५
२८	सुरेश तामाङ	सदस्य	वडा नं. ५
२९	पुर्ण बहादुर कार्की	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ६
३०	सुशिला सुवेदी	महिला सदस्य	वडा नं. ६
३१	लक्ष्मी मगर	दलित महिला सदस्य	वडा नं. ६
३२	इन्द्र बहादुर तमाङ	सदस्य	वडा नं. ६

सि.नं.	नाम थर	पद	ठेगाना
३३	रवि श्रेष्ठ	सदस्य	वडा नं. ६
३४	कुमार विश्वकर्मा	सदस्य	वडा नं. ६
३५	राम कुमार बस्नेत	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ७
३६	निर्मला रेग्मी	महिला सदस्य	वडा नं. ७
३७	विष्णु माया सापकोटा	दलित महिला सदस्य	वडा नं. ७
३८	राम बहादुर थापा	सदस्य	वडा नं. ७
३९	सोम बहादुर तामाङ	सदस्य	वडा नं. ७
४०	केशव प्रसाद प्याकुरेल	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ८
४१	कृष्ण माया आले	महिला सदस्य	वडा नं. ८
४२	सपना दर्जी	दलित महिला सदस्य	वडा नं. ८
४३	कृष्ण प्रसाद लामिछाने	सदस्य	वडा नं. ८
४४	जनक राज तामाङ	सदस्य	वडा नं. ८
४५	दिल बहादुर भुजेल	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ९
४६	सुभद्रा पण्डित	महिला सदस्य	वडा नं. ९
४७	रिता परियार	दलित महिला सदस्य	वडा नं. ९
४८	खिम नाथ कोइराला	सदस्य	वडा नं. ९
४९	श्याम चन्द्र आचार्य	सदस्य	वडा नं. ९
५०	गोकुल प्रसाद लामिछाने	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १०
५१	रमिला गिरी विडारी	महिला सदस्य	वडा नं. १०
५२	सान्नानी सुनार	दलित महिला सदस्य	वडा नं. १०
५३	मन राज लामा	सदस्य	वडा नं. १०
५४	देवेन्द्र बहादुर थापा मगर	सदस्य	वडा नं. १०
५५	रवि प्रकास ओझा	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ११
५६	उर्मिला रेग्मी(रुपाखेती)	महिला सदस्य	वडा नं. ११
५७	लक्ष्मी सुनार	दलित महिला सदस्य	वडा नं. ११
५८	शुक्र बहादुर तामाङ	सदस्य	वडा नं. ११
५९	सुव्वा सुवेदी	सदस्य	वडा नं. ११

स्रोत : गाउँ कार्यपालिका कार्यालय, २०७६

८.३ थाके गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

तालिका नं. १४२: थाके गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद
१	शेषकान्त पौडेल	नि. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२	रस्मी धिमाल	लेखा अधिकृत
३.	मकरध्वज के.सी.	अधिकृतस्तर छैठौं

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद
४	कोपिला सापकोटा	अधिकृत स्तर छैठौं
५	रामशरण पौडेल	इन्जिनियर
६	अनिता खनाल	शिक्षा अधिकृत
७	मनोज थापा	सुचना प्रविधि अधिकृत
८	पुण्य प्रसाद नेपाल	नायव सुब्बा
९	गणेश ज्ञवाली	नायब सुब्बा
१०	नविन धिताल	लेखापाल
११	खेमराज पोखरेल	लेखापाल
१२	रविन्द्र प्रसाद पाण्डे	स्वास्थ्य स्वयमसेवक
१३	दिपा घिमिरे	रोजगार संयोजक
१४	मिना सापकोटा	स.म.वि.नि.
१५	पवन सुवेदी	सव इन्जिनियर
१६	तुल बहादुर खत्री	खा.पा.स.टे
१७	सुवास अर्याल	कम्प्यूटर अपरेटर
१८	ज्ञान बहादुर खड्का	सव इन्जिनियर
१९	सुरज कोइराला	पशु विकास ना.प्रा.स.
२०	रामकृष्ण अधिकारी	पशु विकास ना.प्रा.स.
२१	राधाकान्त देव	पुर्ननिर्माण इन्जिनियर
२२	जगनाथ अधिकारी	कानूनी सल्लाहकार
२३	पार्वती रेग्मी	कानूनी सहजकर्ता
२४	रोजिना रिजाल	मनोविमर्शकर्ता
२५	पुरुषोत्तम अर्याल	का.स. पशु तर्फ
२६	जिवन लामा	का.स.
२७	जानुका थापा	का.स.
२८	महेश खनाल	का.स.
२९	गौरी तामाङ	सेफ हाउस का.स.
३०	सिताराम सुवेदी	हलुका सवारी चालक
३१	उत्तम प्रसाद अधिकारी	प्राविधिक सहायक
३२	नवराज थापा	प्राविधिक सहायक
३३	बिरबल महतो	कार्यालय सहायक

स्रोत : गाउँ कार्यपालिका कार्यालय, २०७६